

varia

75

KULTURHISTORISK MUSEUM
FORNMINNESEKSJONEN

STEINALDERREGISTRERING

Metodologi og forskningshistorie i Norge 1900–2000
med en feltstudie fra Lista i Vest-Agder

Inger Marie Berg-Hansen

OSLO
2009

Steinalderregistrering

Metodologi og forskningshistorie i Norge 1900-2000
med en feltstudie fra Lista i Vest-Agder

Inger Marie Berg-Hansen

VARIA 75

©Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen Universitetet i Oslo
©*Museum of Cultural History, Department of Heritage Management
University of Oslo*

Redaktør av serien/*Editor of the series:*
Karl Kallhovd

Utgiver/*Publisher:*
Kulturhistorisk museum Fornminneseksjonen
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo
Norway
Tlf.: (+47) 22 85 19 00
Fax.: (+47) 22 85 19 38
E-mail: postmottak@khm.uio.no

Trykkeri/*Printing office:*
Reposentralen ved Universitetet i Oslo
Oslo 2009

ISSN-nr. 1504-3266
ISBN-nr. 978-82-8084-048-6

Utgitt med støtte fra/*Published with support from:*
Vest-Agder fylkeskommune
Norsk Arkeologisk Selskap

Forside/*Front page:*
Steinalderegistratorens verktøy/ *The Stone Age surveyors toolkit.*
Foto/*Photo:* Tom Ingebrigtsen. Lay-out: Tom Heibreen

INNHold

FIGURLISTE	5
TABELLOVERSIKT.....	5
FORORD.....	7
KAPITTEL 1. INNLEDNING	9
KAPITTEL 2. OM METODE OG HERMENEUTIKK I ARKEOLOGI.....	13
KAPITTEL 2.1. INNLEDNING	13
KAPITTEL 2.2. METODE I ARKEOLOGIEN.....	14
<i>Kulturarkeologi .....</i>	<i>14</i>
<i>Prosessuell arkeologi .....</i>	<i>16</i>
<i>Postprosessuell arkeologi.....</i>	<i>19</i>
KAPITTEL 2.3. HERMENEUTIKK OG ARKEOLOGI	23
<i>Regelhermeneutikk .....</i>	<i>23</i>
<i>Gadamers filosofiske hermeneutikk.....</i>	<i>24</i>
<i>Dataproduksjonens hermeneutiske betingelser .....</i>	<i>26</i>
<i>Feltarbeid – en arkeologisk erfaring.....</i>	<i>28</i>
<i>Innlevelse i fortida.....</i>	<i>30</i>
<i>Refleksivitet og språkliggjøring.....</i>	<i>32</i>
KAPITTEL 2.4. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	33
KAPITTEL 3. OM LOKALISERING	35
KAPITTEL 3.1. INNLEDNING	35
KAPITTEL 3.2. OM STRANDBUNDETHET – SYNET PÅ BOPLASSLOKALISERING 1900 – 1950	37
<i>Etablering av modellen.....</i>	<i>37</i>
<i>Kritikk og konsolidering .....</i>	<i>40</i>
<i>Oppsummering -Metode som instinkt .....</i>	<i>41</i>
KAPITTEL 3.3 BOPLASSLOKALISERING PÅ KYSTEN 1950 – 2000.....	42
<i>Videreføring av strandmodellen .....</i>	<i>42</i>
<i>Registreringsstrategi og strandmodellen .....</i>	<i>46</i>
<i>Manglende kritikk og vitenskapssynets betydning.....</i>	<i>50</i>
<i>Oppsummering - presisering av modellen.....</i>	<i>50</i>
KAPITTEL 3.4. BOPLASSLOKALISERING I FJELLET OG INNLANDET 1950 – 2000	52
<i>De første vassdragsregistreringene.....</i>	<i>52</i>
<i>Konsolidering av lokaliseringsmodellen og registreringspraksis .....</i>	<i>54</i>
<i>Utfordring av lokaliseringsmodellen.....</i>	<i>57</i>
<i>Erverv og boplasslokalisering.....</i>	<i>60</i>
<i>Erverv og registreringspraksis .....</i>	<i>62</i>
<i>Oppsummering – selvstendig praksis .....</i>	<i>65</i>
KAPITTEL 3.5. JORBRUKSBOPLASSENES LOKALISERING	66
<i>Erverv som premiss for lokalisering.....</i>	<i>68</i>
KAPITTEL 3.6. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	69

KAPITTEL 4. OM REGISTRERING	73
KAPITTEL 4.1. INNLEDNING.....	73
KAPITTEL 4.2. NUMMEDALS REGISTRERINGSTEKNIKK	73
KAPITTEL 4.3. REGISTRERINGSTEKNIKKEN UNDER DE FØRSTE VASSDRAGSREGISTRERINGENE	75
KAPITTEL 4.4 REGISTRERING SOM VITENSKAP OG PRAKSIS 1970 – 2000.....	76
KAPITTEL 4.5 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	80
KAPITTEL 5. REGISTRERINGER PÅ LISTA	83
KAPITTEL 5.1. INNLEDNING.....	83
KAPITTEL 5.2. OMRÅDEBESKRIVELSE	87
<i>Områdeavgrensning, topografi, vegetasjon og bruk</i>	87
<i>Faste kulturminner og løsfunn</i>	90
<i>Geologi</i>	90
<i>Klima- og vegetasjonsutvikling</i>	92
<i>Strandforysning</i>	94
KAPITTEL 5.3. REGISTRERINGSMETODE	95
<i>Registreringsstrategi - erfaringer og dokumentasjon</i>	95
<i>Prøvestikking og overflateregistrering</i>	100
<i>Praktiske begrensninger</i>	100
<i>Dokumentasjonsteknikker</i>	102
KAPITTEL 5.4. FUNN OG RESULTATER	103
KAPITTEL 5.4.1 OVERSIKT OVER FUNN OG FUNNSTEDER	103
<i>Dateringer</i>	106
<i>Funnstedenes relasjon til vann og strandområder</i>	107
<i>Funnstedenes relasjon til andre lokaliseringsvariabler</i>	113
<i>Funnstedenes størrelse og relasjon til vann</i>	120
KAPITTEL 5.4.2 OVERSIKT OVER TIDLIGERE STEINALDERFUNN	123
<i>Datering</i>	125
KAPITTEL 5.5. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	126
KAPITTEL 6. REGISTRERING SOM ERFARING.....	131
LITTERATUR	140
MUNTlige KILDER	152
APPENDIKS 1:	153
DEN FORMELLE OG PRAKTISKE RAMMA FOR KULTURMINNE- REGISTRERINGENE I NORGE	153
APPENDIKS 2: KATALOGER OG TABELLER	157
KATALOG 1. REGISTRERTE FUNNSTEDER.....	157
KATALOG 2. TIDLIGERE STEINALDERFUNN I OMRÅDET	177
OVERSIKTSTABELL 1: REGISTRERTE FUNNSTEDER	190
OVERSIKTSTABELL 2: TIDLIGERE STEINALDERFUNN I OMRÅDET	191
OVERSIKTSTABELL 3: SUM LOKALISERINGSVARIABLER VED DE REGISTRERTE FUNNSTEDENE	192
APPENDIKS 3: DIAGRAMMER FOR LOKALISERINGVARIABLER	193

FIGURLISTE

- Figur 1:** Eksempel på innlevelse i fortida.
- Figur 2:** Skjematisk framstilling av gode havneforhold i steinalderen. Etter Bjerck 1989.
- Figur 3:** Steinalderboplassenes avstand til vann, fra Nysset-Steggje og Hardangervidda. Etter Bjørge 1988.
- Figur 4:** Kart som viser Lista med Jølle.
- Figur 5:** Oversiktsfoto av undersøkelsesområdet sett fra sør.
- Figur 6:** Kart som viser avgrensningen av undersøkelsesområdet.
- Figur 7:** Strandområdet sett fra nord. Lok. 1 i forgrunnen.
- Figur 8:** Del av strandområdet ved lok. 5.
- Figur 9:** Utsikt over lavlandsområdet.
- Figur 10:** Lavlandsområdet sett fra sør.
- Figur 11:** Utsikt mot lia.
- Figur 12:** Jølletjønn og området omkring.
- Figur 13:** Landskapet i heia.
- Figur 14:** Strandlinjekurve for Lista. Etter Prøsch-Danielsen 1997.
- Figur 15:** Kartavmerking av alle prøvestikkene fra undersøkelsen.
- Figur 16:** Kart som viser områder som ble utelatt fra undersøkelsen.
- Figur 17:** Eksempel på registrerings skjema.
- Figur 18:** Kart som viser alle registrerte funnsteder.
- Figur 19:** Eksempler på gjenstandsfunn fra registreringen.
- Figur 20:** Diagrammet viser fordelinga av alle funnstedene i forhold til havnivå.
- Figur 21:** Sammenligning av boplassbeliggenhet i forhold til strandlinje, fra Hardangerviddaprojektet. Etter Indrelid 1994.
- Figur 22:** Diagrammet viser funnstedenes avstand til havstranda.
- Figur 23:** Diagrammet viser funnstedenes minste avstand til vann.
- Figur 24:** Diagrammet viser funnstedenes fordeling på landskapstyper.
- Figur 25:** Diagrammet viser funnstedenes fordeling i forhold til lokaliseringsvariabler.
- Figur 26:** Diagrammet viser funnstedens poeng for lokaliseringsvariabler.
- Figur 27:** Diagrammet viser øvrige lokaliseringsvariabler sammenlignet med drenering.
- Figur 28:** Diagrammet viser øvrige lokaliseringsvariabler sammenlignet med funnstedenes relasjon til vann.
- Figur 29:** Diagrammet viser fordeling av gjenstandsfunn per funnsted.
- Figur 30:** Diagrammet viser funnstedenes størrelse sammenlignet med høyde over havet.
- Figur 31:** Diagrammet viser funnstedenes størrelse sammenlignet med avstand til vann.
- Figur 32:** Det kan være mange årsaker til lokaliseringa av en boplass.

TABELLOVERSIKT

- Tabell 1:** Forholdet mellom antall funnsteder og antall prøvestikk per uke i feltperioden.
- Tabell 2:** Oversikt over daterte funn fra registreringa.
- Tabell 3:** Tabellen viser alle funnstedenes beliggenhet i forhold til havstranda i undersøkelsesområdet.
- Tabell 4:** Oversikt over funnstedenes ulike relasjoner til ulike typer vann.
- Tabell 5:** Oppsummering av funnstedenes relasjon til vann.
- Tabell 6:** Oversikt over fordeling av funnstedene på ulike landskapstyper.
- Tabell 7:** Poengberegning av funnstedenes topografiske og lokalklimatiske egenskaper.
- Tabell 8:** Tabellen viser antall funnsteder fordelt på poeng for de ulike egenskapene.
- Tabell 9:** Poengberegning av funnstedenes relasjon til åpent vann.
- Tabell 10:** Registrerte funnsteder gruppert etter antall gjenstander, med utgangspunkt i figur 29.
- Tabell 11:** Oversikt over daterte tidligere steinalderfunn fra området.

FORORD

Denne boka er en bearbeiding av en magistergradsavhandling som ble avsluttet høsten 2001. Når jeg nå har gjennomgått temaet på nytt, står det klart for meg at det har skjedd en viss utvikling innenfor feltet steinalderregistrering i løpet av de siste 5-10 åra. Denne utviklingen har foregått på to områder. En viktig ting er at flere fylkeskommuner har innført rutinemessig dokumentasjon av negative prøvestikk i forbindelse med sine registreringer. Enkelte fylker har også utarbeidet egne dokumentasjonsmaler til hjelp for feltpersonalet. Dette gir et langt bedre grunnlag for vurdering av boplassenes kunnskaps- og bevaringsverdi enn tidligere. Praksisen er likevel i stor grad avhengig av kompetansen hos den enkelte fylkeskommunen, og de økonomiske rammene som avsettes til steinalderregistreringer varierer. En annen viktig utvikling er en gradvis endring av tenkinga omkring boplasslokalisering. Særlig registreringer i forbindelse med enkelte store arkeologiske prosjekter de seinere åra har gitt erfaringer når det gjelder muligheter for å finne steinalderboplasser i ulike landskapstyper. Registreringene og utgravningene i forbindelse med utbygging av Forsvarets anlegg på Rødsmoen, i Gråfjell og ved Rena elv i Åmot kommune, Hedmark, har vært viktige for å komme nærmere en forståelse av bruken og bosettinga av de store skogområdene i Hedmark (Boaz 1997, Risbøl 2005, Amundsen 2005). Både Svinesundprosjektet i Halden kommune, Østfold, og Møre og Romsdal fylkeskommune i forkant av Ormen Lange-prosjektet i Aukra kommune, har tatt i bruk nye metoder for registrering av boplasser. Møre og Romsdal fylkeskommune har blant annet utviklet nye teknikker for prøvestikking i dyp myr (Åstveit 2005). Svinesundprosjektet fokuserte på lokalisering av jordbruksboplasser i dyrka mark blant annet med utgangspunkt i løsfunn av neolittiske storredskaper (Glørstad 2004). Gjennom erfaringene herfra, og fra registreringer og utgravninger de seinere åra, utvikles stadig vårt syn på disse boplassenes beliggenhet, deres kunnskapspotensial og vår mulighet for å finne dem.

I åra som kommer vil det bli gjennomført omfattende registreringer og utgravninger i allerede oppdemte vassdrag. Blant annet de arkeologiske undersøkelserne ved Aursjøen i Lesja kommune, Oppland, i 2006 har vist at det ligger et stort potensial her, både når det gjelder utvikling av registreringsteknikker, og ikke minst når det gjelder våre muligheter til å forstå bruken av disse områdene og lokalisering av boplasser i steinbrukende tid. De viktigste erfaringene fra disse prosjektene så langt er likevel kanskje at vi fortsatt mangler kunnskap og metodikk som gjør oss i stand til på en enkel måte å utføre tilstrekkelig gode registreringer både langs kysten og i innlandet. Her ligger det store utfordringer som bare kan løses gjennom et samspill mellom den arkeologiske forskninga og kulturminneforvaltninga.

Det var mange som i sin tid bidro til realisering av magistergradsprosjektet på ulike måter, og som skal takkes her. Først og fremst vil jeg takke Sheila Coulson, som uendelig tålmodig veiledet meg gjennom prosessen. Jeg vil også rette en spesiell takk til Irmelin Martens, Lil Gustafson, Joel Boaz, David Simpson, og Sheila Coulson, som har delt sine registreringserfaringer med meg gjennom lengre samtaler, og Povl Simonsen som velvillig svarte per brev på mine spørsmål om registreringspraksisen i Tromsø Museums distrikt i hans tid som leder der. Selv om det bare refereres til enkelte av disse samtalene i teksten, har de betydd mye for det endelige resultatet. Videre vil jeg takke Sheila Coulson og Espen Finstad som har gitt meg lov til å bruke upubliserte manuskripter. Ingrid Fuglestvedt og Gro Jerpåsen, Tom Ingebrigtsen og Simon Ingebrigtsen skal ha spesiell takk for at de stilte opp og hjalp til med prøvestikkinga under feltarbeidet i 1993.

Mieko Matsumoto skal ha hjertelig takk for tegning av gjenstander. I forbindelse med trykking av denne boka har Arve Monsen, Kulturhistorisk museum, kommentert utvalgte

kapitler. Tom Heibreen og Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum, har hjulpet meg med utarbeiding av forside, og bearbeiding av henholdsvis fotografier og kart. Takk til alle.

Til slutt vil jeg takke Vest-Agder fylkeskommune, Norsk Arkeologisk Selskap, og Kulturhistorisk museum som har bidratt med trykkestøtte slik at denne boka har blitt en realitet.

Oslo 10. september 2009
Inger M. Berg-Hansen

KAPITTEL 1. INNLEDNING

Arkeologi er en empirisk vitenskap som tar utgangspunkt i gjenstander og fysiske strukturer som er skapt i fortida. I mange tilfeller er disse gjenstandene og strukturene skjulte under lag av jord. Derfor må vi bruke ulike registreringsmetoder for å finne og avdekke disse sporene. Vi kan si at letearbeidet som utføres ved hjelp av disse registreringsmetodene, utgjør arkeologiens primære dataproduksjon.

Steinalderregistrering er en slik primær dataproduksjon. I Norge danner resultatene fra slike registreringer utgangspunktet for valg av utgravningsobjekter i forbindelse med arkeologiske prosjekter, og de danner grunnlaget for kulturminneforvaltningas vurderinger av enkeltområders kvalitet og bevaringsverdi. Vi stiller vanligvis ikke spørsmål ved måten en steinalderregistrering utføres på. Når en registrering er gjennomført, oppfattes den oftest som endelig og konkluderende, og verken framgangsmåten eller resultatet diskuteres eller kritiseres i etterkant. Eventuelle mangler ved registreringa har derfor en direkte innflytelse på forvaltningas vurderinger og resultatene av de arkeologiske utgravingene.

Det er aldri mulig å registrere et område fullstendig, og sammenlignet med utgraving blir det ofte satt av relativt begrensede ressurser og tid til steinalderregistrering av boplasser. Derfor må vi alltid velge hvor grundig de ulike delene av et område skal undersøkes. Grunnlaget for disse prioriteringene er som regel den enkelte registratorens eller prosjektlederens kunnskaper og erfaringer. Det legges imidlertid liten vekt på å formidle dette grunnlaget videre i registreringsrapportene. Samtidig utføres registrering og utgraving i mange tilfeller av forskjellige personer. Resultatet blir derfor at det, i forbindelse med utgravninger og seinere tolkning av materiale, i liten grad tas hensyn til registratorens prioriteringer i felt. Det vil si at vi ofte overser betingelsene for den grunnleggende dataproduksjonen som steinalderforskninga bygger på, og som er knyttet til den enkelte feltarbeideren. På bakgrunn av dette kan vi stille følgende spørsmål:

- Hvordan har denne situasjonen oppstått?
- Er det mulig å undersøke og formidle hva registratorenes erkjennelsesmessige forutsetninger for registreringa består av?
- Steinalderregistreringer i Norge blir i hovedsak konsentrert til strandområder eller områder omkring vann, både langs kysten og i innlandet. Områder utenom dette blir i mindre grad registrert. Hva er bakgrunnen for denne praksisen?
- Hva vil skje hvis vi for eksempel foretar en registrering bakenfor stranda i et kystområde?
- Er dagens registreringsmetode tilfredsstillende, eller bør den revurderes?

I denne boka vil jeg forsøke å svare på disse spørsmålene. Kapittel 2 er en gjennomgang av synet på metode og metodens rolle i arkeologien gjennom de siste 100 åra, i sammenheng med utviklinga av det teoretiske rammeverket for faget. I forbindelse med dette diskuteres det hvilke forhold som kan forklare hvorfor man i liten grad har vært opptatt av sammenhengen mellom teori og feltmetode og forskerens rolle i den primære dataproduksjonen. Det vil også bli skissert et alternativt syn på forskerens rolle i forbindelse med dataproduksjonen i felt. Registratorens muligheter for å undersøke og formidle sine erkjennelsesmessige forutsetninger for registreringa blir også diskutert. Som utgangspunkt for dette har jeg valgt Gadamer's filosofiske hermeneutikk (Gadamer 1997 [1960]), en tilnærming som legger vekt på forforståelsens grunnleggende betydning i all forståelse. Denne erkjennelsesteorien danner også utgangspunktet for min egen framgangsmåte under registreringer på Lista. Kapittel 3 utforsker utviklinga i synet på boplasslokalisering i steinalderforskninga i løpet av de siste 100 åra. Dette vil kunne gi svar på hvorfor det, i

forbindelse med dagens steinalderregistreringer, legges så stor vekt på strandområder. Kapittel 4 omfatter en presentasjon av utviklinga av metoden for steinalderregistrering i Norge på 1900-tallet. Jeg vil gjøre rede for hovedproblemstillinger i diskusjonen rundt metoden, og peke på muligheter og begrensninger knyttet til registreringspraksisen. I kapittel 5 presenteres en steinalderregistrering jeg utførte sommeren 1993 ved Jølle på Lista, Farsund kommune, Vest-Agder fylke. Denne undersøkelsen representerer et forsøk på å utfordre både det tradisjonelle synet på boplasslokalisering, og den etablerte registreringspraksisen. Resultatene fra denne undersøkelsen viser at det finnes mange bosetningsspor som ikke er knyttet til stranda i dette kystområdet. I det siste kapitlet vurderer jeg dagens registreringsmetode på bakgrunn av alt dette.

Denne boka diskuterer praksisen for registrering av steinalderbosetting i Norge fra omkring 1900 til 2000. Som det går fram av problemstillingene ovenfor, er hovedtemaet først og fremst å diskutere betingelsene for, og arkeologens rolle i, denne praksisen. Boka omfatter derfor ikke en fullstendig forskningshistorisk gjennomgang av steinalderregistreringa i Norge, og skal heller ikke oppfattes som noe forsøk på å utarbeide en rettleiding for framgangsmåten under registreringer.

Metoden for steinalderregistrering består av to deler. For det første foretas det valg og prioriteringer med hensyn til hvilke områder som skal undersøkes. Og for det andre er det de praktiske teknikkene som brukes for å finne bosetningssporene. I denne boka diskuteres først de teoretiske og forskningshistoriske aspektene ved metoden, og deretter fokuseres det på praktiske teknikker og gjennomføring i felt. Den mest brukte praktiske teknikken er prøvestikking. Overflateregistrering og maskinsjaktning har spilt en mindre rolle som registreringsteknikk i Norge. Det vil derfor i hovedsak fokuseres på problemstillinger relatert til prøvestikking. Diskusjonen er videre begrenset til prøvestikking med formål å registrere steinalderboplasser, og inkluderer dermed ikke prøvegravning eller testing av allerede kjente boplasser. Jeg diskutere heller ikke avgrensning av boplasser ved hjelp av prøvestikking. Av praktiske årsaker tas heller ikke boplassbegrepet opp til diskusjon ut over en definisjon av begrepet i kapittel 3.1, til tross for at dette begrepet har betydning for registreringspraksisen.

Den forskningshistoriske gjennomgangen av registreringsmetoden, og av synet på boplasslokalisering, er først og fremst basert på publisert litteratur. Dette har medført enkelte problemer fordi disse temaene ofte ikke omtales eller diskuteres eksplisitt. I mange tilfeller har det derfor vært nødvendig å utlede forfatterens synspunkter fra diskusjoner om andre forhold. I denne gjennomgangen er det lagt vekt på å få fram hovedtendenser, snarere enn å dokumentere alle nyanser. Slike nyanser i forfatterens syn på boplasslokalisering, og eventuell tvil knyttet til deres egne registreringer, kommer sjelden til uttrykk i litteraturen. Det har derfor ikke vært mulig å ta hensyn til dette. I tillegg til den publiserte litteraturen har jeg hatt samtaler med fem erfarne registratorer: Joel Boaz, Sheila Coulson, Lil Gustafson, Irmelin Martens og David Simpson. Deres synspunkter på, og erfaringer med, steinalderregistrering har hatt betydning for valg av innfallsvinkel og diskusjonstema i forbindelse med den forskningshistoriske gjennomgangen. Dessuten har Martens og Gustafson bidratt med opplysninger om tidligere registreringspraksis som ikke finnes i litteraturen. Irmelin Martens har gitt opplysninger om de første vassdragsregistreringene fra omkring 1958 og utover på 1960- og 70-tallet, og Lil Gustafson har bidratt med sin erfaring fra registreringer i fjellet i Sør-Norge på 1970- og tidlig på 80-tallet.

Registreringsmetoden som diskuteres i denne boka brukes i forbindelse med registrering av bosetningsspor fra både eldre og yngre steinalder. I teksten vil følgende forkortelser bli brukt når det vises til en nærmere datering:

TM=tidligmesolitikum
MM=mellommesolitikum
SM=seinmesolitikum
TN=tidligneolitikum
MN=mellomneolitikum
SN=seinneolitikum

KAPITTEL 2. OM METODE OG HERMENEUTIKK I ARKEOLOGI

Kapittel 2.1. Innledning

Det viktigste teoretiske utgangspunktet for min diskusjonen av steinalderregistrering, både som arkeologisk metode i et faghistorisk perspektiv og som arkeologisk erfaring, er Hans Georg Gadamer (1997 [1960]) filosofiske hermeneutikk. For å kunne diskutere steinalderregistrering i et faghistorisk perspektiv på en tilfredsstillende måte, er det imidlertid nødvendig å klargjøre det overordnede metodesynet innenfor faget slik det har endret seg i takt med endringer i det teoretiske rammeverket. Jeg vil derfor først gi en kortfattet gjennomgang av de overordnede vitenskaps- og erkjennelsesteoretiske perspektivene som har dannet rammen for faget gjennom 150 år. Denne framstillinga er basert på den alminnelige tredelinga av den arkeologiske faghistorias teoretiske rom. Begrepene kulturarkeologi, prosessuell arkeologi og postprosessuell arkeologi oppfattes dermed som karakteristikk av ulike teoretiske tilnærminger innen fagområdet, tilnæringsmåter som har spesifikke faghistoriske opphav, men som ikke er begrenset til en spesiell tidsperiode (Olsen 1997, Myhre 1985, Trigger 1996). Fordi denne boka diskuterer en feltmetode, er fokus rettet mot tendenser i synet på vitenskapelig metode og metodens rolle innenfor disse tre ulike tilnæringsmåtene, snarere enn å gi en fullstendig presentasjon av utviklinga av feltmetoder eller av den teoretiske diskusjonen innen arkeologien. Det vil dermed ikke bli lagt vekt på utviklinga av metodenes tekniske og praktiske sider, men isteden fokuseres det på de epistemologiske betingelsene for den metodiske praksisen.

Arkeologi er en empirisk vitenskap, som i sin produksjon av forhistorie tar utgangspunkt i gjenstander og strukturer som er skapt i fortida. I siste halvdel av 1800-tallet ble denne praksisen etablert og arkeologien avgrenset som vitenskap. Som en del av denne etableringen ble både det evolusjonistisk baserte treperiodesystemet og den komparative typologiske metoden utviklet som et redskap til å systematisere og organisere datamaterialet. Dette utgjør fortsatt arkeologiens teoretiske basis. En grunnleggende forutsetning i faget er ideen om gjenstandenes iboende historiske mening, og det å avsløre denne meninga og å få tingen i tale, har vært en sentral oppgave. I løpet de siste 15-20 åra er det imidlertid rokket ved dette grunnlaget gjennom den postmoderne kritikken av forestillinga om en objektiv og verdifri forskning. Som alternativ til en avsløring av gjenstandenes iboende mening, har man diskutert mulighetene for tolking av data og forskerens rolle i deler av kunnskapsproduksjonen. I mindre grad har de vitenskaps- og erkjennelsesteoretiske betingelsene for selve produksjonen av data vært diskutert. Denne boka handler nettopp om dataproduksjon, og en diskusjon av de epistemologiske betingelsene for denne virksomheten er derfor sentralt. Ved å fokusere på synet på metode og metodens rolle i arkeologien, vil jeg i det følgende se nærmere på fraværet av en slik diskusjon og peke på noen årsaker til, og konsekvenser av, dette.

I dette kapitlet hevder jeg at feltmetoder og feltpraksis gjennom hele 1900-tallet langt på vei har vært preget av en empiristisk tilnærming. Jeg vil blant annet diskutere dette i sammenheng med de siste 20-25 åras epistemologiske kritikk, og med skillet mellom ulike metodekategorier. Som et alternativ til et empiristisk og positivistisk syn på metode, vil jeg anvende Gadamer's filosofiske hermeneutikk. Denne hermeneutikken danner utgangspunktet for mitt syn både på arkeologisk metode generelt, og på metoder for steinalderregistrering spesielt. Særlig vekt vil bli lagt på forskerens kreative rolle i dataproduksjonen i felt, og betydningen av selvrefleksjon og språkliggjøring av forskerens erfaringer. I forbindelse med den forskningshistoriske gjennomgangen vil jeg utdype hvordan synet på forskerens erfaring

og denne erfaringas rolle har variert med det vitenskapsteoretiske perspektivet. Med utgangspunkt i den filosofiske hermeneutikken vil jeg imidlertid hevde at erfaring er en vesentlig del av, og betingelse for, arkeologisk feltpraksis og metode.

Kapittel 2.2. Metode i arkeologien

Synet på metode og metodens rolle i arkeologien har endret seg opp gjennom faghistoria, og metode har slett ikke alltid vært et sentralt tema i fagdiskusjonen. Denne mangelen på diskusjon gjelder i særlig grad feltmetodene. Begrepet metode er ikke et entydig begrep slik det er brukt i arkeologisk litteratur og i dagligtale. Bjørnar Olsen (1997:18) definerer metodebegrepet på to ulike måter som til sammen er dekkende også for min oppfatning av begrepet. Det han kaller den vitenskapelige metodologien omfatter prosedyrene man anvender for å forene teori og data, hvordan data inkorporeres i analysen, og hvordan vi går fram for å løse et konkret forskningsproblem. Den andre definisjonen viser til praktiske eller tekniske framgangsmåter ved produksjon av data, for eksempel ulike typer arkeologisk feltarbeid eller naturvitenskapelige metoder slik som C14-datering, pollenanalyse osv. Denne typen framgangsmåter kalles også ofte teknikker. Steinalderregistrering som er hovedtemaet for denne boka faller i hovedsak inn under den siste kategorien, det vil si framgangsmåter ved produksjon av data.

Et slikt skille mellom to ulike kategorier av metode kan være hensiktsmessig i en overordnet diskusjon av metode, men det kan også medføre en ulik behandling av og et ulikt syn på de to metodekategoriene i forbindelse med vitenskapelige undersøkelser. I dette kapitlet skal vi se at det i mange tilfeller legges mindre vekt på betydningen av det teoretiske rammeverket når det gjelder valg, utforming, og gjennomføring av feltmetoder enn når det gjelder den vitenskapelige metodologien. Det er vanlig å skille mellom to erkjennelsesteoretiske retninger, nemlig oppfatningene om at kunnskap avdekkes eller at kunnskap skapes (se for eksempel Rorty 1997 [1989]:19-39). Empiri og kunnskap blir generelt oppfattet som noe som avdekkes eller oppdages både innenfor kulturarkeologien, den prosessuelle arkeologien, og dessuten deler av den postprosessuelle arkeologien. Som en konsekvens av dette blir feltmetoder gjerne oppfattet som teknikker til framskaffing og avdekking av empirien. Dersom man på den annen side anser at kunnskap og data skapes, må feltmetodene betraktes som sentrale i *produksjonen* av fagets empiri, og arkeologen som produktiv og kreativ i sitt forhold til kildene og til empirien. Slik sett er arkeologens teoretiske utgangspunkt betydningsfullt i denne sammenhengen. Det er derfor nødvendig å betrakte feltmetode og feltpraksis i sammenheng med det teoretiske rammeverket i arkeologien. Begge metodekategoriene impliserer bruken av erkjennelsesteoretiske plattformer som danner utgangspunkt for framgangsmåter, og dermed legger premisser for forståelsen eller tolkningen av resultatet. Jeg vil derfor ikke skille mellom de to kategoriene i fortsettelsen, men omtale begge samlet som metode. Av samme grunn vil jeg i dette kapitlet ikke diskutere feltmetode spesielt, men ta for meg den generelle oppfatningen av metode i arkeologien i et forskningshistorisk perspektiv.

KULTURARKEOLOGI

Gjennom etableringa av arkeologi som vitenskapelig disiplin i løpet av 1800-tallet, ble det teoretiske og metodiske grunnlaget lagt for det som seinere er kalt kulturarkeologi og som utgjorde normalvitenskapen fra omkring 1900 til 1960 (jf. for eksempel Olsen 1997:31). Denne avgrensinga og konsolideringa av faget omfattet også defineringa av datagrunnlaget, og rundt 1900 var de viktigste feltmetodene (registrering, utgravning, strategrafi, oppmåling og dokumentasjon) etablert. Selv om disse metodene seinere er utviklet videre var prinsippene

ferdig utviklet og praksis etablert på denne tida (se for eksempel Worsaa 1872:309-317, Hildebrand 1873:14-15, Nicolaysen 1874:108-109,122-129, O. Rygh 1879, Müller 1884, 1900:3-6,9-10, Gustafson 1901, Rostrup 1901:18, H. Gjessing 1920a, G. Gjessing 1946a:6-7,18-24, Bibby 1980:21-43,68-76, Simonsen 1988:6-25, Mandt 1991:95-100, Svestad 1995:182-198,216-224, Skjelsvik 1997:4-7). Det var imidlertid bare synlige kulturminner som ble viet oppmerksomhet i registreringssammenheng, mens registrering av ikke synlige fornminner ikke ble etablert som praksis før langt seinere. Eksempler på dette er Anders Nummedals prøvestikking etter steinalderboplasser i åra fra omkring 1910 til 1942, og de første store vassdragsundersøkelsene i Sverige på 1940-tallet og i Norge fra omkring 1960 (jf. kapittel 3), samt utviklinga av maskinell flateavdekking fra 1960-tallet og utover i Danmark, og i Norge på 1980- og -90-tallet (Løken et al. 1996:10-12).

Det teoretiske grunnlaget for den arkeologiske forskninga fram til 1960-tallet var i grove trekk en empirisk basert induksjonsslutning sammen med analogibruk og et evolusjonistisk historiesyn. Faget var dessuten preget av et empiristisk syn på materialet, det vil si at materialet inneholder sannheten om seg selv. Man kan også si at det var preget av et klassisk positivistisk vitenskapssyn¹ hvor forskerens tilgang til dette materialet og dets iboende historiske mening var direkte, og først og fremst knyttet til forskerens personlige kompetanse. Forskeren ble ikke oppfattet som produktiv i sitt forhold til data. Tingene talte til forskeren, og hans oppgave var å forstå denne talen på den rette måten ved hjelp av egen intuisjon og riktig metode (se for eksempel Thomsen 1836, Hildebrand 1873, Müller 1884, Montelius 1900: bl.a. 267-268, H. Gjessing 1920a:165, G. Gjessing 1946b:142-145).

Innenfor en slik vitenskapstradisjon preges metodesynet av at metodens oppgave er rent teknisk. Metode er først og fremst praktiske framgangsmåter for framskaffing og ordning av oldsaksmaterialet. Hos forfattere av den tidlige arkeologiske litteraturen finner vi eksempler på hvordan forskeren, i kraft av sin erfaring og kompetanse, velger rett metode for ordningen og framskaffinga av materiale, og vet å dokumentere det nødvendige og relevante kontekstuelle materialet (se for eksempel Steenstrup 1862:360-361, O. Rygh 1869:150, Hildebrand 1873:14-18, Nicolaysen 1874:122-128, Montelius 1900:264-265, Müller 1900:3-6, Gustafson 1901:20-23, H. Gjessing 1920a:177-182, J. Petersen et al. 1928:104-105, Hougen 1954:35-36). Slik sett knyttes den vitenskapelige kvaliteten først og fremst til forskerens personlige kvaliteter, og gjøres ikke direkte avhengig av metoden. Kulturarkeologene er av seinere forskere kritisert blant annet for manglende problematisering av forholdet mellom data og forsker. Det er derfor grunn til å peke på at det på bakgrunn av kulturarkeologiens positivistiske og empiristiske utgangspunkt fantes små forutsetninger for å gjennomføre en slik grunnleggende kritikk av egen virksomhet. Det erkjennelsesteoretiske rommet for å diskutere forholdet mellom data og forsker var lite, og mulighetene for en slik selvkritikk derfor små. Synet på dataproduksjonen var dermed preget av at data ble *oppdaget* og *samlet inn*:

”... endelig begynte man for alvor at samle sammen alt, som kom frem af jordens gjemmer. Og man behøvede ikke at samle længe, før det ble klart, at ”stene kunde tale.” De store hovedtræk – og nærmest oldtidens inndeling i tre store tidsrum – sprang næsten af sig selv i øinene, ... ”. (Gustafson 1901:4)

Som jeg allerede har vært inne på var kulturarkeologien erfaringsbasert. Man sluttet fra gjenstandene – empirien – til utsagn om fortida. Erfaringene bestod først og fremst i

¹ Jf. Filosofisk leksikon 1993 s.73 om August Comtes positivismisme.

forskerens umiddelbare omgang med gjenstandsmaterialet og hans personlige observasjoner og opplevelser i felt. Dette ga den enkelte forskeren en autoritet i forhold til egne observasjoner og tolkninger. Forskerens forhold til data var også av den grunn ikke aktuelt å diskutere, så lenge tingene talte for og av seg selv og forskeren ikke oppfattet seg selv som produktiv i forholdet. Innenfor en slik erkjennelsesteoretisk ramme bestod tolkninger i å intuitivt oppdage og gjenkjenne den eneste riktige forståelsen som uten videre sprang den i øynene som betraktet forståelsesobjektet med det rette blikket, nemlig den kompetente og erfarne fagpersonen. Den vitenskapelige kvaliteten ble dermed sikret gjennom forskerens personlige autoritet og kompetanse. Og den selvmotsigelsen som ligger i på den ene sida at ”tingene taler” for seg selv og på den andre sida kravet til metodisk kvalitet, ble løst gjennom denne autoriteten. Noen nærmere presisering eller diskusjon fra denne tida, av hva de personlige erfaringene fra omgangen med data består i, har det ikke vært mulig å finne i litteraturen. Men at forskerens personlige egenskaper og kreativitet ble verdsatt er det liten tvil om, og i motsetning til den seinere prosessuelle arkeologien var formidling av personlige erfaringer og opplevelser relevant og vesentlig i forståelsen av fortida:

”En arkeolog kan ikke være stuelærd i almindelig forstand. Bortsett fra den charme som hviler over arbeidet i marken, bortsett fra den umiddelbare interesse det vekker, er dette nødvendig for overhodet å lære å bedømme og få en intim samfølelse med det arkeologiske materiale. Lorange er her en av foregangsmennene. Få har som han gitt undersøkelsen vekt av egne iakttagelser, få som han gitt den varme og glød ut fra sin egen optathet og interesse.” (H. Gjessing 1920a:201)

PROSESSUELL ARKEOLOGI

Prosessuell arkeologi vokste fram som en reaksjon mot kulturarkeologien etter annen verdenskrig, og fikk i løpet av 1960- og 70-tallet, særlig stor betydning i USA, Skandinavia og Storbritannia (Myhre 1965, 1985, 1991, Trigger 1996:214-215, Olsen 1997:45-46,53-57). En del av kritikken gikk ut på at kulturarkeologien var for gjenstandsorientert og lite opptatt av samfunnene og prosessene som gjenstandene var skapt innenfor. Dessuten mente man at den var kulturdeterministisk og i for stor grad fokuserte på diffusjon som endringsforklaring. Og ikke minst ble kulturarkeologien kritisert for manglende nøyaktighet, objektivitet og kriterier for vitenskapelig evaluering av forskningsresultater (Myhre 1965, Olsen 1997: 38-45,47,125). En viktig inspirasjon for denne kritikken var hentet i den logiske positivismen (også kalt nypositivisme) som ble utviklet i Tyskland i mellomkrigstida, og seinere i USA (Flor 1994 [1982]:115-142, Olsen 1997:47).

Den logiske positivismen karakteriseres grovt sett av oppfatningen om at kunnskap om verden bare kan nås gjennom sanseerfaringer, og at det gjennom slike erfaringer er mulig å falsifisere utsagn om verden. Videre hevdes det at alle vitenskaper søker å finne lovmessige sammenhenger mellom iaktatte fenomener, og at det av den grunn ikke er noen vesensforskjell mellom de ulike vitenskapenes logikk eller metodologi. Innenfor den logiske positivismen ble de matematisk-naturvitenskapelige fagene ansett som idealet for vitenskapelig virksomhet, og det ble lagt vekt på at data skulle være målbare og objektivt kontrollerbare i form av rene sansedata. Forskning skulle dessuten være politisk nøytral og verdifri (Lübcke 1982:116,120,122,126,132,135, Lübcke 1993 [1983]:277, Flor 1994 [1982]). Flere arkeologiske forfattere som var kritiske til den tradisjonelle kulturarkeologien, tok til orde for en fornyet vitenskapsteoretisk debatt på denne bakgrunnen. Og selv om ikke alle bekjente seg til hele den logiske positivismens program hadde disse tankene stor innflytelse på den arkeologiske forskninga fra 1960-tallet og framover. Det ble blant annet lagt særlig vekt på systemtenkning og på objektivitet og nøyaktighet i beskrivelsen av data (se for eksempel

Binford 1962,1968,1981, Malmer 1962:879-882,1963:11-38,1984, Clarke 1968, 1979 [1973], Johansen 1970 [1969],1974, Odner 1972, Schiffer 1983, Myhre 1991).

Den teoretiske ramma som den logiske positivismen representerer, innebar en grunnleggende endring av metodens rolle i den arkeologiske forskninga. Et eksempel som illustrerer denne endringa finner vi hos Lewis R. Binford, som understreker at “facts do not speak for themselves...” (1968:13). Han støtter seg fremdeles til materialets iboende mening, men er oppmerksom på at forskerens tilgang til data ikke er direkte og uten slagside og argumenterer for nødvendigheten av en mer sofistikert metodologi for å avsløre denne meningen:

“The archaeologist must make use of his data as documents of the past conditions, proceed to formulate propositions about the past, and devise means for testing them against archaeological remains. It is the testing of hypotheses that makes our knowledge of the past more certain...” (Binford 1968:14).

Binford (1968:25) referer her til hypotetisk-deduktiv metode hvor man i korte trekk utleder logiske konsekvenser fra en hypotese i form av observerbare og testbare utsagn, som deretter testes mot empiriske data. Videre skriver han:

“Traditional archaeological methodology has not developed this final link in scientific procedure. For this reason, reconstruction of [prehistoric] lifeways has remained an art which could be evaluated only by judging the competence and honesty of the person offering the reconstruction” (Binford 1968:14).

På samme måte som i dette eksemplet er det et gjennomgående trekk i prosessuell arkeologi at metodens oppgave er å sikre den vitenskapelige kvaliteten. Ved å velge rett metodisk framgangsmåte og ved hjelp av strenge metodiske regler, ville man unngå feilaktige slutninger. Dette ville gjøre forskeren i stand til å falsifisere eller verifisere hypoteser, uavhengig av hennes personlige forutsetninger og subjektive vurderinger. (Se også for eksempel Clarke 1979 [1973], Malmer 1962:879-882,1963:11-38).²

De prosessuelle arkeologene la, i motsetning til kulturarkeologene, vekt på at det på ulike måter skjer et utvalg i artefaktmaterialet, både gjennom og under deponering, og gjennom arkeologenes seinere behandling (se for eksempel Binford 1968:25, Malmer 1984:267). Mats P. Malmer (1962:879-882) mente for eksempel at hver enkelt arkeolog danner seg sine egne bilder eller oppfatninger om gjenstandene, og argumenterte for en konsistent, nøyaktig og objektiv begrepsbruk i beskrivelsen av data for å fri seg fra slike subjektive elementer og vurderinger i beskrivelsene. Metoden skulle på den måten sikre mot faren for et feilaktig utvalg av egenskaper ved data. Michael B. Schiffer (1983) la, på sin side, vekt på selve dannelsen av det arkeologiske kildematerialet og på de ulike postdeposisjonelle prosessene som forstyrrer og bryter ned dette materialet, slik at det skjer et utvalg av data som må kontrolleres for å unngå feilaktige kulturhistoriske slutninger. En viktig forutsetning for slik kontroll er identifisering av disse såkalte “formation processes” ved hjelp av ulike metodiske og analytiske verktøy, blant annet i form av informasjonstapsmodeller. I denne forbindelsen er det naturlig å nevne at det nyarkeologiske målet om å oppdage og teste

---

² Data ble altså oppfattet som gitt, og eksisterende uavhengig av forskeren. Jeg vil imidlertid nevne at det ble framlagt et annet syn av Arne B. Johansen (se for eksempel 1970 [1969]:7-37, 1974). Her hevder han at data ikke har noen selvstendig eksistens, men skapes gjennom de spørsmålene forskeren stiller, og at å hevde objektivitet i positivistisk forstand er meningsløst. Johansen ender likevel opp med å støtte seg til metoden som det som kan sikre den vitenskapelige kvaliteten, og er slik sett hjemmehørende blant de prosessuelle arkeologene.

generelle lovmessigheter i samfunn og kulturers dynamikk og endring, ikke så ut til å ha kommet noe nærmere ti år etter Binfords (1962) formulering av prosjektet. Avstanden mellom de empiriske og metodiske studiene av datamaterialet og den samfunnsteorien man ønsket å anvende var for stor, og man savnet en måte å koble disse nivåene på. Det ble derfor argumentert for utvikling av teori om hvordan menneskelig adferd genererer materiell kultur, - såkalt midtnivåteori (Binford 1968:5-32, Schiffer 1988). Dette var bakgrunnen for blant annet en rekke etnoarkeologiske studier utover på 1970-tallet, hvor hensikten var å oppdage lovmessige forbindelser mellom materiell kultur og adferd. Slike lovmessige forbindelser skulle betraktes som direkte observasjoner av fortida (Binford 1983:49), observasjoner som igjen kunne brukes i testing av hypoteser om samfunn på et overordnet nivå. Midtnivåteori utgjorde slik sett et forsøk på å utvikle en metodologi for å transformere statiske arkeologiske data til fortidig menneskelig adferd, på en måte som tilfredstilte de positivistiske kravene til vitenskapelig observasjon. Mange oppdaget imidlertid etter hvert at dette var vanskelig. For eksempel kan den samme handlinga, eller det samme sosiale systemet, ha svært ulike materielle uttrykk, eller lignende materielle uttrykk kan ha vidt forskjellige sosiokulturelle opphav. Å etablere lovmessige forbindelser mellom menneskelig adferd og materiell kultur viste seg å være en umulig oppgave.

Metodens oppgave i den prosessuelle arkeologien var i tillegg til dette også knyttet til det nypositivistiske kravet om verdifri og politisk nøytral forskning. Nypositivistenes strengt empiriske holdning og krav til objektivitet hadde foruten et idéhistorisk opphav i opplysningsfilosofien, også en historisk bakgrunn i deres avstandstagen til koblinga mellom forskninga og bestemte religiøse og politiske bevegelser (blant annet fascismen) i mellomkrigstida (Flor 1994 [1982]:119-122, Malmer 1984:263-264, 267, 1995:130-134). En av metodens roller var derfor å hindre en slik subjektiv og politisk slagside i forskninga gjennom å sikre en objektiv, nøyaktig og kontrollerbar beskrivelse og behandling av datamaterialet.

Dette metodesynet fikk følger også for oppfatningen av feltarbeidet og feltmetodene i arkeologien. Som nevnt var en viktig del av den nypositivistiske kritikken rettet mot forskerens personlige autoritet ovenfor egne tolkninger og forskningsresultater. Det var ikke forskerens vurdering, men nøyaktige metoder som skulle sikre forskningas kvalitet. Dette innebar en tendens til at det som for kulturarkeologene var så sentralt, nemlig den enkelte forskers erfaring fra feltarbeid og fra omgang med materialet, ikke lenger ble verdsatt på samme måte, men snarere ble sett på som tilhørende en metafysisk og uvitenskapelig sfære. Den enkelte forskers subjektive og personlig funderte vurderinger ble langt på vei oppfattet som en feilkilde som burde kontrolleres eller elimineres. Den personlige felterfaringa mistet imidlertid ikke helt sin betydning, men ble først og fremst oppfattet som en del av den håndverksmessige sida av faget. Feltmetodene ble stadig videreutviklet, og en lang rekke naturvitenskapelige metoder ble tatt i bruk utover på 1950-, 60-, og 70-tallet i forbindelse med innsamling og bearbeiding av data (se for eksempel Clarke 1979 [1973]:86-90, Myhre 1991:162-163). Dette krevde både erfaring og en stadig teknisk og håndverksmessig oppdatering, slik at arkeologene kunne gjennomføre de ulike feltteknikkene på rett måte.

En av positivismens grunntanker er som nevnt at vitenskapelig kunnskap må baseres på rene sansedata. Arkeologiens feltmetoder var beregnet på nettopp å være midler til innsamling av slike data i form av gjenstander eller fysiske observasjoner i felt. Og selv om man i hovedsak konsentrerte seg om de positivistiske kravene til beskrivelse og behandling av data, ble det også gjort forsøk på å kontrollere selve innsamlingen av data. Et slikt eksempel er utviklinga av ulike statistisk baserte utvalgsmetoder i forbindelse med registrering og utgravning i sammenheng med større utbyggingsprosjekter i Nord-Amerika (se for eksempel Plog et al. 1978, Dunnell and Dancey 1983, Nance and Ball 1986). Også i Norge finnes det

enkeltstående eksempler på forsøk på å kontrollere datainnsamlinga med utgangspunkt i en nypositivistisk tenkemåte (se for eksempel Johansen 1979:15-18, Bergsvik:1991). I forbindelse med framgangsmåten under arkeologiske utgravninger er det dessuten etablert en rekke uformelle regler og prosedyrer når det gjelder graveteknikk, oppmåling og dokumentasjon. Et stadig økende krav til nøyaktig oppmåling av gjenstander og strukturer under utgravninger, mener jeg imidlertid først og fremst må ses i sammenheng med økt informasjonsbehov og kravet til presise lokaliseringsdata i forvaltningen. Dessuten kan det ses i sammenheng med utviklinga av GIS-baserte oppmålingssystemer og databaser i de seinere åra og de mulighetene som finnes her for forenkling og standardisering av feltdokumentasjon (se for eksempel Løken et al.1996:29-35).

Idealet om objektivitet og verdifrihet ble også gjenspeilt i tidas arkeologisk-vitenskapelige språk. Personlige tanker og subjektive vurderinger forsvant fra de vitenskapelige tekstene. Man unngikk ikke-målbare karakteristikker av data, og det ble ikke lenger lagt vekt på å la forfatterens subjektive syn og personlige forutsetninger for utvalg av data og valg av framgangsmåter komme til syne i teksten, snarere tvert i mot. Det viktige var å skape et sikkert og objektivt datagrunnlag for forskninga i motsetning til det Malmer (1963:23) karakteriserer som "... tendensen att låta klart definierade begrepp ersättas av bildhänvisningar, estetiska värdomdömen eller konfysa berättelser om vilket intryck fornsakerna gjort på vederbörande forskare". Tolkningene fikk dermed snarere karakter av å være objektive sannheter enn av å ha utgangspunkt i forfatterens synspunkter og valg. Dette har av seinere forskere blitt kritisert for å innebære en tilsløring av forskningas verdimeslige og erkjennelsesteoretiske grunnlag, snarere enn en nedbryting av forskerens autoritet i forhold til egne tolkninger og resultater, slik hensikten var.

Oppsummerende kan vi si at det epistemologiske utgangspunktet for den prosessuelle arkeologien, i motsetning til tidligere, gjorde det både mulig og relevant å rette oppmerksomheten mot forholdet mellom data og forsker. Dette forholdet var ikke lenger uskyldig og direkte, men verdiladet og preget av forskerens subjekt. Fordi målet for forskninga var å søke den absolutte sannheten om fortida som finnes gjemt i materialet, var metodens viktigste oppgave å kontrollere dette forholdet og å fri det fra subjektive, unøyaktige, metafysiske og dermed uvitenskapelige elementer. Ideelt sett gjaldt dette alle typer metoder, også feltmetoder. Det ble tatt i bruk hjelpemetoder hentet fra naturvitenskapene som oppfylte de positivistiske vitenskapskravene. Men det ble ikke gjort noen grunnleggende endring av de arkeologiske feltmetodene, det vil si utgravning og registrering, for å imøtekomme disse kravene. Det skjedde en gradvis utvikling av disse metodene i takt med skjerpinga av kravet til informasjonens mengde og kvalitet. Men data ble fortsatt oppdaget og samlet inn, og epistemologiske problemer knyttet til dataproduksjon ble i hovedsak forsøkt løst ved å utvikle en mer entydig og objektiv terminologi og presis modellformulering.

POSTPROSESSUELL ARKEOLOGI

I form av ulike alternativer til den positivistisk orienterte prosessuelle arkeologien, satte såkalte postprosessuelle tilnæringsmåter sitt preg på mye av den angloamerikanske og skandinaviske arkeologien i 1980- og 90-åra. Fra omkring 1980 stilte stadig flere, især britiske, men også enkelte amerikanske, arkeologer seg kritiske til den prosessuelle arkeologien. Bakgrunnen for denne reaksjonen var blant annet en kritisk holdning til det prosessuelle prosjektet, og en utålmodighet overfor hva dette representerte av teoretisk etterslep i forhold til utviklinga innenfor andre samfunnsvitenskaper (Olsen 1997:62-63). Kritikken var ikke ensartet, og hadde bakgrunn i ulike teoretiske tilnæringsmåter. I spissen

for den britiske reaksjonen stod Ian Hodder, som gjennom sin bakgrunn fra blant annet etnoarkeologiske studier på 1970-tallet, på nytt legitimerte etnisitet som et arkeologisk studiefelt (Hodder 1982). Dessuten introduserte han et nytt syn på materiell kultur, både som analogt til tekst, og ved å peke på dens symbolske karakter og aktive kommunikative rolle i sosiale strategier (se for eksempel Hodder 1982). Seinere utviklet han dette synet ved å kombinere det med en hermeneutisk basert tolkningsteori (Hodder 1991a [1986]), noe jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 2.3. I USA hadde den nye kritikken av den prosessuelle arkeologien først og fremst utspring i den marxistisk og strukturalistisk inspirerte historiske arkeologien hvor blant annet Mark Leone (1982) stod sentralt.

Det er minst like problematisk å gi en kort og sammenfattende karakteristikk av det postprosessuelle teoretiske landskapet som av de to foregående. Dette henger sammen med at benevnelsen brukes om forskjellige tilnæringsmåter med ulikt teoretisk opphav eller spesielle interesser som utgangspunkt, slik som etnoarkeologi og kontekstuell arkeologi, feministisk arkeologi, og arkeologi med kritisk, marxistisk, eller hermeneutisk perspektiv. Bjørnar Olsen (1997:61-62) trekker imidlertid fram tre momenter som karakteriserer sentrale postprosessuelle arbeider fra 1980-åra, og som jeg mener fremdeles kan ses som en slags fellesnevner for det meste av det postprosessuelle feltet i arkeologien. For det første forkastes det logisk-positivistiske vitenskapsidealet. Som jeg vil komme tilbake til nedenfor betraktes arkeologi som et humanistisk, fortolkende vitenskapsfelt, hvor kunnskap, sannhet og virkelighet er relasjonelle begreper og ikke absolutte størrelser. Virksomheten betraktes som relatert til det nåtidige samfunnet, og i de fleste tilfellene tas det avstand fra de positivistiske idealene om en objektiv, verdifri forskning. For det andre blir det symbolske og kommunikative aspektet ved materiell kultur vektlagt, i motsetning til den prosessuelle arkeologiens funksjonalistiske syn på dette og dens oppfatning av det arkeologiske materialet som en direkte avspeiling av menneskelig adferd. Og for det tredje legges det vekt på å ta hensyn til individets rolle i samfunnet, og på dets motiver for handling, i motsetning til den prosessuelle arkeologiens økofunksjonalistiske samfunnssyn og deterministiske oppfatning av menneskets rolle i samfunnet som styrt av systemets behov.

Et sentralt begrep i postprosessuell arkeologi er som nevnt at materiell kultur gjerne oppfattes analogt til tekst. Så vel den tradisjonelle (for eksempel Collingwood) som den moderne hermeneutikken (Gadamer, Ricoeur) har gjennom Hodders arbeider (1982, 1991a [1986]) dannet grunnlaget for denne oppfatningen, hvor materiell kultur tolkes og leses i prinsippet på samme måte som tekst. Det er hermeneutiske, strukturalistiske og poststrukturalistiske teoretikere som Hans Georg Gadamer, Paul Ricoeur, Michel Foucault, Jacques Derrida, og Roland Barthes, som har inspirert den arkeologiske diskusjonen omkring forholdet mellom fortidas mennesker, materiell kultur og arkeologer (forfatter, tekst og leser) (se for eksempel Shanks og Tilley 1987, 1989 med kommentarer, 1992 [1987], Hodder (red.) 1989, Hesjedal 1990, Tilley (red.) 1990, B. Olsen 1990, 1991, Damm 1991, Johnsen og Olsen 1992, Svestad 1995, Glørstad 1996, Solli 1996). Grunnleggende i denne diskusjonen er at det arkeologiske materialet *ikke* inneholder noen iboende historisk mening som kan oppdages eller som taler til forskeren. Data og datas betydning oppdages ikke, men skapes av forskeren gjennom den vitenskapelige praksisen. Gjennom tekstmetaforen oppfattes materiell kultur som symboler (Hodder), som tekst (Shanks og Tilley), eller som tegn (B. Olsen), som aktualiseres og skrives inn i nåtida gjennom tolkning/lesning. Videre gis forfatteren (det vil si fortidas mennesker) ingen autoritet overfor tolkningen av sin egen tekst (det vil si det arkeologiske materialet).

Enkelte postprosessuelle forfattere har dessuten diskutert materiell kulturs betydning som vitenskapelig objekt, med utgangspunkt i blant annet Derridas og Barthes kritikk av forutsetningen om betydningenes selvstendige eksistens utenfor språket (Olsen 1997:282,

286, 288). På bakgrunn av dette hevdes det at materiell kultur bare blir vitenskapelige objekter gjennom å bli språkliggjort (f.eks. Yates 1990). Slik sett kan vi aldri nå sannheten om fortida, både fordi vi bare kan forstå med utgangspunkt i vår egen forståelsehorisont (Gadamer), og fordi materiell kultur blir vitenskapelige objekter (data) først gjennom språkliggjøringa. Dette innebærer altså et syn på data og kunnskap som noe man skaper, i motsetning til noe man avdekker eller oppdager. Dette synet representerer dermed et epistemologisk brudd med tidligere oppfatninger innen arkeologien.

Dette vitenskapsbegrepet får konsekvenser for synet på metode. Som jeg var inne på innledningsvis i dette kapitlet er det mulig å betrakte arkeologisk metode som to ulike metodekategorier. Jeg pekte også på at et slikt skille, mellom den såkalte vitenskapelige metodologien og praktiske framgangsmåter i forbindelse med produksjon av data, kan medføre ulikt syn på, og ulik behandling av, de to metodekategorien i en vitenskapelig sammenheng. I arkeologien er denne diskrimineringen spesielt tydelig i kjølvannet av den postprosessuelle positivismekritikken. Det relasjonelle vitenskapsbegrepet innenfor postprosessuell arkeologi innebærer at metoden ikke lenger kan oppfattes som et medium til å kontrollere kvaliteten på forskninga. Dessuten er datas målbarhet og forskningas objektivitet i positivistisk forstand ikke lenger en sentral målsetting. Videre ser vi at de sentrale problemstillingene innenfor denne forskninga, slik som symbolbruk og kommunikasjon, religiøse strukturer og systemer, maktrelasjoner og sosiale strukturer, ofte innebærer behandling av størrelser som ikke lar seg kvantifisere. Mening er vanskelig å måle, det fordrer tolkning. Dette har ført til at man innenfor den postprosessuelle diskusjonen først og fremst har konsentrert seg om utvikling av metoder til analyse og tolkning av datamateriale (se for eksempel Leone 1982, Hodder 1991a [1986], Hesjedal 1990, Damm 1991, B. Olsen 1987, Schanche 1988, Tilley 1991, Glørstad 1997). Jeg mener derfor at den postprosessuelle kritikken i hovedsak har fått konsekvenser for den såkalte vitenskapelige metodologien. Når det derimot gjelder de praktiske framgangsmåtene til produksjon av data, har ikke den postprosessuelle diskusjonen hatt en tilsvarende betydning. Til tross for den generelle positivismekritikken, legger de fleste arkeologer fremdeles en tradisjonell, positivistisk basert dataproduksjon til grunn i forskninga, og svært få diskuterer den primære dataproduksjonen i felt. Og til tross for stor enighet og oppmerksomhet om datas relativitet og relasjonalt, er det vanskelig å se at den generelle positivismekritikken har fått noen konsekvenser for den primære dataproduksjonen i form av endrete framgangsmåter eller rutiner i forbindelse med dataproduksjon i felt, eller endret syn på dette. Data samles fortsatt inn og oppdages i praksis på samme måte, og i prinsippet ved hjelp av de samme metodene, som var i bruk allerede ved begynnelsen av 1900-tallet. Diskusjonen omkring feltmetodene og deres rolle er også mer begrenset i omfang i dag enn tilfellet var på 1970-tallet. I tillegg fokuserer disse diskusjonene i hovedsak på det rent praktisk-tekniske nivået (jf. B. Olsen 1997:292). For eksempel legges det ved utgravninger i Norge fortsatt stor vekt på detaljer og nøyaktighet både under selve utgravinga og i forbindelse med dokumentasjon. Det drives også fortsatt en omfattende dokumentasjon "for framtida", uavhengig av eventuelle problemstillinger. Det vil si at med bakgrunn i forestillinga om den totale og objektive observasjon og dokumentasjon, blir alt man *observerer* i felt dokumentert i tilfelle andre arkeologer i framtida vil ha interesse for det. Det er selvsagt vanskelig å gjøre noe annet innenfor rammene av kulturminneforvaltningens virksomhet i dag³. Det er likevel på sin plass å påpeke det åpenbart selvmotsigende i en slik praksis i relasjon til den postprosessuelle vitenskapskritikken. Dagens oppfatning av forholdet

---

³ Innenfor deler av den norske Kulturminneforvaltninga anno 2009 blir det lagt større vekt på problemretta strategier for arkeologiske undersøkelser enn tidligere (jf. f.eks. Glørstad 2006). Det må imidlertid sies å være langt igjen før de epistemologiske problemene knyttet til arkeologisk feltmetodikk er løst.

mellom data, teori og feltpraksis innenfor store deler av norsk arkeologi i hovedsak kan dermed karakteriseres som inkonsekvent og motsetningsfylt.

En viktig konsekvens av det postprosessuelle vitenskapssynet hvor sannheten er relasjonell og hvor data skapes, er at forskerens personlige erfaringer igjen aktualiseres som en vesentlig del av forskningsprosessen. Og selv om dette ikke har fått noen bred oppmerksomhet i litteraturen, finnes det noen få forsøk fra de seinere åra hvor feltarbeidet og den arkeologiske dataproduksjonen betraktes innenfor en postprosessuell ramme, og hvor det fokuseres på arkeologens rolle i dataproduksjonen og betydningen av hennes personlige erfaringer i felt (jf. Shanks 1992, Solli 1996, Hodder 1999). Det relativistiske og relasjonelle virkelighets- og sannhetsbegrepet innebærer at forskerens personlige erfaring er en relevant faktor i forskninga. Dette synet på erfaringas rolle i forskninga innebærer imidlertid ingen tilskrivning av autoritet eller noen form for kvalitetssikring med hensyn til forholdet mellom data og forsker. Det er heller ikke mulig å nøytralisere eller fjerne denne erfaringa fra forskningsprosessen. Dette synet på forskerens erfaring skiller seg dermed både fra kulturarkeologiens, og den prosessuelle arkeologiens, erfaringsbegrep. Det relasjonelle vitenskapssynet forutsetter at våre personlige opplevelser og erfaringer påvirker våre tolkninger og valg av metoder. Samtidig innebærer det også at arkeologen skaper og tolker sine data med utgangspunkt i en personlig erfaring. Dermed har hun ikke lenger noe monopol verken på virkeligheten eller på sannheten om forhistoria.

Alison Wylie (1992) har pekt på at dette innebærer et problem med hensyn til kvalitetssikring av vitenskapsproduksjonen, ettersom det ikke er framsatt noen alternative forslag til grunnlag for evaluering av teori og data (Wylie 1992:270-272). Hun mener at grunnlaget for dannelsen av arkeologiske data må utforskes for å løse dette problemet (Wylie 1992:274). Slik jeg oppfatter dette er det altså både de epistemologiske rammene for dataproduksjonen og metodene som brukes i denne produksjonen som må utforskes. Jeg mener derfor at oppfatningen av data som noe som skapes innenfor en vitenskapelig praksis innebærer et krav om at diskusjonen om dataproduksjon må heves opp over det rent praktisk-tekniske metodiske nivået, og gjøres til gjenstand for granskning på et overordnet teoretisk plan. En slik diskusjon ville få betydning ikke bare for bruken av og tolkningen av data og oppfatningen av datas utsagnskraft, men også for den arkeologiske praksisen i forbindelse med dataproduksjon (dvs. for eksempel feltpraksis). Det er derfor altså nødvendig å betrakte også de praktiske framgangsmåtene til produksjon av data (det vil si feltmetoder) i sammenheng med de epistemologiske betingelsene for virksomheten. Som nevnt flere ganger har dette i liten grad skjedd. Det har vært liten oppmerksomhet omkring framgangsmåter for dataproduksjonen, og under hvilke betingelser dette foregår. Jeg vil hevde at denne manglende oppmerksomheten i stor grad har medført en reproduksjon av data og av gamle sannheter, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 3. Som et alternativ til en positivistisk fundert feltpraksis vil jeg derfor i kapittel 2.3 foreslå et syn på feltmetode som tar utgangspunkt i filosofisk hermeneutikk. Dette vil i de følgende kapitlene dessuten fungere som epistemologiske rammer for min behandling av den arkeologiske feltpraksisen.

Oppsummerende kan vi si at det i dag eksisterer et motsetningsforhold mellom den postprosessuelle vitenskapskritikken innenfor arkeologien, og den samtidige mangelen på konsekvenser for den primære arkeologiske dataproduksjonen i felt. Og som jeg har vært inne på, mener jeg at oppfatningen av data og dataproduksjon i norsk arkeologi i dag i stor grad er preget av et positivistisk vitenskapssyn, til tross for at forskerens rolle som subjekt i forskninga tillegges større betydning. Jeg mener at en innlemmelse av den postprosessuelle tenkinga i den arkeologiske feltpraksisen nødvendigvis innebærer et annet syn på data og på dataproduksjonen. Dette mener jeg vil kunne gjøre oss i stand til å stille nye spørsmål til data,

og i heldige tilfeller også produsere nye typer data. I neste kapittel vil jeg derfor skissere et mulig alternativt syn på data og dataproduksjon innenfor den arkeologiske feltpraksisen. Dette vil danne utgangspunkt både for mitt syn på steinalderregistrering (jf. kapittel 5), og for min gjennomgang av de forskningshistoriske betingelsene for dagens registreringspraksis i kapittel 3 og 4.

Kapittel 2.3. Hermeneutikk og arkeologi

Det er altså behov for en diskusjon av metodene for dataproduksjon i felt, med utgangspunkt i den postprosessuelle vitenskapskritikken. I dette delkapitlet vil jeg gjøre et forsøk på en slik diskusjon. Med bakgrunn i Gadammers filosofiske hermeneutikk, vil jeg foreslå et alternativt syn på feltmetode og metodens rolle i forskninga, og dessuten diskutere dataproduksjonens erkjennelsesteoretiske betingelser. Denne hermeneutikken vil også danne utgangspunktet for et virkningshistorisk perspektiv på praksisen for steinalderregistrering i Norge (jf. kapittel 3 og 4). I dette kapitlet vil jeg også kort komme inn på hvordan Gadammers filosofiske hermeneutikk skiller seg fra tidligere hermeneutisk filosofi, og også se på sammenhengen mellom den tidlige regelhermeneutikken og Hodders arbeider fra 1980-tallet.

Med utgangspunkt i Gadammers hermeneutikk vil jeg trekke fram sider av den arkeologiske feltpraksisen som jeg mener har fått for liten oppmerksomhet til nå. Her vil jeg legge vekt på forskerens rolle i feltpraksisen, i form av hennes forforståelse og personlige erfaring, og på nødvendigheten av selvrefleksjon og språkliggjøring av disse erfaringene. Jeg vil også diskutere bruk av innlevelse i forhistoria som redskap til forståelse. Diskusjonen av disse sidene ved arkeologisk feltarbeid vil danne utgangspunkt for den seinere behandlinga av mine egne steinalderregistreringer på Lista (jf. kapittel 5).

REGELHERMENEUTIKK

Begrepet hermeneutikk har sine røtter i gresk mytologi hvor guden Hermes var de greske gudenes sendebud og fortolker av deres vilje overfor menneskene. Seinere har begrepet hermeneutikk hatt ulike betydninger, men det er i dag gjerne oppfattet som humanioras teoretiske grunnlag basert på fortolkning, i motsetning til naturvitenskapenes forklarende perspektiv. I løpet av 1600-, 1700- og 1800-tallet ble det etablert en såkalt regelhermeneutikk. I forbindelse med reformasjonens nytolkning av Bibelen ble det pekt på at hele teksten måtte forstås på bakgrunn av delene og omvendt. Dessuten ble det sett på som viktig å sette seg inn i forfatterens livskontekst som grunnlag for tekstfortolkningen (Bleicher 1980:11-19). På bakgrunn av denne teologiske fortolkningstradisjonen utviklet Friedrich Schleiermacher (1768-1834) en systematisk hermeneutikk i form av et sett av forskrifter (kanoner) for tolkning og forståelse både av profane tekster og historiske hendelser (Bleicher 1980:14, Lübcke 1987 [1982]:35). Hensikten var å konstruere en metodelære slik at man kunne unngå misforståelser i tolkningen av tekster, tale og historiske hendelser. Også her spilte innlevelse i "forfatterens" totale livskontekst og intensjoner en avgjørende rolle (Lübcke 1987 [1982]:165-167, Hass 1980:44, Johnsen 1992:66). En annen representant for denne regelhermeneutikken, Wilhelm Dilthey (1833-1911), ønsket å utvikle et erkjennelsesteoretisk grunnlag for de humanistiske vitenskapene. Han mente at humaniora skilte seg fra naturvitenskapene gjennom dens metodiske egenart som må baseres på forståelse snarere enn observasjon. Hos Dilthey fungerer forståelsen som en hermeneutisk teknikk som man kan anvende for å dechiffere eller tolke historiske objekter. Denne forståelsen har dessuten utgangspunkt i den personlige livserfaringa (Bleicher 1980:23-24). Dette innebærer dermed at

det hos Dilthey, som hos de øvrige regelhermeneutikerne, var metoden som sikret en riktig fortolkning av, og sann viten om, virkeligheten.

Innenfor arkeologien har flere hermeneutisk relaterte spørsmål vært diskutert i løpet av de siste 15-20 åra. Som eksempler på dette har jeg nevnt tolkning av materiell kultur med utgangspunkt i blant annet hermeneutikkens teksttolkning, og dessuten forholdet mellom forfatterens og leserens rolle i fortolkningen. Blant arkeologer som eksplisitt tar utgangspunkt i hermeneutikken har for eksempel Hodder introdusert flere slike spørsmål til faget, blant annet gjennom sin kontekstuelle arkeologi. I tidligere arbeider (fram til omkring 1990) tok Hodder først og fremst utgangspunkt i den engelske historikeren og filosofen Robin G. Collingwoods arbeider om *humaniora* og historiefagernes metodiske forutsetninger og muligheter (jf. f.eks. Hodder 1991a [1986]:95-101). Collingwoods arbeid bygger på den eldre kontinentale hermeneutiske tradisjonen, og Hodders tidlige arbeider bærer dermed også preg av dette. For eksempel er dette tydelig ved at han blant annet legger vekt på kontekstuelle kunnskaper og forskerens innlevelse (*re-enactment*) som redskap til å tolke og forstå det arkeologiske materialets fortidige mening, og at han mener målet må være å forstå fortida på dens egne premisser. Dessuten legger Hodder vekt på metoden som det som skal sikre den rette forståelsen av data og dermed av fortida. Dette er helt i tråd med regelhermeneutikkernes foreskrevne framgangsmåte for korrekt historie- og tekstfortolkning. På dette punktet skiller imidlertid regelhermeneutikken og den filosofiske hermeneutikken lag (jf. Gadamer (1997 [1960])). Som vi skal se nedenfor avviser Gadamer vår (dvs. fortolkerens) mulighet til virkelig og fordomsfri innlevelse i en fiksert fortidig situasjon eller horisont. Og dessuten forkaster han nettopp metodens muligheter som en allmenn garantist for sannhet, objektivitet og vitenskapelighet. I de seinere åra har da også Hodder forholdt seg til nyere forfattere innenfor den kontinentale hermeneutiske filosofitradisjonen, slik som Gadamer, Ricoeur og Foucault (se for eksempel Hodder 1989, 1991a [1986]:149-155, 1991b, 1992, 1999, Johnsen og Olsen 1992), noe som har hatt konsekvenser for hans syn på metode og metodens muligheter. I *The Archaeological Process* (Hodder 1999) framhever han for eksempel den personlige erfaringa og forforståelsens betydning i dataproduksjonen, og han legger vekt på dokumentasjon og selvrefleksjon i forbindelse med arkeologisk feltpraksis. Dermed er hans standpunkt så og si identisk med Gadamers (1997 [1960]) filosofiske hermeneutikk. Dette vil også danne den teoretiske ramma for min behandling av registreringsmetode i denne boka. Jeg vil derfor presentere en kort beskrivelse av hovedpunktene i denne hermeneutikken.

GADAMERS FILOSOFISKE HERMENEUTIKK

I motsetning til regelhermeneutikerne var det ikke Hans G. Gadamers (1900-2002) hensikt å utvikle en metodologi. Hans teori om forståelse, slik den ble presentert i verket *Sanning og metod* (Gadamer 1997 [1960]), er snarere ment å skulle beskrive hvordan og på hvilke premisser mennesker forstår et forhold eller en sak. Gadamer mener at denne forståelsen er karakteristisk for den menneskelige væremåte, og hans teori må slik forstås som en *ontologi* (Gadamer 1989 [1976]:79-81, 1997[1960]:140). Dette innebærer at vitenskapelig forståelse er å betrakte som et spesialtilfelle av allmenn forståelse. Den vitenskapelige forståelsen har på denne måten ingen forrang framfor andre forståelsesformer, men bør snarere betraktes på bakgrunn av og i sammenheng med disse. (Gadamer 1970, Hass 1980:44.)

Et sentralt begrep i all hermeneutikk er *forståelsens sirkel*. Før Gadamer og Martin Heidegger innebar dette begrepet en oppfatning om at det finnes et gjensidig betingende forhold mellom helheten og delene i et forståelsesobjekt (for eksempel en tekst). Det vil i korthet si at helheten bare kan forstås på bakgrunn av delene, og delene på bakgrunn av

helheten. Verken helheten eller delene kan forstås uten i relasjon til den andre. Videre ble denne gjensidigheten i forholdet mellom helheten og delene betraktet som noe som finnes iboende i forståelsesobjektet, uavhengig av vår (lesernes) forståelse av det. Til forskjell fra dette mener Gadamer at vår forståelse er en del av den hermeneutiske sirkelen, på den måten at den griper inn i og påvirker dette helhet-del forholdet. Gadamer mener at for i det hele tatt å kunne forstå en tekst må vi, ved hjelp av en fordom eller *forforståelse*, foregripe hele tekstens mening gjennom lesning av delene - og omvendt forstå delene på bakgrunn av denne helheten. Han peker også på at vår lesning av teksten (eller fortolkning av forståelsesobjektet) karakteriseres av en forforståelse av teksten, hvor vi sorterer bort de lesemåtene som gjør teksten selvmotsigende eller urimelig (Gadamer 1997 [1960]:137-139). Helheten (eller sammenfallet i mening) mellom tekstens deler og helhet finnes altså ikke iboende i teksten, men er snarere et resultat av en dialektisk prosess hvor leseren spiller en aktiv rolle. Slik sett er derfor forståelse aldri bare en reproduktiv, men alltid også en produktiv forholdningsmåte (Gadamer 1997 [1960]:143). I en arkeologisk sammenheng innebærer Gadammers begrep om forståelsens sirkel at for eksempel en arkeolog alltid vil møte et område med en forforståelse av områdets potensial med hensyn til arkeologisk kildemateriale, dette materialets karakter, og hvordan det vil framtre for henne. Arkeologens eller fortolkerens egen forforståelse blir på denne måten en del av den hermeneutiske sirkelen, og utgjør dermed en sentral faktor i produksjonen av arkeologiske data. Dette begrepet om forforståelsen tar utgangspunkt i begrepet fordom som Gadamer bruker i ordets opprinnelige betydning "før-dom", det vil si en dom eller vurdering som gjøres før alle sider ved en sak er klarlagt. En forståelse av en sak kan dermed ikke komme i stand uten en slik forforståelse eller før-dom. Slike før-dommer gjøres på bakgrunn av vår personlige livserfaring og tidligere forståelse. Gadamer mener at slik erfaring og forståelse er historisk og språklig betinget. Det vil si at erfaring og forståelse alltid skjer innenfor og med utgangspunkt i en historisk kontekst eller tradisjon. Denne erfaringa og forståelsen er dermed en effekt eller virkning av historia (Gadamer 1997 [1960]:140). Dette begrepet om *virkningshistorie* innebærer at vår kunnskap om for eksempel historia eller tradisjonen formidles til oss av nettopp denne tradisjonen. Så når vitenskapen søker å oppnå for eksempel historisk viten, er det i seg selv en del av, eller en effekt, av historien.

"Når vi försöker förstå ett historiskt fenomen utifrån det historiska avstånd, som bestämmer hela vår hermeneutiska situation, är vi redan underkastade verkningshistoriens effekter. Det är verkningshistorien, som redan har bestämt vad vi vill sätta i fråga och göra til föremål för forskning, ..." (Gadamer 1997 [1960]:148).

Historiens virkninger gjør seg gjeldende enten vi er dem bevisste eller ikke, og kan ikke reduseres eller fjernes gjennom for eksempel bruk av kritisk metode. Men som jeg vil komme tilbake til kan man søke å oppnå en virkningshistorisk bevissthet som et ledd i forståelsesprosessen, og på den måten være den hermeneutiske situasjonen bevisst. Poenget her er imidlertid at historiens virkninger gjelder all forståelse og i alle situasjoner. Slik er også arkeologer i sitt arbeid påvirket av historien, noe Bjørnar Olsen (1997:112) har uttrykt slik:

"Vi har "fordommer" fra arkeologiens og det spesielle fagområdets forskningshistorie, fra våre personlige liv, fra vår nasjonale historie, osv. Den arkeologiske virkningshistoria nedfeller seg i litteratur, i arkiver, i feltpraksiser og i undervisning. Denne virkningshistoria er med på å forutbestemme hva som synes verd å beskjeftige seg med, hva som vil framstå som objekt for min forskning, og hva som er rimelige spørsmål å stille til dette objektet. Fortida er med andre ord ikke bare et forskningsobjekt, noe jeg fortolker løsrevet fra meg. Den er selv aktivt med på å utforme denne fortolkningen. Den forsyner meg så å si med både studiemateriale og fortolkningsrammer."

Våre fordommer, som vi bærer med oss som historiske vesener, danner vår *forståelseshorisont*. Med begrepet horisont mener Gadamer (1997 [1960]:149) "... den synkrets, som omfatter og omsluter allt det, som är synligt från en bestämd punkt". Med andre ord omfatter en horisont alt som er mulig å forstå med utgangspunkt i et bestemt sett av fordommer. En slik horisont skal ikke oppfattes som en begrensning, men som forståelsens betingelser. Og mens det for regelhermeneutikerne var om å gjøre å tilegne seg den korrekte historiske horisonten (dvs. mest mulig lik horisonten hos en forfatter eller en bestemt historisk situasjon) for så å leve seg inn i denne andre situasjonen, mener Gadamer at det ikke finnes noen slike fikserte horisonter å leve seg inn i. Horisonten(e) er under kontinuerlig påvirkning og endring gjennom sitt møte med andre horisonter. Det er dette møtet eller denne horisontsammensmeltningen som muliggjør forståelsen, og dermed også forståelse av (for-) historien (Gadamer 1997 [1960]:153-155).

Gadamers syn på *vitenskapelig metode* tar utgangspunkt i forståelsesbegrepet slik jeg har skissert det ovenfor. En konsekvens av dette er at han, i motsetning til et positivistisk vitenskapssyn, ikke ser den vitenskapelige metoden som noen sannhetsgarantist, men er sterkt kritisk til dens rolle i humaniora og samfunnsvitenskapene:

"Den historiska objektivismen, som åberopar sin kritiska metodik, döljer därmed att det historiska medvetandet självt är sammanflätat med verkningshistorien... Det som krävs är således inte någon utveckling av verkningshistorien till humanvetenskapernas nya och självständiga hjälpdisciplin, utan att man lär sig en riktigare självförståelse och vidgår, att verkningshistorien övar inflytande på all förståelse, om man så är uttryckligen medveten om detta eller ej. Om verkningshistorien negligeras till följd av naiv tro på metodik, kan följden dessutom bli en verkligt deformerad kunskap." (Gadamer 1997 [1960]:148)

Dette er Gadamers hovedpoeng når det gjelder den vitenskapelige metoden, og i tråd med sitt forståelsesbegrep utvikler han derfor ikke noen ny metodikk slik regelhermeneutikerne gjorde. Han tar isteden utgangspunkt i forståelsens betingelser, og argumenterer for større grad av refleksjon omkring dette. Historiens virkninger lar seg ikke planlegges, og kan derfor ikke sikres metodisk. Gadamer mener derfor at en virkningshistorisk bevissthet - som er en bevissthet som medreflekterer sin egen karakter av historie, og er seg bevisst at den virkning tradisjonen øver på den - aldri helt kan objektiveres og derfor aldri lar seg nøytralisere gjennom noen metodiske forskrifter (Gadamer 1997 [1960]:171-172). Dette betyr imidlertid ikke at enhver fortolkning, som for eksempel lesning av en tekst, alene bestemmes av virkningshistoria og fortolkerens forståelseshorisont. Forforståelse av teksten (saken) er nemlig ikke uavhengig av hva teksten uttrykker. Men ettersom det jo ikke er noe i veien for å forstå teksten ut fra flere synsvinkler og i vekslende perspektiv, vil det alltid være ulike forståelser av en tekst eller ulike syn på en sak. Hvilket perspektiv som velges avgjøres på den annen side ikke ut fra teksten alene, her er det fortolkeren som selv er erkjennelsesmessig produktiv (Hass 1980:56).

DATAPRODUKSJONENS HERMENEUTISKE BETINGELSER

Jeg har tidligere argumentert for at det er en epistemologisk motsetning knyttet til dagens metodesyn i arkeologien. Denne motsetningen tilsvarer den vitenskapshistoriske kontrasten mellom den eksistensialistiske og den positivistiske tradisjonen. Erkjennelsesteoretisk innebærer den eksistensialistiske tradisjonen at virkeligheten bare kan erfares gjennom vår forståelse, og kun eksisterer i kraft av relasjonen til det erfarende subjektet. I motsetning til dette innebærer den positivistiske tradisjonen at virkeligheten eksisterer a priori, og bare kan erfares gjennom sansing. Innenfor arkeologien kommer dette til uttrykk gjennom på den ene sida det relasjonelle synet på arkeologiske data, og på den

andre sida det jeg vil kalle et empiristisk syn slik det kommer til uttrykk for eksempel i den arkeologiske feltpraksisen. Denne motsetningen kan ha sammenheng med forhold som er knyttet til den praktiske produksjonen og behandlingen av data. Jeg mener imidlertid at denne motsetningen løses dersom vi tar hensyn til konsekvensene av dataproduksjonens hermeneutiske betingelser, noe jeg vil konkretisere i det følgende: Når vi som arkeologer behandler fortida gjennom produksjon og håndtering av datamaterialet i felt og i museene, gjør vi dette i mange tilfeller med en opplevelse av en umiddelbar og direkte tilgang fortida. Dette tror jeg i kan medføre en nærmest empiristisk holdning til data og en oppfatning av fortida som a priori, til tross for et ellers relasjonelt syn på virkeligheten. Et slikt syn på data kan ses i sammenheng med flere forhold. For eksempel kan det betraktes som en konsekvens av den arkeologiske fagtradisjonen som inntil om lag 1985 først og fremst har vært preget av et positivistisk og empiristisk vitenskapssyn (jf. kapittel 2.2). Jeg tror imidlertid at dette også kan ha sammenheng med den svært fysiske opplevelsen det er å arbeide i felt eller håndtere de arkeologiske gjenstandene. Avstanden til fortida er enorm, og gjenstandene som representerer den er konkrete og nære. I en slik situasjon er det vanskelig å opprettholde den analytiske avstanden det innebærer å være bevisst sin egen forforståelse. Isteden gjør nærheten til gjenstandene at også fortida kjennes nær og som om den er formidlet til oss på en umiddelbar måte gjennom disse gjenstandene. Dette mener jeg kan ses i sammenheng med selve forståelsens karakter slik Gadamer beskriver den som formidlet først og fremst gjennom det gjenkjennelige:

"[det er ikke] ... misforståelsen og fremmedheten [som] er det første, slik at den entydige oppgaven skulle være å unngå misforståelse. Tvert om. Vi er båret av det fortrolige og av inneforståtheten, og først denne bårethet muliggjør at vi går ut i det fremmede, at vi tar opp i oss av det fremmede og dermed utvider og beriker vår egen verdenserfaring." (Gadamer 1970:227)

Dette forsterker følelsen av en umiddelbar og direkte forståelse av og tilgang til fortida. Men denne umiddelbare og direkte forståelsen er bare tilsynelatende. Slik Gadamer beskriver det blir de enkelte gjenstandene eller strukturene fulle av mening straks de gjenkjennes, og i det øyeblikk de erkjennes som nettopp arkeologiske objekter. Vi kan derfor si at fortida og våre arkeologiske data bare eksisterer gjennom vår forståelse – som relasjon. Dermed er det vi som definerer hva som er data og hva fortida er.

Dette innebærer altså at forskerens forforståelse utgjør en avgjørende betingelse for dataproduksjonen i forskninga, ettersom denne forforståelsen bestemmer hva som oppfattes som data og hva som forkastes. Data må gjenkjennes som data, og det kan bare skje med utgangspunkt i forforståelsen. Og fordi denne forforståelsen innebærer at man har bestemte forventninger til forståelsesobjektet, dvs. hva det består av og hvordan det framtrer, bestemmes også valg av metode av denne forforståelsen. Konsekvensen av dette er dermed at metoden ikke kan oppfattes som noe redskap til sannhetsskontroll i forskninga. Metoden betraktes snarere som en virkning av historia. Dermed kan verken forskerens forforståelse eller historias virkninger reduseres eller kontrolleres ved hjelp av noen metode. Noen objektiv sannhet eller utilslørt fortidig virkelighet kan derfor ikke nås:

"[Virkeligheten] ... om hvilken vi nu ved, at den ikke lader sig se nøgen. Virkeligheden er dømt til at gå med slør. Hun kan aldri lade sig selv se; når hun optræder offentligt er hun klædt i de forudantagelser, vi selv havde lagt uden for hendes sovekammerdør. Til gengæld er virkeligheden nu så meget mere ærbar. ... Nøgen eller ikke, den virkelighed, vi definerer for oss selv og hinanden, er al den virkelighed, der findes for os at studere" (Hastrup 1992:22).

FELTARBEID – EN ARKEOLOGISK ERFARING

Som nevnt har forforståelsen bakgrunn i våre samlede kunnskaper og erfaringer. Og blant disse samlede livserfaringene finnes også bestemte erfaringer som er knyttet til den arkeologiske praksisen. Jeg vil hevde at arkeologer deler opplevelser og erfaringer som skiller seg fra andre erfarings situasjoner - nemlig feltarbeidet. Vi må ut av kontorene og ut i felt for å hente datamateriale som vi bygger våre forhistorier rundt - empirien som skal gi modellene og teoriene substans. Dette er en situasjon arkeologene deler med blant annet etnografene. Derfor er det naturlig å trekke en parallell til det etnografiske feltarbeidet som har vært gjenstand for en bred faglig debatt gjennom flere år. "Den antropologiske erfaringa" er et begrep som har stått sentralt i denne diskusjonen, og som blant annet diskuteres av Kirsten Hastrup (1988) i forbindelse med etnografisk feltmetode.

Arkeologen og etnografen har det til felles at begge konfronteres spesielt tydelig gjennom feltarbeidet med den prosessen det er å skape sine data. En viktig forskjell er imidlertid at arkeologen, i motsetning til etnografen, aldri er delaktig i den sosiale og kulturelle konteksten som utgjør forståelsesobjektet. Man kan derfor hevde at hun kanskje i enda større grad enn etnografen er forhindret fra å nå noen opprinnelig mening. Den arkeologiske virksomheten kan aldri anses som en oversettelse eller reproduksjon av en fortidig mening, men må isteden betraktes som en måte å skrive og aktualisere fortida inn i nåtida på. Det er imidlertid klare fellestrekk ved de to disiplinenes dataproduksjon. Et av Hastrups (1988) sentrale tema er fortolkerens (etnografens) produktive rolle. I etnografien må forskeren selv på en svært konkret måte skape sine data gjennom å sortere og systematisere opplysninger og erfaringer hun har samlet i løpet av sitt feltarbeid. For at disse erfaringene skal få karakter av data må de skrives ned, og det er i denne omsetningen av den levde erfaringa til tekst at Hastrup (1988:15) mener vi finner det kreative og produktive:

"Erfaringen er feltarbeidets erfaring, som dog ikke udelukkende knytter sig til det personlige feltarbejde, men efterhånden er blevet så indarbejdet i vores fagsprog, at det altid er nærværende, uanset om man selv har været på feltarbejde eller ei. Feltarbejdet som sådan er en del af etnografiens kollektive erfaring, og det er den, der skal omsættes i en form for tekst. Erfaringen i sig selv er jo ikke kreativ; det er den kun hvis den omsættes og formidles."

Tilsynelatende forholder det seg annerledes for arkeologen. Hun kan nemlig finne og ta med seg gjenstander, preparater og skisser hjem fra feltarbeidet, og betrakte dette som sine data. Det hele blir redusert til en rent teknisk og praktisk operasjon, i motsetning til etnografen som konfronteres med forståelsesproblemet allerede i felt gjennom sin egen nedtegning og tolkning, for eksempel av hva informantene sier eller av handlinger som observeres. Opplevelsen av å måtte skape sine data blir dermed ikke alltid like påfallende for arkeologen som for etnografen. Jeg vil imidlertid hevde at en tilsvarende prosess skjer i arkeologens "innhenting" av data, og at arkeologens erfaringer under feltarbeidet derfor har en tilsvarende grunnleggende betydning. For arkeologen må, på samme måte som etnografen, sortere og systematisere sine data, og ikke minst må data velges ut fra et nærmest uendelig potensial av kilder. Arkeologens erfaringer er dermed med på å forme både selve datamaterialet og vårt syn på arkeologiske data. Måten dette skjer på kan beskrives på følgende måte: Når vi som arkeologer går ut i terrenget og oppdager kulturminner, gjøres dette innenfor en bestemt forståelseshorisont hvor arkeologi og kulturminner eksisterer i en definert form. Denne forståelseshorisonten gjør oss åpne for en bestemt type erfaringer som i sin tur danner nye (arkeologiske) horisonter. På bakgrunn av dette mener jeg det er hensiktsmessig å ta i bruk begrepet "arkeologisk erfaring" med referanse til nettopp de spesielle erfaringene arkeologer gjør i forbindelse med produksjonen av sitt datamateriale under feltarbeidet (jf. også Shanks 1992, Solli 1996:29-32). Disse erfaringene er både kroppslige og mentale, og jeg skal forsøke å konkretisere dette ved å peke på noen karakteristiske trekk.

Feltarbeid innebærer ofte at man må bo sammen med kolleger i nærheten av feltet. Man deler arbeid og fritid, omgås sjelden lokalbefolkning, og hverdag og familie er langt unna. Det er en spesiell situasjon preget av sosial isolasjon, og hvor alle er konsentrerte om arbeidet i felt, om problemer, progresjon og resultat:

“Endelig framme. I felt. Du merker en underlig forandring, en ny ro og livsrytme innfinner seg. En ro ikke betinget av mangel på arbeid, stress eller mas, men av å være til stede i en annen og forskjellig verden. Det som teller er det som er her.” (Hesjedal et al.1994)

Riktignok oppleves ikke alle feltarbeid like oppslukende og engasjerende. Det er forskjeller med hensyn til i hvilken grad man involveres i problemdiskusjoner og beslutningsprosesser i felt. Det kan for eksempel avhenge av forhold som lengden på feltarbeidet, størrelsen på arbeidslaget, boforhold osv. Men satt på spissen mener jeg dette er en god beskrivelse av en felles arkeologisk erfaring, en erfaring de fleste har gjort en eller flere ganger og som er viktig i vår oppfatning av hva feltarbeid er og hva som blir kommunisert om feltarbeid i alminnelighet.

Arkeologisk feltarbeid er for mange først og fremst hardt fysisk arbeid, og slik sett en svært kroppslig erfaring. Uke etter uke, sommer etter sommer, med såre knær og trælete hender. Eller gjennom dager og uker på samme sted, hvor føttene kjenner hver stein, og hvor landskapets rytme og naturens skiftninger får et kjent og hjemlig preg. Denne sida av feltarbeidet blir ofte lagt vekt på i dagligtale, og det er lett å kjenne seg igjen når Brit Solli (1996:30) påpeker at det er gjennom denne kroppslige erfaringa vi forsøker å nå fortida:

“The physical labour of fieldwork transforms the intellectual quest for knowledge of the past through material culture into a very personal, embodied experience.”

Denne svært så fysiske erfaringa gir oss opplevelsen av en umiddelbar nærhet til fortida gjennom fortidas levninger. Men som jeg allerede har vært inne på, mener jeg at denne umiddelbarheten og nærheten bare er tilsynelatende. Denne opplevelsen av en fysisk tilgang til fortida kan for eksempel gi en følelse av at “The layers are peeled off slowly...” (Shanks 1992:68), at man sakte graver fram og avslører fortida, lag for lag. Men jeg mener altså at en slik beskrivelse av arkeologisk utgravning er lite egnet til å illustrere hva som faktisk skjer. Slik jeg ser det er feltarbeid noe mer enn å finne og avdekke fortidas spor, noe mer enn en rent teknisk oppgave. Det er en virksomhet preget av kreativ produksjon av data, og betinget av forforståelse og historias virkninger. Og selv om den kroppslige erfaringa gjennom feltarbeidet ikke innebærer en direkte formidling av fortida, så påvirkes dataproduksjonen av de erfaringene som gjøres ved at nye forståelseshorisonter dannes. Feltarbeid innebærer dermed intellektuelt arbeid som består i stadig å måtte tolke og velge ut relevante data blant et nærmest uendelig kildemateriale. En omfattende tolkning av strukturer, profiler, og gjenstander foregår kontinuerlig, og under registreringer dessuten leting og lokalisering av kulturminnene. Dette arbeidet krever kompetanse, konsentrasjon og engasjement, og er i høy grad en kreativ prosess snarere enn en passiv avsløring.

Arkeologiske felterfaringer er stort sett underforstått og på et vis innarbeidet i fagspråket. Samtidig blir det lagt relativt stor vekt på slike erfaringer i forbindelse med både kildekritisk forståelse og tolking av data. I det arkeologiske dagligspråket vises det for eksempel gjerne til hvordan man forstår problemer omkring tolking av jordprofiler på en annen og bedre måte dersom man selv har erfart dette i felt, framfor å bare ha lest eller hørt omtaler av det. Det legges også vekt på fysisk og konkret erfaring med gjenstandsmateriale gjennom materialkurs ved utdanningsinstitusjonene. Og det er en vanlig oppfatning at kunnskapen som skal til for å finne steinalderboplasser i landskapet ikke er noe man gjerne

leser seg til, men i høy grad betraktes som en erfaringssak. Jeg mener derfor det også er riktig å snakke om felles erfaringer. Men det er et poeng nettopp dette at det er underforstått. Derfor blir det sjelden reflektert over hva dette innebærer i form av metodiske og kildekritiske konsekvenser, og det kommer sjelden til uttrykk i arkeologiske tekster. Ettersom disse erfaringene har så omfattende betydning, og ettersom det er snakk om noe felles, mener jeg det er nødvendig å forsøke å sette ord på disse erfaringene og ta dem på alvor. Bare på den måten blir det mulig å reflektere, diskutere, vurdere og ta hensyn til dem. Dette gjelder både hva erfaringene består av og deres rolle i dataproduksjonen. Jeg mener derfor at dokumentasjon av disse erfaringene har stor betydning for dataproduksjonen, noe jeg vil komme tilbake til nedenfor.

INNLEVELSE I FORTIDA

Innen norsk arkeologi er innlevelse i forhistoria først og fremst assosiert med levendegjøring av fortida i formidlingssammenheng. I forbindelse med analogibruk kan innlevelse også ses på som en forutsetning for å kunne tolke data. Mange forskere oppfatter dessuten innlevelse som en innfallspport til forhistoria og en, riktig nok uvitenskapelig, feltteknikk (se for eksempel Keller 1978:19-29). Bruk av innlevelse som feltteknikk har fått begrenset oppmerksomhet i arkeologisk litteratur, og Solli (1996:30) har pekt på at dette kan ses i sammenheng med det ovenfor nevnte skjæret av uvitenskap. Innlevelse i fortida har imidlertid lenge spilt en viktig rolle både i forbindelse med feltarbeid og i arbeidet med å forstå og tolke funnene:

“Det graves for å skjelne og tolke dulgte spor av livet som en gang rørte seg på samme plass; det graves med tålmodighet, egenhendig, med våkent øye og tanken spent for å forstå, så alle trekk samles til et bilde. Hver utgravning er et personlig møte med oldtidens folk, ... , og med dypere inntrykk under varig arbeid på samme sted uker igjennom. Funn og studium går i ett med opplevelsen av selve stedet; ... , hele landskapet blir hjemlig og fortrolig. En utgravning er noe helt annet enn studier i muséer og bøker. I tolkningen av graven som åpner seg, eller av brutte stykker fra møddingen er det som om vi stiger oldtidens liv personlig nær; det kan kjennes nesten som en hører stemmer.” (H. Shetelig 1945:9)

Dette er erfaringer mange arkeologer kan kjenne seg igjen i. Men sitatet illustrerer også epistemologiske og kildekritiske problemer knyttet til denne bruken av innlevelse, noe jeg skal komme nærmere inn på i det følgende.

Som tidligere nevnt, har begrepet innlevelse en sentral plass innenfor eldre hermeneutisk filosofi. Likeledes har begrepet en vesentlig betydning i Hodders kontekstuelle arkeologi i forbindelse med tolkning av materiell kultur. Hodder (1991a [1986]) understreker betydningen av å kjenne data og konteksten så detaljert som mulig. Tingene skjuler en iboende mening. De er materielle uttrykk hvor menneskenes tanker og intensjoner er nedfelt. Det er denne opprinnelige meningen som er Hodders mål for historieforskninga. Med andre ord er det "forfatterens tolkning av teksten" vi ønsker å finne og forstå. Og, i likhet med regelhermeneutikerne, mener Hodder (1991a [1986]:99-101) at vi må leve oss inn i fortida så fordomsfritt som mulig for å få dette til.

I motsetning til dette, mener Gadamer at det ikke eksisterer én eller flere fikserte horisonter å leve seg inn i. Til forskjell fra regelhermeneutikerne er Gadammers oppfatning av teksten at den ikke først og fremst er en manifestasjon av et personlig liv (dvs. forfatterens). Isteden mener han at en tekst (eller et utsagn) alltid forstås som om den gjør krav på å si noe sant om et saksforhold. Det er dermed ikke forfatterens psyke vi som lesere primært ønsker å forstå, men (forfatterens forståelse av) saken som teksten omhandler (Gadamer 1997 [1960]:143-144, Hass 1980:43-44,46,54-56). I tillegg til dette kommer dessuten et

relasjonistisk virkelighetssyn og en oppfatning av den fordomsfrie innlevelsen som en umulighet. Med et slikt utgangspunkt mener jeg det blir både unødvendig og umulig å gå omveien om å "leve seg inn i" forfatteren eller hans samtid for å kunne forstå teksten.

Jeg har allerede trukket paralleller til etnografien i forbindelse med diskusjonen av erfaringa og feltarbeidets rolle i den arkeologiske forskninga. Innenfor etnografien har imidlertid også innlevelsen i "de andre" lenge vært anerkjent som et vesentlig vilkår når det gjelder forståelse av fremmede kulturer. Hastrup (1988:13) ser innlevelse i de(t) fremmede som en nødvendig forutsetning for etnografens tilgang til den virkeligheten hun har satt seg fore å beskrive. Dette henger sammen med, og er begrunnet i, formålet om "å forstå de andre på deres egne premisser". Innlevelsen er derfor nærmest å regne som en etnografisk feltteknikk eller metode. Dermed blir den også knyttet til den etnografiske dataproduksjonen, på samme måte som i arkeologien. Men som hos Hodder innebærer også Hastrups begrep en selvutslettende innlevelse i det fremmede for å oppnå en egentlig eller ekte forståelse av dette fremmede. Hun skriver:

"... for at kunne få virkeligheden på greb må vi først have erfaret den, og for at erfare den må vi først have udvasket vore begreper. Vi må overskride vore egne grænser i mere end én forstand, og acceptere den empiriske uvirkelighed" (Hastrup 1988:13).

Jeg mener imidlertid at, på samme måte som i arkeologien, er en slik innlevelse i det fremmede umulig nettopp fordi vi aldri vil være i stand til å "utviske vår begreper" eller overskride vår egen forståelseshorison. Istedet mener jeg at Gadamer's understreking av å se forforståelsen som en *mulighet* snarere enn en begrensning, er et fruktbart alternativ til den ellers uløselige motsetningen som ligger i, på den ene sida vårt ønske om å forstå fortida og å oppnå sann kunnskap om den, og på den andre sida vår erkjennelse av at en objektiv fordomsfri tilgang til fortida er umulig (jf. Gadamer 1970:227).

Innlevelse i fortida *kan* utgjøre en betydningsfull del av arkeologisk feltarbeid i dag, blant annet i forbindelse med registrering av steinalderboplasser (jf. kapittel 3). For eksempel er det en viktig del av denne registreringsmetoden å forestille seg fortidige landskap, og deretter tenke seg hvor i dette landskapet menneskene i steinalderen ville ønske å slå seg ned. Et annet eksempel er opplevelsen ved å endelig finne noen få flintbiter på bunnen av et hull, når man har leitt i dagevis eller ukevis uten å finne noe. For mange er dette en plutselig opplevelse av at akkurat *her* har noen vært før. Man kan få en følelse av forståelse; vi valgte det samme stedet - hun for å slå flint, jeg for å finne sporene etter henne.

Disse eksemplene kan sammenlignes med den etnografiske innlevelsen. Man er så engasjert og konsentrert om å forstå den fortidige virksomheten som har etterlatt materielle spor, og om å gjenkjenne tegnene på en fortid, at man føler en samforståelse med fortidas mennesker. Tilsvarende på utgravninger kan man oppleve at stedet så og si er befolket; "det kan kjennes nesten som en hører stemmer". Ikke bokstavelig talt, men stadig graves det fram det som mennesker engang skapte. Og den ofte enkle hverdagligheten i funnene, og det å vite at du selv er den første som holder i gjenstandene på svært lang tid, gir en følelse av nærhet og en respekt for funnene og for fortidas mennesker. Gjenstandene formidler *tilsynelatende* en fortidig virkelighet - de taler.

Meningen med denne gjennomgangen er ikke å frata verken arkeologien eller etnografien et nyttig arbeidsredskap. Solli skriver at:

"This emotional and physical experience of empathy is maybe non-science, but it sure does not feel like non-sense. This experienced and embodied knowledge is used to *make sense* literally of the archaeological record" (Solli 1996:30-31).

I likhet med Solli mener jeg at en slik tilstand av empatisk innlevelse, som engasjerende feltarbeid innebærer, ikke kan avfeies som uvitenskap i betydningen irrelevant for vitenskapen. Med bakgrunn i det filosofisk hermeneutiske forståelsesbegrepet utgjør dette erfaring som må tas hensyn til og problematiseres som en del av den arkeologiske erfaringa, og dermed som en del av det som påvirker dataproduksjonen og former vårt syn på data.

Figur 1. Eksempel på innlevelse i fortida. (Trykt med tillatelse fra Bull's Pressetjeneste, Norge.)

Jeg mener likevel det er nødvendig å peke på begrensningene knyttet til bruk av innlevelse i feltarbeidet. Slik jeg ser det er etnografens forståelse i form av innlevelse, slik Hastrup beskriver det, betinget av den hermeneutiske forståelsens sirkel og horisont på samme måte som arkeologens. Begge disipliner er underlagt de samme erkjennelsesmessige vilkåra, og den tilsynelatende forskjellen, som jeg var inne på ovenfor, skyldes kildematerialenes ulike karakter. Jeg ser så absolutt den praktiske nytten av å leve seg inn i, eller forestille seg, livssituasjonen og tankegangen hos fortidas mennesker, for eksempel i forbindelse med registrering av steinalderboplasser. Mitt poeng er ikke at en slik innlevelse aldri kan gi noen innsikt fortida, men at en slik innlevelse eller forestilling ikke må skje ubevisst og ukritisk. For dersom vi ikke er kritiske til selve dataproduksjonen og dens betingelser, mister data sin troverdighet og dermed også sin verdi som vitenskapelige data. Vår historiske og ideologiske betingete forforståelse danner utgangspunktet for innlevelsen. Å bruke denne innlevelsen ukritisk, og som en metode for å rekonstruere fortida, vil derfor lett resultere i en ubevisst reproduksjon av egne fordommer, og i en *circulus vitiosus* hvor konklusjonen er en forutsetning for premissene.

REFLEKSIVITET OG SPRÅKLIGGJØRING

Som nevnt hevder Gadamer at refleksjon overfor forståelsens betingelser, og dens virkningshistoriske karakter, er et alternativ til metodens rolle som kvalitetsgarantist i den positivistiske forskningen. I sammenheng med arkeologisk feltarbeid oppfatter jeg dette som at refleksjon både over egen virksomhet og over denne virksomhetens betingelser, representerer et alternativ til en positivistisk basert kontroll av denne virksomheten. I det foregående har jeg argumentert for at både vår forforståelse og de erfaringene vi som arkeologer gjør i felt spiller en viktig rolle både for selve dataproduksjonen og for vår oppfatning av data. Dette utgjør dermed både betingelser for, og en vesentlig del av, vår feltpraksis. Jeg har tidligere også pekt på mangelfull oppmerksomhet omkring denne delen av feltpraksisen. Fordi de erfaringene vi gjør i felt, og den forforståelsen vi møter data med, har så stor betydning for dataproduksjonen, vil jeg argumentere for større grad av bevissthet og refleksjon overfor dette. Dette er mulig gjennom en språkliggjøring av disse erfaringene. Jeg har tidligere pekt

på at arkeologiske erfaringer knyttet til feltarbeid gjerne er underforståtte. Fordi arkeologen lett glemmer sin egen produktive rolle i forhold til data, blir ikke hennes erfaringer betraktet som relevante eller av betydning for data. Derfor blir heller ikke disse erfaringene skrevet ned. De blir dermed også svært vanskelige å diskutere, og medfører på den måten kildekritiske problemer. Ved å sette ord på erfaringene og forforståelsen er det imidlertid mulig å reflektere kritisk over denne delen av feltpraksisen. Det hermeneutiske kravet til selvrefleksjon overfor dataproduksjonens betingelser danner utgangspunkt for Hodders (1999) analyse av arkeologisk feltpraksis, hvor forskerens rolle er sentral. Han bruker språkliggjøring og dokumentasjon av feltpraksisen som et redskap til en slik selvrefleksjon, og viser hvordan dette innebærer en dialektisk prosess hvor feltpraksisen (dvs. framgangsmåtene i felt), tolkningen eller forståelsen av data, og dokumentasjonen påvirker hverandre gjensidig.

Å sette ord på felterfaringer mener jeg må skje underveis i felt. Dette kan gjøres i form av tradisjonelle dokumentasjonsteknikker, slik som for eksempel dagbokskriving (se Hodder 1999 for flere forslag). Foruten at dokumentasjonen har et viktig kildekritisk aspekt, mener jeg også at en slik språkliggjøring av forforståelsen og erfaringene vil kunne ha konsekvenser for dataproduksjonen i en feltsituasjon. Gjennom en slik dokumentasjon *tvinges* man nemlig til refleksjon over egen praksis, og en kritisk diskusjon av forståelsen blir mulig. Når dokumentasjonen skjer fortløpende i felt, vil en slik bevisstgjøring kunne virke tilbake på praksisen i en dialektisk prosess. Man kan tenke seg en endret praksis som mulig resultat av dette. I såfall vil selvrefleksjonen og dokumentasjonen ha en direkte innvirkning på data og dataproduksjonen. Vi kan med andre ord si at refleksjon over egen praksis vil kunne fungere som et kreativt moment i dataproduksjonen. I kapittel 5 vil jeg vise et eksempel på dette.

Kapittel 2.4. Oppsummering og konklusjon

I dette kapitlet har jeg gjort rede for noen hovedtrekk i synet på metode i arkeologien de siste 100 åra. Jeg har dessuten beskrevet hvordan både metodens rolle og synet på forskerens erfaring skifter i takt med det teoretiske rammeverket i arkeologien. Innenfor kulturarkeologien ble metodene betraktet først og fremst som praktiske framgangsmåter for framskaffing og ordning av oldsaksmaterialet. Det positivistiske og empiristiske vitenskapssynet innebar samtidig at forskerens personlige erfaring både dannet utgangspunktet for å velge rett metode, og et viktig grunnlag for å sikre forskningas kvalitet. Den vitenskaps- og erkjennelsesteoretiske ramma innebar små muligheter for å diskutere dataproduksjonens epistemologiske betingelser i form av forskerens rolle. Data ble derfor oppdaget og samlet inn med utgangspunkt i forskerens erfaring og kompetanse, uten at dette ble problematisert i særlig grad. Innenfor den prosessuelle arkeologien ble det derimot lagt større vekt på metodene som det som skulle sikre den vitenskapelige kvaliteten. Ved hjelp av nøyaktige metoder og et presist vitenskapelig språk skulle forskerens subjektive forutsetninger nøytraliseres, og hennes rolle i dataproduksjonen kontrolleres. Forskerens erfaringer ble betraktet som en del av disse subjektive forutsetningene. Men som jeg vil komme tilbake til i kapittel 3, ble disse erfaringene likevel fortsatt sett på som relevante blant annet i forbindelse feltpraksisen.

Når det gjelder den postprosessuelle arkeologien, synes situasjonen mer uavklart med hensyn til metodens rolle. Det argumenteres for et relasjonistisk syn på data som legger til grunn at forskerens personlige forutsetninger spiller en viktig rolle i forskninga. Metodene betraktes på den ene sida som ulike framgangsmåter til analyse og tolkning av data, og på den andre sida som praktiske teknikker for produksjon av data. Jeg har pekt på at det først og fremst er den vitenskapelige metodologien som blir diskutert i den postprosessuelle litteraturen. Samtidig får teknikkene for produksjon av data, og betingelsene for denne produksjonen, liten oppmerksomhet. Jeg har hevdet at dette har medført at disse teknikkene

ikke har blitt omfattet av den generelle vitenskapskritikken, og de at derfor fortsatt utgjør en positivistisk basert praksis.

Dette betrakter jeg både som et kildekritisk problem og som et troverdighetsproblem for forskninga. Jeg mener at en relasjonell oppfatning av data innebærer at selve dataproduksjonen må gjøres til gjenstand for gransking på et overordnet teoretisk plan. I arkeologisk sammenheng betyr det at også feltmetodene må betraktes i sammenheng med de epistemologiske betingelsene for virksomheten. Jeg har valgt Gadammers hermeneutikk som et utgangspunkt for en slik undersøkelse av dataproduksjonens betingelser. Denne hermeneutikken legger blant annet til grunn at forforståelsen basert på våre erfaringer, utgjør betingelsene for all forståelse. Som en følge av dette er også vår forståelse en virkning av historia. Vår forståelseshorisont må dessuten ikke betraktes som statisk. Forståelsen endres stadig gjennom møtet med nye horisonter og ved nye erfaringer. Videre legges det vekt på at forforståelsen ikke skal oppfattes som en begrensning, men som forståelsens eneste mulighet ved at vi alltid tar utgangspunkt i det kjente og fortrolige for å forstå det som er fremmed og nytt. Dermed utgjør også forforståelsen en avgjørende betingelse for den vitenskapelige dataproduksjonen. Det vil si at den bestemmer hva som oppfattes som data, og den innebærer forventninger til hvordan data framtrer. Slik sett legger også denne forforståelsen premissene for vårt valg av metoder.

Begrepet om forforståelsens og virkningshistorias rolle i forskninga innebærer en vektlegging av forskerens betydning i dataproduksjonen. Det vil si at forskerens forforståelse og personlige erfaring ikke bare påvirker dataproduksjonen, men utgjør sentrale betingelser for denne virksomheten. Slik jeg ser det er det derfor nødvendig å undersøke forskerens forforståelse av forskningsobjektet og erfaringen som utgjør grunnlaget for denne forståelsen. I kapittel 3 vil jeg derfor undersøke vår forforståelse av steinalderbopllassenes beliggenhet i landskapet, og den forskningshistoriske bakgrunnen for denne forståelsen. I dette kapitlet har jeg imidlertid trukket fram generelle trekk ved våre erfaringer i forbindelse med feltarbeid og behandling av datamateriale. Jeg har foreslått å ta i bruk begrepet *arkeologisk erfaring* for å beskrive de spesielle erfaringene arkeologer gjør i forbindelse med dataproduksjon i felt, og som skiller seg fra andre typer erfaringer. Disse erfaringene mener jeg utgjør et viktig grunnlag for den forforståelsen vi møter nye undersøkelsesobjekter med. Slik sett oppfatter jeg disse erfaringene som hermeneutiske betingelser for dataproduksjonen i felt. Jeg har også foreslått å betrakte innlevelse i forhistoria som en del av en arkeologisk erfaring, selv om det vil være problematisk å bruke en slik innlevelse som et redskap til å forstå eller rekonstruere fortida. Den må isteden underlegges kritisk refleksjon på samme måte som andre redskaper i dataproduksjonen.

Et viktig trekk ved Gadammers hermeneutikk som skiller ham fra tidlige positivister er kravet til refleksivitet overfor egen erfaring og forståelse. På samme måte ser jeg det som nødvendig å språkliggjøre vår forforståelse og våre arkeologiske erfaringer, for å undersøke dataproduksjonens erkjennelsesteoretiske betingelser. Dette innebærer å sette ord på de erfaringene vi gjør i felt, og de forventningene vi møter undersøkelsesobjektet med. En slik språkliggjøring medvirker til kritisk refleksjon over egen feltpraksis, og kan utgjøre et kreativt moment i dataproduksjonen i form av en dialektisk prosess. Dette danner utgangspunktet for diskusjonen av mine egne registreringer på Lista i kapittel 5.

På bakgrunn av gjennomgangen ovenfor vil jeg hevde at feltmetodene i arkeologien først og fremst har blitt betraktet som praktiske teknikker til innsamling av data, og som framgangsmåter til kontroll av datas kvalitet og objektivitet. I motsetning til dette har jeg argumentert for at feltmetodene bør betraktes i sammenheng med de epistemologiske vilkåra for den øvrige arkeologiske praksisen. Dette innebærer en fokusering på forskerens rolle i dataproduksjonen, og at forskerens erfaring knyttes til feltmetodene som en betingelse for denne virksomheten.

KAPITTEL 3. OM LOKALISERING

Kapittel 3.1. Innledning

Diskusjonen omkring steinalderregistrering har først og fremst vært konsentrert omkring tekniske og praktiske forhold. I mindre grad har man vært opptatt av hvordan vi velger hvilke steder innenfor et undersøkelsesområde som skal prøvestikkes. Likevel vil de fleste være enig i at det er våre eksisterende kunnskaper og erfaringer om steinalderboplassenes beliggenhet i landskapet, som avgjør hvor og hvordan vi leter etter nye boplasser. Et filosofisk hermeneutisk perspektiv på steinalderregistrering innebærer at arkeologens forforståelse av hvor boplassene ligger i terrenget og hvordan de framtrer for henne, avgjør hvordan hun velger å lete etter dem. Dette betyr at kunnskap om denne forforståelsen og hvordan den er kommet til, er viktig for hvordan vi skal oppfatte resultatet av registreringene. I dette kapitlet skal vi derfor undersøke synet på boplasslokalisering i Norge i et forskningshistorisk perspektiv, og betrakte dagens syn på lokalisering på bakgrunn av dette. Dessuten skal vi undersøke på hvilken måte vår forforståelse av steinalderboplassenes lokalisering bestemmer letingen etter nye boplasser. En slik undersøkelse av de forskningshistoriske betingelsene for vår kunnskap og vår virksomhet, vil gjøre oss i stand til å ta stilling til og eventuelt revurdere denne virksomheten.

De fleste steinalderboplassene som er funnet i Norge kan knyttes til strandområder ved kysten, eller ved sjøer og vassdrag i fjellet og innlandet, og det generelle synet på steinalderboplassenes lokalisering domineres av ideen om strandbundne boplasser. Dette må derfor oppfattes som et grunnleggende begrep i norsk steinalderforskning. Dette kapitlet vil fokusere på hvordan dette synet etableres og utvikles i form av en lokaliseringsmodell, og søke å finne årsaker til denne modellens dominans.

Vårt syn på boplasslokalisering og vår registreringsstrategi må ses i sammenheng. Det er derfor også nødvendig å kartlegge utviklinga av registreringsstrategien. Diskusjonen omkring boplasslokalisering har engasjert relativt få forskere, og oppmerksomhet omkring temaet har gjerne vært knyttet til andre aktuelle problemstillinger i tida, slik som strandlinjedatering og erverv. I forbindelse med store registreringsprosjekter (fra slutten av 1950-tallet og framover) har problemstillinga imidlertid blitt aktualisert, og det har vært lagt ned mye arbeid i å forklare lokaliseringa av de registrerte boplassene. Mindre arbeid har vært investert i å finne boplasser med andre typer lokalisering enn de som allerede er kjent, selv om det finnes unntak. I litteraturen er det lagt stor vekt på enkelte naturressursers betydning for boplasslokaliseringa. Dette kapitlet tar blant annet for seg hvordan dette har fungert som en begrensning på hvor vi velger å lete etter boplasser.

I det følgende presenteres hovedtrekkene i utviklinga av synet på boplasslokalisering i Norge fra omkring 1900 til 2000. Framstillinga er organisert i tre hoveddeler – synet på boplasslokalisering 1900-1950, kystlokalisering 1950-2000, og fjell- og innlandslokalisering 1950-2000 (jf. kapittel 3.2, 3.3 og 3.4). Bakgrunnen for denne inndelinga er at det omkring midten av århundret skjer endringer i forholdet mellom den praktiske registreringa og synet på lokalisering, og videre at det i siste halvdel av århundret knyttes ulike forklaringer til boplasslokalisering avhengig av landskapstype. Dessuten er det så å si ingen referanser i litteraturen på tvers av landskapstypene når det gjelder registreringspraksisen, til tross for at framgangsmåten i praksis er den samme. Der ikke annet er oppgitt omtales eldre og yngre steinalder under ett, både fordi det ikke er etablert noe klart skille mellom boplassene fra de to periodene i litteraturen når det gjelder lokalisering, og fordi framgangsmåten under registrering er den samme uavhengig av antatt datering på boplassen. Når det gjelder lokalisering av den jordbruksbaserte bosettinga i yngre steinalder, blir den omtalt i et eget delkapittel (kapittel 3.5). Som en generell bakgrunn for kapittel 3 og 4, gjør jeg kort rede for

den praktiske og formelle ramma for steinalderregistreringer gjennom forrige århundre i appendiks 1.

I dette kapitlet brukes det noen begreper som trenger presisering:

Boplass – jeg har valgt å bruke begrepet boplass som et samlebegrep, som omfatter alt som kan betraktes som spor etter bosetting eller bruk av et område, dvs. alt fra små rasteplasser, utkvikkssteder eller knakkeplasser, til store boplasser som brukes gjentatte ganger over lang tid. Årsaken er at det i registreringsammenheng vanligvis er vanskelig å skille mellom ulike typer boplasser, selv om det er vanlig å se boplassens lokalisering i sammenheng med funksjon. I tillegg til boplass bruker jeg også begrepet funnsted som et alternativ til lokalitet, for å unngå sammenblanding med lokaliseringsbegrepet.

Lokalisering – referer til boplassenes beliggenhet i landskapet. En lokalisering karakteriseres gjerne av for eksempel ulike topografiske eller geografiske landskapstrekk, eller avstand til slike. For å unngå forveksling brukes ikke dette begrepet for å beskrive arkeologenes registrering av boplasser.

Strandbundet boplass – karakteriserer i denne boka en boplass som ved sin lokalisering er knyttet til en strand eller et strandområde, enten ved havet, innsjøer og småvann, tjern, elver og bekker. Det er imidlertid flere forhold som bestemmer hvorvidt en boplass oppfattes som strandbundet eller ikke. Foruten lokal topografi, vil for eksempel betrakterens utgangspunkt eller hva man antar eventuelt har knyttet boplassen til stranda, ha betydning. Det er også slik at boplasser kan oppfattes som knyttet til vannet selv om de ikke ligger på selve stranda. Flere forfattere har forsøkt å definere begrepet ved hjelp av største mulige avstand til vann. Forslagene varierer mellom ca. 25-250 meter fra vannkanten, men de fleste setter en maksimumsgrense ved om lag 100 meter for at en boplass skal oppfattes som knyttet til vannet (jf. for eksempel E. Johansen 1963, 1997, Hagen 1964: 50-53, A. B. Johansen 1979:66, Bang-Andersen 1987:35, Bjerck 1989:43,49,50,90, Bergsvik 1991:77-78,135-136, Bjørge et al. 1992:302, Indrelid 1994:20,158,214-222). Begrepet ble i utgangspunktet brukt for boplasser langs kysten. Etter hvert ble det også tatt i bruk i forbindelse med innlands- og høyfjellsboplasser, men da først og fremst knyttet til innsjøer. Mot slutten av 1900-tallet er det imidlertid brukt av enkelte forfattere også om boplasser som ligger langs vassdrag, hvor både elver og bekker er inkludert.

Registreringsstrategi – Praksisen for steinalderregistreringer kan betraktes som todelt. For det første den tekniske gjennomføringa av graving, sålding og dokumentasjon av prøvestikk. For det andre de vurderinger som gjøres med hensyn til hvor prøvestikkene skal graves, og hvilke deler av et undersøkelsesområde som skal prioriteres. Med registreringsstrategi siktes det først og fremst til det siste, og det er denne delen av registreringspraksisen det fokuseres på i dette kapitlet.

Kapittel 3.2. Om strandbundethet – synet på boplasslokalisering 1900 – 1950

Allerede fra tidlig i forrige århundre ble steinalderboplassene generelt oppfattet som knyttet til strandområdene. I løpet av de første tiåra ble strandbundet lokalisering utviklet og etablert både som modell og begrep. Hvorfor og hvordan dette skjedde skal vi se nærmere på i det følgende. Leteaktivitetens etter hvert avgjørende betydning for oppfatningen av steinalderen, og dessuten betydningen av det kulturarkeologiske empiristiske synet på kunnskapsproduksjon og metodens rolle i vitenskapen i første halvdel av århundret, vil også bli diskutert.

ETABLERING AV MODELLEN

De tidligste antakelsene om steinalderboplassenes lokalisering var knyttet til diskusjonen om den eldste bosettinga i Norge. Et av de viktigste spørsmålene i denne sammenhengen var om det overhode fantes noen bosetting her i eldre steinalder (se O. Rygh 1875:180-181, 1876:7-12, 10, 12, H. Shetelig 1921:203-204, 1922:170-183). Diskusjonen hadde blant annet bakgrunn i usikkerheten knyttet til naturlig forekomst av flint i Norge. Dette sammen med forskninga omkring de danske kjøkkenmøddingene dannet mye av bakgrunnen for geologen W. C. Brøggers (1851-1940) avhandling om sammenhengen mellom steinalderboplasser og strandlinjeforskyvninger omkring Oslofjorden etter siste istid (W. C. Brøgger 1905). Denne avhandlinga fikk avgjørende betydning for steinalderforskninga i de følgende tiåra⁴, og for synet på steinalderboplassenes lokalisering i Norge.

Det var et viktig poeng for W. C. Brøgger å påvise en bosetting i eldre steinalder i Norge. Dette gjorde han ved å knytte de norske "skivespaltere" [skiveøksene], og dermed Nøstvetfunnene i alminnelighet, typologisk til "de eldre kjøkkenmøddingers tid" i Danmark (W. C. Brøgger 1905:18-44, 52-61). Han mente dessuten at de norske "skivespalterne" i hovedsak var avsatt i boplasskontekst på eller ved stranda, og slo videre fast at den aktuelle strandlinja korresponderte med "de eldre danske kjøkkenmøddingenes" nivå, som tilsvarte den såkalte "littorinasenkningens maximum" (W. C. Brøgger 1905:61-65, 75-86, 130, 164-167). Videre antok han en innvandring til kysten av Sør-Norge av danske kjøkkenmøddingfolk, en gruppe som ble oppfattet som kystbundne i motsetning til den eldre maglemosekulturen (W. C. Brøgger 1905:66-67, 166, A. W. Brøgger 1908a:115-116). Selv om han på bakgrunn av kjennskap til svenske innlandsfunn ikke utelukket en videre spredning innover i landet, begrenset han denne muligheten til å omfatte vassdrag og innsjøer, og mente at den tidligste bosettinga var knyttet til kysten gjennom en marint orientert økonomi (W. C. Brøgger 1905:51-52, 62, 64, 66-67, 79, 166, 296-297). W. C. Brøgger (1905:166) konkluderer:

"Og det folk, der har efterladt sig de talrige stenøxer af Nøstvettyperne ... , har som det danske kjøkkenmøddingfolk for den væsentligste del netop *boet langs havets kyst*, og har kun for en mindre del forladt havstranden for at følge vassdragene opover til de større eller mindre *indsjøer*, langs hvis strand de også fandt livsbetingelser, som passede for dem" (Brøggers kursivering. Se også W. C. Brøgger 1905:296).

⁴ Denne avhandlinga må ses i sammenheng med, og forstås som det geologiske motstykket til sønnen A. W. Brøggers arkeologiske avhandling *Øxer av Nøstvettypen* fra samme år (se for eksempel A. W. Brøgger 1905:26-40). A. W. Brøgger tar her i bruk begrepet "eldre steinalder" i diskusjonen om norsk steinalder, og knytter Nøstvetfunnene typologisk og kulturhistorisk til Ertebølle (Kjøkkenmøddingkulturen). Begge avhandlingene henviser flere ganger til den andre, og er samstemte i sin oppfatning av det norske materiale. Blant de viktigste trekkene kan nevnes koblinga av Nøstvet til Ertebølle, Nøstvetboplassenes strand- og kysttilknytning, og at bergarter brukes som erstatning for flint på Nøstvetboplassene. Se også A. M. Hansen (1904) og G. Gustafson (1906:14-15).

Det var altså nødvendig for Brøgger å anta en strandbundet bosetting, både for å knytte nøstvetfunnene til ertebøllefunnene ved hjelp av geologien, og for derigjennom å kunne datere nøstvetfunnene og dermed etablere en eldre steinalder i Norge. Det er imidlertid verdt å merke seg at Brøgger i utgangspunktet bruker arkeologiske funn til identifisering og datering av gamle strandlinjer, og ikke omvendt.

På bakgrunn av økonomiske argumenter mente W. C. Brøgger (1905:214) at saken stilte seg annerledes når det gjaldt yngre steinalders bosetting; "Allerede ved begyndelsen af denne tid, måske også før, må antagelig korndyrkningen have været kjendt, og beboelsen kan derfor allerede under en tidlig del af den yngre stenalder ikke på nogen måde antages i fremtrædende grad at have været knyttet til selve stranden og strandlinien." (Jf. også A. W. Brøggers gjennomgang av yngre steinalders materiale fra Sørøst-Norge i 1906:139-151). Dermed slutter han at "... yngre steinalders øxer ikke som ved Nøstvetøxerne og de butnakkede trindøxer uden videre kunne give et nogenlunde exakt udtryk for beliggenheden af *selve strandlinien* ved den tid, øxerne har tilhørt. Høidebestemmelserne af findstederne for yngre steinalders redskaber måtte derfor dels være så talrige som muligt, dels benyttes med megen kritik, om derfra skulde kunne drages nogenlunde sikre slutninger om samtidige strandliniers beliggenhed" (W. C. Brøgger 1905:215. Se også side 128-132 og 247-248). Men til tross for sine egne motforestillinger, forsøker han likevel å bruke yngre steinalders funn på samme måte som de eldre, også disse kombinert med geologiske argumenter, til å identifisere og datere strandlinjer (W. C. Brøgger 1905:87-128, 216-235, 246-248, 277-279). Utover på 1920- og 30-tallet snus dette så og si på hodet, og strandlinjer benyttes mer og mer til relativ datering, og seinere delvis også til lokalisering av boplasser. Men så seint som i 1930 brukte for eksempel Nummedal (i Nummedal og Bjørn 1930:56) fortsatt kombinasjonen av geologiske og arkeologiske funn for å identifisere og datere strandlinjer. (Se dessuten Nummedal 1924a:110-111, 133-134, Bjørn 1930a:18, og G. Gjessing 1945:9-11)

W. C. Brøggers tanker fikk stor gjennomslagskraft i de følgende åra, og refereres ofte i litteraturen (se for eksempel A. W. Brøgger 1906:16-18, 1907a:13-18, 1925:117, Nordgaard og Rygh 1910:21, Nummedal 1911:23, 1922a:151, 1929:478-481, Shetelig 1920:33, 40-41, 1921:195, 1922:16, 98, 116-118, H. Gjessing 1920b:14, Bjørn 1921:13, 1924a:23, 1924b:4, G. Gjessing 1945:77, 101-102). Gjennom sin vekt på det økonomiske perspektivet, oppsummerer A. W. Brøgger (1906:140-141) tendensen i oppfatningen av eldre og yngre steinalders bosetting fra og med W. C. Brøgger og fram til 1950-tallet: "For end yderligere at styrke betragtningen vender jeg atter tilbage til ældre stenalder og dens bopladse. Disse var på det tydeligste bundet til en kystlinje... [mens] Vi er ikke bundet til kystlinjen med den yngre steinaldersfund, men til det dyrkbare land indenfor." Videre sier han at "...forskjellen kan ikke betyde andet end en gennemgribende forskjel i næringsveie" (A. W. Brøgger 1906:141. Se dessuten s. 136-151, samt tilføyelse s.190.). Sitatene nedenfor kan også tjene som illustrasjon av denne tidas alminnelige oppfatning av eldre steinalders boplasslokalisering (se dessuten A. W. Brøgger 1905:28-29, 39, 67-68, 1908a:117, 1908b:139, Nummedal 1911:25, 1922a:151, 1924a:89-90, 1930:3, 1933a, 1933b:2, Havnø 1913:277, 1935:333, Shetelig 1922:99, 1925:13, 16, 21, 1945:12-13, 14, 17-18, Bjørn 1921:17-18, 1930b:6-8, 29-31, Bøe 1931:421, 428, G. Gjessing 1945:9-11, 30-32, 54, 62-63, 78-80.):

"Da var her en ø et stykke fra kystlinjen indenfor, her var en liden lun bugt i læ for vinde og med en god poll for fiske og skjælsamling. I sin almindelighed er dette en gyldig regel for de fleste af Nøstvetbopladserne. ...Allerede den omstændighed at bopladserne i sin almindelighed var anlagte ved strand..." (A. W. Brøgger 1907b:43, 50).

"Egentlig skulde man jo anta, at skjelspisere ikke vilde vælge sin bolig saapas langt fra stranden." (Nordgaard i Nordgaard og Rygh 1910:22).

“Pladsene er bosteder paa aapent land, gjerne i smaa dalsænkninger med ly for vind... Et nogenlunde jevnt og flatt terræng har været fortrukket, sandsynligvis i nærheten av stranden, da fundene ligger noksaa konstant efter bestemte høidekurver. ... at bostedene i sin tid har ligget i og ved fjæren.” (Shetelig 1921:199)

“De stenaldersmennesker som i sin tid bodde her har utvilsomt levet av jakt og fiske og de har visstnok bodd så nær sjøen som det var mulig.” (Nummedal i Nummedal og Bjørn 1930:27).

En annen viktig faktor som formet synet på boplasslokalisering tidlig i forrige århundre var selvsagt hvor, det vil si i hvilke områder, de fleste funnene ble gjort. Ved begynnelsen av 1900-tallet var det kjent svært få steinalderboplasser i Norge, og løsfunne økser utgjorde brorparten av steinalderfunnene. De beskjedne fornminneregistreringene som ble gjennomført var konsentrert om synlige fornminner slik som gravhauger og hustufter, og det var ikke vanlig å lete aktivt etter steinalderfunn i terrenget med mindre det dreide seg om etterundersøking av funnsteder for løsfunn. Derfor representerte det både noe nytt og avgjørende da Nummedal i 1909 tilfeldigvis fant bearbejdede flintstykker under leting etter fossile strandlinjer. Nummedal var kvartærgeolog og elev av blant annet W. C. Brøgger som han hadde deltatt på feltkursjoner med. Flintfunnet ga opptakten til hans omfattende steinalderregistreringer langs Vestlandskysten, omkring Oslofjorden, og i Finnmark i åra 1911-1942. Dette arbeidet utførte han etter hvert på oppdrag fra Oldsaksamlingen og Institutt for Sammenlignende kulturforskning. I den forbindelsen gjorde han de første funnene av fosna- og komsaboplassene, samt yngre steinalderboplasser på Finnmarkskysten (jf. Shetelig 1921:199-200, Stang 1931:75-78, Th. Petersen 1944, G. Gjessing 1959 og Yderstad 1989 [1951]). Nummedals arkeologiske feltarbeid i disse åra skilte seg fra samtidas praksis ved at han lette etter boplasser i terrenget på samme måte som han tidligere hadde lett etter fossile strandavsetninger, dvs. ved hjelp av spade og en mental rekonstruksjon av landskapet (jf. kapittel 4). Samtidig som Nummedal brukte sin kunnskap om strandlinjenes beliggenhet i landskapet for å identifisere boplasser, brukte han også boplassers lokalisering både til å identifisere og datere strandlinjer⁵, og til å datere boplasser⁶. Dermed arbeidet han ved hjelp av en kombinasjon av arkeologiske og geologiske analyser på samme måte som W. C. Brøgger. Når det gjelder betydningen av Nummedals arbeid var det derfor først og fremst denne tette sammenkoblinga av strandlinjer og boplasser som preget det praktiske registreringsarbeidet, og ikke minst satte rammer for hans vurderinger av hvilke områder som var aktuelle å registrere. Jeg vil altså hevde at det som i utgangspunktet var en geologisk metode for registrering av strandlinjer dannet det viktigste grunnlaget for Nummedals steinalderregistreringer, mens for eksempel kulturhistoriske og økonomiske forhold i steinalderen ikke hadde tilsvarende betydning for hans feltarbeid.

Nummedal var stort sett alene om denne registreringsmetoden i første halvdel av århundret, men gjennom det store *antallet* boplasser han fant mener jeg han fikk en betydelig indirekte innflytelse på tenkinga om boplasslokalisering generelt. Nummedals registreringer alene må ha representerte en flerdobling av antallet kjente boplasser i Norge. Og i og med at hans registreringsvirksomhet i hovedsak var knyttet til kysten og til gamle strandlinjer,

---

⁵ Nummedal 1911:25, 1922a:151, 1924a:133-134, 1933a, Nummedal og Bjørn 1930:56.

⁶ Nummedal 1911:23-25, 1922a:151, 1922b:10, 13-15, 1924a:110-113, 1924b:4-5, 1929:480, 1930:3-4, 1933a, 1938:149-150. (Etter hva jeg kan se, basert på G. Gjessings omtale (1945:63-64), må s. 183-218 i Bøe & Nummedal (1936) inkluderes som et eksempel her.)

resulterte hans arbeid i langt flere boplassfunn her enn i indre strøk av landet. (Se kapittel 4.2 for beskrivelse av Nummedals registreringsteknikk.)

KRITIKK OG KONSOLIDERING

Sammenhengen mellom boplasser og strandlinjer ble dermed grundig dokumentert, og relativt raskt etablert som den viktigste lokaliseringsmodellen. For eksempel ble strandmodellen brukt for å forklare mangelen på boplassfunn langs deler av kysten, og den dannet utgangspunktet for diskusjonen om transgresjoner på vestkysten (jf. A. W. Brøgger 1908b:139, 1925:118, Shetelig 1920, 1922: 78-79, 168-169, Bjørn 1924b:17, 1930a:16-24, 1930b:16, 26-30, Nummedal 1922a:155-156, 1924a:112, 127, 1933a:231, 244, Nummedal i Nummedal og Bjørn 1930:24-30, 56, G. Gjessing 1945:51, 63-64, 160-161, Bøe 1942:77-78). Enkelte forfattere uttrykte imidlertid tvil om at boplassene alltid lå ved stranda, og dessuten skepsis til alltid å bruke dette som utgangspunkt for datering. Det ble derfor argumentert for et mer nyansert syn på boplasslokalisering (se for eksempel H. Gjessing 1920b:153-154, Bjørn 1924b:4-7, Bjørn i Nummedal og Bjørn 1930:109). For eksempel skriver Karl Rygh (i Nordgaard og Rygh 1910:26-27):

“Der kan godt være flere hensyn, som har bestemt valget af den plads, hvorpaa man i nogen tid har opholdt sig, foruden let adgang til kysten. Saaledes hensynet til, at stedet laa lunt bag en fjeldskrænt eller ved en skovkant, undertiden ogsaa til god oversigt over egnen ... Stenalderens folk manglede vel ikke midler til at bære en fangst af skjæl og fisk nogle hundrede skridt op til det sted, hvor de holdt til. Man maa derfor vistnok være forsigtig med at drage slutninger fra en boplads's beliggenhed til strandlinjens samtidige niveau, ...”.

Og A. W. Brøgger (1925:117-118) kommenterte at:

“Det er ganske som om nivå-tallet for et stenaldersfunn er blitt et kronologisk barometer, som ved simpel avlesning gir funnets alder. Det er grunn til å fremheve at det i mange tilfeller umulig kan være så.”

Disse sitatene demonstrerer indirekte i hvilken grad strandbundet boplasslokalisering ble oppfattet som normalt og selvsagt allerede tidlig i århundret. Kritikken av modellen var imidlertid verken omfattende eller grunnleggende, og den fikk heller ingen stor betydning for det generelle synet på boplasslokalisering. Årsakene til dette kan ha vært flere. I tillegg til at det store flertallet av boplasser var funnet i tilknytning til gamle strender, er det trolig at modellens anvendbarhet, både i forbindelse med datering og registrering, har gjort det vanskelig å kritisere den. Også samtidas vitenskapssyn har vært en viktig faktor. Som nevnt i kapittel 2, ble forholdet mellom forsker og datamaterialet oppfattet som ukomplisert og direkte i denne perioden, og det var først og fremst forskerens personlige erfaring og autoritet som gjennom valg av rett metode garanterte for forskningas og datas kvalitet. Derfor var en kritisk diskusjon av modellen både unaturlig og unødvendig. Det var tross alt anerkjente vitenskapsmenn som W. C. Brøgger og Nummedal som stod bak både den teoretiske argumentasjonen og styrkinga og bekreftinga av denne gjennom feltundersøkelser. Det var dessuten helt andre problemstillinger som stod sentralt i forskningen, det vil si først og fremst innsamling, systematisering og dokumentasjon av mest mulig datamateriale og derigjennom oppdaging og avgrensing av kulturområder og kulturhistoriske forhold.

Utviklinga i synet på steinalderens bosetting utover i første halvdel av 1900-tallet var forøvrig stort sett i tråd med Brøggers tanker. Noen justeringer ble gjort i forbindelse med funn av boplasser i innlandet og fjellet, men dette innebar ingen grunnleggende endring i synet på verken bosettingas spredning, boplassenes lokalisering, eller på hvilke forhold som

hadde betydning for denne fordelinga av boplasser i landskapet. Det var generell enighet om at bosettinga i eldre steinalder var begrenset til kysten, og at yngre steinalders bosetting i deler av landet også var knyttet til vassdraga og jordbruksområdene innenfor. Funn av høytliggende boplasser i Telemark (Bjørn 1930c, 1934) og av Sumtangen (Bøe 1942, 1951) ble sett på som unntak, og hva disse funnene representerte ble først klart i forbindelse med de første vassdragsregistreringene omkring 1960 (Hagen 1963a:130). Det var i hovedsak økonomiske forhold som ble oppfattet som årsak til bosetting av de ulike områdene. De få kjente innlandsboplassene ble oppfattet som fangststasjoner for halvagrare kystfolk, og Johs. Bøe (1942:81) konkluderte: “Det er kystens steinalder vi finner også på vidda”.

OPPSUMMERING - METODE SOM INSTINKT

W. C. Brøggers og Nummedals arbeid spilte en sentral rolle i utviklinga og etableringa av strandbundet boplasslokalisering som modell, tidlig på 1900-tallet. Og mot midten av århundret var strandbundet lokalisering etablert som fast begrep. Boplassene ble knyttet til stranda både ved hjelp av geologiske argumenter (strandlinjer og klima) og arkeologiske argumenter (typologi), og økonomiske argumenter i form av analogier til dansk ertebølle. Og det er klart at også oppfatningen om steinalderens erverv, først og fremst jakt og fangst, helt fra starten har hatt stor betydning for synet på, og argumentasjonen omkring, både den regionale spredningen av boplasser og den lokale boplasslokaliseringa (se for eksempel G. Gjessing 1945). Strandmodellen spilte en viktig rolle fra begynnelsen av, i forbindelse med registrering og datering av såvel boplasser som strandlinjer. Den ble også brukt som forklaring på lakuner i materialet og som utgangspunkt for diskusjon av transgresjoner. Fram mot 1930 ble det reist en viss kritikk mot for ensidig bruk av strandbundet bosetting som lokaliseringmodell, men denne kritikken fikk ingen avgjørende betydning.

Fram mot 2. verdenskrig var det kjent og registrert atskillig flere steinalderboplasser, spredt i flere områder og av forskjellig karakter, enn ved begynnelsen av århundret. Og det er i ettertid tydelig hvordan den arkeologiske leteaktiviteten var avgjørende for etableringa av oppfatningen av bosettingsmønster, økonomi og organisasjon, og lokaliseringa av boplassene. Registreringsmetoden, især Nummedals framgangsmåte, ble sett på som en effektiv teknikk som bare erfarne arkeologer kunne mestre. Og i kraft av slike arkeologers kompetanse, var resultatet av disse registreringene uproblematisk med hensyn til representativitet. Når det gjaldt Nummedal var han uovertruffen i så måte, og ingen kunne finne boplasser som ham. For eksempel skriver Haakon Shetelig (1945:11):

”Det er en kunst å oppspore slike skjulte kulturminner, og vår læremester i kunsten har vært konservator Anders Nummedal. ... Det våknet i ham selv slumrende evner som hos ingen annen til å finne steinalderboplasser. Når en var med ham under arbeidet i marken, var det bokstavelig som å se en sporhund. Han gikk, gikk enda ganske fort, mens øyet fulgte hver senkning og høyde i terrenget, stanset, gikk kanskje videre, eller satte spaden i til et prøvestikk i jorden. Det skulle være rart om da ikke steinfunnene viste seg. Andre norske arkeologer søkte ham for å lære hans framgangsmåte, og vi lærte selvsagt meget, men ikke hans eget sikre, merkelige instinkt i å utpeke stedet hvor steinalderfolket ville velge å bo.”

Denne tenkemåten kan ses i sammenheng med samtidas empiristiske og positivistiske syn på datamaterialet og innsamlinga av det (jf. kapittel 2.2) Denne epistemologiske ramma oppfordret ikke først og fremst til noe kritisk søkelys på selve datainnsamlinga. At resultatene dermed kunne ha en slagside i form av skjev geografisk representativitet var derfor ikke et naturlig fokus for diskusjonen. Det var snarere viktig å samle inn så mye som mulig, for å få størst mulig materiale, både for å gjøre de typologiske rekkene sikrere, og etter hvert også for å kartlegge kulturområder.

Dermed forble strandmodellen den viktigste lokaliseringsmodellen for norske steinalderboplasser, og den utgjorde en viktig del av grunnlaget for de fleste boplasstolkninger i litteraturen i denne perioden. I neste delkapittel vil jeg vise hvordan modellen ble ført videre i norsk steinalderarkeologi i siste halvdel av århundret. Men selv om lokaliseringsmodellen ble ført videre, ser det imidlertid ikke ut til at det samme skjedde med Nummedals registreringsmetode. Under annen verdenskrig stoppet naturlig nok registreringsarbeidet opp, og ble ikke gjenopptatt i de første åra etterpå. Nummedal døde i 1944, og det ser ikke ut til at noen ønsket eller var i stand til å fortsette hans arbeid i de første åra etter krigen. Årsaken til dette er noe uklar ettersom ingenting er nevnt i litteraturen. Jeg har heller ikke lyktes å finne noen arkeologer som kan minnes noen etablert praksis for steinalderregistrering omkring 1950, som kunne ha bakgrunn i Nummedals metode. Men kanskje årsaken er nettopp denne. I åra etter 2. verdenskrig var det et generasjonsskifte i norsk arkeologi, og det av Nummedals feltarbeid som er omtalt i litteraturen fokuserer først og fremst på hans enestående, nesten mystiske evner. Ingen har sett det som viktig å dokumentere selve metoden, nettopp fordi den ikke ble oppfattet som en selvstendig teknikk, men var knyttet til mannen.

Kapittel 3.3 Boplasslokalisering på kysten 1950 – 2000

Det er altså ikke mulig å spore noen kontinuitet når det gjelder registreringspraksis fra Nummedals arbeid og fram til 1950-tallet. Det jeg imidlertid mener er tydelig er en videreføring av hovedtankene om boplasslokalisering fra første halvdel av århundret, tanker som faktisk preger litteraturen helt fram til årtusenskiftet. Som vi skal se representerer strandmodellen en lokaliseringsnorm som danner det viktigste utgangspunktet for steinalderregistreringene i kystområdene i siste halvdel av århundret, og oppfatninger om steinalderens erverv spiller fortsatt en viktig rolle i denne sammenhengen. Det er først og fremst er bosetting knyttet til fangstøkonomi som danner utgangspunkt både for registrering og for tenkinga om steinalderboplassenes lokalisering i andre halvdel av århundret, mens lokalisering av boplasser som kan knyttes til jordbruksøkonomi ikke danner et tilsvarende utgangspunkt. Dette gjelder både kystområdene og fjell og innland. Gjennomgangen nedenfor er følgelig preget av dette. For diskusjon av jordbruksboplassenes lokalisering vises det til kapittel 3.5.

I de første tiåra etter annen verdenskrig var det vassdragsregistreringene i fjellet som dominerte steinalderarkeologien i Norge, og det var her at registreringspraksisen ble utviklet og etablert i løpet av 1960- og 70-tallet (se kapittel 3.4). I kystområdene ble det i denne perioden gjennomført få steinalderregistreringer, og boplasslokalisering var derfor ikke et sentralt tema. På grunn av denne mangelen på aktuelle registreringer, vil den følgende gjennomgangen for denne perioden for en stor del være basert på publiseringer av enkeltundersøkelser og analyser av løsfunn. I de siste tiåra av århundret, fra omkring 1980, ble det derimot gjennomført mange registreringer, især langs Vestlandskysten, og spørsmål omkring boplasslokalisering ble aktualisert. Dette foregikk i sammenheng med et økt antall utbygginger, noe som la viktige premisser for registreringsvirksomheten blant annet gjennom lokalisering og avgrensning av undersøkelsesområder. I det følgende blir det lagt særlig vekt på to prosjekter (Bjerck 1989 og Bergsvik 1991) som har vært sentrale i diskusjonen av registrering og boplasslokalisering i denne perioden.

VIDEREFØRING AV STRANDMODELLEN

Synet på boplasslokalisering i siste halvdel av 1900-tallet skiller seg ikke vesentlig fra tidligere. Steinalderboplassene som var kjent i lavlandet i perioden fra omkring 1950 og fram til 1980 var for en stor del konsentrert langs kysten, mens de kjente løsfunnene fantes mer

spredt. Kystboplassene ble dessuten i hovedsak oppfattet som mer eller mindre strandbundne (se for eksempel Simonsen 1954, Møllenus 1959, E. Johansen 1957, 1964, Odner 1964, Bakka 1964, Ingstad 1965, 1970, Skjølsvold 1972, Bang-Andersen 1970:61, Mikkelsen 1975b, Lindblom 1984 [1977]:46-47). I forbindelse med feltundersøkelsene fra denne tida ble denne oppfatningen lagt til grunn blant annet for tolkning av funn og boplasser, og det var i slike sammenhenger at synet på boplasslokalisering kom til uttrykk (jf. for eksempel Møllenus 1959:81-82, Ingstad 1965:106-107, Mikkelsen 1975a:145, Bang-Andersen 1981:95). Knut Odner (1964:125) skriver for eksempel slik om Komsaboplassene i Varangerfjorden:

”Boplassenes plassering [nær vannet på tanger og øyer] synes derfor å vise at menneskene har bodd nær de ressursene som var naturlig for dem å utnytte. Sekundært har de tatt hensyn til været ved å legge boplassene beskyttet bak koller eller i vikene. Bosetningen i vikene kan også bety at de har jaget sel i vannet her. De mange små boplassene tyder på små grupper som har vandret eller rodd fra sted til sted, og bare blitt en dag eller to på hver plass.”

Og følgende diskusjon av Høgenipen-funnene kan ses på som karakteristisk for tenkemåten:

”Men er det dermed sagt av boplassene selv har vært strandbundne? Så langt det er rådlig å dømme etter terrenget, må man øyensynlig svare ja på et slikt spørsmål! Funnene kommer nemlig fra det øverste plataet på ”Høgenipen”, og her er det ikke annet enn snau fjell, småmyrer og glissen furuskog som så visst ikke lokker noen jeger. Og stort annerledes kan det ikke ha vært før heller, for hele området er praktisk talt blottet for jordsmonn. Men setter vi sjøen inn i dette bildet, ja da blir forholdet et annet. Da øyner vi både lune havner og gunstige fiskeplasser.” (E. Johansen 1964:177)

Ytterligere et eksempel er hentet fra Povl Simonsens (1968:4) omtale av boplasser på Sørøya i Finnmark:

”Menneskene som først kom til ishavskystene var naturligvis fiskere, fangstmenn og jegere ... Derfor slo folk seg gjerne ned rett ovenfor flomålet. ... Derfor vil i dag de boplasser som ligger opp på de høyere terrasser, nesten alltid være eldre enn de på de lavere.”

Fra omkring 1980 og utover økte antall steinalderregistreringer i form av egne prosjekter knyttet til ulike utbygginger i kystområdene. En gjennomgang av disse prosjektene viser at hovedtrekkene i synet på boplasslokalisering fortsatt var det samme som før, men at det skjer en konkretisering og presisering av hvilke forhold de ulike forfatterne oppfatter som bestemmende for lokaliseringa (jf. for eksempel A. B. Olsen 1983:10, 1992:47, Bjerck 1985:11, Pettersen 1985:73, 1999:155-156, Hood 1988, Randers 1988:29, Østmo 1988, 1993a:98-99, Skar 1990:26, 28, Søborg 1990:16-18, 23, Høgestøl et al. 1995:47, Ballin og Jensen 1995:23, 28-29, Barlindhaug 1996, Bergsvik 1999). For eksempel skriver Egil Mikkelsen (1989a:58):

“a) Boplasser [fase 2 (nøstvet) langs kysten av Telemark] er lagt i smale dalsenknninger ved små bukter eller fjordarmer som skjærer seg inn i landet fra de største fjordene. Som regel ... slik at boplassene ligger solvendt. b) Boplassene ligger lunt plassert i forhold til nordlige kalde vinder, og i noen tilfelle beskyttet av øyer utenfor. c) Noen boplasser synes å være lokalisert i forhold til smale sund, andre kan være lagt ved passasjer i terrenget. d) Flere boplasser ligger i de ytre og midtre deler av fjordene enn i de indre deler av Eidanger.”

Og Arne Johan Nærøy (1994:30) kommenterer i sin rapport fra Trollprosjektet i Hordaland:

”Topografisk peker følgende faktorer seg ut som avgjørende for valg av oppholdssted. Lokalitetene er knyttet til lune viker som har gitt gode havneforhold, noe som må ha vært nødvendig til alle tider i dette værharde kyststrøket. Et annet karakteristisk trekk er at de ligger på jevne terrengflater med god drenering og ofte med sandbunn.”

Videre skriver Evy Berg (1997:11, 95) om boplassene fra Dobbeltspor-prosjektet i Akershus:

“Topografiske faktorer som karakteriserer steinalderlokalitetene er: De ligger i tilknytning til gamle viker, undergrunnen er forholdsvis jevn med god drenering, og de ligger gjerne inntil høydedrag som har gitt ly for vind. ... Ved et havnivå mellom 55 og 60 m over nåværende lå boplassen [Horgen lok.4] på nordsiden av et trangt sund med sterk strøm. Her var det sannsynligvis gunstige forhold for fiske og eventuelt skjellsanking...”

Denne presiseringa av lokaltopografiske trekk som antas å ha betydning for boplasslokaliseringa innebærer også etterhvert en definering av såkalte lokaliseringsfaktorer. Dette vil jeg komme tilbake til i sammenheng med registreringsstrategi.

Et viktig trekk ved strandmodellen er sammenhengen med oppfatningen om steinalderens erverv. Dette var som nevnt sentralt for etableringa av modellen i første halvdel av århundret. Dette forholdet endres ikke i siste halvdel, men blir snarere forsterket gjennom den prosessuelle arkeologiens vektlegging av økonomisk tilpasning som avgjørende element i samfunnsforming og kulturutvikling. Når det gjelder kystområdene, legges det særlig vekt på matressursene i havet og utnyttinga av disse som en avgjørende forutsetning for boplasslokalisering. Disse naturressursene oppfattes ikke bare som det som trekker folk til visse områder eller økologiske soner, men ses på som vesentlige for hvor innenfor disse områdene folk valgte å slå seg ned. Dette har bakgrunn i tanken om at det alltid har vært viktigst å bo så nær matressursene som mulig, enten det dreier seg om såkalte basisboplasser eller spesialiserte fangstboplasser, og at menneskene alltid vil velge den mest optimale løsningen med tanke på dette. Og selv om det i løpet av siste del av århundret i stadig større grad ble argumentert for en marin tilknytning ved hjelp av osteologisk og arkeologisk boplassmateriale, spilte boplassenes beliggenhet fortsatt en viktig rolle.

Denne oppfatningen av en sammenheng mellom boplasslokalisering og erverv ble imidlertid brukt på to måter. Som det går fram av den refererte litteraturen, ble boplassenes strandbundethet knyttet til, og brukt som, argument for oppfatninger om erverv og levemåte. Samtidig fantes som nevnt majoriteten av kjente boplasser i lavlandet langs kysten, og ervervet ble oppfattet som den primære grunnen til valg av ikke bare bosettingsområde, men også av lokalisering av den enkelte boplass (se for eksempel Marstrander 1946:98-99, 114, Johansen 1957:39-40, 42, 55, 1964:177, Møllenhuis 1959, Bakka 1964:15-16, 41, Odner 1964, Ingstad 1965, 1970, Bang-Andersen 1970, 1995:72, 79, Mikkelsen 1975b:32, Østmo 1976, Pettersen 1985:73, 1999:155-156, Skar 1990:24, 26, Simpson 1992:97, Ballin og Jensen 1995:231, Kristoffersen 1995:29). Slik sett ble altså på den ene side boplasslokaliseringa brukt som argument for et bestemt erverv, nemlig sjøfangst og fiske;

”Boplassenes beliggenhet indikerer en utpreget kysttilpasning, og det er trolig marine ressurser og en del planteføde som har dannet grunnstammen i de preboreale fangstfolks kaloribehov. Jakt på landpattedyr representerer imidlertid avveksling i kosten, spenning, og kan dertil være forbundet med sosial prestisje.” (Bjerck 1985:11)

”Boplasslokaliseringen må i stor utstrekning ha sammenheng med tilpasningsformen og økonomien. ... sjøen har vært [det] viktigste økosystemet en har utnyttet, supplert med noe planteføde. Dette synes også å samsvare med boplasslokaliseringen slik den er beskrevet foran. [Når det gjelder beliggenhet i fjordbygdene] ... er nesten alle øksene og boplassene lokalisert slik at gunstig beliggenhet i forhold til utnyttelsen av ressurser i sjøen synes å ha vært mest avgjørende. Dette gjelder funn som indikerer opphold langs sidene av fjorden og på nes i fjorddeler, men ennå mer åpenbart synes dette å være der funnene ligger ved tidligere smale sund og ved større elveosser. ... Ved elveosser er næringstilgangen i sjøen god, og slike steder har også vært gunstige for å drive fiske og fangst av småhval og sel...” (Mikkelsen 1989a:60-61, 63)

Og på den annen side ble dette ervervet oppfattet som en begrunnelse for og forklaring på boplassenes lokalisering:

“Thus, there is little doubt that the Mesolithic population in the area were marine foragers. It is very likely that most of these foragers’ activities were carried out close to the beach. As a consequence, the majority of the sites inhabited at the same time must be expected to be found in the same elevation today. The Boreal rate of shoreline displacement was roughly 3 m per century. As a result, it is likely that the Boreal foragers frequently relocated their sites. This was not only due to the increasing distance to the shore, but primarily a result of changes in the local harbors and the distribution of marine resources. As a consequence, there is reason to believe that sites occupied at different time periods presently will be situated not only at different elevations, but also often in different locations.” (Bjerck 1991:124)

“I alle bosettingsfaser på Kotedalen, så nær som en, har boplassen ligget svært nær strandlinjen (dvs. mindre enn 2 m.o.h.). Dette viser ”...Fosnstraumens fundamentale betydning som ressurskilde og den klare orientering mot marin tilpasning... Med en slik tilpasningsform er det lett å se de ervervsstrategiske fordeler som oppnås ved boplasslokalisering knyttet til den åpne svabergsonen mellom strand og skog.” Lokaltopografiske forhold viser også ”... at boplassnærhet til god havn har vært en nødvendig betingelse for fangstbosetningen ved Fosnstraumen.” (A. B. Olsen 1992:47)

“På grunn av Galta-halvøyas plassering i havgapet og mangel på vegetasjon i yngre dryas og preboreal tid, må de økonomiske tilpasningen ha vært basert på fiske og jakt på sjøpattedyr og fugl. Bruken av landskapet har vært bestemt av dette. En økonomi basert først og fremst på marin tilpasning er forbundet med farer, særlig må landingsforhold og sikring av retrettmuligheter ha vært vesentlige faktorer. Naturlige og sikre havner er derfor en lokaliseringsfaktor av stor betydning. Forutsetningen er derfor at lokaliteter basert på denne type økonomi har vært strandbundne.” (Høgestøl et al.1995:47)

Dette representerer tilsynelatende ikke noe umiddelbart problem for den enkelte argumentasjonen. Men dersom vi betrakter litteraturen i sin helhet og over tid, hvor de ulike verkene refererer til hverandre og står i forhold til hverandre som deler av en akkumulativ forskning, ser vi at argumentene brukes om hverandre og vekselvis som premiss og konklusjon. Disse argumentene, henholdsvis strandlokalisering og marin økonomi, fungerer dermed som gjensidig bekreftelse på og rasjonalisering av hverandre.

Strandmodellen fortsatte altså å fungere som en lokaliseringsnorm gjennom hele siste halvdel av forrige århundre, og hadde betydning for steinalderforskninga på flere måter. For eksempel er publisering av boplasser som ikke oppfattes som strandbundne sjeldent, og det får tilsynelatende ingen konsekvenser i form av modifisering av den generelle oppfatningen, men ses på som unntak (se for eksempler Simonsen 1954:8, 1974-1975:43-46, 179-181, Hagen 1963b:58). Modellen var dessuten fortsatt sentral i registreringsarbeidet (jf. for eksempel Bakka 1964, Bang-Andersen 1970, Lindblom 1984 {1977}, Bjerck 1989, Bergsvik 1991), og som jeg vil komme tilbake til dannet den det viktigste utgangspunktet for tolking av

boplasser. Modellen var også avgjørende for den fortsatte bruken av strandlinjedateringer, og i den grad spørsmål om lokalisering diskuteres på 1960- og 70-tallet, skjer det som regel i sammenheng med strandlinjedatering. For eksempel ble det i 1963 avholdt et felles nordisk Kattegatt-Skagerak-symposium om steinalderboplassene i dette området, hvor spørsmål omkring strandbundethet og strandlinjedateringer var blant temaene. Av de publiserte innleggene går det fram at det var en generell enighet om bosettingas nære tilknytning til vann. Anders Hagen (1963b:58) så for eksempel en sammenheng mellom lokalisering langs kysten og i fjellet:

“Såvel når det gjelder disse [høyfjells-] boplasser av mesolittisk karakter [Fosna], som når det dreier seg om de tallrike andre boplassgrupper fra senere perioder, er alle i prinsippet nær bundet til strandkanten av innlandssjøene. En ganske liten procent av boplassene ligger i en større eller mindre avstand fra vann, men disse er og vil bli undtagelser - undtagelser som likevel maner til forsiktighet. Således kan disse iakttagelser fra innlandet være et korrektiv for spekulasjoner, også når det gjelder forholdene ved havet. I prinsippet har man vært bundet til stranden, men en liten procents avvik fins. Man må derfor vokte seg vel for uten videre å se bort fra at mesteparten av fangstkulturens boplasser må ha ligget i umiddelbar nærhet av strand - også i Østfold -Bohuslän. Dette igjen fører med seg at man i et område med relativt raskt “synkende” strand, som nevnt ikke har så store muligheter for bruk av samme boplass gjennom vekslende perioder.”

Det ble imidlertid også gitt uttrykk for usikkerhet med hensyn til strandlinjedatering, og flere forfattere tok til ordet for en større forsiktighet enn tidligere (se for eksempel E. Johansen 1963, og seinere Mikkelsen 1975b:22). En mer grunnleggende diskusjon av hvorvidt steinalderboplassene i alminnelighet er bundet til stranda eller ikke, var imidlertid fraværende. Diskusjonen dreide seg om hvor lang avstanden kunne være mellom stranda og boplassen, eller hvor lang avstand fra vann steinalderfolkene aksepterte. Hva som regnes som strandbundethet eller strandlokalisering varierte imidlertid noe mellom forfatterne, og vilje til å akseptere større avstand til vann synes å øke noe med tida. Dette har til dels sammenheng med videreutviklinga av typologisk-kronologiske dateringer av steinaldergjenstander, og at C14-datering kom i bruk utover på 1960-tallet (se for eksempel Simonsen 1956:12-19, 1968:3-5, Møllenhuis 1959:56, E. Johansen 1964:177-179, Bang-Andersen 1970:64, Mikkelsen 1975b:22, Linblom 1984 [1977]:49-52). Men fordi det i mange tilfeller er vanskelig å få ut gode kullprøver til C14-datering fra steinalderboplasser er strandlinjedatering fremdeles i dag en viktig dateringsmåte. Tendensen over tid er imidlertid at dateringer mer og mer baseres på en kombinasjon av flere dateringsmåter, hvor boplassenes beliggenhet i forhold til gammel strandlinje etterhvert i hovedsak oppfattes som en bakre grense for mulig datering.

REGISTRERINGSSTRATEGI OG STRANDMODELLEN

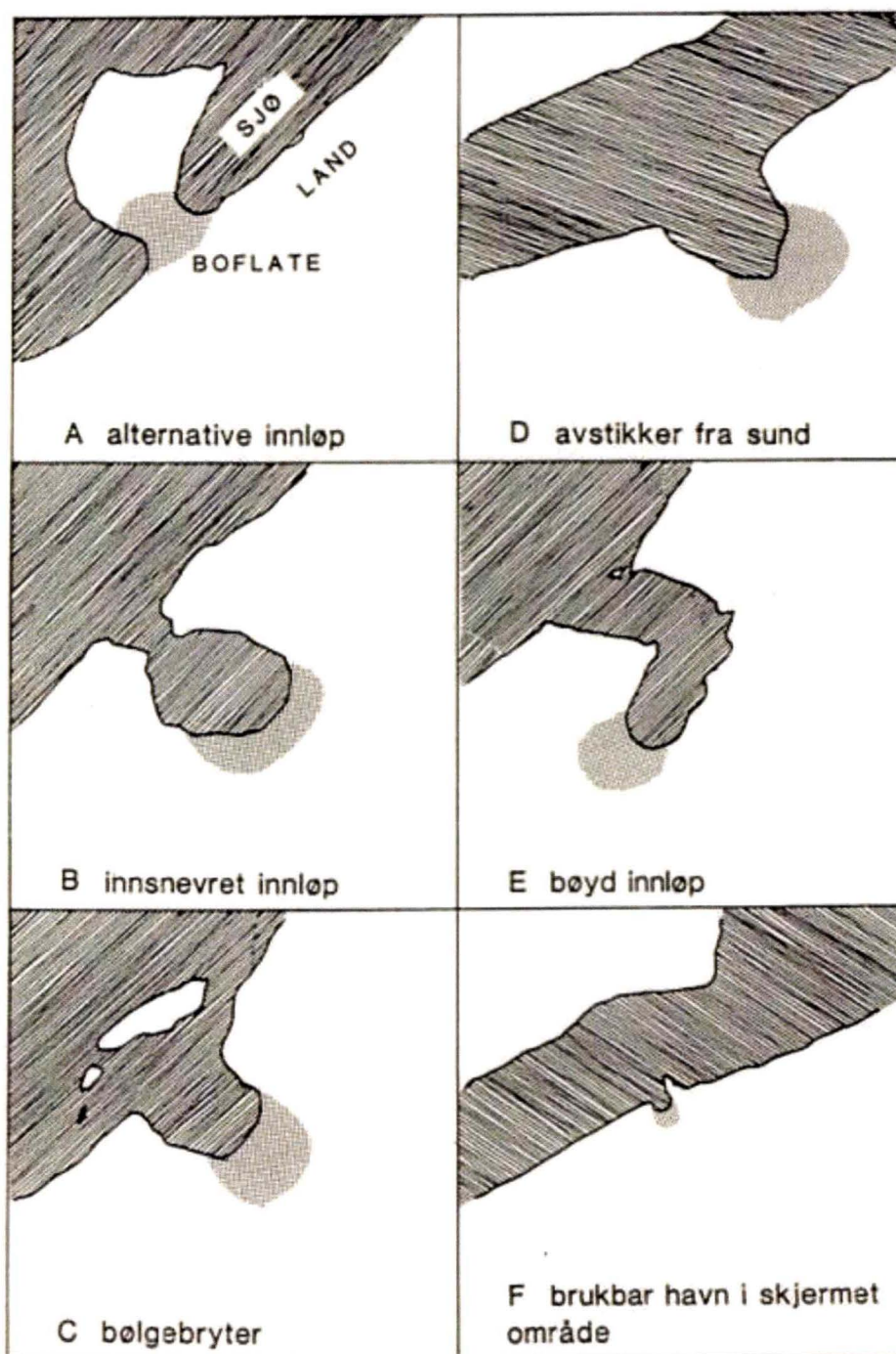
I andre halvdel av århundret er sammenhengen mellom den alminnelige oppfatningen av boplasslokalisering, representert ved strandmodellen, og utforming av registreringsstrategien minst like klar som i første halvdel av århundret. Som jeg har vært inne på skjedde det en presisering og nyansering med hensyn til oppfatningen om boplasslokalisering fra omkring 1980 og framover. Av sitatene i forrige avsnitt ser vi at boplassene ikke bare knyttes til strandområdene, men at det også legges vekt på andre lokaltopografiske forhold (se også for eksempel Bjerck 1989, Skar 1990:26, Bergsvik 1991, A. B. Olsen 1992:47, Nærøy 1994:31, Ballin og Jensen 1995:23, 28-29, Kristoffersen 1995, Lødøen 1995:53, Barlindhaug 1996, Pettersen 1999:155-156). Det er et begrenset antall topografiske trekk som går igjen i litteraturen, og som oppfattes som såkalte

lokaliseringsfaktorer. De vanligste faktorene foruten nærhet til gammel strand er i urangert rekkefølge: nærhet til god naturlig havn, nærhet til fiske og sjøfangstressurser, jevn, tørr og veldrenert undergrunn, god utsikt eller oversikt over landskapet, og ly mot vind. Valg av disse faktorene tar utgangspunkt i det som gjerne oppfattes som grunnleggende og allmennmenneskelige materielle behov, og dermed også som naturlige og selvsagte valg. Ulike forfattere legger ulike vekt på de forskjellige faktorene, men tenkemåten er felles, og jeg vil hevde langt på vei den samme som ved begynnelsen av århundret. Felles for lokaliseringsfaktorene er også at de stort sett oppfattes som målbare eller objektivt observerbare, slik det stilles krav om innenfor ny-positivismen. Men det jeg mener trolig er den viktigste bakgrunnen for valg av nettopp disse faktorene, er at de også representerer landskapstrekk som er mulige å gjenkjenne i en feltsituasjon. Dette innebærer imidlertid at forhold som ikke oppfattes som observerbare i dagens landskap, slik som for eksempel estetiske eller religiøse forhold, heller ikke tas hensyn til i en vurdering av hva som virket lokaliserende i steinalderen. Det skal også understrekes at denne defineringa av lokaliseringsfaktorer ikke innebar noen revurdering av strandmodellen, men i stedet representerer en presisering og nyansering av den etablerte lokaliseringsmodellen.

Diskusjonen om boplasslokalisering på 1980- og 90-tallet var praktisk rettet, og først og fremst knyttet til registreringsproblematikk. Dette ser vi blant annet ved at det ble lagt større vekt på omtale av selve registreringsarbeidet i publiserte rapporter fra prosjekter hvor dette inngikk som en del av feltarbeidet. I sammenheng med den økte vekten på topografiske lokaliseringsfaktorer, ble dessuten mer detaljerte beskrivelser av både undersøkelsesområdet og boplassenes topografiske trekk nærmest standard i rapportene. Disse beskrivelsene utgjorde blant annet et grunnlag for vurdering og tolkning av området og av funnmaterialet. Særlig tydelig er dette i mange av publikasjonene i rapportserien fra Bergen Museum (se for eksempel A. B. Olsen 1983, Bjerck 1985, Randers 1988, Simpson 1992, Nærøy 1994, Kristoffersen 1995). Beskrivelser av områdets topografi hadde også vært en del av rapporteringa tidligere, men da gjerne som en del av en generell introduksjon til området. Dette ble i løpet av 1970-tallet programmessig gjennomført. I løpet av 1980-tallet ble imidlertid de topografiske beskrivelsene av boplassområdene mer detaljerte og samtidig mer standardiserte med hensyn til innholdet, og de ble trukket tydeligere inn i tolkningen av det arkeologiske materialet. I forbindelse med slike topografiske beskrivelser gjøres det gjerne vurderinger av områdets funnpotensial, dvs. en vurdering av hvor attraktivt området har vært for bosetting i steinalderen og av mulighetene for å finne de boplassene som er i området (se for eksempel Lindblom 1982a, A. B. Olsen 1983:10, 1992:16-17, Bjerck 1985:10-13, Randers 1988:10, Østmo 1988, Skar 1990, Søborg 1990:16-18, 23, 98, Simpson 1992:2, 3, 23, Bergsvik 1994, 1999:6-9, Ballin og Jensen 1995: 25-26, Kristoffersen 1995:17, 21-33, Alterskjær 1985:50, Binns og Gjeset 1995:14, Berg 1997:10). Slike vurderinger gjøres også av og til i eldre litteratur, især på 1960- og 70-tallet i forbindelse med tolkninger av boplassmateriale. Men når det gjelder kystområdene knyttes dette først på 1980-tallet tydeligere til registreringsarbeidet og vurderinger av registreringsresultatens representativitet. Disse vurderingene har samme utgangspunkt som defineringa av lokaliseringsfaktorene, hvor det økonomisk rasjonelle gjerne oppfattes som et allmennmenneskelig trekk. Et områdes topografiske og økologiske egenskaper, ut over det at det finnes en strandlinje, anses å ha en direkte betydning for mulighetene for å finne boplasser og for den lokale plasseringa av boplassene i landskapet. Disse vurderingene får på den måten en direkte betydning for gjennomføringa av registreringene i hvert enkelt område, både når det gjelder hvor man prioriterer å lete og den totale arbeidsmengden som brukes på registrering, og for vurdering av resultatet. Og i og med at grunnlaget for disse vurderingene har basis i den etterhvert tradisjonelle oppfatningen om kystlokalisering, som altså først og

fremst er karakterisert ved strandbundethet og marin økonomi, representerer disse vurderingene av områders funnpotensial også en konsolidering av den etablerte oppfatningen.

Figur 2: Skjematisk framstilling av gode havneforhold i steinalderen. (Etter Bjerck 1989:93.)

Det er også en annen faktor som har hatt avgjørende betydning for hvilke typer områder som har blitt registrert, nemlig de geografiske rammene som utbyggingsområdene representerer og hvor registreringene er utført. På samme måte som vassdragsundersøkelsene i fjellet og innlandet (se kapittel 3.4), ble de arkeologiske undersøkelsene i kystområdene i hovedsak begrenset til utbyggingsområdene. Og fordi disse utbyggingene langs kysten i stor

grad har vært konsentrert til strandområdene, har derfor også registreringene som regel vært utført i områder som ligger under eller nær øvre marin grense. Jeg mener det derfor er sannsynlig at det er en overrepresentasjon av boplasser med mer eller mindre strandbundet beliggenhet i det registrerte materialet. Dette er et problem som sjelden diskuteres, og det kan se ut til at det i liten grad er tatt hensyn til dette når det gjelder spørsmål omkring boplasslokalisering. Det er derfor mulig at dette snarere har gjort det naturlig å oppfatte kystboplassenes lokalisering som først og fremst knyttet til stranda, og at det ikke har oppstått noe behov for å stille spørsmål ved denne gamle lokaliseringsmodellen (jf. for eksempel A. B. Olsen 1983:10-16, 1992:16, Bjerck 1985: 11-13, Hood 1988, Randers 1988:10-11, Mikkelsen 1989a:51, 58, 62-63, Skar 1990: 23-26, 28, Søborg 1990:22-23, Simpson 1992:24, Østmo 1993a:92, 99, Bergsvik 1994: 242, 1999:8-9, Thommessen 1994:5-7, Balin og Jensen 1995:28-29, 231, Nygaard 1995, Høgestøl et al. 1995:44, 46-47, 62-63, Kristoffersen 1995:17, 29, Lødøen 1995:22, 53, 55-57, Barlindhaug 1996:18, Hesjedal et al. 1996:19-20, 192-211, Berg 1997:9-10).

Alt dette tilsammen utgjør altså, sammen med tidligere erfaringer og kunnskaper om hvor boplasser vanligvis er plassert i terrenget, bakgrunnen for utarbeiding av registreringsstrategien i forbindelse med det enkelte registreringsprosjektet, og for etableringa av registreringspraksisen. Denne arbeidsmåten medfører imidlertid en enkel ringslutning, og resulterer i at man i stor grad reproducerer gamle sannheter om lokalisering. Det vil si at de tradisjonelle oppfatningene om boplasslokalisering både brukes som utgangspunkt for utarbeiding av registreringsstrategien, og omvendt oppfattes resultatene fra disse registreringene som argument for og bekreftelse av lokaliseringsmodellen. Slik sett fungerer argumentene vekselvis både som premiss og konklusjon, på samme måte som forholdet mellom strandmodellen og steinalderens erverv. Eksempler på dette problemet finner vi i to sentrale og ofte refererte forskningsundersøkelser som har hatt stor betydning for dagens oppfatning av boplasslokalisering i kystområder (Bjerck 1989 og Bergsvik 1991). Hein B. Bjerck og Knut A. Bergsvik setter seg begge fore på ulike måter å finne fram til hvilke faktorer som styrte boplasslokaliseringa i steinalderen, og registreringer i felt utgjør en vesentlig del av prosjektene. Likevel tar de utgangspunkt i relativt snevre rammer med bakgrunn i gjengse oppfatninger om lokalisering. Begge forfatterne legger stor vekt på sammenhengen mellom en marint orientert økonomi og strandlokalisering av boplasser, og når det gjelder øvrige lokaliseringsfaktorer er de så og si samstemte og i tråd med det som er nevnt ovenfor (Bjerck 1989:21, 25, 49-50, Bergsvik 1991:1, 38-48, 73-74, 78-83, 98). I begge tilfeller representerer kravene til havneforhold og nærhet til fangstressurser en presisering av den tradisjonelle strandtilknytningen, og fungerer både som et argument for, og en forklaring på denne. Resultatet er dermed langt på vei en reproduksjon av gammel kunnskap, hvor man først og fremst oppnår å sette denne kunnskapen i system.

Et viktig fellestrekk for begge forfatterne er at de velger strandmodellen som utgangspunkt for registreringene, som dermed begrenses til områder som knyttes til gamle strandlinjer. Dette innebærer, slik jeg ser det, at de gjennom sin registreringsstrategi bekrefter hovedtrekkene i den etablerte modellen uten egentlig å ha utfordret den. Konklusjonen fra de to undersøkelsene er altså i store trekk den samme som tidligere, det vil si at boplassene i hovedsak er lokalisert mer eller mindre i tilknytning til gammel strand. Men fordi registreringene har vært konsentrert til områdene relativt nær gammel strand, mener jeg at de har begrenset verdi når det gjelder å forstå bruken av områdene bakenfor stranda i kystområdene i steinalderen. Dersom man skal komme nærmere dette problemet, og for eventuelt å kunne fastholde strandtilknytning som generell modell for boplasslokalisering i steinalderen, er det derimot nødvendig å gjøre systematiske undersøkelser i områder som ikke

har noen form for tilknytning til vann, verken hav eller innsjø/vassdrag. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

MANGLENDE KRITIKK OG VITENSKAPSSYNETS BETYDNING

Som vi ser av denne gjennomgangen ble det heller ikke i siste halvdel av 1900-tallet framført noen grunnleggende kritikk eller diskusjon av strandmodellens generelle gyldighet for steinalderbosettinga i kystområdene. I løpet av de første tiåra ble modellen modifisert noe i forbindelse med diskusjonen om strandlinjedateringer, men uten at det fikk betydning ut over dette. Og i forbindelse med registreringene på 1980- og 90-tallet skjer det først og fremst en presisering og utdyping, og ingen diskusjon av grunnlaget for modellen.

Slik jeg ser det er det flere forhold som har medvirket til dette fraværet av kritikk. For det første fantes det ikke noe umiddelbart behov for en slik grunnleggende gjennomgang, verken av modellen eller av registreringsstrategien. Langt de fleste kjente boplasser ligger ved stranda, og all erfaring tilsier at dette utgjør en norm. Ved bruk av modellen er det dessuten som regel relativt enkelt å finne mange boplasser, og det er lett å argumentere for den innenfor eksisterende forskningstradisjon. Og så lenge registreringene i kystområder så og si alltid gjennomføres under eller i tilknytning til øvre marin grense, kan disse undersøkelsene dessuten vanskelig utfordre modellen. For det andre var det små muligheter for å diskutere den idemessige bakgrunnen for modellen. Fra 1960-tallet og framover domineres den norske forskninga omkring jeger- og sankersamfunn av et nypositivistisk inspirert vitenskapssyn og et prosessuelt samfunnssyn. Innenfor dette teoretiske rammeverket oppfattes ikke metoden som avhengig teorien. Derimot fungerer metoden som et uavhengig korrektiv til teorien, og som det som sikrer nettopp denne uavhengigheten og forskningas kvalitet (jf. kapittel 2). Dette kan være en årsak til at lokaliseringmodellen og registreringsmetoden i liten grad har vært oppfattet som gjensidig avhengige av hverandre. En diskusjon av dette forholdet har dermed ikke vært relevant.

OPPSUMMERING - PRESISERING AV MODELLEN

Som nevnt innledningsvis er det naturlig å se oppfatningen om boplasslokalisering langs kysten i siste halvdel av forrige århundre som en videreføring av hovedtankene fra 1920- og 30-tallet. I dette kapitlet har vi sett at det gjennom hele århundret er en generell enighet om at steinalderboplassene langs kysten alt overveiende er strandbundne og at eventuelt andre lokaliseringer representerer unntak. Vi har også sett at argumentene for denne modellen fortsatt er knyttet til synet på steinalderfolkenes levesett, og især legges det vekt på naturressursene i havet og utnyttinga av dem som en avgjørende forutsetning for boplasslokaliseringa. Vi kan si at strandmodellen nærmest har fungert aksiomatisk i forskninga, ved at boplassenes tilknytning til kysten og til stranda ble tatt for gitt i den grad at en grunnleggende problematisering ikke var relevant.

Når det gjelder registreringsstrategien er det som nevnt ingen kontinuitet fra Nummedals arbeid, selv om det går klart fram av litteraturen at lokaliseringmodellen utgjør det viktigste utgangspunktet for registreringene også i de siste tiåra av 1900-tallet. Fra omkring 1980 økes byggeaktiviteten i kystområdene med betydelig flere registreringsprosjekter som en følge. Avgrensning og lokalisering av disse utbyggingene utgjør vesentlige premisser for gjennomføringa av registreringene. I forbindelse med disse prosjektene skjer det en presisering og utdyping av strandmodellen ved at det etter hvert utarbeides et sett lokaliseringsfaktorer, som også kjennetegner boplassenes beliggenhet (det vil si nærhet til strand, god havn, matressurser, tørr og jevn undergrunn, utsikt og ly). Og selv om ulike forfattere legger ulik vekt på disse landskapstrekkene, og oppfatningen nyanseres

med hensyn til ulike landsdeler, landskapstyper og perioder, er det ingen avgjørende forskjeller. Bakgrunnen for valget av disse landskapstrekkene kan dels ses i sammenheng med det praktiske behovet for variabler som er gjenkjennelige i felt, men kan også ses i sammenheng med hva som har vært oppfattet som allmennmenneskelige behov og strategier, noe som igjen har bakgrunn i det økofunksjonalistiske samfunnssynet som preget mye av steinalderforskninga i forrige århundre. I løpet av de siste par tiåra skjer en ytterligere konsolidering av modellen, hvor tilstedeværelsen av bestemte landskapstrekk og naturressurser knyttes til muligheten for boplasslokalisering gjennom definering og systematisering av disse trekkene, og hvor det til en viss grad etableres normer for dokumentasjon av topografi i relasjon til boplasser. Bjercks (1989) og Bergsviks (1991) forskning spiller en viktig rolle i denne prosessen, som først og fremst resulterer i å sette eksisterende kunnskap i system.

Det blir aldri framført noen grunnleggende kritikk av modellen, og jeg har vært inne på flere årsaker til dette. Den geografiske spredningen av kjente boplasser og deres lokaltopografiske plassering utgjorde et viktig argument for strandbundethet. Det store flertallet av kjente boplasser i kystområdene var og er lokalisert nær stranda. Dette forholdet har dels vært oppfattet som en bekreftelse av lokaliseringnormen, og dels av den marine tilknytningen. Det har dermed øyensynlig ikke vært noen grunn til å stille grunnleggende spørsmål ved den alminnelige lokaliseringmodellen. En snever avgrensning av de fleste undersøkelsene til strandområder motvirker også en utprøving av modellen. Dette er særlig utpreget ved registreringer knyttet til utbyggingsprosjekter, men også tydelig i to sentrale forskningsundersøkelser (Bjerk 1989 og Bergsvik 1991).

I denne gjennomgangen av synet på lokalisering langs kysten i siste halvdel av forrige århundre er det lagt vekt på det gjensidige bekreftende forholdet mellom strandmodellen, et økofunksjonalistisk samfunnssyn og registreringspraksis. Dersom vi ser denne perioden under ett, mener jeg at de økonomiske argumentene for modellen, og slutninger basert på den, brukes om hverandre som premiss og konklusjon. I og med at det ikke bringes inn nye momenter, og det ser ut til at konklusjonen hele tiden forutsettes i og utgjør en del av premissene, er faren for et sirkelresonnement stor. Dette bruddet med en logisk tenkemåte er mest sannsynlig et resultat nettopp av den manglende refleksjonen omkring forskerens rolle i dataproduksjonen, og oppfatningen om metoden som løsrevet fra forskerens teoretiske utgangspunkt som vi finner innenfor nyarkeologien. En indirekte konsekvens av dette er at den eksisterende modellen for boplasslokalisering langs kysten, som er basert på strandbundethet, i realiteten ikke har vært utfordret. Dette kan utgjøre et kildekritisk problem i steinalderforskninga, og danner derfor en viktig bakgrunn for forfatterens egne registreringer på kysten av Lista (se kapittel 5).

Som nevnt innledningsvis ble det gjennomført få steinalderregistreringer i kystområdene på 1950-, 60- og 70-tallet, mens steinalderarkeologien i Norge på denne tida i stedet var dominert av vassdragsundersøkelsene i fjellet. I litteraturen er det så å si ingen referanser mellom disse to områdene når det gjelder boplasslokalisering (se Hagen 1963b:58 for unntaket), til tross for at forskninga når det gjelder noen sentrale områder har samme utgangspunkt. Ett slikt fellestrekk er nettopp bruken av strandmodellen. I neste kapittel skal vi se nærmere på bruken av denne modellen i fjellet og innlandet, og hvordan den henger sammen med forskninga i kystområdene.

Kapittel 3.4. Boplasslokalisering i fjellet og innlandet 1950 – 2000

Før 1950-tallet kjente man svært få steinalderboplasser i fjellet, og innlandsbosettinga var først og fremst kjent gjennom løsfunn (jf. kapittel 3.2, samt Bjørn 1930c, Bøe 1942, og Hagen 1946). Det fantes derfor ingen etablert oppfatning om hvordan sporene etter steinalderen burde se ut eller hvor de var å finne i disse områdene da Anders Hagen og Irmelin Martens startet de første vassdragregistreringene i Telemark (Martens 1961:1). Og det fantes selvsagt heller ingen etablert registreringspraksis. I dette kapitlet skal vi se nærmere på utviklingsarbeidet som ble gjort i forbindelse med de første prosjektene i fjellet, og hvordan dette arbeidet fikk en avgjørende betydning både for det seinere synet på boplasslokalisering og for registreringspraksisen i fjellet og innlandet.

I løpet av åra fra 1958 og fram til i dag har det vært gjennomført atskillige registreringsprosjekter i fjellet og innlandet over hele landet, og det er funnet spor etter steinalderbosetting i alle typer landskap. Bakgrunnen for de fleste registreringene har vært vassdragsutbygginger. Tiltakenes omfang og karakter har lagt viktige premisser for den arkeologiske virksomheten gjennom lokalisering og avgrensning av undersøkelsesområder, og det har bidratt til å styrke fokuseringa på strandlokalisererte boplasser. Sentrale elementer i utviklinga av fjell- og innlandsregistreringene er som vi skal se strandmodellen, utnyttinga av bestemte økonomiske ressurser, og manglende oppmersomhet omkring sammenhengen mellom teori og feltmetoder.

DE FØRSTE VASSDRAGSREGISTRERINGENE

I løpet av 1950- og 60-tallet kom de første vassdragsregistreringene i gang i Norge (jf. Simonsen 1963:5-6, Hagen 1964, Martens 1988). Dette innebar nye utfordringer når det gjaldt lokalisering av steinalderboplassene. Bakgrunnen for å starte registreringene var blant annet at man kjente til de rike funnene som var gjort i forbindelse med vassdragsregistreringer i innlandet og fjellområdene i Sverige, og det ble argumentert for at det hadde foregått en utnyttelse av fangst og fiskeressurser i tilsvarende områder i Norge i steinalderen. Dessuten kjente man som nevnt noen få høytliggende boplasser i Telemark, foruten Sumtangen ved Finsebergvatn som var den eneste fagmessige undersøkte boplassen i norske fjellområder. Erfaringene fra disse undersøkelsene og fra svenske vassdragsundersøkelser, sammen med den generelle oppfatningen av boplasslokalisering i kystområdene, dannede utgangspunktet for de første norske vassdragsregistreringene (Hagen 1959:98-101, 104-107, 1964:48, Martens pers. med.).

I 1958 ble de første undersøkelsene satt i gang i forbindelse med vassdragsreguleringa i Songavassdraget (dvs. Tokke-Vinje-utbyggingen), i hovedsak innenfor et høyfjellsområde nordvest i Telemark rett sør for Hardangervidda (Hagen 1959). Det ble ikke utarbeidet noen bestemt strategi før arbeidet startet, men lederne for prosjektet, Anders Hagen og Irmelin Martens, gjennomførte sammen med Erling Johansen, en befaring av området for blant annet å vurdere funnpotensialet. Området ble vurdert som lite lovende, og de følte seg usikre på hvordan de best skulle gå fram for å finne steinalderboplasser i dette landskapet. Martens, som var feltleder, beskriver opplevelsen av de første registreringene som å bli kastet ut i det, og at de bare måtte forsøke å gjøre det beste ut av situasjonen (Martens pers. med.). Noen ideer hadde de imidlertid. Under arbeidet med sin magistergradsavhandling hadde Martens et studieopphold i Stockholm. Her traff hun studenter som deltok i de svenske vassdragsregistreringene, og hun fikk se funn og fotografier av landskap og boplasser, og fikk dessuten opplysninger om deres arbeidsmåte (Martens pers. med.). I tillegg til dette foretok Martens, Hagen og Johansen en studiereise til Riskantikvarieembetet i Stockholm i 1959. Og i

1966 foretok de dessuten en studiereise til Nord-Sverige og Nord-Norge sammen med blant annet Harald Hvarfner, for å se flere av de viktigste funn- og utgravningsplassene langs blant annet Umeåvassdraget (Martens pers. med., Martens 1960:231-232, 1969b: 302-303). I Sverige hadde arkeologene arbeidet med vassdragsregistreringer i Lappland, Ångermanland og Jämtland siden 1942 (Janson 1964, Janson & Hvarfner 1966:7-8, 22-24, 38-42, Selinge 1978:86-87). Framgangsmåten var ganske enkelt å lete på overflaten i erosjonssonen og langs åpne strender, først og fremst omkring innsjøene langs de større vassdragene. På dette grunnlaget hadde man dannet seg klare oppfatninger om boplassenes beliggenhet i indre strøk av landet. Erfaringene tilsa, naturlig nok, at steinalderboplassene var konsentrert langs strendene og i vannkanten omkring vann og større vassdrag. De svenske boplassene lå altså langs strendene, og Sumtangen lå ved Finsebergvatn, og de norske kystboplassene ble generelt oppfattet som mer eller mindre strandbundne. Det var derfor heller ikke i innlandet noen grunn til å lete andre steder enn langs strendene (Martens pers. med.).

I utgangspunktet hadde de også langs Songavassdraget i Telemark tenkt å drive overflatesøk langs åpne strender slik som man gjorde i Sverige. Det viste seg imidlertid fort at dette ikke var mulig. Terrenget omkring Songavassdraget var småkupert, og de fleste tørre flatene fantes på toppen av nes og lignende. Det fantes så godt som ingen åpne strender, fordi torva dekket undergrunnen helt ned til vannkanten de fleste steder. Registratorene grep derfor til den eneste mulige framgangsmåten, og prøvestakk rundt vannene i steden (jf. kapittel 4 for gjennomgang av registreringsteknikken). Et annet teknisk problem var framkommeligheten omkring vassdraget. Fjellbjørkeskogen stod tett, ofte helt ned til vannet, og det var store myrer og elver som var vanskelig å krysse. De brukte derfor småbåter, og rodde langs strendene og la til der det var mulig, for å gå i land og prøvestikke (Martens pers. med., Martens og Hagen 1961:11, 49). Martens mener bruken av båt ga en spesielt god oversikt over landskapet, og de vurderte og plukket ut mulige boplassteder fra båten (pers. med.). Det er rimelig å tro at dette ga et annet perspektiv på landskapet enn om de hadde beveget seg til fots. Slik fikk dette altså betydning for registreringsstrategien, og vi må anta også for tolkningen av de registrerte boplassene og deres beliggenhet. I utgangspunktet skulle hele vassdraget registreres, samt hele magasinområdet. Man valgte imidlertid å konsentrere seg om strandområdene omkring vannene og et stykke oppover langs bredden av de største elvene (Martens pers. med., Martens 1965a:41-42). Dette ble både gjort av kapasitetshensyn, og fordi man altså regnet med at eventuelle boplasser ville ligge her. Det var derfor ikke noen grunn til å lete andre steder, ettersom det jo tross alt også var umiddelbart omkring vassdraget de største ødeleggelsene ville skje. Framgangsmåten var å prøvestikke langs stranda, hele veien omkring vannet, bortsett fra der det var for bratt, steinete eller vått: "...store deler av strandpartiene er absolutt ubeboelige. Det har tydeligvis vært et hovedkrav at boplassene skulle ligge på tørr grus- eller sandbunn..." (Martens 1965a:41). Tett bjørkeskog ble også oppfattet som for vanskelig og tidkrevende å prøvestikke i. Registratorene forlot aldri strandområdene, med mindre det var spesielle topografiske formasjoner som ble oppfattet som mulige boplassteder, slik som hellere eller store flyttblokker. Det ble lagt vekt på å være åpen med hensyn til mulig boplasslokalisering, og å prøvestikke alle mulige steder innenfor disse områdene, selv om registratorenes tanker om gode (dvs. flate og tørre) teltplasser spilte en viktig rolle (Martens pers. med.). (Se også blant annet Martens og Hagen 1961:11, 18 og 49, og Martens 1961:2-8 om registreringsarbeidet og boplasslokalisering.)

Som vi ser av dette ble det altså allerede i forbindelse med disse første vassdragsregistreringene etablert både en registreringspraksis og en lokaliseringsmodell. Områdene som ble prøvestukket kan oppsummerende beskrives som relativt tørre og flate partier langs innsjøstrendene, gjerne på gode fiskeplasser ved os eller nes, eller overgangssteder for rein, eller på det som en gang har vært fine sandstrender, og i nærheten av steder hvor det var mulig å legge til med båt (se for eksempel Martens 1961:2-5). Modellen

kjennetegnes først og fremst av at boplassene knyttes til innsjøstrendene, og registreringspraksisen var i hovedsak egnet til å bekrefte denne modellen. For selv om man var oppmerksom på andre lokaliseringmuligheter, og man kjente til boplasser som lå et stykke fra vannet, må de fleste boplassene som ble funnet karakteriseres som strandbundne. Videre er det klart at det var flere forhold som påvirket registreringsarbeidet. For det første dannet både de svenske undersøkelsene, de norske kystboplassene, og ikke minst boplassen Sumtangen, utgangspunktet for forventninger om boplasslokalisering langs strendene. Dessuten spilte altså praktiske forhold, i form av torvdekke, fjellbjørkeskog og bruk av båt som framkomstmiddel under registreringene, en viktig rolle for måten arbeidet ble gjennomført på. Videre har registratorenes tanker om gode teltplasser hatt betydning for hva som ble oppfattet som sannsynlige boplasslokaliseringer, og det kan dessuten legges til at forhold knyttet til erverv slik som gode fiskeplasser og overgangssteder for rein, ble sett på som betydningsfulle (jf. for eksempel Martens og Hagen 1961:10, 86-87, Martens 1961:2-5, og 1965b). Dette vil vi komme tilbake til seinere. Oppsummerende kan vi si at den strandbundne lokaliseringa langt på vei ble sett på både som naturlig og selvsagt, og som typisk for området (jf. for eksempel Martens og Hagen 1961:10-11, 49, 87, Hagen 1963b:58. Se dessuten Simonsen 1957:31). Dette synet på boplasslokaliseringa ble også naturalisert og gitt en allmennmenneskelig verdi ved måten den ble omtalt på i forbindelse med publiseringa av funnene. For eksempel skriver Martens (1961:2):

”Steinalderens fangstfolk hadde også kommet innover vassdraget med båt og telt, og det viste seg snart at de stilte de samme krav som oss til en god leirplass. Det var naturlig å slå seg ned nær vannet på tørre, flate og åpne steder, og det er de samme plassene som har budt seg fram til alle tider.”

Denne naturaliseringa av tolkninger bidro til å styrke modellen, og det oppstod dermed ikke behov for å problematisere verken modellen eller praksis. Dette er et av trekkene som også kjennetegner utviklinga av lokaliseringsmodellen og praksisen for kystområdene, og det kan på samme måte ses i sammenheng med kulturarkeologiens vitenskapsteoretiske bakgrunn.

KONSOLIDERING AV LOKALISERINGSMODELLEN OG REGISTRERINGSPRAKSIS

Kunnskapene og erfaringene som ble opparbeidet under de første vassdragsregistreringene dannet grunnlaget for seinere registreringsarbeid i fjell- og innlandsområdene. Dette gjaldt både registreringspraksis, tenkinga omkring lokalisering av boplasser, og forklaringa av denne lokaliseringa. Dette ser vi gjennom videreføringa av oppfatningen om boplassenes beliggenhet omkring innsjøer utover 1960- og 70-tallet, og synet på dette som naturlig og selvsagt. Så godt som overalt hvor man lette langs strendene ble det funnet boplasser, og selv om de fleste forfatterne påpekte muligheten for å finne boplasser med en annen lokalisering, var det nettopp omkring innsjøene man etter hvert fikk mest erfaring når det gjaldt boplassenes beliggenhet. Dette går fram blant annet av beskrivelsene av registreringsstrategien fra de store registreringsprosjektene fra denne tida, hvor absolutt alle konsentrerer registreringene om innsjøene (jf. Gaustad 1973a:183-189 (Ranaundersøkelsene 1960-1969), A. B. Johansen 1979:27-30 (Lærdalsprosjektet 1965-1971), Indrelid 1994:18-20 (Hardangerviddaprojektet 1969-74), Bang-Andersen 1974:185-189, 194 (Ulla-Førre-undersøkelsene 1973-1979), A. B. Johansen 1979:53-54 (omtale av arbeidet utført av DAMR i åra 1963-1971). (Se dessuten Gaustad og Grønli 1964, Gaustad 1969, 1973b, Indrelid 1973:17, 1975:6, 1994:15, Helskog 1974, Bang-Andersen og Kjos-Hanssen 1979:35-36, Bang-Andersen 1987, Mikkelsen 1989a:40-42, 63, 67).

Boplassenes nære tilknytning til vann og vassdrag, især innsjøene, ble på denne måten videreført som den normale og typiske lokaliseringa i fjellet og innlandet i løpet av denne

perioden. Og som en konsekvens av denne oppfatningen, var det også denne typen lokaliseringer som ble betraktet som mulig å finne uten for store kostnader (se for eksempel Bang-Andersen 1987:37-40, 43, Indrelid 1994:158). Og selv om det jevnlig ble funnet boplasser som verken lå i nærheten av vann eller kunne karakteriseres som strandbundne, ble disse betraktet som unntak fra regelen og bare mulige å finne ved tilfeldigheter. Vi kan derfor hevde at det skjedde en konsolidering av både lokaliseringsmodell og registreringspraksis i fjellet i løpet av 1970-tallet, og at dette i hovedsak skjedde gjennom de store registreringsprosjektenes virksomhet. Følgende sitater illustrerer den generelle oppfatningen av boplasslokalisering i fjellet fram til omkring 1980:

“Innen reguleringssonene har letingen særlig konsentrert seg om de områder der vi av erfaring visste at det ofte finnes kulturspor. Spesielt har vi samlet mye oppmerksomhet om frittliggende tørre terrengpartier med god oversikt over lendet omkring... Basert på tidligere erfaring har vi også lagt ned ekstra mye leteinnsats i områdene omkring elveosser, sund og nes i innsjøene, mens vi har gått lettere over de øvrige strandpartier.” (A. B. Johansen 1979:28-30)

“Erfaringsmessig gir enkelte terrengtyper oftere steinalderfunn enn andre. I særlig grad gjelder dette områdene nærmest elveosser, tanger, flate nes som skyter ut i innsjøer, flate slette områder med tørre bunnforhold nær strandkant og områdene omkring eller tett ved store steiner som kan gi ly. Slike steder peker seg naturlig ut som ideelle boplassområder, og de største funnlokalitetene ligger gjerne nettopp i slike terrengtyper. Disse stedene tilfredsstiller i større grad enn andre mange av de krav som gjerne stilles til en god leirplass, hvor jevnt, flatt, tørt og steinfritt terreng, nærhet til vann og brensel er sentrale elementer.” (Indrelid 1994:158)

Disse sitatene viser hvordan tenkinga omkring boplasslokalisering danner utgangspunkt for registreringene, og dessuten hvordan både lokaliseringsmodellen og registreringsstrategien videreføres. (Se også for eksempel Gaustad 1969:89, 1973a:185, Pettersen 1983:10, Mikkelsen 1989a:41, samt rapporter fra registreringsprosjektet 10-års verna vassdrag 1978-1982 (jf. Hofseth 1982:12, Gustafson 1982:19-20, 1983:16, Stenvik 1982a: 92-93, 1982b: 19-20, NOU 1983:43:101-357).) Når det gjelder framgangsmåten under registreringene skjedde det etter hvert en omforming av lokaliseringsmodellen til en registreringspraksis. Som vi skal komme tilbake til, utgjør ervervet et viktig argument for strandmodellen også i fjellet og innlandet. I løpet av 1970-tallet ble det imidlertid etablert en selvstendig registreringspraksis som først og fremst tar utgangspunkt i de enkelte topografiske trekkene som karakteriserer modellen, slik vi ser av sitatene ovenfor. Gjennom fokuseringa på topografiske forhold, ble betydningen av de ervervsmessige argumentene for modellen svekket i registreringssammenheng.

Det er imidlertid to forhold som er særlig viktige for videreføringa av registreringspraksisen slik den ble utviklet under de første vassdragsregistreringene. Disse forholdene er for det første undersøkelsesområdenes lokalisering og avgrensning, og for det andre måten registreringspraksisen ble videreført på gjennom personlig feltefaring. I åra mellom 1960 og 1980 var det vassdragsregistreringene i fjellet som dominerte steinalderforskninga i innlandet. Dette innebar at det fantes store vassdrag og innsjøer sentralt i alle undersøkelsesområdene. Disse vassdragene dannet selvsagte utgangspunkt for registreringene, og argumentasjonen for vern av steinalderboplassene fokuserte også på deres tilknytning til vassdragene (jf. Martens 1965a, 1969a). Det var omkring vassdragene de største skadene ville skje, og det var her man hadde holdepunkter for at det kunne finnes boplasser. På samme måte som for registreringene langs kysten, medførte dette at utbyggingsvirksomheten la viktige premisser for hvor registreringene ble foretatt, og det medvirket på den måten til videreføring og konsolidering av strandmodellen og av registreringspraksis.

Det andre forholdet som har hatt stor betydning for videreføringa og konsolideringa av registreringspraksisen er registreringsoppløringa under feltarbeidet. Det er generelt få referanser til eldre registreringsarbeider i de publiserte rapportene utover på 1960- og 70-tallet, og verken selve praksisen eller grunnlaget for den ble diskutert i litteraturen i særlig grad. Som i sitatene ovenfor vises det imidlertid ofte til “tidligere erfaringer” uten at dette konkretiseres nærmere (se for eksempel A. B. Johansen 1979:28-30, Mikkelsen 1989a:158 og Indrelid 1994:158). (For unntak fra dette jf. NOU 1983:43:19 som viser spesielt til Hardangerviddaprojektet og Ulla-Førre-undersøkelsene.). Den viktigste arenaen for videreføring av erfaringer omkring registreringsarbeidet var derfor selve feltarbeidet, og den enkeltes personlige deltagelse og erfaring fikk dermed betydning. En slik videreføring av ideer og praksis er først og fremst mulig ved at det, i motsetning til i tida etter Nummedal, er en kontinuitet i personalet. Ved starten av vassdragsundersøkelsene på 1950-tallet representerte Hagen og Martens en ny generasjon arkeologer som hadde liten eller ingen direkte erfaring med eldre feltpraksis. Det var også slik at flere av arkeologene som deltok i de første vassdragsregistreringene fortsatte som ledere av prosjekter utover på 1960- og -70-tallet. Et slikt eksempel er Frederik Gaustad, leder av Ranaundersøkelsene, som først deltok i vassdragsundersøkelsene i Sør-Norge 1958 (Martens pers. med.). Og når det gjelder 10-års verna vassdrag spilte for eksempel erfaringene fra Hardangervidda-projektet en viktig rolle i utforminga av feltundersøkelsene som ble gjennomført av Bergen Historiske Museum (Lil Gustafson pers. med.). Det er derfor grunn til å framheve Martens betydning i forbindelse med etableringa og videreføringa av registreringspraksisen. Hun var feltleder under de første vassdragsundersøkelsene og seinere leder for DAMR (De Arkeologiske Museers Registreringstjeneste), som organiserte og ledet de fleste vassdragsundersøkelsene i åra 1963-1973. I følge Martens skjedde oppløringa av DAMRs personale i felt, og alle feltledere hadde minst en sesongs tidligere registreringserfaring. Fordi det var få arkeologistudenter ble det også brukt studenter fra andre fag, helt fram til omkring 1970. Martens innførte også en dokumentasjonsstandard som blant annet omfattet beskrivelser av topografi og vegetasjon (Martens pers. med.). I tillegg til dette hadde Hagen stor betydning som ansvarlig leder av de første prosjektene, og i følge Martens skjedde all planlegging og oppfølging av disse prosjektene i samarbeid med ham. Gjennom deltakelsen på noen av de tidligste befaringene, bidro dessuten E. Johansen med sin praktiske erfaring når det gjaldt å lete etter boplasser i kystområdene (Martens pers. med.). Det er derfor sannsynlig at denne organiseringa av prosjektene, kontinuiteten i personalet, og kunnskapsoverføringa fra person til person gjennom praktisk oppløring i felt, var avgjørende for videreføringa og konsolideringa av både strandmodellen og registreringspraksis i fjellet.

Oppsummerende kan vi si at strandmodellen videreføres og konsolideres som lokaliseringssnorm i løpet av 1960- og 70-tallet. Enkelte topografiske trekk i tilknytning til stranda går igjen i litteraturen og oppfattes som betydningsfulle i lokaliseringssammenheng. Til tross for manglende diskusjon av registreringspraksisen i litteraturen utgjør disse topografiske trekkene en vesentlig del av registreringspraksisen, som først og fremst videreføres gjennom praktisk deltagelse og læring i felt. Som vi skal komme tilbake til ser det dessuten ut til at det er i denne forbindelsen at registreringspraksisen etter hvert løsrives fra, og brukes uavhengig av, de økonomiske argumentene knyttet til strandmodellen.

Denne videreføringa av den etablerte modellen og praksisen kan synes paradoksal med tanke på 1970-tallets kritiske holdning til eldre forskningstradisjon. Det må imidlertid nok en gang påpekes at det nettopp er det positivistisk baserte metodesynet som aktivt medvirker til en slik videreføring og konsolidering. Ved å betrakte registreringspraksisen som en metode uavhengig av dens teoretiske forutsetninger, unnlater man å være oppmerksom på metodens

begrensninger, og oppnår først og fremst en videreføring av eksisterende kunnskap (jf. kapittel 2).

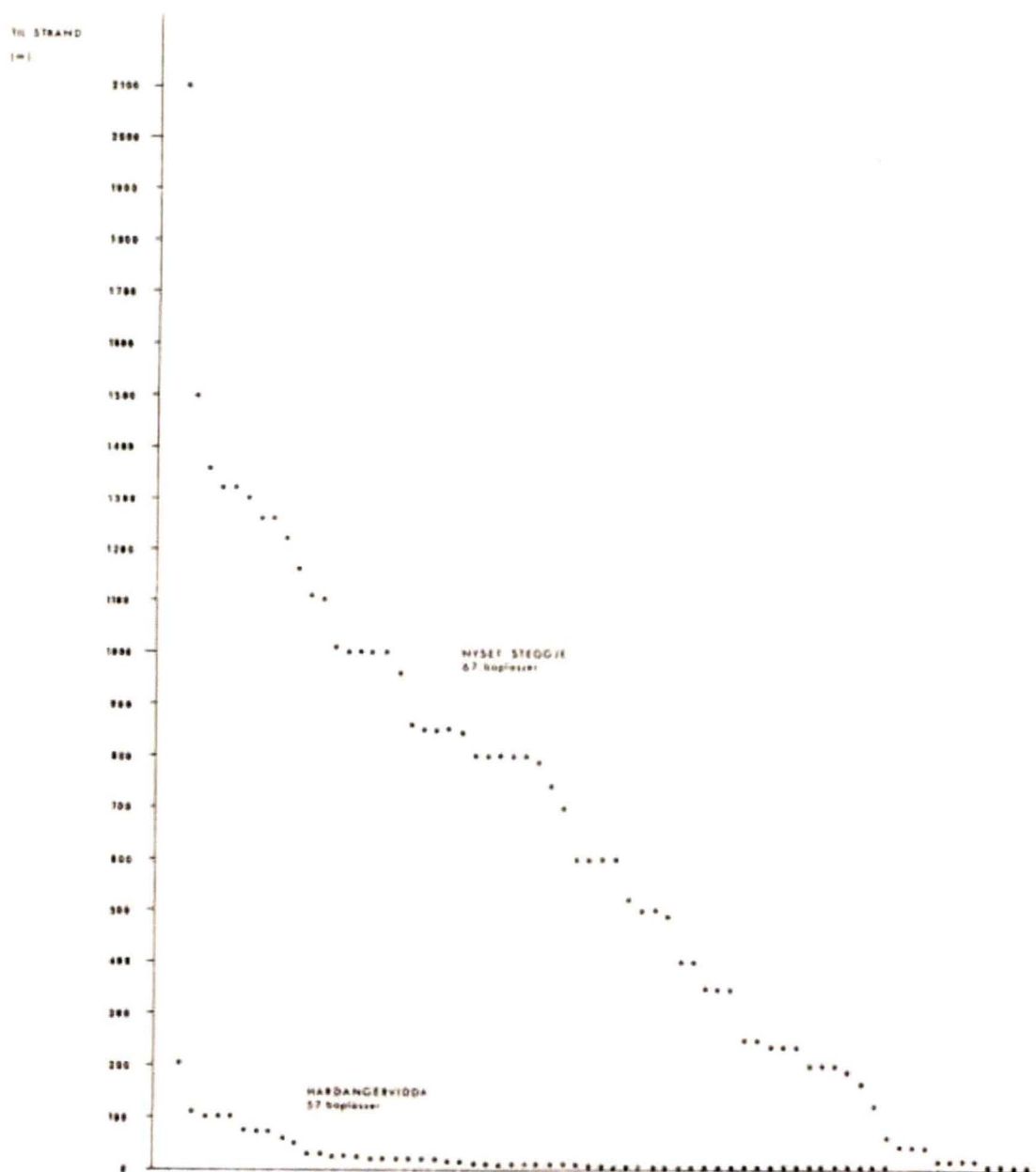
UTFORDRING AV LOKALISERINGSMODELLEN

Fra omkring 1980 gikk steinalderregistreringene i innlandet inn i en ny fase. Dette har sammenheng med flere forhold. Et viktig trekk i denne perioden er at flere store registreringsprosjekter ble gjennomført i lavereliggende skogsområder i innlandet. Som nevnt var det kyst- og fjellområdene som dominerte steinalderforskninga i Norge fram til omkring 1980. I løpet av 1980- og 90-tallet ble det imidlertid gjennomført flere registreringsprosjekter i innlands- og skogsområder i Sør-Norge, foruten Alta-prosjektet på Finnmarksvidda, som dokumenterte både omfattende bosetning i disse områdene, og etter hvert også nye boplasstyper og en del boplasser med en uvant lokalisering (jf. Simonsen et al.1982, Bjørge 1986, Gustafson 1987, 1988, Bjørge et al.1992, Fuglestvedt 1995, Boaz 1997, 1998, Coulson in prep.). Boplasslokaliseringa i disse områdene var i utgangspunktet lite kjent, og de få boplassene man kjente var på tradisjonelt vis lokalisert omkring vann og vassdrag (jf. Simonsen 1963, Alterskjær 1973a, 1973b, Bang-Andersen 1973, Gaustad 1973a og b, Helskog 1974, Mikkelsen og Nybruget 1975, Selvik og Stenvik 1983, NOU 1983:43:164 (Vegårdsvassdraget). Se også Lindblom 1982b, Østmo 1984, 1989, Bang-Andersen 1985, 1988, Skar 1989). Især var mange innlands- og fjellstrøk i Nord-Norge dårlig utforsket med hensyn til steinalderbosetning (jf. Pettersen 1982:10, 1985, Alterskjær 1985, Holm 1988, B.Olsen 1994:12, Havaas 1999:6). For eksempel var det fram til 1967 ikke gjort noen fagmessige arkeologiske undersøkelser på Finnmarksvidda, og først i 1971-73 ble de første steinalderboplassene registrert og utgravd her (Helskog 1974, Simonsen 1979).

På samme måte som under de første vassdragsregistreringene hadde man altså holdepunkter når det gjaldt boplasslokalisering. De fleste registreringene tok imidlertid utgangspunkt i den tradisjonelle strandmodellen, og det ble funnet mange boplasser med en strandbundet lokalisering i de fleste områdene. Som vi skal komme tilbake til, kan dette blant annet ses i sammenheng med at det var etablert en registreringspraksis som ble oppfattet som brukbar i de fleste landskap. Men, ulike forhold under flere av prosjektene medvirket til at man også lette på andre steder og fant både nye boplasstyper og boplasser med andre lokaliseringer enn de vante. Og selv om slike funn ofte ble gjort tilfeldig (Simonsen et al. 1982:15-30, Gustafson 1987:109, 111, 1988:55-57, Mikkelsen 1989b), skal det pekes på noen forhold som har hatt direkte betydning i denne sammenhengen. En av årsakene til at det etterhvert har blitt funnet flere boplasser med andre lokaliseringer, er resultatene fra Nyset-Steggje-prosjektet (1981-1987). Prosjektet ble gjennomført i forbindelse med en vassdragsutbygging i et høyfjellsområde, og representerte det første systematiske forsøket på utfordring av den etablerte registreringspraksisen. Prosjektledelsen forsøkte bevisst å utfordre den etablerte lokaliseringsmodellen og registreringspraksisen. Bakgrunnen for dette var enkelte spredte funn langt fra innsjøer i forbindelse med tidligere undersøkelser blant annet på Hardangervidda, samt uventet få boplasser fra yngre steinalder i disse fjellområdene. Dette mente man kunne være mulige tegn på at den til da store konsentrasjonen av boplasser langs innsjøstrendene i høyfjellet først og fremst spilte den arkeologiske leteaktiviteten, og ikke representerte noen forhistorisk situasjon (Bjørge et al.1992:19). Man forsøkte derfor å utfordre etablerte lokaliseringsmodeller ved at alle delene av utbyggingsområdet ble registrert like grundig. Dette innebar at også enkelte områder som ikke hadde noen tilknytning til innsjøer ble registrert med tanke på steinalderboplasser. Resultatet var en relativt jevn spredning i landskapet av registrerte steinalderboplasser målt i avstand til innsjøstrender (jf. figur 3) (se neste kapittel for ytterligere diskusjon av prosjektets registreringsstrategi). Konklusjonene var at majoriteten av åpne boplasser ble funnet i områdene mellom innsjøene

og ikke primært langs disse strendene (Bjørge 1986:122-125, Bjørge et al.1992: 302), og at boplasser datert til seinneolitikum-bronsealder i mindre grad var knyttet til innsjøer enn eldre boplasser (Bjørge et al.1992:303-304).

Resultatene fra denne undersøkelsen demonstrerte at det var mulig å finne boplasser utenom strandområdene. Dette burde innebære at både den tradisjonelle modellen og den etablerte registreringspraksisen måtte revurderes. Men, dette har bare delvis skjedd selv om resultatene har hatt betydning for valg av registreringsstrategi under andre prosjekter. For eksempel var dette en del av bakgrunnen for gjennomføring av registreringer utenom strendene under Dokkaprosjektet (1985-1989) (Coulson pers. med.). De fleste boplassene ble også her funnet langs vannet, men etter systematiske og problemrettede registreringer ble det funnet flere boplasser utenfor strandområdene (Boaz 1998:71-72, 74, Coulson in prep., Coulson pers. med.).

Figur 3: Diagrammet viser en sammenligning av steinalderboplassenes avstand til vann (i meter), fra Nyset-Steggje-prosjektet og Hardangerviddaprojektet. (Etter Bjørge 1988.)

En annen årsak til at det ble gjort nye typer funn mener jeg kan ligge i registratorenes personlige registreringserfaring. Ovenfor så vi hvordan opplæringa i felt og den personlige erfaringa fra feltarbeid spilte en viktig rolle i videreføringa av registreringspraksis og oppfatninger om boplasslokalisering før 1980. Denne tendensen er tydelig også seinere, men det finnes eksempler på at en annen erfaringsbakgrunn kan åpne for nye innfallsvinkler til de samme problemstillingene. For eksempel hadde begge prosjektlederne for Dokka- og Rødsmoprosjektet både utdanning og felterfaring fra Nord-Amerika. I USA og Canada er den arkeologiske oppfatningen av boplasslokalisering i stor grad preget av kunnskaper om de historiske indianske og iniuittiske befolkningenes bosettinger, hvor det er store variasjoner både i boplasslokalisering, bruken av landskapet, og rasjonalisering og forklaring av denne bruken. Denne bakgrunnen innebar derfor en relativt åpen holdning til boplasslokalisering, noe som medvirket til forsøk på registrering på utradisjonelle steder etter norske forhold (Coulson pers. med., J. Boaz pers. med.).

Et tredje, men ikke mindre viktig, forhold som har medvirket til nye typer funn er endringa i undersøkelsesområdenes lokalisering og avgrensning utover på 1980- og 90-tallet. Som nevnt ble flere registreringsprosjekter, i motsetning til tidligere, gjennomført i skogsområder eller lavereliggende innlandsområder (jf. Simonsen et al. 1982 (Altaprojektet), Gustafson 1987, 1988 (registreringene i Innerdalen), Boaz 1998 og Coulson in prep. (Dokkaprojektet), Fuglestvedt 1992, 1995 (registreringer på Sjevollen), Boaz 1997 (Rødsmoprosjektet)). Noen av disse prosjektene var dessuten heller ikke knyttet til vassdragsutbygging slik som de fleste tidligere prosjektene, men hadde andre forutsetninger. Især i forbindelse med registreringene på Sjevollen og i under Rødsmoprosjektet er områdeavgrensningens betydning tydelig. I begge tilfeller var det ikke et vassdrag eller en innsjø som dannet noe sentralt fokus for registreringene, selv om dette fantes i utkanten av undersøkelsesområdene og det forøvrig fantes småelver, tjern eller bekker. I forbindelse med registreringene på Sjevollen hadde dette bakgrunn i et bevisst ønske om å finne boplasser med ulik lokalisering (Fuglestvedt 1992:161), mens det var en konsekvens av tiltakets karakter (skyttefelt) når det gjaldt Rødsmo-prosjektet (Boaz 1997). Den tradisjonelle strandmodellen var dermed ubrukelig i store deler av disse undersøkelsesområdene, og registreringsstrategien måtte legges opp med tanke på dette. I begge tilfeller valgte man en kombinasjon av intensiv og systematisk prøvestikking av begrensede deler av området, og en intuitiv stikking med utgangspunkt i kjente lokaliseringer i området (Fuglestvedt 1992:162-165, Boaz 1997:22). I begge tilfellene ble det funnet boplasser med uvant lokalisering, deriblant noen som ikke lå ved noen form for vann (Fuglestvedt 1992:161-171, 1995:106-107, Boaz 1997:19, 22-35). Fordi strandmodellen ikke kunne brukes til å skille ut mulige boplassteder i disse områdene, måtte man altså ta utgangspunkt i en annen tenkemåte og en annen registreringsstrategi enn den etablerte. Gjennom undersøkelsesområdenes lokalisering og avgrensning ble dermed strandmodellen utfordret og registreringspraksisen revurdert.

Oppsummerende kan vi si at steinalderregistreringene i fjellet fra omkring 1980 og framover har hatt et noe annet preg enn tidligere prosjekter. Dette gjelder først og fremst geografiske og landskapsmessige forhold, men også utforming av registreringsstrategi. Disse forholdene utgjør samtidig de viktigste årsakene til funn av nye boplasstyper og av lokaliseringer som avviker fra den tradisjonelle modellen. Jeg har pekt på tre ulike hovedårsaker til funn av boplasser med utradisjonell lokalisering: For det første en bevisst og systematisk utfordring, for det andre registratorenes personlige registreringserfaring, og for det tredje undersøkelsesområdenes geografiske lokalisering og avgrensning. Jeg vil også påpeke at omfanget av systematiske og problemrettede registreringer utenfor strandområdene i flere av prosjektene har vært begrenset. Likevel utgjør andelen boplassfunn utenom innsjøtrendene en betydelig del av det totale antallet registrerte boplasser innenfor disse

prosjektene. Vi ser altså at endringer av enkelte grunnforutsetninger for virksomheten resulterer i markert forskjellige resultater, til tross for relativt liten målrettet innsats.

I forrige kapittel så vi hvordan systematisering og presisering av topografiske lokaliseringsvariabler virket konserverende for synet på boplasslokaliseringa i kystområdene. Når det gjelder fjell- og innlandsområdene skjer det ingen slik presisering av lokaliseringsfaktorer, selv om enkelte topografiske forhold går igjen i litteraturen og blir oppfattet som betydningsfulle for boplasslokalisering. Foruten strender langs innsjøer er dette først og fremst tørre flater tett ved bredden, gjerne med god oversikt over terrenget omkring. Dessuten ved overgangssteder for rein, eller gode fiskeplasser slik som tanger, nes eller os, samt steder der det er lett å legge til med båt. Flere forfattere nevner også det de oppfatter som gode teltplasser som ideelt. (Se for eksempel Martens 1961:2-5, Martens og Hagen 1961:10, 86-87, Hagen 1964:51-53, Martens 1965a:41, A. B. Johansen 1979:28-30, 98-99, Mikkelsen 1978:107, 1989a:41, 63-72, Bang-Andersen 1987:35, Indrelid 1994:158, 256-271, Boaz 1997:22-35). Heller ikke funn av boplasser på steder man ikke tidligere hadde forventet medførte noe forsøk på systematisering av eventuelle topografiske lokaliseringsfaktorer. Man nøyde seg med en stadfesting av disse funnene, og noen samlet diskusjon av hva som kjennetegner disse boplassene har ikke vært gjennomført. For eksempel i forbindelse med Nyset-Steggje-prosjektet ble det, med unntak av SN- og BA-boplassene, ikke gjort noe forsøk på å forklare den uvanlige geografiske spredningen av boplasser, verken i forhold til erverv eller på annen måte. Det er også uklart hvor mange av disse boplassene som eventuelt kan knyttes til andre typer vann enn innsjøer, dvs. tjern, bekker og elver. Og verken under dette eller andre prosjekter seinere har man diskutert eventuelle lokaliseringskriterier for de åpne boplassene som bryter med den tradisjonelle lokaliseringa. Disse boplassene representerer fortsatt eksklusive unntak fra regelen, og har ikke medført noen gjennomgripende endring av den etablerte lokaliseringsmodellen. Jeg vil imidlertid hevde at disse resultatene etterhvert medførte en mer åpen holdning til boplasslokalisering i fjellet og innlandet. Dette til tross for at de fleste registreringene altså fortsatt konsentreres omkring vann og vassdrag, og dette oppfattes som den viktigste nøkkelen til boplasslokalisering i disse områdene. Når det ikke skjer noen grunnleggende endring av tenkinga om boplasslokalisering, henger dette blant annet sammen med manglende oppmerksomhet omkring hvilken betydning synet på erverv i fjellet og innlandet har hatt for utviklinga og etableringa av den tradisjonelle strandmodellen også her. I det følgende skal vi derfor se nærmere på dette. Vi skal også se nærmere på årsaker til at de nye funnene heller ikke medførte noen endringer for den etablerte registreringspraksisen, - årsaker som blant annet er knyttet til synet på erverv.

ERVERV OG BOPLASSLOKALISERING

Tenkinga om boplasslokalisering i innlandet og fjellet har, på samme måte som for kysten, vært nært knyttet til oppfatningen om levesett og om det økonomiske grunnlaget. Ressursutnyttinga har nesten fra starten vært sett på som en forutsetning, ikke bare for bosetninga i disse områdene, men også for den lokale plasseringa av boplassene i landskapet. Denne synsmåten kommer godt fram hos for eksempel Indrelid (1994:256) som skriver at:

“Vi bør kunne gå ut fra at boplassfolkene har forsøkt å legge sine boplasser på de gunstigste mulige stedene i forhold til de ressursene som skulle utnyttes. Det vil da si at boplassene vil ha ulik type beliggenhet, alt etter hvilke ressurser man var interessert i.”

Et annet eksempel på en slik tenkemåte finnes hos Mikkelsens (1989a:57-91) tolkningsmodeller for senmesolittiske tilpasningsformer i Telemark. Her knyttes spesifikke økonomiske tilpasninger til boplassene innenfor hver økologisk sone, hvor mobile grupper antas å utnytte ulike økonomiske ressurser til forskjellige årstider. Grunnlaget for denne

tolkningen er i hovedsak boplassenes beliggenhet. (Om sammenheng mellom boplasslokalisering og fangstressurser i fjellet og innlandet se også for eksempel Bang-Andersen 1981:112-113, Pettersen 1985:64, Simonsen 1985, 1986, 1987:37-38, 137-140, 143, 312-314, Simonsen et al. 1982:6-8, B. Olsen 1994:39-40, Havaas 1999:39-45.)

Bakgrunnen for dette synet kan vi følge helt tilbake til W. C. Brøggers sterke kobling av bosetting og erverv når det gjelder kystboplassene (jf. kapittel 3.2 og 3.3), og må som nevnt ses i sammenheng med et i hovedsak økofunksjonalistisk samfunnssyn i norsk steinalderarkeologi. I forbindelse med de første vassdragsregistreringene kommer dette tydelig til uttrykk. Martens og Hagen (1961:10-11) så de økonomiske ressursene i fjellet som det viktigste motivet for at menneskene i denne perioden skulle søke til innlandsområdene, og brukte ressursene som et ledd i argumentasjonen for en mulig bosetting her (se også Hagen 1959:99-100, 141-143, 1963a:109-112, Martens 1965b). Deres funn av boplasser fra eldre steinalder i innlandet og fjellet ble først og fremst sett i sammenheng med storviltjakt (rein), og i noen grad fiske, og dette har for en stor del dannet grunnlaget for det seinere synet på disse områdenes økonomiske basis. Det var ikke gjort noen vegetasjonshistoriske undersøkelser i disse områdene på 1950- og 60-tallet, og man visste derfor lite om naturmiljøet i steinalderen her. Man antok imidlertid at det lignet mye på dagens forhold, eventuelt med lavere tregrense i kaldere klimaperioder. At bosettinga på Sumtangen ble knyttet til reinjakt hadde også en viss betydning for synet på den øvrige bosettinga i fjellet (Martens pers. med.). Oppfatningen om økonomi og ressurstilgang ble imidlertid først og fremst sett i sammenheng med bosettingsmulighetene i denne typen områder, og ble ikke knyttet til lokalisering av boplassene i landskapet i noen særlig grad i registreringsfasen. Dette ble som regel først gjort i forbindelse med tolkning av funnene, bortsett fra når det gjaldt boplasser ved os (gode fiskeplasser) og overgangssteder hvor reintrekk krysser vassdrag (Martens og Hagen 1961:10, 86-87, Hagen 1964:51-53, Martens 1965b, Martens pers. med.). Hagen (1963a:109-110, 141) mente de eldste boplassene i fjellet i Sør-Norge var spor etter reinjegere med opprinnelse i den kontinentale Ahrensburgkulturen. Bakgrunnen for dette synet var de ovennevnte forholdene, i tillegg til typologiske sammenligninger av redskapsmaterialet. Han la dessuten vekt på dagens utbredelse av villrein i sørnorske fjellområder. Seinere er det imidlertid funnet få spor etter disse tidlige reinjegerne i høyfjellsområdene (jf. Gustafson 1986, 1988, Bang-Andersen 1988:49-50, 1990, 2000, 2003⁷). Det er først og fremst seinere perioder som er representert i funnene (jf. for eksempel Indrelid 1994). Likevel er det denne tilknytningen til fangst av rein som, sammen med fiske, har dominert tenkinga om boplasslokalisering i høyfjellsområdene. Steinråstoff har også vært sett på som en betydningsfull ressurs i fjellet, men oppfattes bare som lokaliserende i spesielle tilfeller. I seinere tid er dessuten betydningen av beiteressurser i disse områdene i neolittikum til en viss grad diskutert (se kapittel 3.5).

Utover på 1970- og 80-tallet ble dette synet ført videre, og reinsdyr og fisk ble fortsatt sett på som de viktigste ressursene i fjellet i steinalderen (jf. for eksempel A. B. Johansen 1979, Bang-Andersen og Kjos-Hanssen 1979). Selve lokaliseringa av de enkelte boplassene i terrenget ble dessuten i større grad enn tidligere knyttet til den lokale ressursutnyttinga i fjellet, og erverv ble brukt som argument for strandmodellen. Blant annet fordi svært mange boplasser ble funnet nær eksisterende reinsdyrtrekk og langs innsjøer, antok man at denne ressursen var viktig for boplasslokaliseringa (jf. Mikkelsen 1989a:63-72). Det har vært framført flere begrunnelser for et slikt syn. Bang-Andersen (1987:35) nevner tre forhold som han mener knytter boplasser til innsjøstrender i fjellet; massefangst (også kalt drivfangst) av dyr når de krysser vann, vassdragenes ledeeffekt på reinsdyr under trekket, samt at

---

⁷ Se dessuten Amundsen og Finstad (2007) om funn av trolige tidligmesolittiske boplasser i Sunndalsfjellene, Møre og Romsdal.

vassdragene har vært den enkleste ruta å følge under sesongvandring mellom lavlandet og fjellet. Flere andre forfattere antar også at disse forholdene har spilt en viktig rolle for boplasslokaliseringa, ved siden av nærhet til mulige fiskeressurser og bruk av båt (se for eksempel Hagen 1964:53, A. B. Johansen 1979:98-99, Mikkelsen 1978:107, Bang-Andersen og Kjos-Hanssen 1979:38-44, Indrelid 1994:263, 270-271). For eksempel skriver Indrelid (1975:17):

“Lokaliteter av type 3 ligger nesten alltid på eller nær steder som fra naturens side peker seg ut som særlig attraktive ut fra forskjellige aktivitetsmuligheter. Ofte ligger disse lokalitetene nær opp til gode trekksteder for reinsdyr, gjerne kombinert med gode fiskeplasser i vannet utenfor. En annen iøynefallende attraktivitet er god utsikt og at det fra lokaliteten er lett atkomst til to sider av et dalføre eller vann.”

Disse teoriene om ressursutnyttinga, og især den spesielle teknikken med jakt på rein når den krysser vassdrag, har fungert dels som utgangspunkt for utforming av lokaliseringsmodeller og registreringsstrategi (Martens 1965b:8,12-13, A. B. Johansen 1979:35, 52-64, Bang-Andersen 1987:35), og dels som en forklaring av de registrerte boplassenes lokalisering (Martens og Hagen 1961:87, Indrelid 1973:6-7,15-18, 1994: 256, 262-263, Gaustad 1973a:185, A. B. Johansen 1979:118-135, Bang-Andersen og Kjos-Hanssen 1979:35, 39, Bang-Andersen 1987:38, Mikkelsen 1989a:39). Følgende illustrerende sitater er hentet fra Arne B. Johansens undersøkelse av bosetting i Lærdalsfjella:

“Det er sannsynlig at ledelinjer for villreinen er en nødvendig betingelse for det meste av den steinalderbosetningen vi kjenner fra høyfjellet. Lenge hadde man for eksempel mistanke om at konsentrasjonen av steinalderfunn langs innsjøstrendene bare skyldtes at letingen var konsentrert der. De seneste undersøkelser i Lærdalsfjellet tyder på at konsentrasjonen til strendene likevel er reell. Det er rimelig å tro at det er strandlinjenes evne til å lede og samle opp dyr som er en av årsakene til dette.” (A.B. Johansen 1979:98-99)

“Den beste mulighet til å unngå at dyrene kunne flykte, var trolig å avlive dem mens de tok seg over vassdraget. Dette kan være forklaringa på at funnlokalitetene overalt i høyfjellet synes å konsentrere seg så sterkt til relativt store innsjøer. ..” (A.B. Johansen 1979:131)

Vi ser her nok engang at ervervet ikke bare danner viktige argumenter for strandmodellen, men også hvordan den vekselvise bruken av disse argumentene som premiss og forklaring medfører en sirkelslutning.

ERVERV OG REGISTRERINGSPRAKSIS

I det foregående er det vist hvordan den enkle strandmodellen ble etablert og videreført i løpet av 1960- og 1970-tallet, og hvordan økonomiske argumenter utgjorde både et viktig utgangspunkt for og en støtte til denne modellen. Vi har også sett hvordan denne modellen la grunnlaget for utviklinga av en strategi for registrering av steinalderboplasser i fjellet. Videre er det pekt på at denne modellen i løpet av 1970-åra etter hvert ble etablert som en generell lokaliseringnorm basert på enkelte topografiske trekk. Den fungerte ikke lenger bare som en teoretisk forklaringsmodell og som generell basis for registreringene. Et begrenset utvalg topografiske elementer, basert på modellen, dannet utgangspunktet for registreringene. Vi kan dermed si at modellen på denne måten ble omformet til en praksis. Oppfatningen om boplasslokalisering i fjellet var etablert omkring 1980 i form av en registreringspraksis, med klare normer for hvor man mente det var mulig å finne boplasser. Denne praksisen eksisterte relativt løsrevet fra den opprinnelige økonomisk baserte forklaringa med en bestemt type reinfangst som utgangspunkt. Dette gjorde det videre mulig å

ta i bruk denne praksisen under registreringer i lavereliggende og skogkledde innlandsområder hvor man antok andre økonomiske hovedressurser (især elg). Et eksempel på dette er hentet fra registreringene i Innerdalen i Hedmark på begynnelsen av 1980-tallet. I rapporten fra undersøkelsene nevnes det at det har gått et elgtrekk opp langs dalen, men at området ikke var gunstig for reinjakt og at man dermed ikke forventet å finne mange spor etter steinalderjegere i dalen. Det fantes dessuten ingen innsjøer innenfor prosjektområdet, noe som gjorde bruken av den tradisjonelle lokaliseringmodellen vanskelig. Likevel forsøkte man å konsentrere registreringene omkring det som fantes av vann, som i dette tilfellet var elva i bunnen av dalen. Man forsøkte på denne måten å tillempe den tradisjonelle ideen om strandlokalisering, og gikk i prinsippet fram på samme måte som man tidligere hadde gjort omkring innsjøer. Man gjorde som man var vant til å gjøre i høyfjellet, og lette etter steder med tilsvarende topografiske egenskaper som man vanligvis fant der (Gustafson pers. med., Gustafson 1987:97, 114, 1988:54, 57-58, 62-64). Men resultatet av omfattende prøvestikking utført av erfarne folk var dårlig, og først mot slutten av prosjektet fant man ved en tilfældighet bosettingsspor på en erodert flate høyere opp fra dalbunnen og i større avstand til elva enn forventet (Gustafson 1987:109, 1988:55-57). Et annet eksempel på hvor innarbeidet lokaliseringmodellen var, finnes fra registreringene i et skogområde omkring Gyvatn i Evje, Aust-Agder, hvor man antok at grunnlaget for bosettinga i området først og fremst var annet storvilt enn rein, foruten fisk (Østmo 1984:14-15, 153). Man konsentrerte likevel undersøkelsene omkring innsjøstrendene, og på bakgrunn av de registrerte boplassenes strandlokalisering ble jakta på elg og hjort knyttet til vannene (Østmo 1984:10, 16, 146, 153). Som ytterligere eksempler på en løsevet praksis vil jeg nevne at når man startet registreringene i Dokkfløyområdet under Dokkaprosjektet var man klar over at det gikk et stort elgtrekk gjennom området. Dette ble imidlertid ikke tillagt vekt under registreringa med hensyn til boplasslokalisering (Coulson pers. med.). Og blant annet under Rødsmoprosjektet i Hedmark møtte man som nevnt problemer, ved at den etablerte oppfatningen om boplasslokalisering var vanskelig å bruke i mesteparten av dette området, hvor man manglet innsjøer. Denne tenkemåten ble imidlertid likevel brukt med hell langs den store elva Rena, mens den ikke fungerte like godt langs bekker (Boaz pers. med.). Og utnyttinga av elgen som ressurs ble isteden brukt i forbindelse med tolking av boplassene og som forklaring på noen av boplassenes lokalisering (Boaz 1997:19, 133-134).

Vi ser altså av disse eksemplene at registreringspraksisen i form av registrering og prøvestikking langs (innsjø)strender blir overført og brukt også i skogsområder, hvor den økonomiske forutsetningen for bosettinga er en annen enn i høyfjellet, og i landskap med andre topografiske egenskaper. Lokaliseringmodellen som først var utviklet på grunnlag av sjøfangst og fiske, og seinere knyttet til bestemte fangstmetoder for høyfjellsrein, dannet på denne måten utgangspunkt også for registreringer i strøk hvor elg eller skogsrein ble oppfattet som det viktigste storviltet (se for eksempel Mikkelsen og Nybruget 1975, Mikkelsen 1978:104). Det er rimelig å anta at dette er en lite hensiktsmessig framgangsmåte dersom man legger ervervet til grunn for oppfatningen om boplasslokalisering. Årsaken er at det er forskjell i trekkemønster og adferd mellom skogsdyr og dyr som i hovedsak lever på høyfjellet (se nedenfor). Denne forskjellen har trolig hatt betydning for hvilke jaktteknikker det er hensiktsmessig å bruke, og dermed også for organisering av utnyttinga av disse ressursene.

Som jeg allerede har vært inne på er det altså en utbredt oppfatning at massefangst av rein har vært den viktigste jaktformen på rein i høyfjellet i steinalderen i Norge. Blehr (1982:1-24) beskriver denne jakta som en kollektiv drivfangst hvor rein under trekket skremmes og tvinges mot bestemte overgangssteder ut i vann, utfor stup, eller inn i innhegninger (se også Mølmen 1986:109-117). En viktig forutsetning for at denne teknikken skal fungere, er rekke av varder eller lignende som sammen med utplasserte folk skal skremme reinen i riktig retning. En tilsvarende teknikk vil ikke uten videre kunne brukes i

skog, fordi dyra ikke like lett vil oppdage og reagere på reiste stokker, varder eller silhuetter av mennesker slik som på den åpne vidda. En flokk vil derfor være vanskeligere å styre over lengre avstand. Av den grunn vil andre jakt- eller fangstteknikker (for eksempel jakt med pil og bue, systemer av graver eller snarer med ledegjerder) være mer aktuelle i skog, både når det gjelder skogsrein og elg (Barth 1979:141, Mølmen 1986:1-25, Finstad 1999). Blehr (1982:13) peker også på at en mer variert utnytting av flere ressurser vil være sannsynlig i skogsbiotoper, blant annet fordi skogsreinflokkene ikke er like store som de på fjellet, og derfor ikke vil være en ressurs av like stor betydning. Jeg vil dessuten legge til at elg, som av flere har vært trukket fram som det viktigste storviltet i skog, i hovedsak vandrer alene, selv om mange dyr kan samles i mindre områder under deler av året. Det er derfor vanskelig å tenke seg at det i forhistorisk tid har vært mulig å felle store mengder med dyr, slik som under geværjakta på elg og rein under høsttrekket i historisk tid, uten bruk av fangstgravsystemer (jf. for eksempel Mølmen 1986:26-53, 122-280). Og slike fangstgraver var fram til år 2000 ikke sikkert datert til steinalder i Norge⁸. Skogsdyra representerer imidlertid en mer stabil ressurs som det er mulig å utnytte gjennom store deler av året, og som dermed kan utgjøre grunnlaget for en mer stabil bosetting. Men som fjellrein er også skogsdyr vare, og de vil fort oppdage folk som for eksempel har slått leir ved et vann. Det er derfor vanskelig se at det skal være noen jaktstrategisk årsak til boplasslokalisering ved vann i skog. Hvis vi forutsetter drivfangst, er vel heller ikke boplasslokalisering midt i overgangssteder eller såkalte flaskehals i fjellet noen selvsagt strategi, med mindre dyra ble drevet litt utenom slike steder. Dersom man likevel oppfatter boplasser med slik lokalisering i høyfjellet som knyttet til reinjakt, er det kanskje naturlig å tolke dem først og fremst som slakteplasser og oppholdssteder etter jakta. Dette, som vi kan kalle de strategiske følgene for jakta i henholdsvis skogs- og åpent fjellterreng, får ytterligere en betydning i lys av seinere års naturhistoriske forskning som viser at den øvre grensa både for furuskogen og for bjørkebeltet har gått høyere i boreal, atlantisk og sub-boreal tid (opp til 300 m høyere enn i dag), og at det totale området med snaufjell i denne perioden har vært betydelig mindre enn tidligere antatt (Faarlund og Aas 1988, 1991). Faarlund og Aas (1991:129) skriver at “Selv for boplasser i Lærdalsfjella, vel 1400 moh., er det ikke umulig at bjørkeskogen har vært innen rekkevidde i varmetiden”, og videre at det vokste furuskog til ca. 1250 moh og bjørkeskog til ca. 1400 moh nordøst på Hardangervidda, og at “Storparten av vidda var skogdekket”. Dette betyr altså at mange av de boplassene i det som i dag er snaufjell har ligget i furu- eller bjørkeskogsbeltet. Dette har konsekvenser for utbredelsen av elg og for reinens trekkemønster i steinalderen, og det er rimelig å anta også for hvilke jaktteknikker som har vært brukt i disse områdene. Konklusjonen på dette må være at den alminnelige tolkningsmodellen som knytter boplassene i fjellet til vannene gjennom drivfangst av rein ikke lenger er brukbar i store deler av innlandet og fjellet, og at man bør forsøke å finne alternative forklaringer på mange av disse boplassenes lokalisering. Og ikke minst bør dette få konsekvenser for registreringsstrategi og – praksis i disse områdene.

Jeg har tidligere pekt på at det ikke har skjedd noen endringer i registreringspraksisen som resultat av funnene under blant annet Nyset-Steggje-prosjektet. Det er relevant å se dette i sammenheng med det positivistiske metodesynet som preger store deler av steinalderarkeologien. Det er også mulig å betrakte utviklinga av en selvstendig registreringspraksis og lokaliseringnorm på samme måten. Det som har gjort denne utviklinga mulig er, som påpekt i kapittel 3.3, at man ser bort fra metodens teoretiske og forskningshistoriske grunnlag. Bare når metode i alminnelighet, og deriblant feltmetoder, betraktes som rene teknikker som sikrer objektiv observasjon, er det mulig å oppfatte

---

⁸ I 2006 ble det datert en fangstgrop i Ringerike, Buskerud, til senmesolitikum (Bergstøl 2007). Det forligger også dateringer av fangstgroper til neolitikum og bronsealder (Barth 1994), men disse har vært oppfattet som usikre. Nyere upubliserte undersøkelser ser imidlertid ut til å kunne bekrefte dette (J. Bergstøl pers. med.). I Sverige og Finland foreligger det også omdiskuterte dateringer til steinalder.

registreringspraksisen som en teknikk som er brukbar i alle landskap, uavhengig av geografisk og økologisk kontekst.

OPPSUMMERING – SELVSTENDIG PRAKSIS

I dette kapitlet er det gjort rede for hovedtrekkene i utviklinga av registreringspraksisen og i synet på steinalderboplassenes lokalisering i fjellet og innlandet i åra 1950-2000. Vi ser at strandmodellen som dominerte tenkinga om kystlokaliseringa på 1930-tallet dannet et viktig utgangspunkt for de første vassdragsregistreringene omkring 1960, sammen med de få kjente steinalderboplassene fra norske fjellstrøk. I tillegg hadde erfaringene fra de svenske vassdragsregistreringene på 1940- og 50-tallet stor betydning både for synet på lokalisering, og ikke minst for utforminga av registreringsstrategien. Utviklinga av synet på boplasslokalisering i fjellet og innlandet har foregått i to faser, hvor utviklingsarbeidet under de første vassdragsregistreringene hadde avgjørende betydning for seinere syn. Den første fasen omfatter utvikling og etablering av en enkel lokaliseringsmodell og en registreringspraksis i tilknytning til dette. Dette skjedde i forbindelse med de første vassdragsregistreringene som for en stor del foregikk i høyereliggende skogs- og fjellstrøk. Videre skjer det en konsolidering og generalisering av både modell og praksis i forbindelse med flere store registreringsprosjekter i fjellet på 1970-tallet. Særlig viktig har den personlige registreringserfaringa og kontinuiteten i personalet vært for denne videreføringa. Den andre fasen, fra omkring 1980 og framover, preges i større grad enn tidligere av registreringsprosjekter i lavereliggende skogsområder, og strandmodellen blir diskutert og utfordret av enkelte forfattere. Særlig viktig var Nyset-Steggje-prosjektet (Bjørge 1986, Bjørge et al. 1992), hvor det ble lagt vekt på sammenhengen mellom arkeologenes forventninger til lokalisering og deres registreringspraksis. I tillegg til at strandmodellen videreføres og konsolideres på 1960- og 70-tallet utgjør ervervet, især drivfangst på rein, både argumenter for og forklaringer på boplassenes tilknytning til vann. Jeg har pekt på at dette argument er lite brukbart, og at det i stedet er behov for utvikling av andre forklaringer på boplassenes lokalisering. Slik jeg ser det bør dette få konsekvenser for registreringsstrategi og -praksis i disse områdene. Vi ser da også at strandmodellen til en viss grad utfordres i løpet av 1980- og 90-tallet, blant annet gjennom registreringer i områder som ikke domineres av store vassdrag eller innsjøer. Resultatene fra disse registreringene har medvirket til en noe større åpenhet i synet på boplasslokalisering i innlandet. Likevel spiller strandmodellen fortsatt en sentral rolle, og til tross for funn av atskillige boplasser som ikke ligger langs innsjøtrender, fungerer modellen fortsatt som det viktigste utgangspunktet for mange registreringer. Selv om utbyggingstiltakenes omfang og karakter legger viktige rammer for den arkeologiske virksomheten også i fjell- og innlandsområdene, har dette ikke uten videre fått konsekvenser for valg av alternativ registreringsstrategi, men har i noen tilfeller tvunget dette fram. Når en mer åpen holdning til lokalisering dermed ikke får direkte konsekvenser i form av en generell endring av praksis, mener jeg dette også her må ses i sammenheng med en manglende oppmerksomhet overfor sammenhengen mellom det teoretiske grunnlaget og feltmetoder.

Når det gjelder synet på boplasslokalisering er det en klar kontinuitet fra 1930-tallets kystlokalisering, via de første vassdragsregistreringene omkring 1950, og til synet på boplasslokaliseringa i innlandet de siste 20 åra. Når det gjelder registreringspraksisen derimot, ser vi ikke den samme kontinuiteten. Det var en ny generasjon arkeologer som startet vassdragsregistreringene i fjellet, og disse manglet kjennskap til Nummedals framgangsmåte. Derfor var det isteden Martens og Hagens kunnskaper om framgangsmåten under de svenske vassdragsregistreringene, blant annet sammen med boplassenes lokalisering i kystområdene, som var utgangspunktet for de første norske registreringene. Den svenske framgangsmåten gikk i hovedsak ut på å lete i overflaten i erosjonssonen rundt innsjøer. Dette var derfor også

en grunn til å begrense de norske undersøkelserne til slike strender. Bakgrunnen for at man begynte å prøvestikke var imidlertid rent praktiske, da det knapt fantes åpne eroderte strender i de første undersøkelsesområdene. Denne framgangsmåten ble videreført utover på 1960- og 70-tallet. Viktige årsaker til videreføringa var blant annet at også disse undersøkelsesområdene var avgrenset og lokalisert til strandområder, i tillegg til registratorenes personlige erfaring i felt. I løpet av denne tida ble økonomiske argumenter, især drivfangst på rein, i større grad knyttet til boplasslokaliseringa både som argument og forklaring. Samtidig skjer det en omforming av strandmodellen til en registreringspraksis, som etter hvert tas i bruk uavhengig av den ervervsmessige begrunnelsen for modellen. Dette skjer blant annet ved at det fokuseres på enkelte topografiske trekk som betraktes som lokalisierende også i områder hvor elg utgjør den viktigste ressursen. Når man på denne måten taper sammenhengen mellom praksisen og dens teoretiske forutsetninger av syne, resulterer det i en i hovedsak selvbekreftende praksis. Denne praksisen fortsetter da også uendret, selv etter at blant annet Nysset-Steggje-prosjektet demonstrerer både modellens og praksisens mangler, ved bevisst å utfordre den og påvise flere boplasser med en annen lokalisering. Når det på denne måten er mulig å delvis endre synet på boplasslokalisering og samtidig fortsette en uendret praksis, skyldes dette at man ser bort fra sammenhengen mellom teori og metode. Resultatet av dette positivistisk inspirerte metodesynet er, på samme måte som i kystområdene, at man i hovedsak reproducerer strandmodellen som lokaliseringsnorm.

Kapittel 3.5. Jorbruksboplassenes lokalisering

Utgangspunktet for norske steinalderregistreringer har, som vi har sett, fra begynnelsen av vært boplasser knyttet til jakt og fangst (jf. kapittel 3.2, 3.3 og 3.4). Store deler av bosettinga i yngre steinalder i Norge var preget av denne typen erverv, enten på lik linje med bosettinga i eldre steinalder eller i kombinasjon med dyrehold og jordbruk. Som vi har sett, utviklet det seg etterhvert en registreringspraksis basert på den strandbaserte lokaliseringsmodellen som i utgangspunktet var knyttet til bestemte typer erverv. Det har også vært lagt avgjørende vekt på ervervet i forbindelse med forklaringa av boplasslokaliseringa. Man antar at samme type erverv medfører samme lokalisering, og dermed at yngre steinalders fangstboplasser har samme lokalisering som de eldre boplassene (se for eksempel Mikkelsen 1989a:35-37,40-42). Dette innebærer altså at det har vært anvendt samme registreringsstrategi og -praksis for å registrere eldre og yngre steinalderboplasser. Ytterligere et resultat har vært at man bare i spesielle tilfeller har lett etter boplasser hvor husdyrhold og jordbruk har vært en viktig del av ervervet. Det er dessuten sjelden gjort forsøk på å karakterisere disse boplassenes beliggenhet i forhold til fangstboplassene.

De kjente boplassene fra yngre steinalder som kan knyttes til husdyrhold eller jordbruk er få i forhold til fangstboplassene. Tradisjonelt har denne bosettingas utbredelse blitt knyttet til løsfunn av neolitiske storredskaper som er funnet i jordbruksområder i lavlandet, mens boplassene ofte er funnet tilfeldig, enten ved etterundersøkelser av funnsteder eller ved prøvestikking etter fangstboplasser (jf. A.W. Brøgger 1906:140-141, Gjessing 1945:344-442, Hinsch 1954:170-184, Østmo 1988:201, 1993b:37, Mikkelsen 1989a:42-43). Flere forfattere har vært inne på at den ujevne spredningen av ulike typer funn delvis kan knyttes til åkerbruket før 1950, og delvis til den arkeologiske aktiviteten i de ulike områdene (Østmo 1988:94-97,199-201, Mikkelsen 1989a:39-40,42-43). Noen har også vært inne på at antatte neolitiske boplasser som ligger på steder som oppfattes som utradisjonelle eller uvanlige, ofte er små og inneholder lite steinmateriale, noe som gjør dem vanskelige å finne (Lindblom 1982a:15-16, Mikkelsen 1989a:42).⁹

⁹ Jf. kommentar i forordet til denne boka om bruk av maskinsjakt og løsfunn i forsøk på å registrere jordbruksboplasser. Se også Rønne 2004, Amundsen et al. 2006.

Kunnskapene om den neolitiske jordbruksbosettinga er altså mangelfull, og synet på bosettingas geografiske utbredelse er uavklart. Det har i mange år pågått en diskusjon omkring overgangen fra fangstøkonomi til jordbruksøkonomi i yngre steinalder, som dreier seg om hvordan denne overgangen arter seg, hva den består i, og dens konsekvenser for bosettinga (jf. for eksempel Østmo 1988, 1993b, Mikkelsen 1989a, Bergsvik 1991, A. B. Olsen 1992, Indrelid 1994, Lødøen 1995, Prescott 1996, Boaz 1998). Det fører for vidt å komme nærmere inn på denne diskusjonen her. Det skal imidlertid bemerkes at det er sannsynlig at ulikt erverv funksjonelt sett vil medføre ulike krav til boplassens beliggenhet og dens omgivelser. For eksempel vil husdyr kreve beitemuligheter, korndyrking vil kreve dyrkbart land, spesialisert storviltjakt kreve biotoper hvor storvilt trives osv. Men som jeg vil komme tilbake til i kapittel 6, er det ikke dermed sagt at dette er det eneste eller nødvendigvis mest avgjørende forholdet som bestemmer boplassenes lokalisering.

Som nevnt har yngre steinalders jordbruksbosetting tradisjonelt blitt knyttet til jordbruksområdene i lavlandet, først og fremst på grunn av spredningen av løsfunne storredskaper, mens de samtidige fjellboplassene har vært oppfattet som fangstboplasser. Etter 1950 har dette synet blitt nyansert, ved at man har funnet flere fangstboplasser langs kysten som dateres til yngre steinalder, og som har samme type beliggenhet som de mesolitiske boplassene (se for eksempel E. Johansen 1957, Ingstad 1965, 1970, Skjølsvold 1972, Bang-Andersen 1970,1981, Pettersen 1985:64,71-80, Skar 1985, A. B. Olsen 1992, Bergsvik 1995:124-126). I sammenheng med registreringer knyttes likevel jordbruksbosettinga i lavlandet fortsatt i hovedsak til de fruktbare moreneområdene. Dette er områder som i dag som regel er dyrka mark, og som derfor vanligvis ikke prøvestikkes på tradisjonell måte i forbindelse med registreringer. Alternative registreringsmetoder som har vært tatt i bruk i slike områder de seinere åra er systematisk åkervandring og maskinsjaktning (se siste note). Også disse metodene forutsetter imidlertid prioritering og utvalg av undersøkelsesområder, men er basert på andre forutsetninger enn den tradisjonelle prøvestikkinga. Registreringene er altså først og fremst knyttet til lett dyrkbar jord, slik som moreneområder eller til områder man antar kan ha vært egnet til beite, og er i tillegg ofte basert på en kartlegging av kjente neolitiske funn (Binns 1985:148-150,154-156, Mikkelsen 1989a: 42-50,120,318, Skar 1990:26, Østmo 1988:91-92,94-95,101,103-104, 1993a:92,97-99, Indrelid 1994:270-271,293, Nærøy 1994:203-205, Bergsvik 1994:250, Ballin og Jensen 1995:228-229,231). I motsetning til fangstboplassene, ser det imidlertid ut til at det ennå ikke er etablert noen norm eller praksis for denne registreringa, slik at det fremdeles i stor grad er opptil den enkelte prosjektleder å vurdere funnpotensial og registreringsstrategi. I alle de ovenfor nevnte undersøkelsene antas det en mindre grad av kysttilknytning for jordbrukerne enn for fangstboplassene, med en boplasslokalisering litt innenfor stranda og høyere opp som konsekvens. I de fleste tilfellene dreier det seg imidlertid om relativt korte avstander på opptil et par hundre meter. Det finnes imidlertid eksempler på jordbruksrelaterte boplasser med større avstand til kysten fra Lindbloms (1982a:15) undersøkelse. Her ble en seinneolitiske boplass funnet under en jernalders gravhaug omlag 4,5 km fra Jærkysten, og uten noen tilknytning til vann eller vassdrag. Lindblom nevner at han kjenner flere slike boplasser som ligger høyt og fritt på det han kaller typiske gravhaugsteder. Han antyder imidlertid ikke noen sammenheng mellom boplassene og gravhaugenes lokalisering, og foreslår heller ingen annen forklaring på denne lokaliseringa.

De første kjente steinalderboplassene i fjell- og innlandsområdene, ble som nevnt oppfattet som spor etter yngre steinalders fangstfolk, og først omkring 1960 ble mesolitiske bosetting dokumentert i disse områdene (jf. kapittel 3.2 og 3.4). I løpet av århundret har det vært funnet noen få økser og avslag av slipte flintøkser her som kunne settes i sammenheng med den neolitiske bosettinga i lavlandet (se for eksempel Indrelid 1994: 182-183,253-255). I løpet av 1990-tallet er det også gjort funn av beiteindikatorer i forbindelse med

pollenundersøkelser i fjellet (Mikkelsen 1989a:127-128,197-198,264-268, Indrelid 1994:233,251-255). Og selv om redskapstilfanget på boplassene har pekt mot jakt og fangst, har man åpnet for muligheten av sesongmessig beite. Lokaliseringa av slike boplasser ser ut til å variere, og ulike forfattere har tolket dette forskjellig. En av problemstillingene under Nyset-Steggje-prosjektet (1981-1986) var å finne steinalderboplasser i fjellet som kunne knyttes til en jordbruksøkonomi. Prosjektet dokumenterte bruken av beiteressurser i seinneolitikum, og konkluderte med at dette ble drevet i kombinasjon med jakt og fangst (Bjørge et al. 1992:303-304). Boplassene som dateres til denne perioden viste imidlertid en noe annen lokalisering enn de rene fangstboplassene. De var ikke knyttet til innsjøene på samme måte, men var ofte lokalisert noe opp fra vannet og i samme område som tuftene fra bronse- og jernalder. Denne forskjellen i lokalisering ble satt i sammenheng med endringa i ressursutnytting. Et annet syn er representert ved Indrelid (1994:221-222) som ser ut til å komme til et nesten motsatt resultat når det gjelder Hardangervidda. Her ser det ut til at de neolitiske boplassene ligger like ved innsjøtrendene, og Indrelid mener at det er beitemulighetene langs vannene som har vært avgjørende for boplasslokaliseringa (1994:222, 270-271). Han nevner dessuten at bronsealderboplassene ofte ligger “et stykke opp fra vannet”, mens de mesolitiske boplassene finnes spredt i hele registreringsområdet. Det må imidlertid bemerkes her at det er en viktig forskjell i de to prosjektenes registreringsstrategi, ved at registreringene på Hardangervidda omfatter områder mellom 0-100 meter fra innsjøtrendene, mens resultatene fra Nyset-Steggje viser en relativt jevn spredning av samtlige boplasser mellom 0-1400 meter målt fra nærmeste innsjøstrand (Bjørge 1988, Bjørge et al.1992:302, Indrelid 1994:19-20). Oversikten fra Nyset-Steggje (se figur 3) viser imidlertid ikke fordelinga av boplasser i forhold til datering, og er derfor vanskelig å sammenligne med Indrelids oversikt.

ERVERV SOM PREMISS FOR LOKALISERING

Med unntak av Indrelids resultater fra Hardangervidda, ser det altså ut til å være en tendens til at yngre steinalders jordbruksboplasser ofte ligger tilbaketrukket fra vann og strandlinjer slik at de ikke betraktes som strandbundne. Dette gjelder boplasser både i kyst-, innlands- og fjellområder. Denne lokaliseringa, som skiller seg fra fangstboplassenes tradisjonelle strandlokalisering, forklares på bakgrunn av erverv på samme vis som de eldre boplassene. Et sitat kan illustrere dette synet:

”Den første [begrensningen] ligger i våre registreringsmetoder, idet vi i alt vesentlig har arbeidet i strandsonen. Selv om jeg ikke er overbevist om at fangstboplassene ensidig er knyttet til stredene er det iallfall klart at de er strandbundne i en helt annen utstrekning enn boplasser som hører sammen med åker- og februk. For eksempel har setrene idag, og har sannsynligvis alltid hatt, en helt annen beliggenhet i terrenget, først og fremst betinget av gode beiteforhold. Men følgelig vil vi ha meget vanskelig for å finne boplasser med annen ervervsmessig bakgrunn enn fangst ved våre vanlige registreringer.” (Martens 1973b:89)

Her pekes det også på det vi må anta er en vesentlig årsak til at relativt få neolitiske jordbruksboplasser er funnet, nemlig de registreringsstrategiske problemene (jf. også Lindblom 1982a:15). Det er verd å merke seg at de fleste boplassene av denne typen er funnet og undersøkt i løpet av de siste tiåra, og i hovedsak er funnet ved tilfeldigheter eller i forbindelse med undersøkelser som utfordrer tradisjonelle syn på lokalisering. Dette innebærer trolig et representativitetsproblem på samme måte som for fangstboplassene. Men også den enkle og ensidige sammenkoblinga av erverv og lokalisering, også når det gjelder jordbruksboplassene, innebærer potensielt et metodisk problem dersom man konsentrerer letingen etter disse boplassene bare til områder som byr på gode betingelser for jordbruk.

Kapittel 3.6. Oppsummering og konklusjon

I dette kapitlet er det presentert en oversikt over etableringa og utviklinga av synet på boplasslokalisering innenfor norsk steinalderforskning gjennom hundre år. Det er blitt klart at steinalderboplassene i Norge i hovedsak oppfattes som strandbundne eller knyttet til strandområder. Denne strandtilknytningen ble etablert gjennom W. C. Brøggers diskusjon av Nøstvetboplassene, som så strandlokaliseringa i sammenheng med en marin økonomisk tilpasning. Oppfatningen om steinalderboplassenes alminnelige tilknytning til strandområder ble seinere styrket gjennom Nummedals omfattende registreringer langs norskekysten, og mange forskere sluttet seg til dette synet utover på 1920- og 30-tallet. Denne oppfatningen fungerte dermed etterhvert som en generell modell for boplasslokalisering. På 1940- og 50-tallet ble det gjennomført få steinalderregistreringer i Norge. Vassdragsregistreringer i fjellområdene kom i gang i slutten av 1950-åra, og dominerte steinalderforskninga i Norge gjennom hele 1960- og 70-tallet. Fra og med 1980-tallet har det vært gjennomført flere store registreringsprosjekter både langs kysten og i fjellet, og etterhvert også i skogsområdene i innlandet. Strandmodellen dannet utgangspunkt for de fleste av disse registreringene, og fra og med 1970-åra fungerte den som en selvstendig registreringsstrategi uavhengig av den opprinnelige økonomiske begrunnelsen. I utgangspunktet ble som nevnt sjøfangstøkonomi brukt som argument for registrering langs kysttrendene. Men etterhvert ble altså denne registreringsstrategien tatt i bruk også i fjellet og innlandet, og fungerte dermed løsrevet fra den opprinnelige kystbaserte lokaliseringsmodellen. Det er derfor mulig å hevde at det er en kontinuitet fra W. C. Brøgger og Nummedals tanker og fram til i dag, selv om oppfatningen av steinalderboplassenes lokalisering etter hvert har blitt mer nyansert og er tilpasset ulike landskapstyper. Det har altså ikke skjedd noen *grunnleggende* endring av den generelle lokaliseringsmodellen, og dagens syn på lokalisering er i store trekk det samme som for 100 år siden.

Jeg har pekt på flere ulike årsaker til denne kontinuiteten i synet på boplassenes lokalisering. En viktig årsak er at de fleste registreringene har vært gjennomført i forbindelse med vassdragsutbygginger eller utbygging i strandnære områder langs kysten. Dette har vært med på å begrense mulighetene til å utfordre strandmodellen. Et annet forhold er at oppfatningen av boplasslokaliseringa i mange tilfeller er blitt videreført fra person til person gjennom den praktiske registreringsopplæringa i felt (se kapittel 4). Men det finnes også årsaker utenfor det rent praktiske og forvaltningsmessige.

Fokusering på enkelte sider av steinaldermenneskenes levesett har også spilt en viktig rolle for videreføringa av strandmodellen. Ofte legges forskerens oppfatning av allmennmenneskelige behov til grunn for vurderinger av hvor det er gunstig å plassere boplasser. Og i forbindelse med større registreringer de siste 20 åra, især langs kysten, har disse forventningene til lokalisering blitt definert i form av et sett lokaliseringsfaktorer. De faktorene det legges mest vekt på er: nærhet til strand og god havn, tilgang til store matressurser, tørr og jevn undergrunn, utsikt og ly. Gjennom hele århundret har boplasslokaliseringa først og fremst vært sett i sammenheng med erverv. Og mens det i hovedsak er fiske og sjøfangst som har dannet utgangspunkt for etableringa av strandmodellen i kystområdene, er det bygd opp alternative forklaringsmodeller i forbindelse med registreringer i innlandet og fjellet. Disse modellene harmonerer med strandmodellen, men her er det massefangst av rein som utgjør den viktigste forklaringa. Jordbruk og husdyrhold har spilt en langt mindre rolle som utgangspunkt for steinalderregistreringer og generelle lokaliseringsmodeller, og andre samfunnsforhold enn de økonomiske eller praktiske er fraværende i diskusjonen. Et viktig poeng i denne gjennomgangen har vært at det å sette

bestemte typer aktiviteter i sammenheng med boplasslokaliseringa på denne måten, og å betrakte disse aktivitetene som en betingelse for den generelle lokaliseringa, gjør det vanskelig både å lete etter og oppdage boplasser med andre lokaliseringer. Et annet moment som har kommet tydelig fram er at ervervet og boplasslokaliseringa brukes om hverandre både som argument og konklusjon. Dersom vi betrakter litteraturen som helhet og over tid, ser vi at det ikke tilføres nye avgjørende momenter, samtidig som konklusjonen stadig utgjør en forutsetning for premissene i argumentasjonen. Dette medfører dermed en stor fare for sirkelresonnement. Og når lokaliseringsmodellen i tillegg brukes som utgangspunkt for en bestemt registreringsstrategi, innebærer dette dessuten en selvbekreftende praksis.

En annen årsak til kontinuiteten i synet på boplasslokalisering henger sammen med den vitenskapsteoretiske ramma for virksomheten, og manglende refleksjon omkring forholdet mellom teori og metode, og om forskerens rolle i dataproduksjonen. Når synet på boplasslokaliseringa, som dels tar utgangspunkt i personlige erfaringer og dels i forskernes antagelser om steinaldermenneskenes rasjonalitet og preferanser, i liten grad problematiseres og utfordres, kan dette ses i sammenheng med den empiristiske tradisjonen som har preget synet på feltmetoder i norsk arkeologi (jf. kapittel 2). Et slikt syn er i tråd med den vitenskapsteoretiske ramma for kulturarkeologien hvor det langt på vei var forskerens erfaring og kompetanse som sikret kvaliteten på forskninga. Innenfor en slik erkjennelsesteoretiske ramme fantes det imidlertid små muligheter for å diskutere grunnlaget for strandmodellen.

Men denne mangelen på problematisering er på den annen side ikke i tråd med den nypositivistiske tenkinga som utgjør grunnlaget for nyarkeologien. Ved å unnlate å revurdere selve grunnlaget for framgangsmåten, dvs. dens fundering i forskerens erfaring og innlevelse, fulgte man ikke positivismens krav om rene og målbare data. Framgangsmåten som benyttes kan snarere minne om en dialektisk tilnærming i tråd med en ortodoks regelhermeneutisk arbeidsmåte, hvor en erfarings- og innlevelsesbasert metode skal sikre kvaliteten på data og tolkning. Men uten en kritisk bevissthet omkring forskerens rolle i dataproduksjonen ender prosjektet over tid som en sirkel av slutninger, hvor man mister oversikt over feltet og dets erkjennelsesmessige premisser. Og når premissene er dunkle og ubevisste er det lett å forveksle premiss og konklusjon.

Ytterligere et forhold som bidro til en videreføring av synet på boplasslokaliseringa var at strandmodellen fungerte utmerket ved at det stadig var lett å finne nye boplasser ved hjelp av den. Det var dermed heller ingen praktisk grunn å revurdere modellens allmengydighet. Dessuten var de fleste steinalderboplassene funnet nettopp i strandområder ved kysten, eller ved sjøer og vassdrag i fjellet og innlandet. Det har derfor ikke vært noe behov for å utfordre strandmodellen. Den har dermed fungert nærmest aksiomatisk i steinalderforskninga i Norge.

Synet på steinalderboplassenes lokalisering som er presentert i dette kapitlet utgjør en sentral del av den forforståelsen vi tar utgangspunkt i når vi registrerer. Strandmodellen utgjør både en viktig del av, og en betingelse for, registreringspraksisen. Men mangelen på diskusjon omkring forforståelsens betydning har ført til at dagens registreringspraksis i hovedsak er egnet til å finne strandbundne boplasser, og at den er mindre egnet til å fange opp boplasser med andre typer lokalisering. Fokuseringa på enkeltressursers betydning for boplasslokaliseringa har fungert begrensende på hvor vi velger å lete etter boplasser. Det er derfor mulig at dagens spredning av boplasser i stor grad er uttrykk for den arkeologiske aktiviteten, snarere enn å representere den forhistoriske bruken av landskapet. En måte å møte dette problemet på vil være å introdusere alternative lokaliseringsmodeller basert på et bredere grunnlag enn rent økonomiske og praktiske sider av jeger- og sankersamfunnet. Men det vil også være nødvendig å arbeide for en større selvrefleksjon med hensyn til egen forforståelse. En slik selvrefleksjon må omfatte en språkliggjøring av forforståelsen, og av

erfaringene vi gjør i felt i forbindelse med registreringer. I kapittel 5 vil det bli presentert et forsøk på dette. Det finnes imidlertid ingen praksis verken for dokumentasjon av arkeologiske felterfaringer eller for bruk av alternative lokaliseringsmodeller i forbindelse med steinalderregistreringer i Norge. For å kunne gjøre et slikt forsøk er det nødvendig å klargjøre dagens registreringspraksis, ettersom den må utgjøre utgangspunktet for forsøket. Kapittel 4 vil derfor gjøre rede for denne praksisen, og undersøke bakgrunnen for den i et forskningshistorisk perspektiv.

KAPITTEL 4. OM REGISTRERING

Kapittel 4.1. Innledning

I kapittel 1 ble hovedtrekkene i dagens registreringsmetode beskrevet, og det ble pekt på de praktiske og bevaringsmessige forholdene som er bakgrunnen for at prøvestikking er den mest brukte metoden for registrering av steinalderboplasser i Norge i dag. I dette kapitlet skal det gjøres rede for den forskningshistoriske bakgrunnen for, og utviklinga av, denne metoden. Videre vil feltpraksisen bli betraktet i lys av utviklinga i vitenskaps- og metodesynet i arkeologien.

Registreringspraksisen kan, som tidligere nevnt, betraktes som en todelt metode. For det første den praktiske framgangsmåten hvor man graver prøvestikk i jorda for å avdekke skjulte spor, og eventuelt sålding eller andre prosedyrer for å finne disse fysiske spora. Den andre delen har jeg kalt registreringsstrategi. Den omfatter de vurderinger og valg som gjøres i forbindelse med hvor i landskapet prøvestikkene skal plasseres. I forrige kapittel ble det, med utgangspunkt i synet på boplasslokalisering, gjort rede for en rekke forhold som utgjør grunnlaget for disse vurderingene. Dette kapitlet vil ta for seg selve registreringspraksisen, det vil si både praktiske og tekniske forhold ved prøvestikkinga slik den gjennomføres i felt, og hvordan man velger steder som prøvestikkes.

Kapittel 4.2. Nummedals registreringsteknikk

Det fantes ingen alminnelig praksis for registrering av steinalderboplasser i første halvdel av 1900-tallet. Mesteparten av det arkeologiske registreringsarbeidet på denne tida konsentrerte seg om fornminner som var synlige på overflata. Nummedals registreringer av de usynlige steinalderboplassene skilte seg derfor fra samtidas praksis ved at han gravde prøvestikk for å finne slike boplasser. Dette var en framgangsmåte han var alene om fram til 1950-tallet (jf. kapittel 3).

Nummedals bakgrunn var erfaringer fra geologiske studier og feltarbeid. I sin studietid hadde han deltatt i geologiske feltekskursjoner, ledet av W. C. Brøgger og P. A. Øien (Yderstad 1989 [1951]:86, Shetelig 1921:199). Teknikken som da ble brukt for å lokalisere fossile skjellbanker gikk ut på å først gjøre en topografisk analyse hvor man pekte ut lovende steder (det vil si små beskyttede bukter og viker), for deretter å lete på disse stedene ved hjelp spade eller grev. For å kunne fastslå en overleiret eller overgrodd skjellbanke er det nødvendig å grave i jorda, noe som enklest gjøres med en hakke eller et spadestikk. Den topografiske analysen tok i betraktning høyde over havet og lokale topografiske forhold, og innebar at man så og si gjenskapte et fortidig landskap for sitt indre øye. Etter at Nummedal tilfeldigvis gjorde det første Fosnafunnet, fattet han interesse for disse steinalderboplassene, og tok denne teknikken med seg inn i arkeologien under sin leting etter flere slike boplasser. Han var fortrolig med teknikken, og brukte den under de fleste av sine registreringer langs norskekysten fra Finnmark til Østfold (jf. Shetelig 1945:11, Petersen 1944:56-57, G. Gjessing 1959:244-246, Yderstad 1989 [1951]:86-87). Et sitat fra Theodor Petersen (1944:58, se også Nummedal 1929:480) beskriver denne registreringsteknikken slik Nummedal brukte den i letingen etter steinalderboplasser:

"Han så hvordan sjøen ved å flyttes 30-40 m høyere opp trengte inn mellom hauger og dalsøkk, så det ble holmer og trange sund i mellom. Hvor han så fant et høvelig sted for en boplass, ved et sund eller en liten våg, i livd for vær og vind, slo han ned med sitt graveredskap, og merkelig nok, som oftest fant han flint".

Det var altså ikke bare å gjenskape landskapet. Nummedal måtte også velge ut enkelte steder i dette landskapet som han mente egnet seg som steinalderboplass. Hva som dermed var et "høvelig sted" var først og fremst en personlig vurdering basert på egne forestillinger om fortida (jf. kapittel 3). Det å leve seg inn i fortida og forestille seg steinaldermenneskenes behov var på denne måten en viktig del av metoden.

Det finnes flere eksempler i litteraturen fra begynnelsen av århundret som referer til andre arkeologers prøvestikking (jf. O. Rygh 1898:77, W. C. Brøgger 1905:9-10, 166, A. W. Brøgger 1908b:139, Nummedal 1922b:12,14-15, Nummedal i Nummedal og Bjørn 1930:26). Men i disse tilfellene ble teknikken først og fremst brukt for å undersøke allerede kjente boplasser og funnsteder, og ikke i forbindelse med systematisk leting etter nye, slik som hos Nummedal. Nummedals registreringsarbeid representerte altså noe nytt både med hensyn til bruk av prøvestikk med spade, landskapsanalyse, innlevelse i fortida, og dessuten systematikken i arbeidet i og med hans målrettet leting etter steinalderboplasser.

Som vi ser her er forskerens eller registratorens sentrale rolle et viktig trekk ved Nummedals registreringsmetode. I forrige kapittel pekte jeg på at Nummedals registreringsteknikk ikke ble oppfattet som en selvstendig metode, men som knyttet til hans spesielle evner og egenskaper som feltarkeolog. Nummedal oppnådde et spesielt ry i sin samtid innenfor arkeologimiljøet når det gjaldt boplassregistrering. Og ifølge Shetelig (1945:11) var det mange som oppsøkte ham for å lære teknikken, men som likevel aldri mestret den på samme måte (jf. kapittel 3)¹⁰. Nummedals evne til å finne boplasser ble da også delvis mystifisert, noe som går fram av omtaler av ham som en etterkommer etter steinaldermennesker som gjenfinner sine forfedres boplasser ved hjelp av en spesiell innsikt (Yderstad 1989 [1951]:89), eller som en som er forsynt med et "merkelig instinkt" og en "besynderlig sporsans" (G. Gjessing 1959:244-246, Amundsen 1972:68). Å identifisere metoden og resultatet med forskeren på denne måten er et karakteristisk trekk ved kulturarkeologiens metodesyn (jf. kapittel 2). Som jeg har vært inne på tidligere kjennetegnes dette metodesynet nettopp av at metode oppfattes som teknikker som bare den erfarne forsker vet å bruke på den rette måten, og at det er forskeren i kraft av sin erfaring og autoritet som dermed sikrer forskningas kvalitet. En eventuell diskusjon eller kritikk av metoden ville dermed innebære å stille spørsmål ved forskerens troverdighet og kompetanse. Det var derfor både uaktuelt og unødvendig å beskrive eller omtale registreringsmetoden.

Nummedals registreringsteknikk skiller seg, som vi ser, i realiteten lite fra prinsippene for den registreringspraksisen som fremdeles er den mest brukte framgangsmåten ved steinalderregistreringer i Norge. Men det har ikke vært mulig å finne noen klar kontinuitet fra Nummedals arbeidsmåte og til arbeidet i annen halvdel av århundret, til tross for denne likheten. Utover Nummedals arbeid ble det ikke foretatt noen større systematiske feltregistreringer av steinalderboplasser før de første vassdragsundersøkelsene kom i gang i slutten av 1950-åra, og det er tvilsomt om prøvestikking ble brukt som alminnelig metode for registrering av steinalderboplasser før dette (jf. kapittel 3). Nummedal døde i 1944, og da de første systematiske vassdragsregistreringene tok til var det ikke etablert noen enhetlig praksis for registrering av steinalderboplasser (Martens pers. med.).

---

¹⁰ Et mulig unntak er Edvard Havnø, som i følge Povl Simonsen (pers. med.) tok i bruk teknikken på bakgrunn av Nummedals arbeid. Havnø skal ha prøvestukket etter steinalderboplasser på kysten av Nord-Helgeland fra omkring 1910. Dette er imidlertid ikke dokumentert i litteraturen.

Kapittel 4.3. Registreringsteknikken under de første vassdragsregistreringene

Ved starten av de første vassdragsregistreringene i Telemark i 1958¹¹ manglet man altså både en praktisk registreringstradisjon innenfor norsk arkeologi, og brukbare lokaliseringmodeller for innlandsområdene. Som nevnt i kapittel 3 tok man derfor utgangspunkt i de svenske vassdragsregistreringene som hadde pågått siden 1940-tallet. Disse registreringene bestod av systematisk overflateleting i erosjonssonen langs vannene, en metode som det ikke var mulig å benytte i de norske områdene ettersom torvdekket de fleste steder strakte seg helt ut til vannkanten. Man valgte derfor å prøvestikke disse områdene i stedet, det vil si at ca. 30 x 30 cm store ruter ble gravd med graveskje ned til såkalt steril jord (Martens pers. med.). Videre opplyser Martens at det å leve seg inn i steinaldermenneskenes verden var sentralt når det gjaldt plassering av prøvestikkene, og at man ikke skilte mellom dette og saklige vurderinger av for eksempel endringer i vegetasjon og dyreliv, men betraktet dette som deler av den samme prosessen. En viktig del av Nummedals teknikk var som nevnt å gjøre en rekonstruksjon av steinalderlandskapet i tankene, hvor strandlinjer ble løftet opp til gamle nivåer. Under vassdragsregistreringene hadde dette selvsagt ikke samme betydning i og med at vannstanden ikke hadde endret seg vesentlig i vassdragene siden steinalderen. I stedet la man større vekt på å forestille seg steinaldermenneskenes behov (jf. kapittel 3):

“Oppgaven for registrantene var således forholdsvis enkel. Det ble å ta seg fram langs strendene med båt - legge til land der det var mulig og så lete etter bosetningsspor i selve strandbeltet eller på punkter opp for vannet der det kunne tenkes at folk ville ha slått seg ned.”
(Martens og Hagen 1961:11)

Registreringsmetoden som ble brukt under de første vassdragsregistreringene var altså den samme som Nummedals, både når det gjelder graving av prøvestikk, analyse og rekonstruksjon av landskapet, og innlevelse i fortida (se også kapittel 3). Det er imidlertid usikkert hvor man hentet ideen til denne metoden fra. Martens (pers. med.) mener at det ikke fantes noen detaljert kunnskap om Nummedals framgangsmåte blant studentene og de yngre arkeologene som utførte disse registreringene. En forestilling om metoden og dens brukbarhet må de imidlertid ha hatt, men ettersom metoden så og si ikke omtales i litteraturen er det vanskelig å si noe om hvor de har hentet ideene til framgangsmåten fra¹². Det var imidlertid enkelte nye trekk ved vassdragsundersøkelsene sammenlignet med Nummedals registreringer. Dette var trekk som hadde betydning for den praktiske gjennomføringa av registreringene både i forbindelse med de første undersøkelsene og seinere.

For det første ble de boplassene som ble funnet avmerket på kart. Dette hadde ikke vært mulig tidligere på grunn av mangel på brukbare kart, men i forbindelse med vassdragsutbyggingene ble det utarbeidet kart over reguleringsområdet i skala 1:5000 eller 1:10 000 som arkeologene for første gang fikk tilgang til (jf. appendiks 1). Dette hadde i følge

---

¹¹ Povl Simonsen (pers. med.) meddeler at det ble gjennomført systematiske registreringer på tradisjonell måte i forbindelse med de arkeologiske undersøkelsene i Pasvikdalen, Sør-Varanger kommune, allerede i 1957. Jeg har imidlertid ingen opplysninger om omfanget av disse registreringene, eller bakgrunnen for at denne metoden ble tatt i bruk.

¹² Haakon Shetelig (1945:10-11) framhever overflatesøk som den alminnelige registreringsmåten ved midten av forrige århundre. Guttorm Gjessings (1946a) trykte forelesninger om blant annet feltmetoder på denne tida omtaler ikke registreringer, men fokuserer på utgravning av ulike fornminnetyper. Eldrid Straume (pers. med.) som deltok i Per Fetts registreringer i Bergen Museums distrikt på 1950-tallet, opplyser dessuten at man ikke prøvestakk, men at arbeidet liknet de seinere ØK-registreringene ved at de samlet opplysninger blant annet ved å intervju folk på gårdene. Imidlertid opplyser Egil Bakka (1964) at han prøvestakk i forbindelse med steinalderregistreringer i Nordhordland. Dette mener jeg samlet kan oppfattes som at det ikke var etablert noen felles praksis for steinalderregistrering omkring 1960, men at denne type feltvirksomhet var avhengig av individuell interesse og kunnskap.

Martens (pers. med.) også stor betydning for gjennomføringa av registreringene. Videre ble vegetasjon og topografi innenfor undersøkelsesområdet dokumentert, noe som etter hvert ble standardisert gjennom en skriftlig instruks i forbindelse med registreringene under DAMR (De Arkeologiske Museers Registreringstjeneste) (Martens pers. med.). Og sist, men ikke minst var det viktig at registreringa ble foretatt av grupper av studenter og arkeologer, og ikke av en og en registrator slik det hadde vært vanlig under andre typer registreringer. Dette gjorde det mulig å ha en løpende diskusjon av problemstillinger i felt (Martens pers. med.).

I tråd med det kulturarkeologiske metodesynet, ble registreringa under vassdragsregistreringene først og fremst oppfattet som en praktisk framgangsmåte eller teknikk for å finne fram til steinalderboplassene som ligger skjult i landskapet. Og som jeg har pekt på ovenfor innebar dette synet også at det ikke var gitt alle å kunne utføre denne teknikken på den rette måten. Det krevde evner som ble knyttet til den enkelte forsker. Likevel var ikke registreringsmetoden omgitt av mystikk under vassdragsregistreringene på samme måten hos Nummedal, men ble mer oppfattet som en teknikk og et håndverk som kunne læres. Dette håndverket ble ført videre gjennom praktisk deltagelse og opplæring i felt. I følge Martens (pers. med.) var det for eksempel et krav at alle feltledere som deltok under DAMR's registreringer skulle ha erfaring fra minst en feltsesong med vassdragsregistreringer. For å oppnå tilstrekkelig kompetanse var altså felterfaring nødvendig, og det var ikke noe man kunne lese seg til for eksempel i de korte beskrivelsene av registreringsmetoden i litteraturen. Det ble da heller ikke lagt vekt på å dokumentere eller sette ord på framgangsmåten i rapportene.

Registreringsteknikken som ble brukt under de første vassdragsundersøkelsene ble benyttet også i åra som fulgte, og dannet grunnlaget for den seinere registreringspraksisen både i innlandet og langs kysten. Både lokaliseringsmodellen og registreringsteknikken som ble tatt i bruk under disse første vassdragsregistreringene, ble etablert i form av en selvstendig praksis i løpet av 1970-tallet. Og som også nevnt i forrige kapittel ble denne praksisen først og fremst videreført gjennom en stor grad av kontinuitet i feltpersonale, og gjennom opplæringa i felt. For verken under første halvdel av århundret eller i forbindelse med de første vassdragsregistreringene finnes det noen diskusjon i litteraturen av selve prøvestikkinga eller metoden som helhet. Den viktigste muligheten for videreføring av denne registreringsmetoden var derfor gjennom det praktiske feltarbeidet.

Kapittel 4.4 Registrering som vitenskap og praksis 1970 – 2000

Utover på 1970-tallet ble man oppmerksom på at det var knyttet representativitetsproblemer til den etablerte registreringspraksisen. Det ble blant annet klart at den geografiske spredningen av kjente boplasser i fjellet trolig var mer preget av den arkeologiske virksomheten enn av den forhistoriske (jf. A. B. Johansen 1970 [1969]:44, 1979:27-30, Bjørge 1988:161-163, Bergsvik 1991:78-80, Indrelid 1994:18-19). Man var på denne måten klar over det viktigste representativitetsproblemet knyttet til registreringsmetoden, nemlig sammenhengen mellom den strandfokuserede lokaliseringsmodellen og registreringspraksisen. Til tross for dette ble det ikke gjort noe egentlig forsøk på å bryte med denne praksisen før registreringene under Nyset-Steggje-prosjektet (se for eksempel Bjørge 1988). Den etablerte praksisen fungerte jo relativt godt. Det ble stadig funnet flere boplasser ved hjelp av metoden, ikke bare i fjellområdene men også i andre landskapstyper. Man manglet altså ikke en effektiv registreringsmetode, noe som eventuelt ville gjort det nødvendig å finne en ny. I stedet forsøkte man å kontrollere og kvantifisere de praktiske og tekniske sidene ved metoden. Som vi har sett ble registreringspraksisen utviklet innenfor et positivistisk og empiristisk vitenskapssyn, hvor feltmetoder oppfattes som teknikker og håndverk. Og i forbindelse med de første åra

vassdragsregistreringer ble det naturlig nok fokusert på de praktiske og tekniske sidene ved gjennomføringa av registreringene. Men fokuseringa på denne delen av metoden er også forenlig med nyarkeologiens nypositivistiske vitenskapssideale, hvor det legges vekt på skillet mellom teori og metode, og hvor metode først og fremst er objektive vitenskapelige teknikker som sikrer forskningas kvalitet (jf. kapittel 2). Det er rimelig å anta at det nypositivistiske metodesynet sammen med fokuseringa på tekniske sider ved registreringsmetoden medførte at det fra 1970-tallet og utover ble lagt stor vekt på nøyaktighet og målbarhet når det gjaldt gjennomføringa av registreringene og av dokumentasjonen, samt kvantifisering av arbeidsinnsatsen, for dermed å oppnå mest mulig sammenlignbare metoder og resultater.

Den delen av metoden som man først og fremst har forsøkt å kontrollere på denne måten er selve gravinga av prøvestikkene. Flere forfattere har vært opptatt av prøvestikkens størrelse og form, og kommentarer omkring dette har etter hvert blitt mer vanlig i de publiserte rapportene (se for eksempel Gustafson 1982: 19, Bang-Andersen 1987, Bjerck 1989:25-26, Bergsvik 1991:98-101, Bjørge et al. 1992: 19-21, Indrelid 1994:19, Nærøy 1994: 30-31, Boaz 1997:22). Ved å standardisere og dokumentere denne delen av metoden ville man kunne oppnå bedre kontroll over hvor stort areal som var undersøkt og hvilke inngrep som var gjort på registrerte boplasser. Dessuten har det vært pekt på praktiske fordeler, relativ effektivitet, samt kontroll over potensielle skader på boplasser knyttet til noen størrelser og former på prøvestikkene framfor andre. Forsøk på å standardisere denne delen av metoden har bare delvis har lyktes, og måten prøvestikk blir gravd på varierer i praksis fremdeles relativt mye fra person til person, og mellom ulike institusjoner. Dessuten vil det selvsagt også variere med den lokale topografien, jordsmonnet og vegetasjonen i undersøkelsesområdet. Det som oppfattes som prøvestikk kan dermed være alt fra for eksempel 20 x 20 til 50 x 50 cm store. Og både rektangulære, kvadratiske og runde eller uregelmessige prøvestikk har vært brukt og betraktet som mest hensiktsmessige (op. cit.). I forbindelse med gravinga av prøvestikkene har man også vært opptatt av undersøkelsen av jordmassen i stikkene, og mulighetene for å finne arkeologiske spor på denne måten. Flere forfattere har argumentert for at sålding av massene fra prøvestikkene alltid burde gjennomføres, både på grunn av den åpenbare fordelene at man reduserer faren for å overse steinartefakter, og fordi denne teknikken dessuten gjør prøvestikkinga mer enhetlig og sammenlignbar. Sålding av prøvestikk har derfor vært foretrukket framfor vanlig graving av stikkene de siste 15-20 åra, og har vært gjennomført rutinemessig under flere større prosjekter (jf. Bang-Andersen 1987, Bjerck 1989:26, Bergsvik 1991:99, Bjørge et al. 1992: 20, Indrelid 1994:19, Nærøy 1994:30, Boaz 1997:22, Coulson in prep.). Det brukes vanligvis bærbare såld, med maskevidde maksimum 4 millimeter. Vannsålding foretrekkes og betraktes som sikrere enn tørrsålding.

Det ble stadig lagt større vekt på dokumentasjon i forbindelse med registreringer, især fra 1980-tallet og framover, og flere trekk ved registreringene enn tidligere ble ansett som relevante å dokumentere (jf. kapittel 3). Og i tråd med det nyarkeologiske perspektivet har formålet vært å gjøre undersøkelsene mer ensartet og sammenlignbare. Det er imidlertid først og fremst de tekniske og kvantifiserbare sidene av registreringene som er blitt vektlagt og dermed dokumentert. Dokumentasjonen omfatter i hovedsak antall prøvestikk per arealenhet, hvilke deler av undersøkelsesområder som er registrert, arbeidsmengde (antall dagsverk) og eventuelt spesielle arbeidsforhold (for eksempel vær, praktiske problemer etc.). Disse sidene ved metoden har det etter hvert blitt mer vanlig å dokumentere eller kommentere i undersøkelsesrapporter, sammen med prøvestikkens størrelse og områdets topografi. Slike opplysninger brukes som mål på hvor grundig et område er registrert. Resultatene fra ulike undersøkelser gjøres dermed til en viss grad sammenlignbare, og det blir mulig å kontrollere registreringas representativitet (se for eksempel A. B. Johansen 1979:27-28, A. B. Olsen 1983, Gustafson 1983: 14-16, Bjerck 1985, Bang-Andersen 1987, Bjørge 1988:162, Bjerck 1989:29, Simpson 1992, Indrelid 1994:17-20, 218-222, Nærøy 1994:30, Boaz 1998:69-76).

På den annen side var dokumentasjonen i stor grad konsentrert om funnstedene eller boplassene (jf. for eksempel Simonsen et al. 1982, Bang-Andersen 1987, Hood 1988, Kristoffersen 1995, Bergsvik 1991, Bjørge et al. 1992:25-80, Indrelid 1994). For eksempel ble positive prøvestikk eller funnsteder markert som prikker på kartet, mens de negative prøvestikkene ikke ble dokumentert (jf. Bjerck 1989 for drøfting av problemet). I tillegg kommenteres av og til også prøvestikkens strategifi og bevaringsforhold på det enkelte funnstedet. Det ble imidlertid sjelden gjort en vurdering av funntomme områder, og vanligvis heller ikke gitt noen redegjørelse for de vurderingene og prioriteringene som ble gjort i løpet av feltarbeidet (for eksempel på unntak se Gustafson 1982:18-19, 1983:22-25, 64-65, Østmo 1984:145-147, Bjerck 1989, Boaz 1997:19-40, 1998:71-74, Coulson in prep). Ettersom det ikke er uvanlig at det er ulikt personale som registrerer og foretar utgravninger, er dette uheldig ettersom det gir små muligheter til seinere å se de funntomme områdene i forhold til funnstedene, i tillegg til at det svekker mulighetene til å vurdere undersøkelsens representativitet.

Som vi ser medførte ikke den nyarkeologiske diskusjonen omkring de tekniske og praktiske sidene av registreringsmetoden noen grunnleggende eller omfattende endringer av praksisen fra de første vassdragsregistreringene, utover at den muligens ble noe mer enhetlig og oversiktlig enn tidligere, og at sålding oftere tas i bruk. Diskusjonen omkring denne delen av registreringsmetoden på 1970- og -80-tallet må derfor snarere betraktes som en presisering av praksis enn noen radikal endring i forhold til tidligere. Heller ikke når det gjaldt plasseringa av prøvestikkene i terrenget skjedde det noen grunnleggende endring av praksisen, og som nevnt i kapittel 3 ble dette lite diskutert i Norge. Etableringa av registreringspraksisen på 1960- og 70-tallet innebar at man i store trekk fortsatte som før, og de nypositivistiske kravene fikk ingen stor effekt på denne delen av metoden. Også etter 1970 er nemlig rekonstruksjon av landskapet og innlevelse i fortida fortsatt viktige elementer i registreringspraksisen, og vurderinger og valg av steder for prøvestikking er først og fremst basert på den enkelte arkeologs erfaring. Og det vises ofte til "tidligere erfaring" når det gjelder spørsmål om boplasslokalisering og som argumenter for bestemte prioriteringer i felt (se for eksempel A. B. Johansen 1979:27-30, Bjerck 1989:25, Mikkelsen 1989a:41, Indrelid 1994:158). Nye teknikker ble imidlertid gradvis inkorporert i denne praksisen, riktignok uavhengig av det nye vitenskapsidealet. Det dreide seg først og fremst om bruken av kart og av naturvitenskapelige data for å rekonstruere landskapet (A. B. Johansen 1970 [1969]:44-45, Mikkelsen 1989a, Indrelid 1994, Bang-Andersen og Kjos-Hansen 1979, Lindblom 1984 [1977]).

Som nevnt var man klar over representativitetsproblemen knyttet til den tradisjonelle registreringsstrategien. Og selv om man i hovedsak forsøkte å løse disse problemene via selve gravinga av prøvestikkene kombinert med økt dokumentasjon av den praktiske delen av metoden, finnes det også enkelte konkrete forsøk på utfordre den etablerte praksisen for plasseringa av prøvestikkene i terrenget. Et slikt eksempel er registreringene under Nyset-Steggje-prosjektet (1981-1985) (Bjørge et al. 1992: 19-21). På bakgrunn av enkelte funn utenom innsjøene blant annet under Hardangerviddaprojektet, mente prosjektledelsen det var muligheter for å finne flere slike boplasser. Svært mange av feltregistratorene på prosjektet hadde ingen erfaring fra andre steinalderregistreringer eller fra den typen landskap som fantes innenfor undersøkelsesområdet (Bjørge 1986:125, 1988:158-159). Dette ble sett på som en fordel fordi man antok at det medførte at registratorene var uten fordommer med hensyn til boplasslokalisering, og derfor på egenhånd ville prøvestikke på andre steder enn erfarne registratorer. I tråd med nypositivistisk tenkemåte ville man på denne måten unngå at personlig felterfaring påvirket framgangsmåten.

Det finnes også andre forsøk på utfordring av den etablerte registreringspraksisen i tråd med nypositivistiske vitenskapskrav. Disse er først og fremst konsentrert om å kontrollere plasseringen av prøvestikkene i terrenget. Hein Bjercks (1989) registreringer på Vega i Nordland og Knut Andreas Bergsviks (1991) registreringer omkring Fosnstraumen i Nord-Hordaland er eksempler på dette. En viktig bakgrunn for deres arbeid er metoden for systematisk steinalderregistrering som ble utviklet i Nord-Amerika på 1970-tallet, og deres registreringer kan oppfattes som forsøk på å tillempe den amerikanske metoden til norske forhold. Oppfatningen av denne metoden og vitenskapssynet den har utgangspunkt i, har imidlertid hatt betydning også for det generelle synet på ulike registreringsmetoder i Norge, og den skal derfor kort beskrives her.

Det teoretiske utgangspunktet for den amerikanske utvalgsmetoden var nypositivismen. Metoden var i hovedsak beregnet på overflateregistreringer i store, flate, ofte pløyde slettelandskap eller ørkenområder. Formålet var å effektivisere og redusere kostnadene forbundet med registreringer, samtidig som man sikret et statistisk representativt utvalg testpunkter som ble brukt som grunnlag for kostnadsvurderinger i forbindelse med store utbyggingsprosjekter. Hovedprinsippene for metoden var å dele undersøkelsesområdet inn i et rutenett, hvor man gjorde enten et tilfeldig utvalg av testpunkter (random sampling) eller et systematisk utvalg med fast avstand mellom testpunktene (systematic sampling). En slik framgangsmåte skulle sikre et representativt utvalg av testpunkter og dermed av funnsteder i undersøkelsesområdet. Dette skulle redusere de metodiske problemene forbundet med subjektive vurderinger og valg i felt og samtidig sikre sammenlignbare undersøkelser. Sentrale temaer i diskusjonen omkring metoden var blant annet betydningen av nøyaktig plassering av testpunkter i felt, og hvor stor avstand mellom testpunkter det var forsvarlig å bruke (jf. for eksempel Plog et al. 1978, Alexander 1983, Nance and Ball 1986). Denne framgangsmåten var altså et viktig utgangspunkt for Bjerck (1989) og Bergsvik (1991), men den kunne ikke overføres direkte til norske forhold, både fordi den ville være for kostnadskreven og fordi den er praktisk vanskelig å gjennomføre i stor skala. Det er for eksempel sentralt for den amerikanske metoden at testpunktene plasseres nøyaktig. Dette byr på problemer med den praktiske gjennomføringa i de fleste norske landskaper, som er mer eller mindre kupert og med varierende undergrunn og vegetasjon. Relativt mye tid må brukes på å måle opp testpunkter i terrenget, i tillegg til at man risikerer at mange slike punkter havner på steder hvor det ikke er mulig å prøvestikke (for eksempel fjell i dagen, blokkmark, tett krattvegetasjon, våtmark, osv.) (jf. Bjerck 1989:28). Videre må avstanden mellom stikkene ikke være større enn at man har brukbare muligheter til å treffe tilstrekkelig mange boplasser. Med en tetthet på 10 meter mellom prøvestikkene, vil opptil 100 kvadratmeter store boplasser kunne unnslipe. Og ettersom det vanligvis ikke engang er tilstrekkelige ressurser til å stikke såpass tett innenfor et undersøkelsesområde, og tatt i betraktning av at de fleste norske boplasser trolig omfatter et mindre areal enn dette, er sjansen for å bomme på mange boplasser for stor (jf. Bergsvik 1991:63-64). Bjerck (1989:25-26) valgte en tillempeing av metoden i et forsøk på å løse disse problemene. Han valgte områdene for prøvestikking mer eller mindre etter skjønn, men fordelte likevel stikkene med en avstand på omkring 10 meter langs bestemte høydekurver i terrenget. Dette ble gjort som en del av en kontroll av undersøkelsesintensiteten, og for å øke muligheten for sammenligning med andre undersøkelser. Bergsvik (1991:62-64,78-80) på sin side la større vekt på systematisk utvalg av testpunkter i et forsøk på å oppnå mer objektive resultater. Han prøvestakk derfor med om lag 20 meters mellomrom innenfor undersøkelsesområdet, blant annet for å unngå at hans egne oppfatninger om boplasslokalisering skulle styre registreringa. I tillegg til disse eksemplene på nypositivistisk innflytelse på registreringsstrategien i Norge, vil jeg nevne at det også finnes eksempler på bruk av slike utvalgsteknikker ved testundersøkelser av boplassers størrelse og avgrensning. Også her oppfattes resultatet som mer representativt for

funnspredningen på boplassen enn ved bruk av den tradisjonelle framgangsmåten (jf. for eksempel Bang-Andersen 1987).¹³

Disse eksemplene illustrerer utviklinga i synet på de ulike registreringsmetodenes relative kvalitet i Norge fra 1970-tallet og framover. Som nevnt kan synet oppfattes som en effekt av nypositivistisk inspirerte tenkemåter i arkeologien. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom bruken av begrepene intuitiv og systematisk registrering, som karakteristikk av henholdsvis den tradisjonelle registreringsmetoden slik den ble etablert i forbindelse med de tidlige vassdragsregistreringene, og seinere amerikansk inspirerte framgangsmåter. Begrepenes innhold diskuteres ikke i litteraturen til tross for at de brukes av flere forfattere (for eksempel Bang-Andersen 1987, Bjerck 1989:28, Boaz 1998:71). Det går imidlertid klart fram at såkalte systematiske registreringer foretrekkes, og oppfattes som mer vitenskapelig holdbare.

Kapittel 4.5 Oppsummering og konklusjon

Som vi har sett i dette kapitlet var det Nummedal som først brakte med seg prøvestikking og landskapsanalyse som metode for registrering av steinalderboplasser inn i arkeologien. Det var hans bakgrunn og felterfaring fra geologien som utgjorde det direkte utgangspunktet for hans arkeologiske registreringspraksis. Det var imidlertid ingen av hans samtidige kolleger blant arkeologene som lærte seg metoden, og den ble heller ikke omsatt i skriftlig form, noe som delvis skyldes datidas rådende vitenskaps- og metodesyn. I forbindelse med de første vassdragsregistreringene på slutten av 1950-tallet hadde man derfor ingen detaljerte kunnskaper om Nummedals framgangsmåte, og metoden ble derfor så å si utviklet på nytt i forbindelse med dette feltarbeidet. Gjennom opplæring av nye registratorer i felt i forbindelse med disse og seinere vassdragsundersøkelser ble det etablert en felles registreringspraksis i løpet av 1960- og 70-tallet. Denne praksisen omfattet både prøvestikkingsteknikk, landskapsanalyse og innlevelse i fortida, og dessuten strandlokalisering som den viktigste lokaliseringmodellen. Som nevnt i kapittel 3 har blant annet Irmelin Martens spilt en viktig rolle i denne sammenhengen, både som feltleder for de første vassdragsregistreringene, og seinere som leder av dette arbeidet ved DAMR. Gjennom dette arbeidet har hun, i samarbeid med Hagen, vært en viktig normgiver i forbindelse med utvikling av metoden, opplæring av nye registratorer, og gjennomføring og dokumentasjon i forbindelse med registreringene.

Under innflytelse av nyarkeologien ser vi en nypositivistisk vridning i synet på registreringsmetoden utover på 1970- og 80-tallet. Dette omfatter både enkelte forsøk på å tillemppe amerikanske systematiske utvalgsmetoder til norske forhold, fokusering på prøvestikkingsprosedyrer og dokumentasjonspraksis, samt at det gjøres et kvalitativt skille mellom såkalt intuitiv og systematisk registreringsmetode. Men til tross for at man var oppmerksom på representativitetsproblemene knyttet til den etablerte registreringspraksisen, innebar dette likevel ingen grunnleggende endring av metoden. Det kan derfor hevdes at på

---

¹³ Povl Simonsen (pers. med.) opplyser at prøvestikking med fast avstand mellom stikkene (per 10. meter) også har vært brukt på spesielt egnede steder langs veitrasseer og vassdrag på enkelte prosjekter innenfor Tromsø museums distrikt (for eksempel Slettnes, Iversfjord og Altadalen). For øvrig brukes det vanligvis en tradisjonell framgangsmåte.

samme måte som når det gjelder synet på boplasslokalisering, har registreringspraksisen i prinsippet vært så godt som uendret gjennom hundre år.

Metoden for steinalderregistrering kan som nevnt oppfattes som todelt. På den ene sida de tekniske og praktiske aspektene ved metoden knyttet til selve gravingen av prøvestikkene, og på den andre sida de vurderingene og valgene som avgjør plasseringen av prøvestikkene i landskapet. I gjennomgangen ovenfor er denne todelingen tydelig. Gjennom hele det forrige århundret har det vært fokusert på de tekniske aspektene ved metoden, der utforminga av prøvestikk og sålding av jorda fra disse stikkene står sentralt. Langt mindre oppmerksomhet er viet forholdene som utgjør grunnlaget for de vurderingene og valgene som gjøres i forbindelse med plasseringa av prøvestikkene i landskapet. Samtidig har den personlige felterfaringa og innlevelsen i forhistoria spilt en viktig rolle i registreringspraksisen gjennom hele perioden. Synet på dette har imidlertid endret seg over tid, i takt med teoretiske trender i arkeologien. I første del av det forrige århundret var denne erfaringa avgjørende for forskerens autoritet i forhold til vitenskapelig kvalitet. I forbindelse med de første vassdragsregistreringene, og også seinere, har personlig felterfaring blitt sett på som nødvendig for å lære metoden. Og inspirert av amerikanske nypositivistiske utvalgsmetoder ble denne erfaringa seinere sett på som et problem og til hinder for objektiv registrering. Den ble følgelig forsøkt kontrollert og fjernet fra registreringspraksisen. Men blant annet på grunn av praktiske og økonomiske årsaker har ikke den amerikansk inspirerte framgangsmåten fått noe bredt gjennomslag. Og selv om synet på erfaringas rolle er endret, og det er gjort enkelte konkrete forsøk på å utfordre den etablerte metoden, er registreringspraksisen i sine grunntrekk den samme. Dagens registreringspraksis må derfor i hovedsak oppfattes som en videreføring av den praksisen som ble utviklet under de første vassdragsregistreringene, hvor registratorenes personlige felterfaring spiller en viktig rolle for utforminga av den konkrete registreringsstrategien i hvert enkelt tilfelle, og for den praktiske gjennomføringa av metoden i felt. De viktigste endringene av registreringsteknikken og -praksisen i løpet av de siste 50 åra består i rutinemessig sålding av jordmassene og at det er mer vanlig å dokumentere strategien i alle, eller et utvalg av, prøvestikkene.

I sammenheng med den nyarkeologiske kritikken er det forsøkt etablert et kvalitetsskille mellom den tradisjonelle norske registreringspraksisen og den amerikansk inspirerte metoden. Dette kommer til uttrykk i bruken av begrepene intuitiv og systematisk registrering. Dette er imidlertid et kunstig skille, og begrepene er ikke egnet til å beskrive de ulike framgangsmåtene. Hos Bjerck (1989) og Bergsvik (1991) oppfattes for eksempel systematisk registrering som en mer objektiv og vitenskapelig sikker framgangsmåte som gir et mer representativt og kontrollerbart resultat enn den tradisjonelle framgangsmåten. Jeg vil imidlertid hevde at denne prosessen ikke er så fri for subjektive vurderinger som man forutsetter, men at den på et nivå styres av vår forforståelse av boplasslokalisering. Bakgrunnen for å hevde dette er at slike utvalgsmetoder forutsetter kunnskaper eller antagelser om boplassenes avstand, form og utstrekning, som grunnlag for beregning av testpunktens innbyrdes avstand. Dessuten er det i praksis slik at i de tilfellene hvor man av praktiske og ressursmessige grunner ikke kan prøvestikke hele undersøkelsesområdet på en slik måte, har man en tendens til å velge de områdene hvor man erfaringsmessig har størst sjanse for å finne boplasser (jf. for eksempel Bjerck 1989:25). På den annen side mener jeg at det beror på en misforståelse å oppfatte den tradisjonelle framgangsmåten som en rent intuitiv metode, det vil si basert på en umiddelbar innsikt i steinalderboplassenes lokalisering. Som det er pekt på gjentatte ganger baseres også denne utvelgelsen på vår erfaringsbaserte forforståelse av boplasslokalisering, og selv om denne forforståelsen i mange tilfeller er ubevisst gjør det ikke dermed metoden til en intuitiv prosess. Slik jeg ser det er disse begrepene derfor lite egnet til å beskrive det som faktisk karakteriserer forskjellene mellom de

ulike framgangsmåtene slik de blir praktisert i Norge, og må først og fremst oppfattes som et produkt av en nyarkeologisk kritikk av en kulturarkeologisk praksis.

Oppsummerende kan man si at subjektive vurderinger og valg i forbindelse med plassering av prøvestikkene i terrenget er en sentral del av registreringspraksisen i dag, og som tidligere nevnt utgjør mangelen på diskusjon av denne delen av metoden et problem. Erfaringa og forforståelsen som utgjør grunnlaget for disse vurderingene tas ikke på alvor. Dette kommer tydelig fram blant annet i dagens dokumentasjonspraksis, hvor det ikke er vanlig å beskrive eller begrunne registreringsstrategier og prioriteringer som gjøres i felt. Slik jeg ser det, er den eneste løsningen på dette å forsøke å sette ord på denne delen av praksisen, og å gjøre den til en selvsagt del av dokumentasjonen av alle steinalderregistreringer. Gjennom en slik tilnærming vil vi kunne få kunnskap om betingelsene for vår forståelse og praksis, og dermed være i stand til å vurdere og eventuelt endre praksisen.

Jeg mener det er mulig å betrakte steinalderregistrering som en metode hvor framgangsmåten kan være både systematisk og erfaringsbasert. Dette er mulig gjennom å undersøke innholdet både i felterfaringa og i andre forhold som påvirker plasseringa av prøvestikkene i landskapet, og dessuten å ta i bruk denne erfaringa i felt på en systematisk måte. Dette innebærer å ta i bruk registratorens erfaring og forforståelse på en konstruktiv måte, isteden for å se disse som et problem som må fjernes. Framgangsmåten som beskrives i kapittel 5 kan ses på som et praktisk forsøk på dette.

KAPITTEL 5. REGISTRERINGER PÅ LISTA

Kapittel 5.1. Innledning

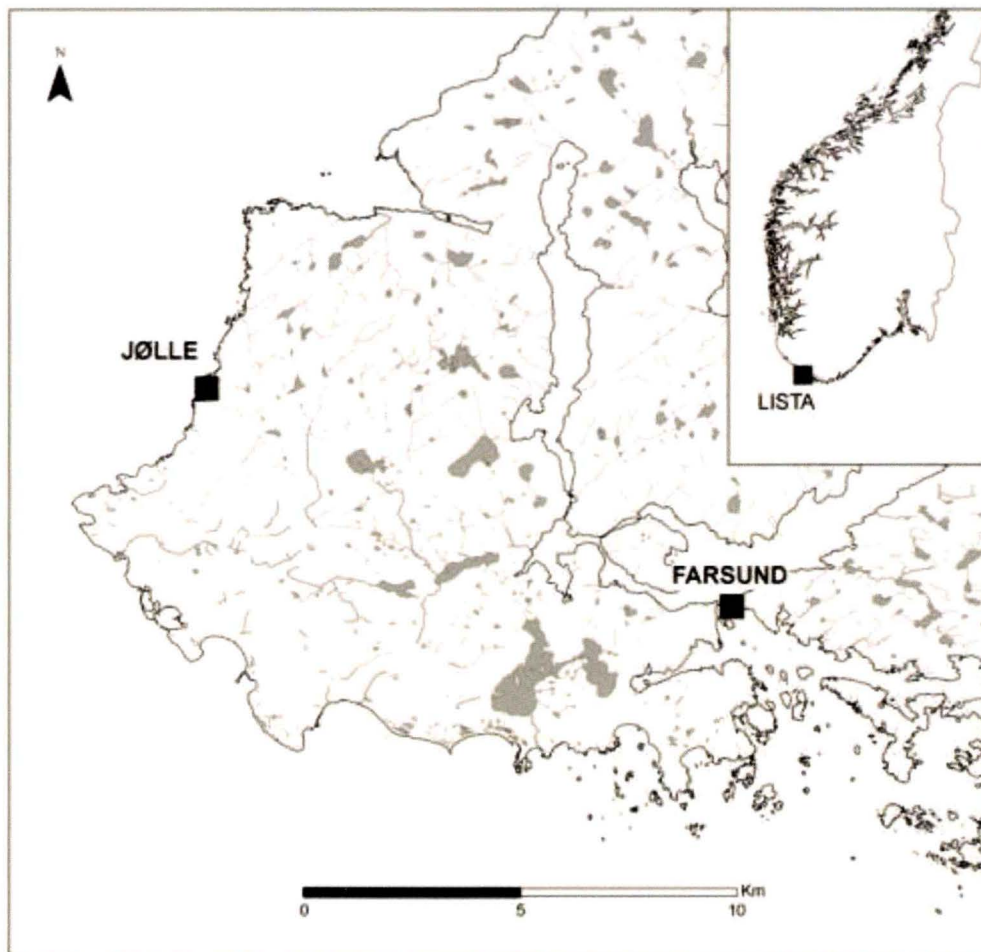
Bakgrunnen for gjennomføringen av en feltundersøkelse var for det første et ønske om å undersøke hva vi som arkeologer faktisk gjør under en slik steinalderregistrering, og hvorfor. I forbindelse med tidligere deltakelse i registreringer hadde jeg opplevd gang på gang å ikke kunne forklare hvordan og hvorfor jeg fant boplasser, og å bare kunne gi en overfladisk beskrivelse av min egen framgangsmåte. Denne situasjonen er utilfredsstillende, ikke minst med tanke på den betydningen feltregistreringer har som grunnlag for vurdering av områders verneverdi og som utgangspunkt for videre arkeologiske undersøkelser. Dessuten gjorde både egne erfaringer og kjennskap til undersøkelser hvor det var gjort funn på uvante steder (jf. f.eks. Bjørge et al. 1992), at jeg var i tvil om den tradisjonelle framgangsmåten var egnet til å fange opp tilstrekkelig mange og varierte spor etter steinalderbosetting i alle typer landskap. Særlig opplevde jeg at denne framgangsmåten var lite egnet i områder hvor det verken fantes innsjøer eller kystlinjer. Det var derfor en målsetting å undersøke om det var mulig å finne spor etter steinalderbosetting utenom slike strandområder.

I det foregående har vi sett hvordan registreringspraksisen i Norge, både når det gjelder metode og lokaliseringsmodeller, i hovedtrekk har vært den samme gjennom 100 år. Og det er blant annet pekt på de epistemologiske rammene rundt denne virksomheten, som en viktig årsak til at praksisen ikke er utviklet videre. I motsetning til det tradisjonelle synet på registreringsmetoden oppfatter jeg steinalderregistrering som en hermeneutisk prosess hvor data skapes. Dette innebærer at registratorens erfaring og forforståelse utgjør en avgjørende faktor i registreringa. Det er derfor en målsetting å komme nærmere en forståelse av hvilke forhold som påvirker valg og gjennomføring av steinalderregistreringer, og registratorens rolle i dette. Det å sette ord på og dokumentere arbeidsinnsats, prioriteringer og valg i felt er et viktig redskap i en slik sammenheng. Tilsammen dannet dette bakgrunnen for følgende hovedproblemstillinger for mine registreringer på Lista:

- å utfordre gjeldende oppfatninger om boplasslokalisering (det vil si strandmodellen) i felt.
- å undersøke hvordan vi registrerer, det vil si hva som i praksis skjer i felt og hva som påvirker vår registreringsstrategi og plassering av prøvestikk i landskapet.

Disse problemstillingene dannet utgangspunktet både for valg av framgangsmåte og for dokumentasjon av registreringa.

Registreringa ble utført innenfor et omlag 0,75 km² stort området omkring stedet Jølle på vestkysten av Lista-halvøya i Farsund kommune, Vest-Agder fylke (figur 4). Det var flere grunner til valget av dette området. For det første var landskapet for en stor del preget av lite og lav vegetasjon, noe som gjorde det svært oversiktlig og relativt lett tilgjengelig for prøvestikking. Dessuten var det registrert sju steinalderboplasser langs stranda i området fra før (jf. Mydland 1991), slik at steinalderbosetting dermed var sikkert påvist i området. For det andre var området og landskapet ukjent for meg, noe som gjorde at jeg hadde få klare forventninger til lokalisering av eventuelle funnsteder i området utover generelle oppfatninger om boplasslokalisering. Og sist men ikke minst var det mulig å dekke flere landskapstyper innenfor et lite areal i dette området. Jeg la spesiell vekt på mulighetene for undersøkelse av området bakenfor og innenfor strandområdene. En områdeavgrensning med tanke på dette gjorde det mulig å utfordre strandmodellen i dette typiske kystområdet, selv med relativt små ressurser til registrering (figur 5).

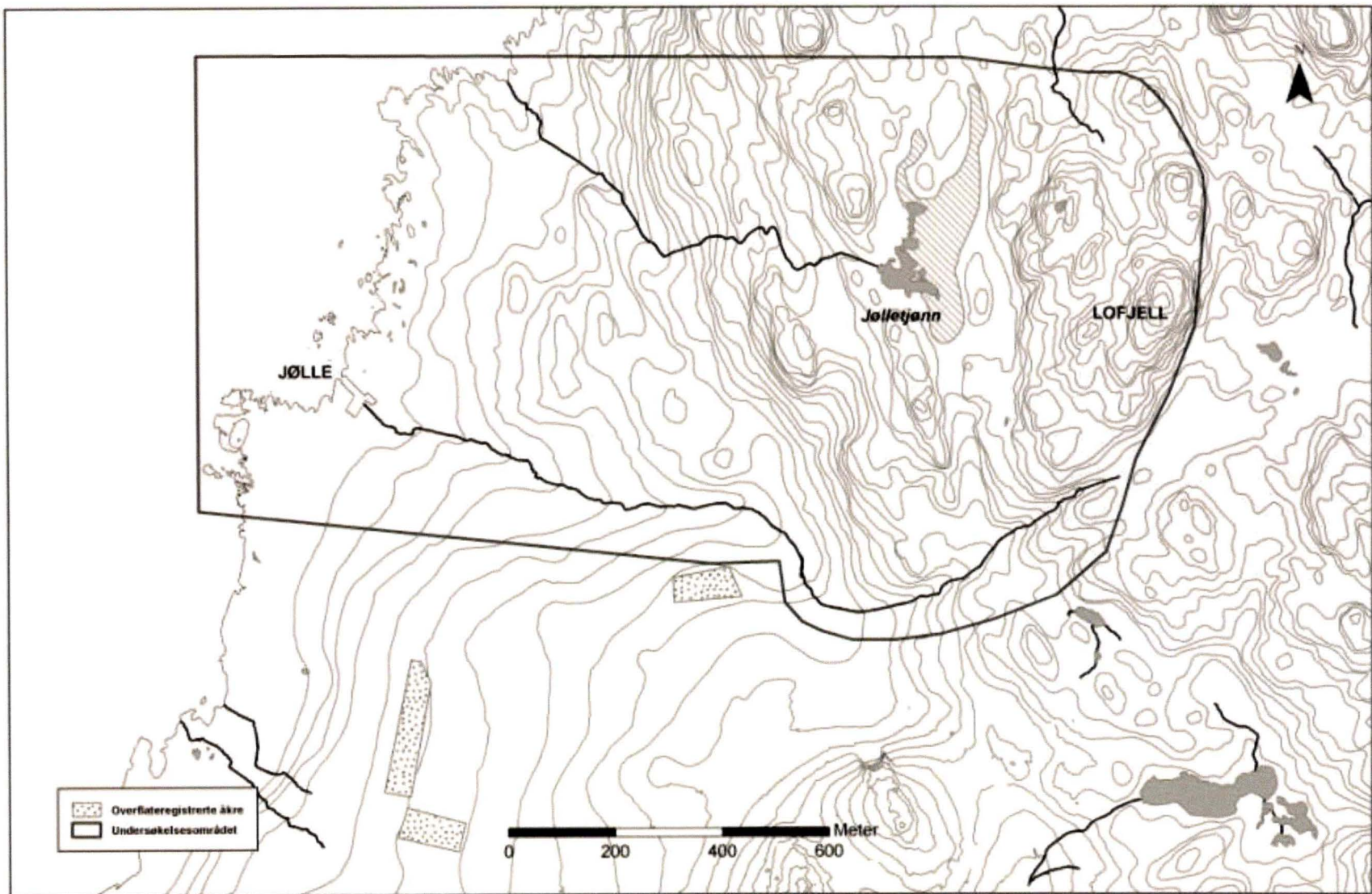

Figur 4: Kart som viser Lista med Jølle. (Utarbeidet av Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum)

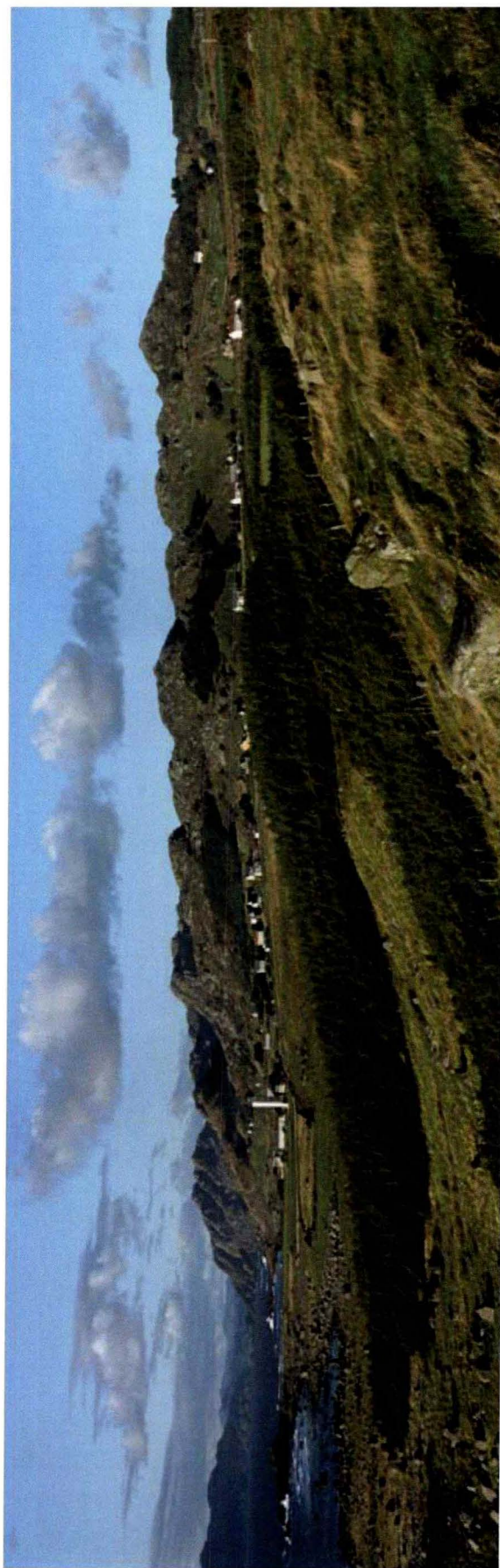
På bakgrunn av dette valgte jeg en avgrensning av undersøkelsesområdet på ”tvers” av landskapet, det vil si fra stranda og opp i heia, istedenfor å legge undersøkelsesområdet langsmed kystlinja slik det ofte gjøres (figur 6). Undersøkelsesområdet omfattet dermed både strandområder, lavtliggende jordbruksområder, og høytliggende områder med lynghei.

Undersøkelsen ble gjennomført i løpet av 7 uker sommeren 1993, med totalt om lag 55 dagsverk. I tillegg til undertegnede deltok Ingrid Fuglestvedt, Gro Jerpåsen og Tom Ingebrigtsen i deler av perioden. Ut over dette kommer omlag 3 dagsverk i forbindelse med en befaring i 1992, da lok. 8, 11, og 12 ble funnet (jf. katalog 1). I løpet av feltperioden ble dessuten framgangsmåten og resultater diskutert med andre arkeologer som besøkte stedet.

Som nevnt la jeg vekt på at både selve området og landskapet var ukjent for meg, fordi jeg ønsket færrest mulig forventninger knyttet til boplasslokaliseringa i området. Av samme grunn undersøkte jeg verken mengde eller art av tidligere funn fra området på forhånd. Jeg vil understreke at jeg ikke dermed var uten fordommer eller forventninger til spor etter steinalderbosetting i området. Min oppfatning var imidlertid at jeg, med få

Figur 6: Kartet viser avgrensning av undersøkellesområdet, og overflateregistrerte åkre utenom dette. Ekvidistanse 5 meter.
(Utarbeidet av Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum)

Figur 5: Oversiktsbilde over undersøkelsesområdet sett fra sør. Bebyggelsen i Jølle midt på bildet. (Foto: Inger Berg-Hansen)

forhåndskunnskaper om dette konkrete området, så det som enklere å observere selve registreringsprosessen i landskapet og måten jeg selv gjennomførte og utviklet registreringsstrategien på i felt. Jeg vil på den annen side bemerke at jeg ikke oppfatter dette som en god framgangsmåte i normale tilfeller, hvor tvert imot flest mulige bakgrunnskunnskaper om undersøkelsesområdet er av stor betydning. Noen bakgrunnskunnskaper utgjør imidlertid praktiske rammer for denne typen registrering, og i kapittel 5.2 har jeg gjort rede for disse i en beskrivelse av undersøkelsesområdet.

En av hovedproblemstillingene for feltarbeidet var å undersøke hvilke forhold som påvirker vår registreringsstrategi og plassering av prøvestikk i felt. I kapittel 5.3 har jeg forsøkt å beskrive registreringsstrategi og prioriteringer under feltarbeidet på Lista. På bakgrunn av erfaringene herfra vil jeg dessuten diskutere noen forhold jeg mener har stor betydning for hvordan registreringa ble gjennomført. Her legger jeg særlig vekt på registratorens erfaringsbakgrunn og forforståelse, og hennes evne til å utfordre denne. Videre vil jeg legge vekt på dokumentasjonen, og på tidsbruken i forbindelse med slike registreringer. I tillegg til dette vil jeg dessuten beskrive den praktiske framgangsmåten under registreringa, samt dokumentasjon og øvrige undersøkelser i felt i dette delkapitlet.

Den andre hovedproblemstillingen for feltarbeidet var å utfordre gjeldende oppfatninger av boplasslokalisering. Undersøkelsen på Lista ble langt på vei gjennomført som en tradisjonell steinalderregistrering. Men som en følge av denne problemstillinga ble det lagt vekt på å forsøke å registrere alle deler av undersøkelsesområdet like grundig, uavhengig av vann og strandlinjer, og det ble lagt vekt på også å prøvestikke steder som vanligvis ikke oppfattes som potensielle boplass-steder (jf. kapittel 3). Den spesielle avgrensningen av undersøkelsesområdet var en forutsetning for å kunne lykkes med dette. Det ble også lagt vekt på å bevisstgjøre og utfordre egne fordommer i felt. Avgjørende for dette arbeidet var både dokumentasjon av og begrunnelse for registreringsstrategien i ulike formater.

Kapittel 5.4 inneholder beskrivelse og diskusjon av funn og resultater fra registreringa, og dessuten en beskrivelse av tidligere steinalderfunn fra området. Jeg vil også diskutere de registrerte boplassene og deres lokalisering med hensyn til ulike mulige lokaliseringsvariabler. Tilknytning til vann vil være sentralt her, men jeg vil også undersøke flere andre topografiske variabler som ofte knyttes til lokalisering av boplasser. Og endelig vil jeg se på hvilke konsekvenser resultatet av denne analysen får for fortolkningen av bosetninga i området.

Kapittel 5.2. Områdebeskrivelse

OMRÅDEAVGRENSNING, TOPOGRAFI, VEGETASJON OG BRUK

Undersøkelsesområdet ligger på vestkysten av Listahalvøya i Farsund kommune, Vest-Agder fylke (se figur 4). Området er omlag 0,5 km bredt, og strekker seg fra stranda og 1,5 km østover og opp i heia, i alt ca. 0,75 km² (se figur 6). Utenom dette undersøkelsesområdet ble det i tillegg overflateregistrert et par åkre som ble pløyd opp i løpet av feltperioden. Undersøkelsen omfatter deler av gårdene Külleberg gnr. 43, Penne gnr. 44, Jølle gnr. 45, samt Hervoll gnr. 85. Undersøkelsesområdet kan deles i fire delområder, med ulike topografiske karakteristika:

- strandområdet
- lavlandsområdet
- lia
- heia

Det åpne og værharde strandområdet mangler helt en beskyttende skjærgård. Under 10 m.o.h. har sjøen for det meste vasket vekk løsmassene, og det er stedvis svært fuktig. Over 10 m.o.h. preges landskapet av gressbeite og gammel dyrka mark med steingjerder, og her finnes det flere steinalderboplasser som kan oppfattes som strandboplasser (se figur 7 og 8).

Lavlandsområdene innenfor dette, fra omkring 20 m.o.h. og opp til ca. 45 m.o.h., preges av moderne jordbruk og dagens gårdsbebyggelse. Området er flatt skrånende mot sjøen i sør og småkupert i nord. Fylkesvei 654 går nord - sør gjennom dette området (se figur 9 og 10). Den bratte lia fra dagens bebyggelse og opp til heia utgjør det tredje delområdet. Denne lia preges av hyller og flater med spor etter gammel dyrkning (spadebruk), og steingjerder og fegater strekker seg oppover fra gårdsbebyggelsen og mot heia (se figur 11). Heia utgjør et platå på om lag 100 m.o.h., med topper og rygger i forskjellige høyder (høyest er Lofjell 193 m.o.h.). Dette området preges av lynghei, som resultat av aktivt beite og jevnlig avsviing. Løsmassene er konsentrert til dalsenkninger og flater, med nakne bergrygger imellom. Sentralt i denne delen av området ligger Jølletjønna (110 m.o.h.), et delvis gjengrodd lite vann med utløp nedover lia og ut i sjøen nord i undersøkelsesområdet (se figur 12 og 13). Ved prøvestikking omkring vannet ble det ikke funnet strandsand høyere enn en halv meter over dagens vannspeil. Det er derfor trolig at vannspeilet er lite endret i forhold til tidligere. Verken tjønna eller bekken derfra kunne brukes til vannsålding av prøvestikk, fordi de brukes som urensset ferskvannskilde for en del av bebyggelsen i Jølle. Det finnes ytterligere en bekk som løper fra øst mot vest, sør i undersøkelsesområdet, og det finnes flere kilder og oppkommer ulike steder i området. I alt ble fem av disse registrert i forbindelse med denne undersøkelsen.

Landskapet i undersøkelsesområdet er åpent, med sparsom vegetasjon. Bare norddelen av lia er dekket av et ugjennomtrengelig granplantefelt. Landskapets åpenhet gjør hele området svært utsatt for vind, med vest-nordvestlige vinder i sommerhalvåret og østlige i vinterhalvåret. Den vide horisonten over havet (Norskerenna og Nordsjøen) i vest og sør, dominerer utsikten så godt som overalt i undersøkelsesområdet. Mesteparten av området brukes i dag som beite for sau og okser, og på heia drives det fortsatt regelmessig lyngsviing. Noe slåttemark finnes omkring bebyggelsen. Store deler av området preges av uvanlig mange steingjerder og røyser, som er spor etter gammelt jordbruk.

Havet har i historisk tid representert en betydelig ressurs, spesielt når det gjelder fiske, men også tarebrenning til jod har vært viktig i en periode. Tang og tare har dessuten vært brukt som jordforbedringsmiddel. Helt opp i moderne tid har det vært drevet lystring av ørret i bekker og fiske i vannene i heia, og bever finnes fortsatt. I dag jaktes det på både hjort og elg i området. I myra omkring Jølletjønna har det vært tatt ut torv i historisk tid, og vannet ble i den forbindelse tappet ned, men er seinere demmet opp igjen.

Bevaringsforholdene i undersøkelsesområdet varierer. Langs stranda har, som nevnt, sjøen vasket vekk det meste av løsmassene under 10 m.o.h. Under denne høyden er det derfor små sjanser for å finne spor etter steinalder. I nivåene over dette utgjør dels moderne pløying og dels gammelt spadebruk den viktigste forstyrrelsen, i tillegg til veier og et lite antall moderne gårds- og bolighus. Heiområdet er udyrka og har forøvrig generelt gode bevaringsforhold.

Figur 7: Strandområdet sett fra nord. Lok. 1 i forgrunnen. (Foto: Inger Berg-Hansen)

Figur 8: Del av strandområdet ved lok.5. (Foto: Inger Berg-Hansen)

FASTE KULTURMINNER OG LØSFUNN

Lista er et av landets mest kulturminnerike områder. Spesielt kjent er flere gårdsanlegg fra jernalder som er undersøkt og publisert av Sigurd Grieg (1934). Det mest kjente av disse er folkevandringstidgården Penne som grenser til undersøkelsesområdet i sør. Halvøya er også til dels sammenlignet med Østfold når det gjelder forekomsten av jordbruksristninger og løsfunn av neolitiske økser. En slik helleristning finnes også på Penne, rett ved undersøkelsesområdet, og det er gjort atskillige løsfunn fra steinalder i forbindelse med jordarbeid i og omkring undersøkelsesområdet (jf. katalog 2). Tidlig på 1990-tallet ble det gjennomført en kartlegging av eldre og nyere tids kulturminner på deler av Lista. I sammenheng med dette ble det blant annet gjennomført en begrenset steinalderregistrering langs stranda i undersøkelsesområdet. Her ble det funnet sju steinalderboplasser (Mydland 1991). I undersøkelsesområdet er det dessuten tidligere registrert en jernaldertuft, samt minst fire gravhauger/røyser fra jernalder hvorav to er slettet, samt flere løsfunn fra jernalder¹⁴.

Det er gjennomført en stor undersøkelse av steinalderboplasser omkring Lundevågen, ved Farsund på østkysten av Lista (Ballin og Jensen 1995). Ut over dette er det ikke gjennomført noen større arkeologiske undersøkelser på Lista, heller ikke registreringer av steinalderboplasser.

GEOLOGI

Heiområdet i norddelen av Lista domineres av granitt (charnockitt) og er en del av det såkalte Egersundkomplekset, mens den sørlige delen av halvøya preges av blokkrik morene (Falkum 1982, Kristiansen og Sollid 1989). Undersøkelsesområdet ligger i et skjæringspunkt mellom disse to områdene. Morenas opprinnelse er noe uklar. Denne såkalte Listamorena har tidligere vært oppfattet som bunnmorene avsatt av innlandsisens sørvestgående bevegelser mot slutten av siste istid (Berg-Hansen 1999). Nyere forskning har imidlertid vist at dette bare er en del av forklaringa på dannelsen av løsmassene på Lista. Gjentatte ganger i løpet av den siste millionen år (siste gang i siste stadial) har det vært en sterk vest-nordvestgående isstrøm ut gjennom Skagerak fra øst. Denne isstrømmen har ført med seg steinmateriale fra hele Østersjøområdet, Oslofjorden, Sør-Sverige og Jylland, som den har avsatt i Nordsjøen og langs kysten av Sørlandet og Sør-Vestlandet. Områder som i dag er tørt land og som preges av dette er især de lavereliggende delene av Jæren, og trolig også Lista (Sejrup et al. 1998). Dette er det sannsynlige opphavet til blant annet de, i norsk sammenheng, relativt store mengdene med flint som finnes stedvis i morena på Lista opp til ca. 150 m.o.h. (Berg-Hansen 1999). I dag er det derfor fortsatt mulig å finne knoller og stykker av flint på vegetasjonsløse flater og langs stredene på Lista. Det er sannsynlig at denne moreneflinten har hatt betydning som forekomst av råmateriale til redskapsproduksjon gjennom hele eller store deler av steinalderen i dette området.

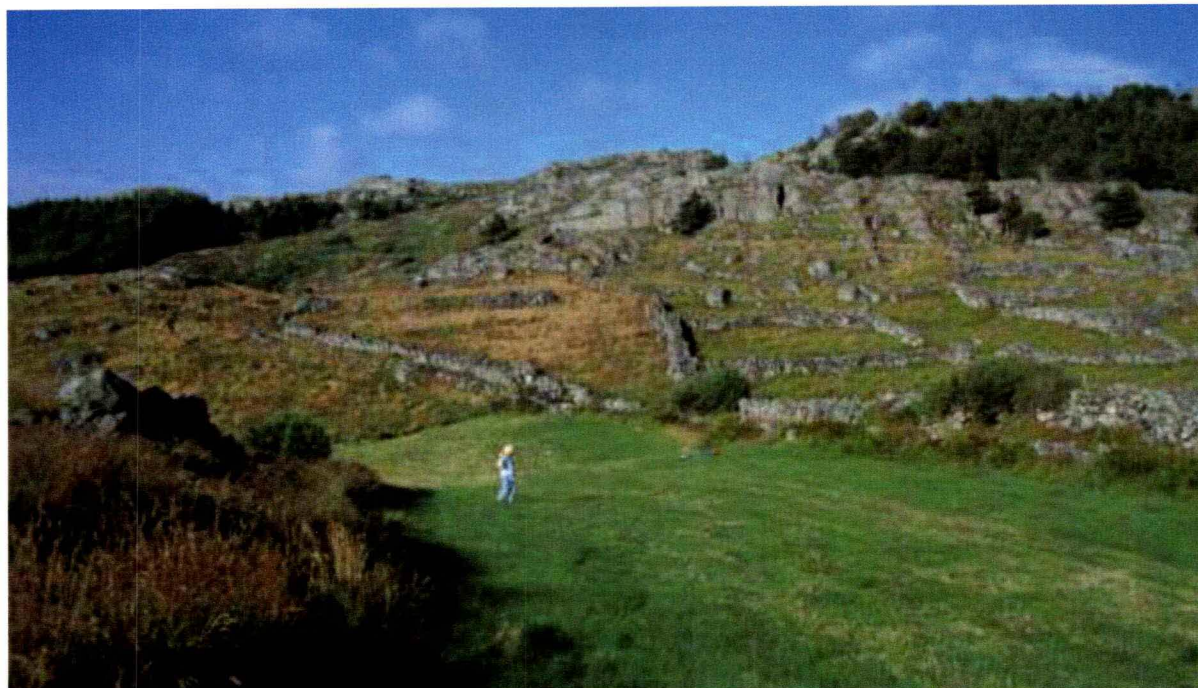
¹⁴ Jf. øk-kartnr: R1, R6, R11, R14, R19, flyfoto: 757 D2, R3, flyfoto: 757 F8 (D2?). Se også C22285, C 22288, C 24782, C 31845, samt jernalderfunnene under C 22160-22168, C 22304, C 22319, C 25288-25289. Ingen av disse funnene er inkludert i katalog 2.

Figur 9: Utsikt over det småkuperte lavlandsområdet fra nord. En lav rygg med flere funnsteder (lok. 21, 30, 31, 33 og 34) midt på bildet. (Foto: Inger Berg-Hansen)

Figur 10: Lavlandsområdet sett fra sør, med flate jorder. Lok. 39 midt på jordet bak til høyre på bildet. Gro Jerpåsen i forgrunnen. (Foto: Inger Berg-Hansen)

Figur 11: Den bratte lia med utallige steingjerder og små teiger med gammel dyrka mark, sett fra sør. Simon (4 år) står på lok.21. (Foto: Inger Berg-Hansen)

KLIMA- OG VEGETASJONSUTVIKLING

Isen forsvant fra Lista omkring 13.500 - 13.000 BP, og seinest i Allerød (fra ca. 11.500 BP) har det vært muligheter for bosetting (Andersen 1979, Mangerud 1970:139-142). Pollenundersøkelser viser normal utvikling av vegetasjon og klima på Lista, med i hovedsak pionervegetasjon i eldste dryas - yngre dryas (13200 – 9900 BP), etablering av åpen bjørkeskog i preboreal tid (9900 - 9200 BP), avløst av blandingsskog med blant annet furu og hassel i boreal tid (9200 - 8200 BP), og varmekjær løvskog med lind som dominerende treslag i atlantisk og første del av subboreal tid (8200 – 3500 BP), mens det skjer en omfattende avskoging av halvøya i løpet av bronsealder og jernalder som settes i sammenheng med jordbruk (Høeg 1995, Prøsch-Danielsen 1995, 1996).

Det er gjennomført en pollenanalyse av en prøveserie fra Jølletjønn (Høeg 1995:266-272, 301-314). Her ble det påvist en økning av smalkjempe, gressarter, syre, malurt, nesle, marimjelle, og einstape (*plantago lanceolata*, *poaceae*, *rumex*, *artemisia*, *urtica*, *melampyrum*, og *pteridium*) som antas å ha sammenheng med opptak av jordbruk i området omkring Jølletjønn første gang 4790 ± 80 BP og deretter 3940 ± 130 BP og fram til i dag. Framgangen for disse artene ser Høeg (1995:314) som tegn på beite og lyngsviing i området.

Første kornpollen i området dateres til 3940 ± 130 BP (havre - *avena*) og 3750 BP (bygg - *hordeum*) (Høeg 1995:314). Dette vil si at både økning av beiteindikatorer og spor etter den første bruken av korn i området omkring Jølletjønn skjer i slutten av MNB. Jeg mener dette bør ses i sammenheng med boplassen rett sør for tjernet (lok. 25), hvor det tidligere er gjort funn som kan dateres typologisk til MNB-SN (jf. katalog 1, og dessuten funn under Hervoll gnr. 85 i katalog 2).

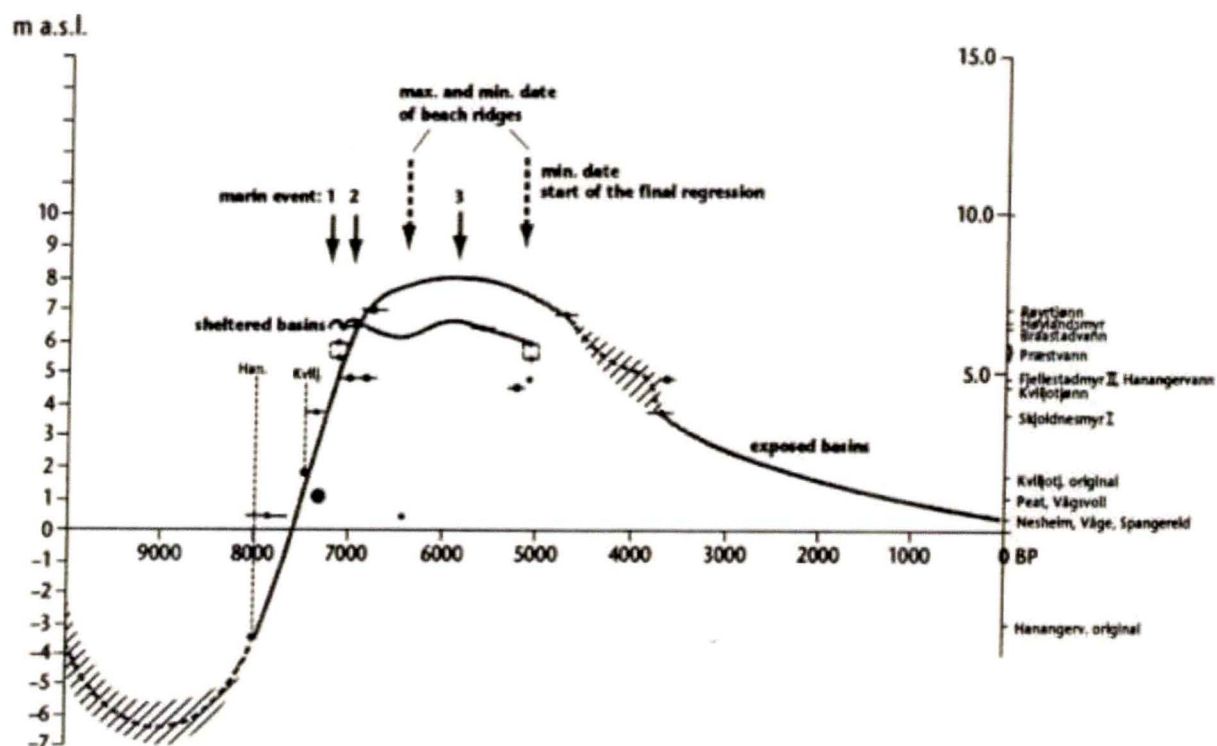
Figur 12: Jølletjønn og området omkring sett fra nordvest. Utsikten mot lavlandet og sjøen skimtes til høyre. (Foto: Inger Berg-Hansen)

Figur 13: Landskapet i heia preges av lite vegetasjon og løsmasser. Lok. 36 midt på bildet, og litt av Jølletjønn i forkant. (Foto: Inger Berg-Hansen)

STRANDFORSKYVNING

Lisbeth Prøsch-Danielsen (1995, 1997) anslår at havet i løpet av siste istid kan ha stått så høyt som opp mot 7 meter over dagens nivå. Mot slutten av istida (etter 12.000 BP) sank dette nivået til omkring dagens, eller noe under, med en mulig mindre transgresjon i yngre dryas (se også Høeg 1995:315-316). I preboreal tid sank havnivået ytterligere, til minst 5 meter under dagens nivå omkring 9000 BP (se figur 14). Deretter fulgte en relativ rask transgresjon (tapes), som nådde dagens nivå omkring 7500 BP, og videre opp til omlag 6-7 meter over dagens nivå omkring 7000 BP, og med maksimum omkring 6000 BP. Denne transgresjonen, som la store deler av det som i dag er Listas lavland under vann, representerer den holocene øvre marine grensa på Lista. Prøsch-Danielsen (1997:99) setter denne grensa til rett over 7 meter, mens Høeg (1995:316) mener grensa ikke ligger høyere enn 6-6,5 meter over dagens havnivå. Etter dette faller strandforskyvningskurven i hovedsak jevnt ned til dagens nivå. Store strandvoller som ble bygget opp under tapes-maksimumet har imidlertid medvirket til en oppdemming mot havet især sørvest på Lista hvor store vannbassenger ble isolerte omkring 5000 BP.

Figur 14: Strandlinjekurve for Lista. (Etter Prøsch-Danielsen 1997:98.)

Dette forløpet innebærer at det i undersøkelsesområdet bare er områdene nærmest og langs dagens strand som påvirkes av strandforskyvningen (jf. figur 6). Dette strandområdet er imidlertid svært værhardt og utsatt for bølgeslagsvirksomhet, og sammen med regresjonen i preboreal tid og den seinere tapestransgresjonen innebærer dette at det er svært små muligheter for å finne spor av strandbundet bosetting eldre enn 7000 BP, eller i det hele tatt bosettingsspor som ligger lavere enn 10 m.o.h.

Kapittel 5.3. Registreringsmetode

REGISTRERINGSSTRATEGI - ERFARINGER OG DOKUMENTASJON

Det var to hovedformål med registreringa på Lista (jf. kapittel 5.1). For det første ønsket jeg å forsøke å utfordre gjeldende lokaliseringsmodell (det vil si strandmodellen) i forbindelse med det praktiske registreringsarbeidet i felt. Og for det andre ønsket jeg samtidig å undersøke hvordan vi registrerer, det vil si hva som i praksis skjer i felt og hva som påvirker våre valg og prioriteringer når det gjelder plasseringa av prøvestikkene i landskapet. Dette ville jeg gjøre gjennom å dokumentere mitt eget arbeid, og mine egne prioriteringer i felt. Disse problemstillingene la bestemte føringer på, og stilte krav til, både valg av framgangsmåte i felt og dokumentasjonen av dette arbeidet.

Ettersom det var et formål å undersøke hvilke forhold som påvirker våre valg og prioriteringer med hensyn til plassering av prøvestikk i felt, valgte jeg den mest brukte framgangsmåten som utgangspunkt for registreringa. Undersøkelsen ble derfor langt på vei gjennomført som en tradisjonell steinalderregistrering (jf. kapittel 3 og 4), hvor registratoren selv bestemmer plasseringa av prøvestikkene underveis i felt. Men med de to hovedproblemstillingene som utgangspunkt og formål for undersøkelsen, var det nødvendig med enkelte endringer i forhold til den tradisjonelle framgangsmåten. Dette gjaldt både registreringsstrategien, framdriften i arbeidet, og dokumentasjonen. For å utfordre den alminnelige strandfokuserende modellen for boplasslokalisering, var det nødvendig å fokusere på områder og terrengtyper som vanligvis får liten eller ingen oppmerksomhet i forbindelse med steinalderregistreringer. I typiske kystområder slik som Lista, betyr dette at områder som ikke kan oppfattes som strandområder, eller er tilknyttet noen form for vann, må gis like stor oppmerksomhet som strandområdene. For å oppnå dette var avgrensningen av undersøkelsesområdet avgjørende. I svært mange tilfeller er steinalderundersøkelser av ulike grunner konsentrert til strender og strandnære områder (jf. kapittel 3). Med en avgrensning på tvers av landskapet derimot, kan fokus flyttes fra strandområdene til områdene umiddelbart innenfor kysten. For denne undersøkelsen innebar en slik avgrensning dessuten at også flere ulike landskapstyper ble inkludert (jf. kapittel 5.1 og 5.2), og at størstedelen av undersøkelsesområdet dermed lå utenfor strandområdene.

Framgangsmåten under registreringene og måten prøvestikkene blir fordelt i landskapet på, er imidlertid like viktig som avgrensningen av området. Når det gjalt registreringene på Lista innebar dette en spesiell utfordring i størsteparten av undersøkelsesområdet, ettersom det ikke fantes noen brukbare lokaliseringsmodeller eller noe egnet sammenligningsgrunnlag fra lignende undersøkelser i tilsvarende terreng (jf. kapittel 3 og 4). Det var derfor nødvendig å ta utgangspunkt i andre forhold enn de tradisjonelle lokaliseringsfaktorene, ettersom disse ikke kunne brukes som grunnlag for valg av stikkesteder lokalt. Jeg valgte å la de landskapsmessig ulike områdene være utgangspunktet for framdriften i arbeidet (jf. kapittel 5.2), og la vekt på å være åpen for alle mulige boplassteder innenfor hvert delområde. Dette innebar i prinsippet at jeg startet registreringa i området innenfor stranda og arbeidet systematisk innover og oppover, selv om utenforliggende forhold medvirket til at denne planen ikke alltid ble fulgt. For eksempel gjorde løse okser på beite, både i innmark og utmark, at jeg måtte bytte om på rekkefølgen eller avbryte påbegynt arbeid og flytte meg når dyra ble for nærgående. I praksis beveget jeg meg mye omkring i hele området, og kom stadig tilbake til steder hvor jeg hadde vært før og vurderte dem på nytt. Jeg la også vekt på å gå inn i undersøkelsesområdet fra ulike kanter, og varierte bevisst valg av stier og bevegelsesretninger innenfor området. Dermed fikk jeg se de ulike delene av området fra forskjellige vinkler, noe som i mange tilfeller gjorde at jeg oppdaget nye mulige stikkesteder. Gjennom denne stadige bevegelsen og variasjonen i

innfallsvinkler til landskapet, fikk jeg etter hvert en relativt god oversikt over landskapet som helhet og samtidig en detaljert kunnskap om lokaltopografien i området.

For å bryte med en etablert registreringspraksis i en feltsituasjon kreves det ikke bare en tilrettelegging og styring av praktiske og fysiske forhold. Det krever også at registratoren reflekterer over og er kritisk til egen forforståelse. Jeg forsøkte derfor hele tida i felt å være bevisst og utfordre min egen oppfatning og vurdering av hvilke steder som var mulige eller egnet for prøvestikking. Dermed prøvestakk jeg også på steder jeg i utgangspunktet hadde liten tro på. Jeg vil peke spesielt på noen forhold som var viktige utgangspunkt for disse vurderingene, og som tilsammen utgjorde grunnlaget for valg av steder for prøvestikking.

For det første ble alle steder hvor det overhodet var *mulig* å sette seg ned vurdert. Bare bratte stup og myrer/våtmark ble vurdert som uegnede for bruk eller bosetting, eller som for vanskelig og tidkrevende å prøvestikke. Utover dette ble det altså *ikke* lagt vekt på graden av for eksempel ly, sol, helling, drenering av undergrunn, utsikt, størrelsen på areal eller avstand til vann (jf. kapittel 3 og 4). Videre ble potensielle stikkesteder vurdert med hensyn til bevaringsforhold, slik at bare steder med løsmasser og steder som ikke åpenbart var planerte eller utfylte i moderne tid ble undersøkt.

I ettertid ser jeg dessuten at jeg, til tross for en mest mulig åpen holdning til hvor det kunne finnes bosettingsspor, likevel for en stor del har fokusert på steder som på en eller annen måte pekte seg ut fra området omkring. Det vil si for eksempel nær store steiner eller flyttblokker som er tydelige i landskapet, flater mellom bergrygger, innunder flåg, på hyller, ved vann, osv. Slike steder har det til felles at de er knyttet til tydelige landskapstrekk som gjerne utgjør enten grenser eller punkter i landskapet. I motsetning til dette ble homogene områder som manglet slike punkter eller grenser gjerne oversett. Et slikt eksempel er området rett vest for Jølletjønn hvor en sti krysser en lav rygg i et åpent terreng. Dette stedet passerte jeg atskillige ganger gjennom feltperioden på vei fra et sted til et annet, uten å feste meg ved noe, eller finne verken noen grunn til eller noen muligheter for å prøvestikke. Først i den femte arbeidsuka oppdaget jeg at det var sparket fram en flintbit i stien, hvorpå jeg umiddelbart betraktet stedet med helt andre øyne og straks fant muligheter til å prøvestikke (jf. lok. 41, katalog 1). Til tross for min intensjon om åpenhet med hensyn til boplasslokalisering, ble jeg derfor stadig overrasket når jeg gjorde funn på nye og uvante steder, og på den måten ble konfrontert med mine egne fordommer. Det var også slik at etter hvert som jeg arbeidet og gjorde nye erfaringer angående hvor det var mulig å finne bosettingsspor, ble min oppfatning av grensene for disse mulighetene utvidet. Jeg endret dermed også min holdning til hvor det var noe poeng å prøvestikke. Gjennom erfaringene og møtene med landskapet og funnene var altså min forståelseshorison i kontinuerlig utvikling og endring gjennom hele feltperioden når det gjaldt lokalisering av bosettingsspor i undersøkelsesområdet. Ved slutten av feltarbeidet hadde jeg derfor en helt annen oppfatning av dette landskapet og av mulighetene for å finne forhistoriske bosettingsspor i det, sammenlignet med starten på undersøkelsen.

Jeg vil også poengtere på at tidsrammen på denne måten fikk betydning for undersøkelsen og for resultatet. Dette kommer til uttrykk blant annet gjennom hvordan forholdet mellom antall nye funnsteder og antall prøvestikk totalt utvikles over tid. I tabell 1 ser vi at antallet nye funnsteder varierer fra uke til uke, og det samme gjør det totale antallet prøvestikk. Men variasjonene sammenfaller ikke. Mens det ble gravd flest prøvestikk i uke 2, 6, og 7, ble det gjort flest nye funn i uke 1 - 5. Det ser altså ikke ut til å være noen enkel sammenheng mellom antall prøvestikk og antall funn. Jeg mener at variasjonen i funn fra uke til uke derfor også må ses i sammenheng med utviklinga av min egen forståelseshorison gjennom erfaringene med landskapet og funnene over tid. Slik jeg ser det fortsatte jeg altså å gjøre nye funn pga. økt erfaring i området, og til tross for færre prøvestikk i uke 3 og 5.

Ukenummer	Antall nye funnsteder	Antall prøvestikk
1	3	43
2	6	122
3	9*	67
4	4	92
5	3	45
6	2	113
7	1	113
SUM:	28**	595

Tabell 1: Tabellen viser forholdet mellom antall nye funnsteder og det totale antallet prøvestikk per uke i feltperioden sommeren 1993.

*) Antallet kan være kunstig høyt. Flere av funnene er gjort langs den lave bergryggen nedenfor lia, som trolig representerer et stort bosetningsområde med spor fra flere tidsperioder (jf. lok. 30, 31, 33, 34, katalog 1).

***) 28 boplasser ble registrert i forbindelse med feltarbeidet 1993. I funnmaterialet og analysen er det dessuten inkludert 3 boplasser registrert høsten 1992 og 9 boplasser registrert i forbindelse med Listaprojektet 1991.

I denne sammenhengen vil jeg også peke på at det ble brukt langt mer tid på denne undersøkelsen enn hva som er vanlig, områdets størrelse tatt i betraktning. I forvaltningssammenheng ville det på 1990-tallet trolig sjelden brukes mer enn i høyden et ukeverk, eller kanskje bare et par dager, på registrering av et slikt område. Leidulf Mydland (pers. med.) brukte for eksempel 2-3 dager på sin registrering og befaring av alle typer kulturminner i området. Han har imidlertid understreket at formålet med hans registrering kun var å undersøke mulighetene for å finne steinalderboplasser i området, og at han konsentrerte steinalderregistreringa til strandområdene. Jeg vil dessuten nevne at jeg bodde i undersøkelsesområdet under feltperioden. Dette innebar blant annet at jeg tilbragte så godt som all fritid under de 7 feltukene i området. På denne måten brukte jeg mer tid i, og ble dermed bedre kjent med, undersøkelsesområdet og landskapet enn om jeg skulle ha reist ut og inn av området hver dag.

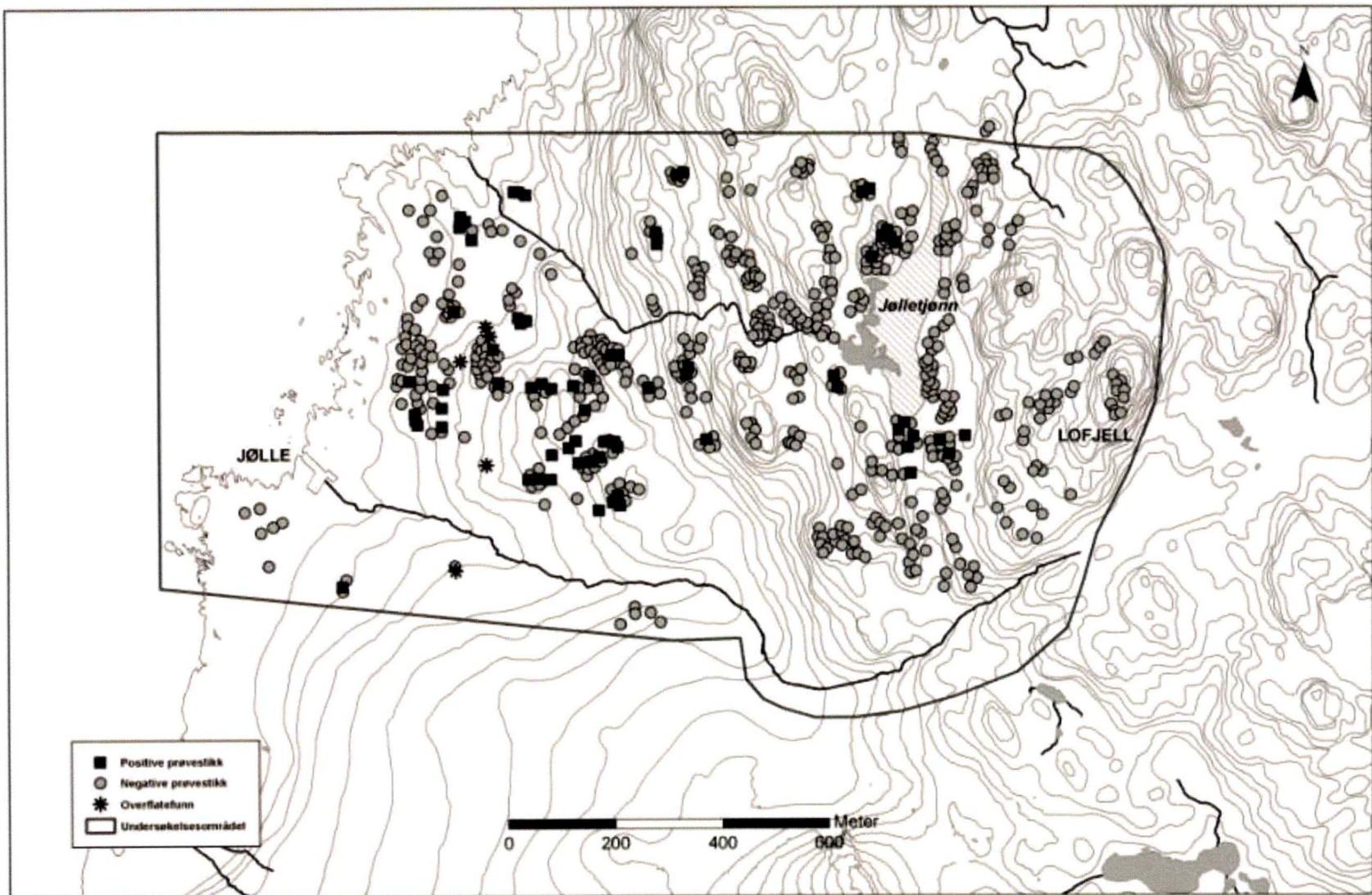
Endelig vil jeg også understreke at det ikke bare ble lett etter funnsteder med uvante lokaliseringer, men selvsagt også prøvestykket på steder med tradisjonelt gode muligheter for funn. De fleste av disse stedene var imidlertid allerede undersøkt før sommeren 1993. Det gjaldt prøvestikkinga av sjøstranda og områdene rett innenfor som ble registrert i forbindelse med kulturminneregistreringene på Lista i 1991 (jf. lok.1-7 og 10, katalog 1). Dessuten gjaldt det et funn i prøvestikk ved Jølletjønn (lok.12, katalog 1) og ett ved sjøstranda (lok. 8), som ble registrert under et par dagers befaring i området av undertegnede høsten 1992. Av slike, tradisjonelt gode steder, stod bare nord-, øst- og veststranda omkring Jølletjønn igjen ved starten av registreringa i 1993. Alle deler av undersøkelsesområdet utenom disse må karakteriseres som usikre med hensyn til funnpotensial ut fra en tradisjonell synsvinkel. Funnene fra disse mer usikre delene av området (ialt 30 funnsteder, jf. kapittel 5.4) hadde dermed en beliggenhet som ikke uten videre kan forklares ut fra tradisjonelle lokaliseringmodeller, og jeg vil hevde at de fleste av disse funnstedene ikke ville blitt funnet dersom man hadde brukt en tradisjonell framgangsmåte.

Det andre hovedformålet med registreringa var å undersøke hva som faktisk skjer under en steinalderregistrering. Det vil si hva som bestemmer vår framgangsmåte, og påvirker våre prioriteringer og valg av steder for prøvestikking under et feltarbeid. Ovenfor har jeg allerede pekt på noen slike praktiske forhold. I tidligere kapitler har jeg dessuten argumentert for betydningen av registratorens egne forutsetninger i denne sammenhengen, slik det

kommer til uttrykk gjennom hennes forforståelse av boplasslokalisering og områders arkeologiske potensial. Utgangspunktet for en slik oppfatning er mitt syn på steinalderregistrering som en hermeneutisk prosess, og ikke først og fremst som en teknikk. I kapittel 2.3 har jeg beskrevet det teoretiske rammeverket for denne betraktningmåten. Her nevnte jeg også Hodders (1999) beskrivelse av arkeologiske utgravninger som hermeneutiske prosesser, som blant annet kjennetegnes av en dialektikk mellom forforståelsen og erfaringa i de konkrete møtene med funnene, og av hvordan arkeologisk feltarbeid er en fortløpende fortolkningsprosess hvor vi forstår helheter i lys av delene og delene på bakgrunn av helheten. Jeg mener det er mulig å betrakte steinalderregistreringer på en tilsvarende måte. Dette innebærer at vi foretar en kontinuerlig fortolkning av funn og landskap i forhold til vår helhetsoppfatning (forforståelse) av undersøkelsesområdet, mens denne helhetsoppfatningen endres i takt med nye funn og erfaringer. For å kunne forstå betingelsene for den arkeologiske dataproduksjonen i felt er det derfor nødvendig å undersøke og dokumentere denne prosessen. For å kunne oppnå dette er det særlig to forhold jeg mener har betydning. Disse forholdene hadde dessuten en direkte effekt på gjennomføringa av mine egne registreringer på Lista.

For det første gjelder dette valget av et område og en landskapstype jeg ikke kjente fra før, og dessuten at jeg valgte å ikke undersøke hvilke steinalderfunn som var gjort i området tidligere (bortsett fra registreringa langs stranda to år tidligere (Mydland 1991)). Hensikten med dette var å ha færrest mulig forventninger til lokaliseringa og karakteren av spor etter steinalderbosetning i området. Dette innebar at jeg i hovedsak bygde på mine tidligere erfaringer fra steinalderregistreringer i andre landskapstyper, samt generelle kunnskaper om boplasslokalisering og gjenstandskategorier. Videre innebar dette at jeg ble tvunget til å være mer kreativ i registreringsprosessen (mht. plassering av stikk) enn jeg ville vært i kjente landskapstyper, noe jeg mener bidro til større grad av refleksjon over framgangsmåten, vurderinger og valg i felt.

For det andre gjelder dette dokumentasjonen av feltarbeidet, både når det gjelder form og innhold. Dokumentasjonen av registreringsprosessen i felt foregikk på 3 måter. For det første ble alle prøvestikk, også de negative, markert fortløpende på arbeidskartet (øk-kart 1:5000) (se figur 15). For det andre ble det formulert en begrunnelse for prøvestikkinga av det enkelte funnstedet på registreringsskjema. Og for det tredje ble prioriteringer og valg i felt beskrevet og diskutert i dagboksform hver kveld. Markeringa av prøvestikkene på kart fungerte både som en visualisering av framdriften i arbeidet, og som en oversikt over fordelinga av prøvestikk i undersøkelsesområdet. Dette medførte blant annet at jeg mer enn halvveis ut i feltperioden ble oppmerksom på at en del av undersøkelsesområdet så og si ikke var prøvestykket, og kunne dermed bøte på dette. Dette området var topografisk relativt homogent, og jeg hadde derfor ikke funnet noen grunn til å stikke her (jf. ovenfor). Når jeg nå ble klar over den mangelfulle dekningen, gikk jeg aktivt inn i denne delen av området og forsøkte å finne mulige stikkesteder. Gjennom formuleringa av begrunnelser for prøvestikking på funnskjemaet, ble jeg tvunget til refleksjon over mine egne vurderinger i felt. Likeledes spilte dagbokskrivinga en viktig rolle i denne språkliggjøringa av prosessen. Resultatet var økt bevissthet omkring egne vurderinger, og dermed ble jeg også i stand til å rette et kritisk blikk på min egen praksis underveis i feltperioden. Med andre ord var det gjennom dokumentasjonen at erfaringene fra registreringa ble samlet opp og satt ord på slik at de kunne betraktes på avstand. Denne dokumentasjonen var dermed avgjørende, ikke bare som en kartlegging av registreringsprosessen, men også for muligheten til å utfordre egne fordommer og forventninger i løpet av arbeidet i felt.

Figur 15: Kart som viser spredningen av alle prøvestikkene fra registreringen, samt overflatefunn. Ekvidistanse 5 meter.
(Utarbeidet av Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum)

PRØVESTIKKING OG OVERFLATEREGISTRERING

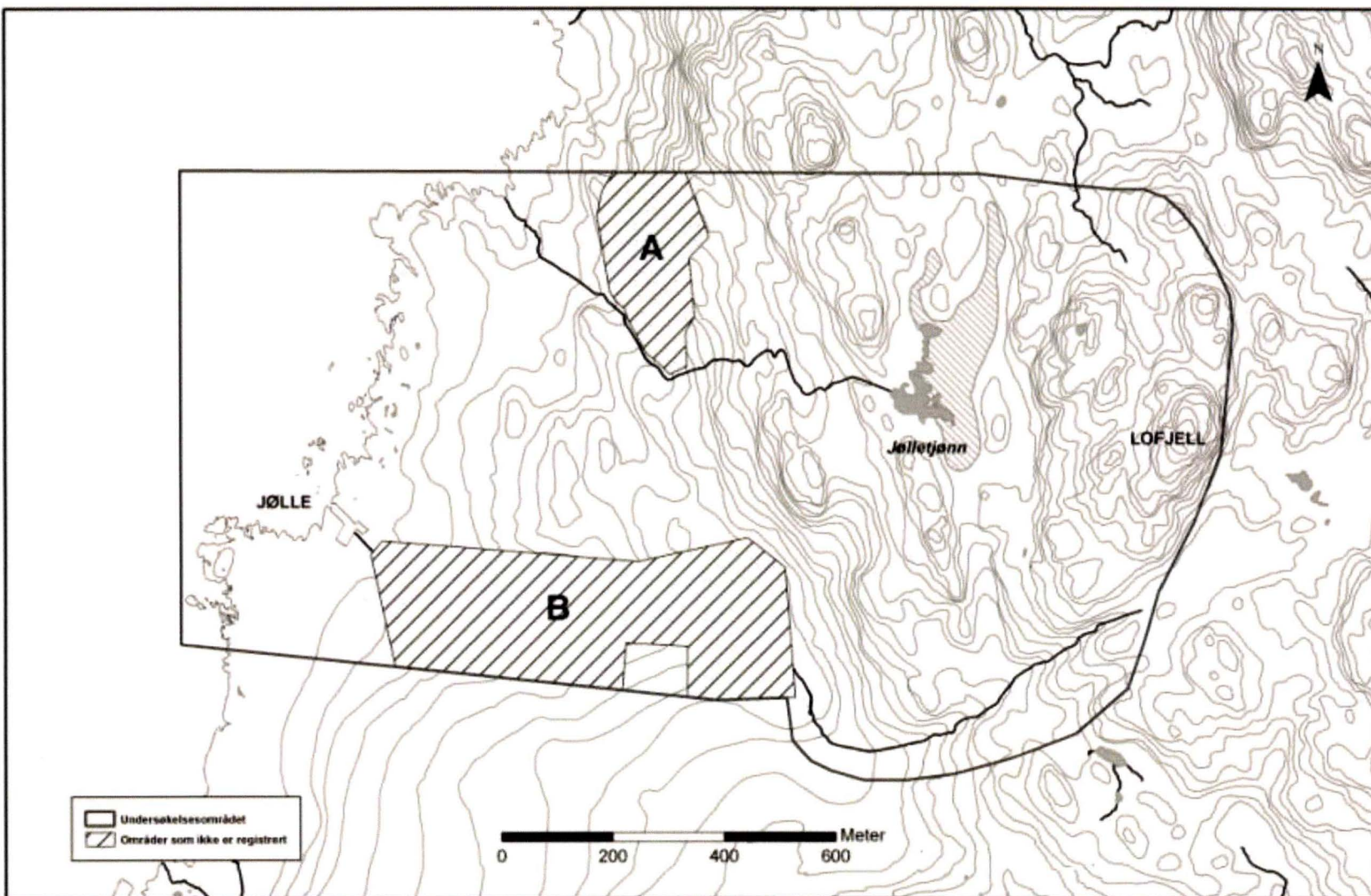
Undersøkelsen ble gjennomført ved hjelp av prøvestikking med spade. Prøvestikkene målte i utgangspunktet omlag 30 x 40 cm i toppen, men varierte en del i forhold til jordsmonn og dybde, og i noen tilfeller medførte store stein eller lignende at sticket ble utvidet. Prøvestikkene ble gravd ca. 10 cm ned i urørt undergrunn eller ned til fjell. Det ble i alt gravd 595 prøvestikk fordelt på om lag 55 dagsverk (i snitt omlag 10,6 stikk per dagsverk), hvorav ca. 300 ble tørrsåldet, resten ble gravd med graveskje. De tørrsåldete prøvestikkene er jevnt fordelt over hele området. Grunnen til at ikke alle stikk ble tørrsåldet var problemer med sterk vind (storm) i perioder, og vanskeligheter med kladdete og fuktige løsmasser i en del områder. Ingen prøvestikk ble vannsåldet fordi det ville krevd en omfattende transport av masse, ofte over relativt store avstander (opptil 600 meter). Årsaken er at bekkene i området var nesten uttørket i feltperioden, mens andre vannforekomster blir brukt som urensset vannkilde av grunneierne. Det ble derfor for tidkrevende å vannsåld prøvestikkene, og det ble isteden valgt å grave et større antall prøvestikk med lavere funnfrekvens. Dette representerer en svakhet ved undersøkelsen, ved at jeg kan ha gått glipp av funn som ville ha blitt oppdaget ved vannsålding. Det er derfor mulig at jeg ville ha registrert enda flere funnsteder dersom jeg hadde vannsåldet.

I tillegg til prøvestikkinga ble det lett på overflaten i stier og veiskjæringer i området, og dessuten på enkelte jordstykker i undersøkelsesområdet som ble pløyd i feltperioden. Dessuten ble tre åkre rett utenfor undersøkelsesområdet, og som også var pløyde i feltperioden overflateregistrert (se figur 6).

Det ble ikke lagt vekt på å avgrense de enkelte funnstedene ved hjelp av prøvestikking, og heller ikke å framskaffe typologisk daterbare gjenstander ved å grave flere stikk på samme sted. Isteden ble det prioritert å prøvestikke i så store deler av undersøkelsesområdet som mulig. Gjennom registreringsarbeidet viste det seg dessuten at det i enkelte områder ville være bortimot umulig å avgrense et funnsted uten å gjennomføre en større utgravning. Årsakene til dette var blant annet mangelen på topografisk avgrensede rom, eller en jevn spredning av funn over et meget stort område. Et eksempel på dette er det omlag 20.000 m² store området langs den lave bergryggen nedenfor heia med relativt få og spredte funn (jf. katalog 1, lok. 30, 31, 33 og 34). Jeg har likevel forsøkt å vurdere det enkelte funnstedets mulige avgrensning, og har kommentert dette gjennom beskrivelsen av lokaltopografiske forhold i katalog 1. Enkelte av funnstedene kan høre sammen med andre, eller med tidlige løsfunn. I slike tilfeller er dette kommentert i katalogen.

PRAKTISKE BEGRENSNINGER

Enkelte praktiske forhold virket begrensende på prøvestikkinga. Deler av området viste seg for eksempel å være svært vanskelig og ressurskrevende, eller umulig å prøvestikke, og ble derfor utelatt fra undersøkelsen. Dette gjelder fjell i dagen, svært bratt og steinete ur, dyp myr, et tett granplantefelt, samt arealer omkring bebyggelse (for eksempel veier, hager og tun). I tillegg falt de fleste åkrene på begge sider av bekken fra Hervoll bort, fordi de ikke ble høstet i feltperioden. Etter anmodning fra grunneier ble det dessuten ikke stukket i deler av slåttemarka. De største områdene som ikke ble registrert er markert på kart (se figur 16). I tillegg til dette vil jeg nevne en uforutsett faktor som tidvis begrenset arbeidet, nemlig løse okser på beite. Dette medførte at enkelte deler av undersøkelsesområdet måtte registreres på svært kort tid, og at dyra i noen tilfeller hindret eller forstyrret registreringa slik at et område måtte framskyndes eller utsettes til seinere.

Figur 16: Kart som viser to store områder som ikke ble prøvestukket. A. er granplantefelt og B. er dyrka mark. Ekvidistanse 5 meter. (Utarbeidet av Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum)

DOKUMENTASJONSTEKNIKKER

Som nevnt ovenfor ble registreringa dokumentert på flere måter. Alle prøvestikk, både positive og negative, samt overflatefunn ble fortløpende markert på arbeidskart (øk-kart 1:5000) (jf. figur 15). I de tilfellene hvor prøvestikkene ble plassert for tett til å kunne markeres på denne måten, ble det aktuelle området skravert. Likeledes ble alle overflateregistrerte åkre markert på kart (jf. figur 6). Videre ble det ført dagbok, hvor dagens arbeid ble beskrevet, og funn, prioriteringer og eventuelle problemer ble kommentert og diskutert i skriftlig form. Det ble blant annet lagt vekt på å beskrive tanker omkring registreringsstrategi og boplasslokalisering. Dessuten ble praktiske forhold, vær, deltakere og stemning notert. Alle funn ble dokumentert på registreringsskjema (figur 17). På skjemaet ble det laget en frihåndsskisse av funnstedet. Videre ble minst ett prøvestikk dokumentert ved hjelp av profilskisse og beskrivelse. Alle profilbeskrivelser er gjort i henhold til *Retningslinjer for beskrivelse av jordprofiler* (Sveistrup 1984). Alle orienteringsoppgaver er målt på ØK-kart AT 004-5-3 (1:5000), og vinkler beregnet ved hjelp av 400° kompass. Jeg presiserer at avmerkinga av funnstedene på kart (figur 18) *ikke* representerer noen avgrensning av det enkelte funnsted. Alle funnsteder ble i tillegg fotodokumentert med oversiktsbilder og profilbilder. Alle funn ble fortløpende merket lok.1 – 47, på funnposer i felt. Gjenstandsfunnene fra undersøkelsen er levert Universitetets Oldsaksamling (aksesjonsnr. 1994/16) og publisert i Tilveksten 1994, C38286 – 38327.

Figur 17: Eksempel på ferdig utfylt registreringsskjema.

Kapittel 5.4. Funn og resultater

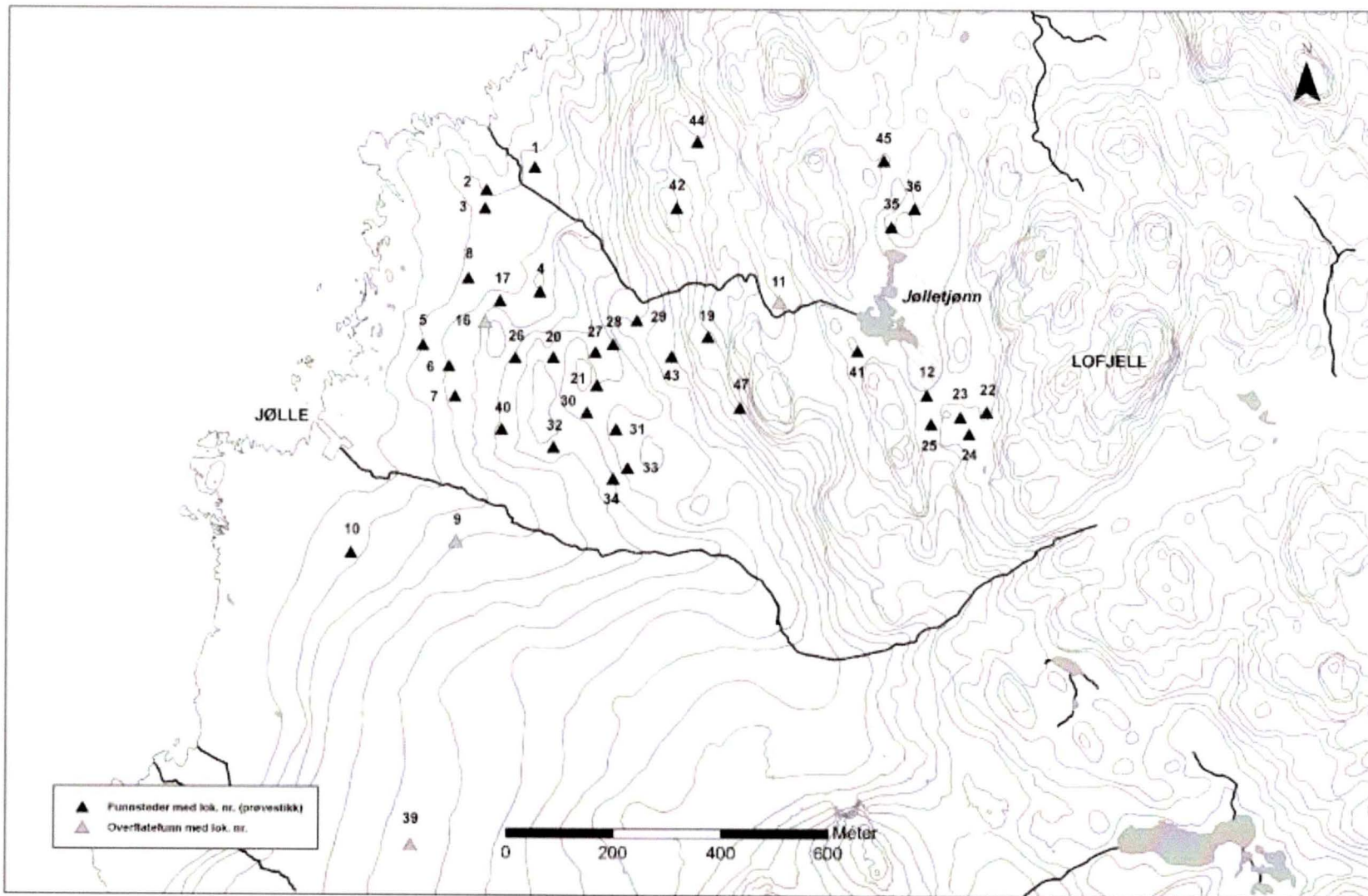
Kapittel 5.4.1 Oversikt over funn og funnsteder

Det er funn fra tre registreringer som er inkludert i denne undersøkelsen. I forbindelse med registreringa 1993 ble det registrert 28 funnsteder (jf. Appendiks 2, oversiktstabell 1). I tillegg er det inkludert 3 boplasser som ble registrert i forbindelse med en befarings i området høsten 1992, samt 9 boplasser/funnsteder som ble registrert i forbindelse med kulturminneregistreringene på Lista i 1991 (Mydland 1991). Alle disse funnstedene ble prøvestukket på nytt.

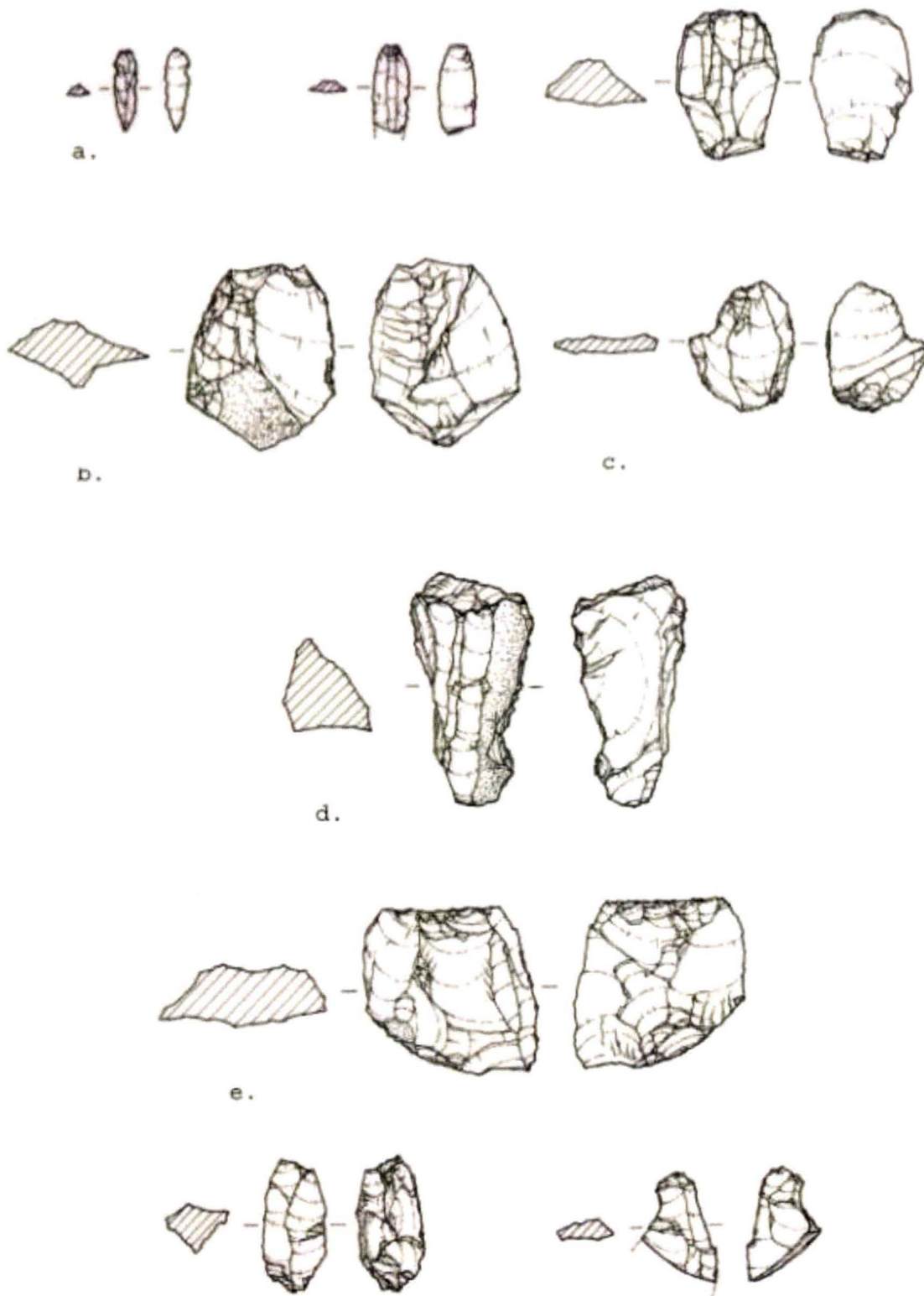
Av de i alt 40 boplassene er det på 3 steder kun gjort overflatefunn, mens det på de øvrige er gjort funn i prøvestikk (jf. figur 18). Dette er et høyere antall enn forventet, noe som også kommer fram i antallet positive prøvestikk. Av de totalt 595 prøvestikkene var 75 positive, foruten prøvestikkene gravd kulturminneregistreringene på Lista (minst 7 positive). Denne relativt høye funnfrekvensen kan oppfattes på flere måter. Det kan være en uvanlig høy boplasstetthet eller stor aktivitet i området, for eksempel på grunn av forekomsten av moreneflint. Det er også mulig at det er bruken av området gjennom flere tidsperioder som kommer til syne i registreringsmaterialet. Videre er det mulig at flere av funnstedene er deler av større bosetningsområder, og slik sett hører sammen på en måte som det ikke har vært mulig å fange opp i denne undersøkelsen. Og endelig er det mulig at den høye funnfrekvensen er et resultat av registreringsstrategien og avgrensning av undersøkelsesområdet. Det er imidlertid ikke mulig å gi svar på dette uten en større utgravning i området, og spørsmålene må derfor ligge.

Funnmaterialet bærer preg av å være et registreringsmateriale, og i mange tilfeller er det gjort få gjenstandsfunn. I forbindelse med undersøkelsen ble det imidlertid kun lagt vekt på å påvise at forhistorisk materiale var til stede, og det ble *ikke* lagt vekt på å finne daterbart materiale eller å avgrense det enkelte funnstedet. Det er derfor sannsynlig at en mer omfattende prøvestikking i mange tilfeller ville produsert et større materiale fra det enkelte funnstedet. Det er gjort funn i hele undersøkelsesområdet, og i alle landskapstyper som er representert i området.

Gjenstandsmaterialet består av produksjonsavfall og fragmenter av redskaper, og det ble ikke funnet typesikre redskaper av flint eller bergart i forbindelse med registreringa (jf. Appendiks 2, oversiktstabell 1). Det meste av funnmaterialet domineres av flint, men også chert, bergkrystall, kvarts, kvartsitt, bergart (arkose), skifrig bergart, og slipt skifer er representert i materialet. Dessuten ble det flere steder funnet enkelte fragmenter av brent leire, bein og hasselnøttskall. På i alt 8 funnsteder ble det funnet leirkarskår, og i 3 tilfeller mer enn 20 stykker. I alle tilfellene ble leirkarskårene funnet i prøvestikk sammen med bearbeidet flint.

Figur 18: Kart som viser alle de registrerte funnstedene. Nummereringen tilsvare katalognumrene. Ekvidistanse 5 meter. (Utarbeidet av Lars Gustavsen, Kulturhistorisk museum)

Figur 19: Eksempler på funn fra registreringen; a. Mikroflekke av bergkrystall, mikroflekke fragment og avslag av mikroflekkkerne av flint fra lok. 1; b. Fragment av redskap med rett retusj av flint fra lok. 19; c. Fragment av retusjert redskap av flint - siste bearbeiding er bipolar kerne, fra lok. 20; d. Konisk mikroflekkkerne av flint fra lok. 27; e. Bipolar kerne, avslagsfragment (bipolar teknikk), og avslagsfragment er av flint fra lok. 42. Målestokk 1:1. (Tegning: Mieko Matsumoto, Kulturhistorisk museum)

DATERINGER

I 10 tilfeller ble det funnet gjenstander i prøvestikk som kan plasseres innenfor en tidsperiode på grunnlag av typologi eller produksjonsteknikk (jf. tabell 2). Disse dateringene viser at elementer fra bestemte tidsperioder er tilstede i materialet. Det er dessuten foretatt en C14-datering av matskorpe fra et skår av uornert keramikk funnet i prøvestikk, C38315c, lok.33. Dateringa er foretatt av laboratoriet for radiologisk datering i Trondheim (akselerator i Uppsala) (TUa-912, DF 2555). Dateringa ga 1625 ± 60 BP, kalibrert 390-535 AD, det vil si første del av folkevandringstid (jf. appendiks 2). Det ble ikke funnet strukturer hvor det ville være hensiktsmessig å ta ut kullprøver. Det var relativt mye kull i jorda i hele området, både i form av sot og små biter. Dette skyldes trolig langvarig lyngsviing i en del av området, og intensivt jordbruk i andre deler. Det er tidligere funnet flere daterbare storredskaper og boplassmaterialer i området. Disse omtales seinere i kapitlet.

Lok. nummer	Datering	Dateringsgrunnlag
1	Eldre steinalder	Mikroflekke og mikroflekkefragmenter, avslag av mikroflekkkjerner.
7	Yngre steinalder	Avslag av slipt redskap av flint
19	Yngre steinalder	Fragment av direkte retusjert redskap av flint, uornerte leirkarskår.
20	Yngre steinalder/bronsealder	Fragment av tosidig bearbeidet redskap av flint, - siste bearbeiding er bipolar kjerne.
25	Yngre steinalder (MNB-SN)	Tykknakkert slipt tverrøks av flint, vestlandsøks, triangulær flintspiss m/tosidig retusj, flateretusjert flintspiss, avslag av slipt redskap, uornerte leirkarskår - alt sammen tidligere funnet på samme sted som lok.25.
27	Eldre steinalder	Konisk mikroflekkkje
29	Yngre steinalder/bronsealder/jernalder?	Leirkarskår med stempel- og linjedekor, fragment av flintflekke.
33	Steinalder/bronsealder/jernalder? Folkevandringstid (1625 ± 60 BP)	Flersidig kjerne m/en plattform av flint, flintavslag, C14-datering av matskorpe på uornerte leirkarskår.
34	Steinalder/bronsealder/jernalder?	Flintavslag, negledekorerte leirkarskår.
47	Yngre steinalder/bronsealder/jernalder?	Fragment av slipt skifer, flintavslag, uornerte leirkarskår.

Tabell 2: Oversikt over daterte funn fra registreringa..

Materialet fra lok. 29, 33, 34, og 47 er ført opp med flere alternative dateringsmuligheter i tabell 2. Disse funnene kan representere blandete materialer fra flere perioder. Dersom dette ikke er tilfelle må leirkarskårene og flinten oppfattes som tilhørende samme tidshorisont, det vil si enten yngre steinalder, bronsealder eller jernalder.

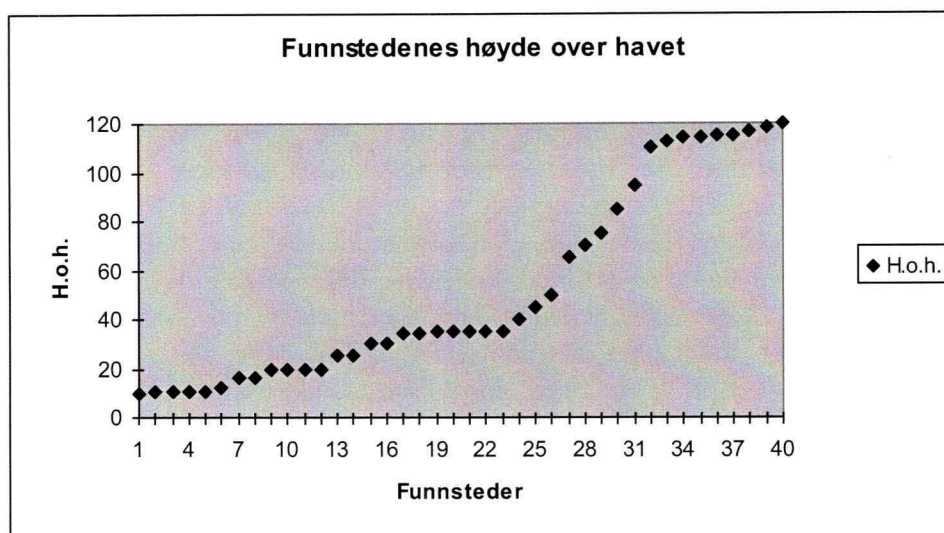
I forbindelse med steinalderregistrering og prøvestikking i Norge er det ikke spesielt vanlig å finne leirkarskår sammen med flint, men det forekommer. Dessuten blir det funnet flint i jernalderkontekst med jevne mellomrom. Og ofte er dette gjenstander som er umulige å datere typologisk. Måten vi oppfatter slike registreringsfunn på vil gjerne være avhengig av formålet med undersøkelsen. Funnt som avviker fra det vi forventer å finne kan enten bli forsøkt tolket inn i den prioriterte konteksten, eller dersom dette ikke er mulig blir de oversett eller oppfattet som en forurensning av primærkonteksten. Bare sjelden medfører slike funn en omtolking og revurdering av denne konteksten. Under steinalderregistreringer fokuseres det for eksempel på flint eller annet slått steinmateriale, og steinalderen utgjør den primære tolkningsramma for funnene. Slik var det også under mine registreringer på Lista. Da jeg fant leirkarskår i prøvestikk sammen med slått flint oppfattet jeg umiddelbart disse leirkarskårene som mulige spor fra yngre steinalder. En matskorpedatering skulle forhåpentligvis bekrefte dette. Først da dateringsresultatet fra et av funnene viste folkevandringstid ble jeg i stand til å inkludere de kunnskapene jeg hadde om tidligere jernalderfunn i området i min tolkningshorisont. Jeg fikk dermed et, foreløpig uløst, forklaringsproblem med hensyn til flinten fra samme sted. Dette innebærer også at det blir en tilsvarende usikkerhet knyttet til andre funn i området som ikke er entydige med hensyn til kontekst og opprinnelse. Dette spørsmålet kan imidlertid ikke besvares uten en større arkeologisk undersøkelse, og problemet må derfor forbli uløst. Og jeg har valgt inntil videre å forutsette at slått flint representerer en steinalderkontekst.

FUNNSTEDENES RELASJON TIL VANN OG STRANDOMRÅDER

Et av hovedtemaene i denne boka er steinalderbosettingas relasjon til vann. I kapittel 3 ble det gjort rede for arkeologenes syn på denne relasjonen i ulike landskap i et faghistorisk perspektiv. Det ble også pekt på denne oppfatningens bakgrunn i bestemte økonomiske modeller. En av hovedproblemstillingene for undersøkelsen i 1993 var å undersøke mulighetene for å finne spor etter steinalderbosetning utenom strandområder. I det følgende presenteres resultatene av denne undersøkelsen, samtidig som det diskuteres ulike måter å betrakte og måle steinalderbosettingas relasjon til vann på.

I tilsvarende kystområder som undersøkelsesområdet på Lista, hvor havstranda tradisjonelt oppfattes som det økonomiske fokuset for en steinalderbosetning, brukes gjerne funnstedenes høyde over havet som en målestokk på funnstedenes vanntilknytning (jf. kapittel 3). Diagrammet nedenfor (figur 20) viser funnstedene fra denne undersøkelsen og deres beliggenhet i forhold til dagens havnivå. Som nevnt ville man normalt forvente en konsentrasjon av funnsteder langs gammel strand, og med betydelig færre funn jo høyere opp man kom innenfor samme kystområde. Øvre marin grense i undersøkelsesområdet er representert ved Tapes-transgresjonen, og er beregnet til omlag 7 meter (jf. kapittel 5.2.). Som nevnt tidligere vil man ikke kunne forvente å finne bevarte bosetningsspor under 10 m.o.h. fordi kysten er svært åpen og værhard, og utsatt for kraftig erosjon som følge av bølgeslag. Dette medfører at boplasser eldre enn 7000 BP som har ligget i strandsonen ikke vil være bevart i dette området.

Figur 20 viser en relativ jevn spredning av de 40 funnstedene fra stranda og opp på heia, med høyeste funnsted 120 m.o.h. Som jeg vil komme tilbake til nedenfor, mener jeg de lavest liggende funnstedene (ca. 10 -15 m.o.h.) kan oppfattes som strandbundne i tradisjonell forstand, og at funnsteder opp til omlag 20 m.o.h. i dette området i hovedsak kan oppfattes som knyttet til stranda. Dette betyr at de fleste funnstedene fra undersøkelsen dermed ikke er knyttet til havstranda, i motsetning til hva man tradisjonelt ville forvente (jf. tabell 3).

Figur 20: Diagrammet viser fordelinga av alle funnstedene i undersøkelsesområdet i forhold til dagens havnivå. Totalt antall funnsteder er 40. Minste høyde er 10 m.o.h., største høyde er 120 m.o.h. Øvre marin grense i området er omlag 7 meter over dagens nivå.

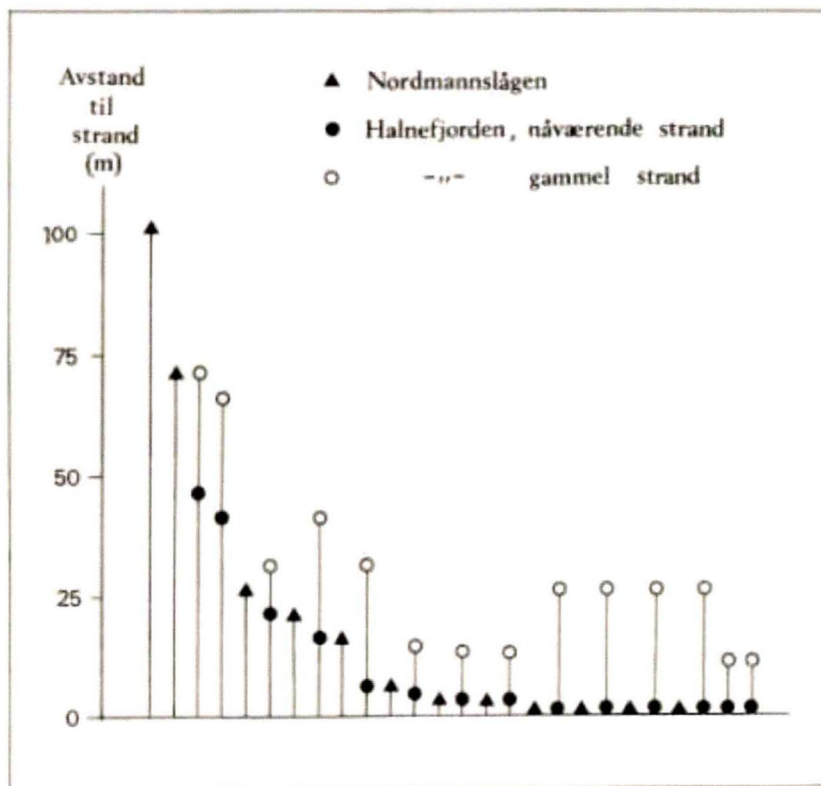
Funnstedenes h.o.h.	Antall funnsteder	Prosent funnsteder
10-20 m.o.h.	11	27,5 %
20-120 m.o.h.	29	72,5 %
Sum	40	100,0 %

Tabell 3: Tabellen viser alle funnstedenes beliggenhet i forhold til havstranda i undersøkelsesområdet. Funnstedene som ligger mellom 10-20 m.o.h. kan oppfattes som knyttet til stranda. Funnstedene som ligger mellom 20-120 m.o.h. oppfattes ikke som knyttet til denne stranda.

Flere forfattere har vært opptatt av steinalderboplassenes avstand til vann (jf. kapittel 3). I sær har Bjørge (1988) og Indrelid (1994) diskutert dette i sammenheng med registreringsarbeid. Indrelid (1994:218-222) påpeker blant annet at det på Hardangervidda ble registrert vel så mange boplasser langs det oppdemmete Halnevatn som omkring Nordmannslågen som ikke var demmet opp. De registrerte boplassene langs Halnevatnet lå mellom omlag 10 - 75 meter fra opprinnelig strandkant (jf. figur 21). Et flertall av disse lå omlag 25 meter eller mer fra gammel strand. Indrelid konkluderer derfor med at boplassenes tilsynelatende hovedspredning innenfor 10 meter fra vannkanten ved Nordmannslågen ikke er representativ, men langt på vei et resultat av registreringsstrategien. Bjørge (1988) presenterer en lignende konklusjon på bakgrunn av bevisste forsøk på å forsøke å finne boplasser utenom vannene i Nyset-Steggje-vassdraget. Resultatet var en jevn fordeling av boplasser i området målt i avstand til innsjøene (se figur 3).

Begge disse undersøkelsene er gjort i fjell- og innlandsområder, og er derfor ikke uten videre sammenlignbare med denne undersøkelsen. Jeg mener likevel en sammenligning kan være nyttig, blant annet fordi det i prinsippet er samme lokaliseringsmodell som tradisjonelt ligger til grunn for registreringsarbeidet både i kystområder og i fjellet (jf. kapittel 3). Bjørge og Indrelid måler avstanden til større vann som, ut fra etablerte økonomiske modeller, oppfattes som sentrale for boplasslokaliseringa. I et kystområde som Lista vil som nevnt havstranda tradisjonelt utgjøre et tilsvarende økonomisk fokus for en steinalderbosetning. I diagrammet nedenfor (figur 22) presenterer jeg derfor minste avstand til havstranda for alle funnstedene fra denne undersøkelsen. Fordi øvre marin grense er omlag 7 meter i området, og

stranda er svært værhard, har jeg valgt å la 10-meters koten representere denne stranda (jf. kapittel 5.2). Avstandene er målt ved hjelp av linjal på øk-kart (målestokk 1:5000), fra midten av hvert av funnstedene og til nærmeste strandkant. Disse målene er dermed ikke nøyaktige, men gir likevel et godt bilde av funnstedenes relative avstand til havstranda. Jeg vil også bemerke at det som i luftlinje er korteste avstand selvsagt ikke alltid representerer den korteste gangavstanden i terrenget, som i noen tilfeller kan være en del lenger.

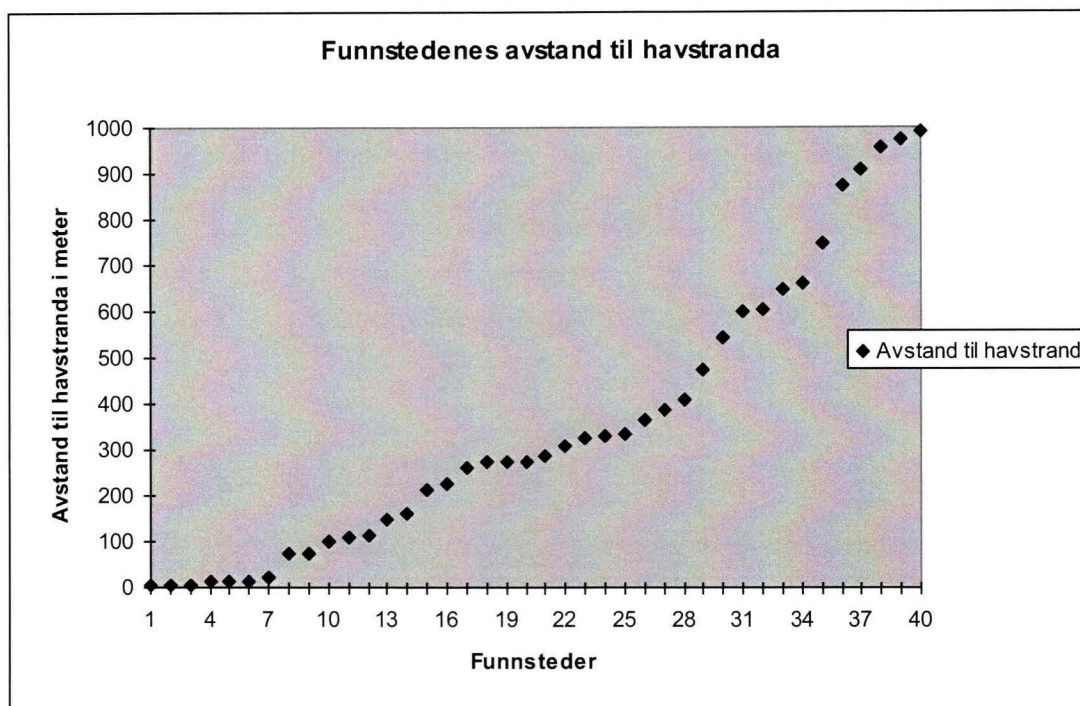

Figur 21: Sammenligning av boplassbeliggenhet i forhold til strandlinje ved Nordmannslågen og Halnefjorden på Hardangervidda. (Etter Indrelid 1994:221.)

Som vi ser er de 40 funnstedene relativt jevnt spredt fra dagens strand og omlag 1 km inn i landet, med en liten konsentrasjon langs havstranda. Det er også en liten konsentrasjon av funnsteder omkring 300 meter fra denne stranda. Dette representerer de blandete og fragmenterte funnene som ble gjort langs en lav bergrygg nedenfor lia i det dyrka lavlandsområdet, og hvor det finnes spor etter aktivitet både i steinalder og jernalder.

Undersøkellesområdet strekker seg omlag 1,5 km innover fra stranda. De siste 500 metrene utgjøres av høye og nakne bergrygger og av Lofjell, hvor det ikke ble gjort noen funn. Jeg vil påpeke at jeg ikke dermed oppfatter dette området som noen grense for bosetningas potensielle utbredelse, men mener at mangelen på funn her kan skyldes dels dårlige bevaringsforhold pga. lite løsmasser, dels for dårlig og lite omfattende registrering, og dels muligens mindre aktivitet i forhistorien som etterlater gjenkjennbare spor. Det er dessuten sannsynlig at funnmengden vil øke på den andre sida av disse bergryggene, hvor det finnes nye vann, flater og bergrygger. Jeg vil også understreke at funnstedene som ligger bakenfor havstranda ikke kan oppfattes som noen innlandsbosetning. Det er viktig å ha i tankene at det her er snakk om korte avstander, og at det for eksempel bare tar omlag 15 minutter å gå i terrenget den ene kilometeren som utgjør avstanden fra Jølletjønn og ned til sjøen. Spredningen av funnstedene i diagrammet ovenfor viser derfor først og fremst at det er

mulig å gjøre funn andre steder enn langs havstranda i et kystområde som dette. Slik sett er denne spredningen sammenlignbar med resultatene fra Nyset-Steggje prosjektet.

Figur 22: Diagrammet viser alle funnstedenes avstand til havstranda representert ved 10-meters koten. Minste avstand til stranda er 5 meter, største er 990 meter i luftlinje.

Ettersom en betydelig andel av funnstedene ikke kan knyttes til havstranda, kan det være hensiktsmessig å se nærmere på en eventuell tilknytning til andre typer vann, for å få et mer nyansert bilde. I tillegg til havstranda finnes det som nevnt også strandområder omkring Jølletjønn, og dessuten to små bekker i undersøkelsesområdet. Jølletjønn er et relativt lite vann, og man ville tradisjonelt ikke forvente mange funn her. Det er imidlertid trolig at denne delen av området ville blitt prioritert, i tillegg til havstranda, i forbindelse med en større forvaltningsundersøkelse i området. Videre har det ikke vært fokusert på funn av boplasser langs bekker, især ikke i kyststrøk, selv om det er gjort enkelte funn i innlandet de seinere åra (jf. for eksempel Fuglestvedt 1995, Boaz 1997). Tabellen nedenfor (tabell 4) viser antall funnsteder som kan knyttes til ulike typer vann. Vurderinga av slik tilknytning er gjort med utgangspunkt i landskap og lokal topografi. Det er forsøkt skilt mellom strandbundne funnsteder i tradisjonell forstand, og funnsteder med en annen landskapsmessig tilknytning til stranda. I det første tilfellet ligger funnstedene på eller svært nær selve stranda. I det andre tilfellet ligger funnstedene litt lenger unna strandlinja, men oppfattes likevel som visuelt eller på annen måte knyttet til stranda. Denne tilknytningen til vann er imidlertid vanskelig å anslå i form av absolutt avstand i meter ettersom dette vil avhenge av lokaltopografien. For eksempel ligger et av funnstedene som pga. topografien kan oppfattes som knyttet til havstranda, 150 meter fra denne (lok. 4), mens andre funnsteder som har kortere avstand til vann oppfattes som uten vanntilknytning (for eksempel lok.19) (sml. også figur 18, kart over funnsteder). Grunnen til dette er at vurderinga av de enkelte funnstedene som enten lokalisert ved/på en strand, på annen måte knyttet til en strand, eller uten noen form for vanntilknytning, er basert på subjektive vurderinger i felt. Denne vurderinga tar utgangspunkt i hvordan

funnstedet synes å opptre i landskapet i dag, og reflekterer derfor ikke nødvendigvis noen begrunnelsen for lokaliseringa i steinalderen.

Relasjon til ulike typer vann	Antall	Lok.nr.
Ved havstranda	8	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10
Knyttet til havstranda	3	4, 16, 17
Ved Jølletjønn	1	12
Knyttet til Jølletjønn	4	25, 35, 36, 41
Ved bekk	2	11, 29
Uten vanntilknytning	22	øvrige nummer
Sum	40	

Tabell 4: Oversikt over funnstedenes ulike relasjoner til ulike typer vann.

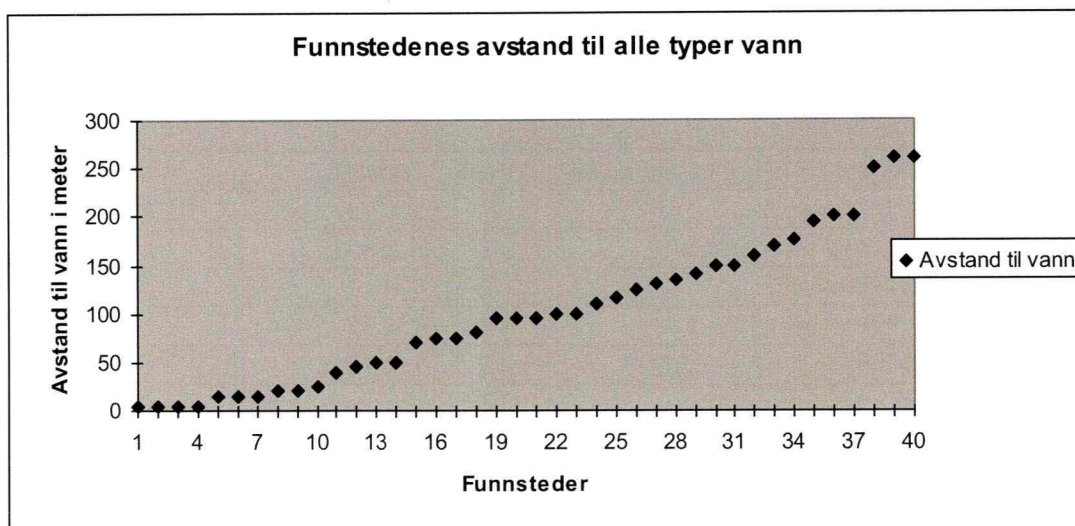
Her ser vi at av de funnstedene som enten ligger ved en strand eller på annen måte kan knyttes til vann, er det som forventet flest som kan knyttes til havstranda (i alt 11). Det er ikke like ventet at det også er flere funnsteder som kan knyttes til andre typer vann i dette kystområdet (i alt 7). Det som imidlertid bryter klart med tradisjonelle oppfatninger er at det er flere funnsteder (i alt 22) som ut fra beliggenheten ikke kan knyttes til noen form for vann eller strand. Dette kommer tydelig fram i tabellen nedenfor.

Funnstedenes relasjon til vann	Antall funnsteder	Prosent funnsteder
Knyttet til vann	18	45 %
Uten vanntilknytning	22	55 %
Sum	40	100 %

Tabell 5: Oppsummering av funnstedenes relasjon til vann.

Som nevnt kan altså ikke avstand til vann målt i antall meter uten videre brukes som grunnlag for en vurdering av det enkelte funnstedets vanntilknytning. Men i sammenheng med diskusjonen her kan det likevel være relevant å undersøke funnstedenes avstand til alle typer åpent vann i området, og ikke bare avstand til havstranda. I diagrammet nedenfor (figur 23) ser vi fordelinga av funnsteder i forhold til minste avstand til åpent vann i området, det vil si enten havstranda, Jølletjønn, eller bekkene. Avstandene er beregnet på samme måte som for figur 22.

Her ser vi at funnstedene fordeler seg jevnt med hensyn til avstand til vann, fra 5 meter til 260 meter fra nærmeste vannkant, og at funnstedene ikke er gruppert spesielt omkring bestemte avstander. Jeg må i denne forbindelsen påpeke at det skal godt gjøres å finne noe sted i undersøkelsesområdet hvor avstanden til vann er større enn 300 meter. Dermed er det heller ikke, sett i forhold til funnstedenes avstand til vann, noen klar sammenheng mellom funnstedenes lokalisering og vann eller strandområder.

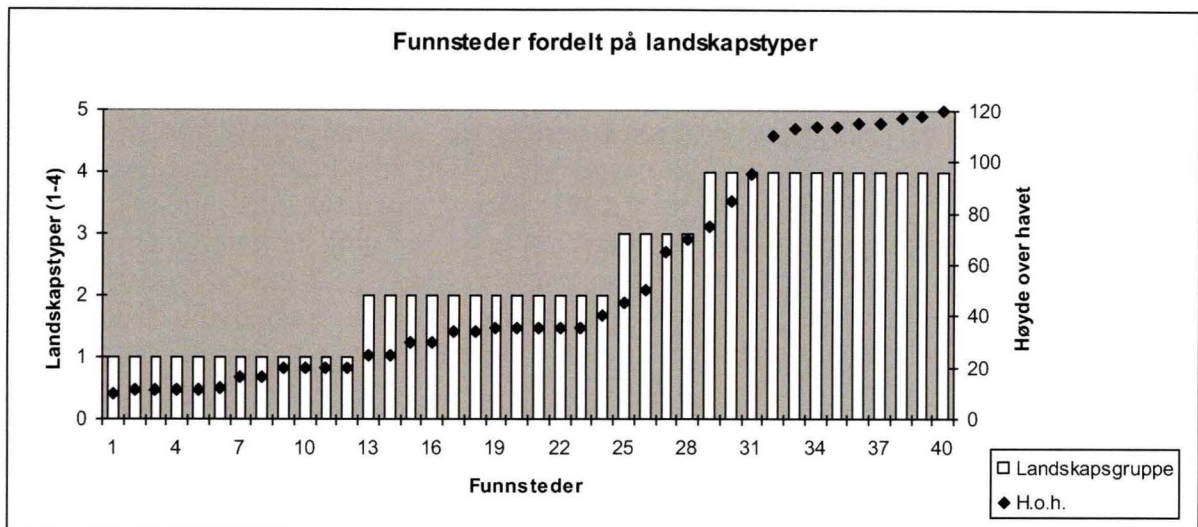
Figur 23: Diagrammet viser alle funnstedenes minste avstand til åpent vann, i form av havstranda, Jølletjønn eller bekker. Minste avstand til vann er 5 meter, største er 260 meter.

Som nevnt har steinalderbosettinga i kystområdene tradisjonelt vært oppfattet som knyttet til én bestemt landskapstype, nemlig strandområdene. Denne konsentrasjonen av bosettinga har blant annet vært sett i sammenheng med sjøfangst (jf. kapittel 3). I denne sammenhengen kan det være interessant å undersøke spredningen av funnstedene i undersøkelsesområdet i forhold til ulike landskapstyper. I kapittel 5.2 beskrev jeg undersøkelsesområdet som firedelt, topografisk og vegetasjonsmessig sett. Disse delområdene, det vil si strandområdet, lavlandsområdet, lia og heia, samsvarer grovt sett med ulike høydenivåer i området:

- strandområdet ≤ 20 m.o.h.
- lavlandsområdet 25 - 40 m.o.h.
- lia 45 - 70 m.o.h.
- heia 75 m.o.h. $\leq$

Diagrammet (figur 24) og tabellen (tabell 6) nedenfor viser en relativt jevn fordeling av funnstedene mellom disse landskapstypene. Som jeg har vært inne på tidligere ser vi også her at 30 % av funnene kan knyttes til gammel strand. Det også gjort like mange funn i heia. Av disse kan bare 5 knyttes til Jølletjønn (jf. ovenfor), mens 7 av funnstedene på heia ligger med god avstand til tjernet. Det er også gjort like mange funn i lavlandsområdet, selv om dette tallet trolig er kunstig høyt (jf. tabell 1). Og endelig er det registrert 4 funnsteder i lia. Dette lave antallet kan skyldes at bare deler av lia ble prøvestykket ettersom en stor del var dekket av et nærmest ugjennomtrengelig granplantefelt, mens andre deler var svært steinete eller svært bratt og med lite løsmasser.

Det må derfor konkluderes med at det ble funnet boplasser på flere og i andre deler av undersøkelsesområdet enn det man vanligvis forventer i denne typen kyststrøk. Bare 27,5 % av funnstedene ble funnet i området som kan knyttes til havstranda, mens ialt 45 % av funnstedene kunne knyttes til en eller annen form for åpent vann. Resultatet viser imidlertid en viss konsentrasjon omkring vann, dersom man tar hensyn til at arealet uten vanntilknytning i området er betydelig større enn det som jeg har definert som strandområder. Jeg vil

Figur 24: Diagrammet viser alle funnstedenes fordeling på de fire landskapstypene; Type 1: strandområdet ≤ 20 m.o.h. Type 2: lavlandsområdet 25 - 40 m.o.h. Type 3: lia 45 - 70 m.o.h. Type 4: heia 75 m.o.h. $\leq$

Landskapstype	Antall funnsteder	Prosent funnsteder
1. Strandområdet: ≤ 20 m.o.h.	12	30 %
2. Lavlandsområdet: 25 - 40 m.o.h	12	30 %
3. Lia: 45 - 70 m.o.h.	4	10 %
4. Heia: $75 \leq$ m.o.h.	12	30%
Sum	40	100 %

Tabell 6: Oversikt over fordeling av funnstedene på ulike landskapstyper.

imidlertid påpeke at dette, til tross for mine forsøk på å fokusere på arealene utenfor strandområdene, likevel kan skyldes en viss slagside i registreringsstrategien. Jeg oppfatter det nemlig fortsatt som betydelig enklere å registrere langs strender enn utenom slike områder, noe som utvilsomt har betydning for registreringsresultatet. På bakgrunn av denne undersøkelsen er det dermed *verken* grunnlag for å hevde noen alminnelig strandlokalisering av steinalderbosettinga i dette området, *eller* at det er noen generell sammenheng mellom funnstedenes beliggenhet og åpent vann. Det ser snarere ut til at funnstedene fordeler seg relativt jevnt i landskapet, i stor grad uavhengig av vann og strandlinjer. Dermed kan heller ikke boplasslokaliseringa i området forklares ved hjelp av en sjøfangst-økonomi alene. Det er nødvendig å lete etter andre årsaksforklaringer, og betrakte steinalderbosettinga og bruken av landskapet på nye måter.

FUNNSTEDENES RELASJON TIL ANDRE LOKALISERINGSVARIABLER

I forbindelse med registrering og lokalisering av steinalderboplasser er det vanlig å legge det som oppfattes som allmennmenneskelige behov til grunn for den lokale plasseringa i terrenget. Foruten behovet for mat og ferskvann, har det vært vanlig å betrakte lokalklimatiske forhold slik som vindforhold og sol (det vil si i hvilken himmelretning boplassen er vendt), og dessuten terrengets dreneringsforhold og hellingsgrad, samt utsikt fra boplassen, som slike allmenne interesser (se kapittel 3). Disse egenskapene eller lokaliseringsvariablene ble også dokumentert for hvert av funnstedene på Lista. I det følgende vil jeg gjennomgå disse

variablenes fordeling på antall funnsteder, for å undersøke om bestemte egenskaper forekommer på flere funnsteder framfor andre, og om gode egenskaper når det gjelder enkelte lokaliseringsvariabler kan kompensere for en ellers dårlig lokalisering. Og endelig vil jeg se dette i forhold til funnstedenes relasjon til vann, som jeg har gjennomgått ovenfor.

Enkelte forfattere har lagt vekt på havneforhold som en viktig lokaliseringsvariabel, især i kyststrøk (jf. Bjerck 1989 og Bergsvik 1991). Denne variabelen må imidlertid ha spilt mindre rolle i dette undersøkelsesområdet, ettersom kysten her alltid har vært svært værhard, og det bare har vært mulig å legge til med småbåter i relativt godt vær på noen få steder utenfor undersøkelsesområdet (jf. kapittel 5.2). Betydningen av havneforhold diskuteres derfor ikke videre her. I det følgende skal vi derfor se på følgende lokaliseringsvariabler for hvert funnsted:

- Drenering
- Helling
- Himmelretning
- Le for vind
- Utsikt
- Vanntilknytning

For alle variablene er det gitt poeng i forhold til lokaliseringas kvalitet. Kvalitetsvurderinga er gjort med utgangspunkt i det som vi i dag oppfatter som viktige og gode kvaliteter på et leirsted eller en boplass, og er dermed basert på tradisjonelle kriterier. Det vil si at det som oppfattes som god lokalisering i forhold til en bestemt egenskap gis laveste poeng, og dårligste lokalisering gir høyeste poeng. Når vi summerer poengene for variablene innebærer dette at funnsteder med lavest poengsum samlet sett har best lokalisering, mens funnsteder med høy poengsum samlet sett har dårligst lokalisering. Lavest mulige poengsum er 5 poeng, høyest mulige poengsum er 13 poeng. Vær oppmerksom på at i første omgang holdes funnstedenes relasjon til vann utenom denne poengberegningen. Funnstedene er gitt poeng etter følgende poengskala (tabell 7):

	1 poeng	2 poeng	3 poeng	4 poeng
Drenering	Tørr	Fuktig	-	-
Helling	Flatt	Skrånende	Bratt	-
Himmelretning/ solforhold	Sørvendt	Vestvendt	Østvendt	Nordvendt
Le for vind	God	Middels	Vindutsatt	-
Utsikt	Fire retninger	To til tre retninger	En himmelretning	-

Tabell 7: Poengberegning av funnstedenes topografiske og lokalklimatiske egenskaper.

Alle vurderinger er gjort på funnstedet, ut fra eget skjønn og hvordan stedet ble oppfattet i felt. Dette mener jeg er tilstrekkelig ettersom det er opplevelsen av et sted som f.eks. skrånende eller bratt som er betydningsfull, ikke antall grader helling. En avgrensning av skrånende i forhold til bratt ved hjelp av gradetall ville uansett vært basert på en subjektiv oppfatning. Likeledes har jeg for et par funnsteder med utsikt i bare 3 retninger (jf. nedenfor), likevel vurdert utsikten som god. Dette er gjort fordi jeg i felt oppfattet utsikten og oversikten over landskapet som svært god. Himmelretning er målt med kompass. For oversikt over det

enkelte funnstedets poeng for de ulike lokaliseringsvariablene se Appendiks 2, oversiktstabell 3.

Som diagrammene og tabellen nedenfor (figur 25 og tabell 8) viser er det som ventet flere funnsteder med tørr undergrunn enn med fuktig. Likevel utgjør antallet funnsteder med fuktig undergrunn nesten en fjerdedel. Dersom vi forutsetter at det ikke har vært noen vesentlig endring i grunnvannstanden i undersøkelsesområdet siden steinalderen, kan dette tolkes som at fuktig undergrunn har vært akseptert selv om det ikke har vært foretrukket. Det er også mulig at disse stedene har vært brukt på årstider hvor god drenering ikke har hatt noen betydning.

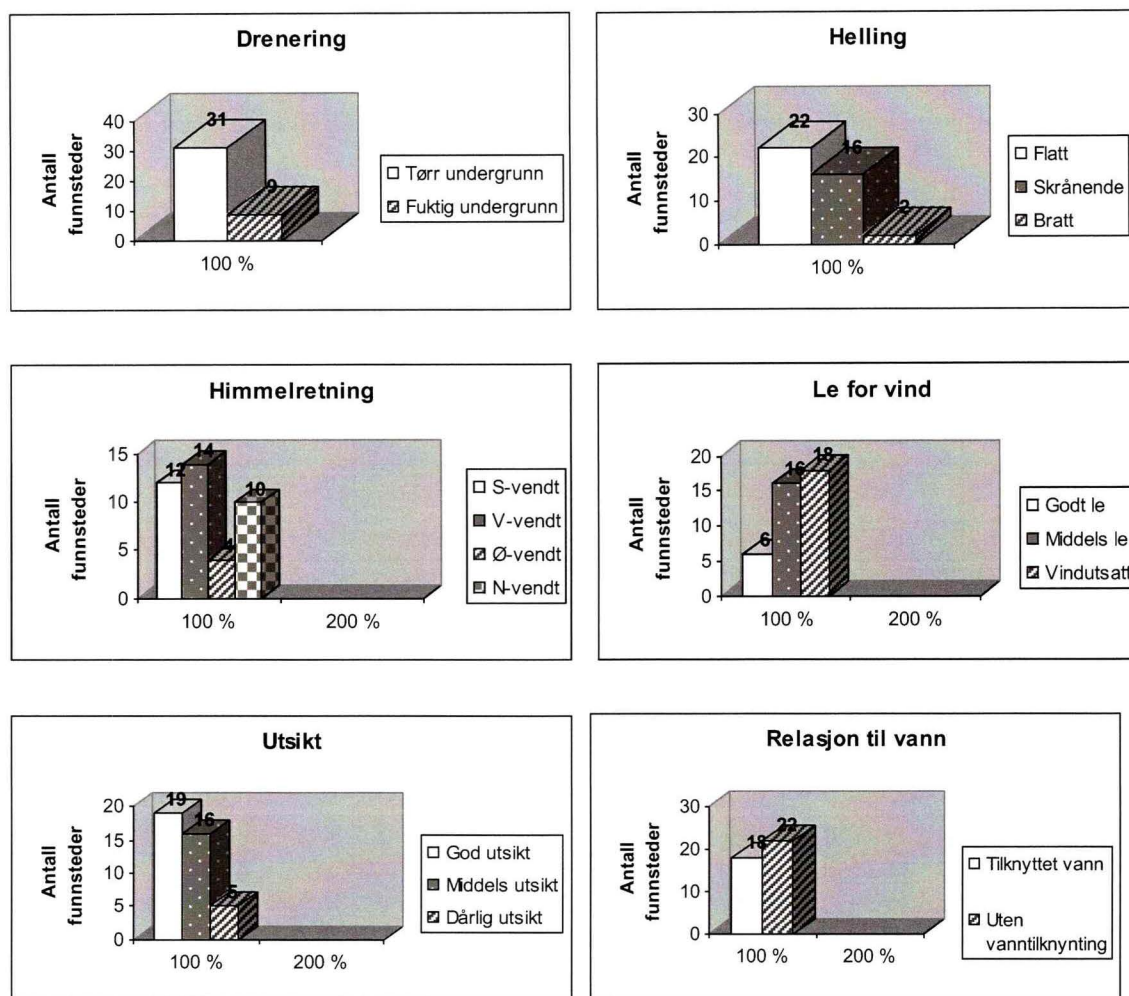
	Ant. funnsteder med 1 poeng	Ant. funnsteder med 2 poeng	Ant. funnsteder med 3 poeng	Ant. funnsteder med 4 poeng	Sum funnsteder
Drenering	31 (77,5 %)	9 (22,5 %)			40 (100 %)
Helling	22 (55 %)	16 (40 %)	2 (5 %)		40 (100 %)
Himmelretning	12 (30 %)	14 (35 %)	4 (10 %)	10 (25 %)	40 (100 %)
Le for vind	6 (15 %)	16 (40 %)	18 (45 %)		40 (100 %)
Utsikt	19 (47,5 %)	16 (40 %)	5 (12,5 %)		40 (100 %)
Vanntilknytning	18 (45 %)	22 (55 %)			40 (100 %)

Tabell 8: Tabellen viser antall funnsteder fordelt på poeng for de ulike egenskapene.

Når det gjelder helling i terrenget ser vi at drøyt halvparten av funnene er gjort i flatt terreng, men det er også funnet en stor gruppe i skrånende terreng. Dette oppfatter jeg som at flatt terreng ikke er spesielt foretrukket framfor skrånende. Det er imidlertid bare gjort to funn i bratt terreng. I bratt terreng er det generelt en fare for sig av masser, og dermed for at de arkeologiske funnene er avsatt i en kontekst høyere oppe i terrenget. I et av disse tilfellene (lok. 47) er det imidlertid ikke påvist arkeologiske kontekster høyere oppe som eventuelt kunne antyde en slik situasjon, til tross for at dette ble forsøkt. På bakgrunn av dette mener jeg at man i det minste ikke kan se helt bort fra muligheten for lokalisering i bratt terreng, selv om det er klart at det her ikke er snakk om boplasser i tradisjonell forstand. Som jeg også har vært inne på tidligere vil jeg dessuten bemerke at det lave antallet funnsteder i bratt terreng kan ha sammenheng med at mange av de bratteste områdene ikke ble prøvestukket pga. mangel på løsmasser eller svært tett vegetasjon.

Som vi ser av diagrammet nedenfor er det registrert om lag like mange funnsteder med henholdsvis sørvendt, vestvendt og nordvendt lokalisering, mens relativt få funnsteder er østvendte. Det lave antallet østvendte funnsteder kan ha sammenheng med lokaltopografien i området hvor stort sett alle dalganger og rygger strekker seg i nord-sør-retning, og i et større perspektiv stiger dessuten terrenget relativt jevnt fra havet i vest opp til høyeste toppen lengst øst i området. Jeg mener fordelinga av funnstedenes beliggenhet i forhold til himmelretninger ser ut til enten å ikke spille noen rolle, eller så er variasjonen svært stor med hensyn til hvilken retning som har vært fortrukket. Videre ble det registrert få funnsteder med godt le, mens de fleste hadde enten middels le eller var vindutsatte. Fordelinga mellom disse var relativt jevn. Dette oppfatter jeg som at le for vind generelt hadde liten betydning for lokaliseringa av steinalderbosettinga i området, eller eventuelt at vegetasjonen har skjermet tilstrekkelig i bosetningsperioden. Det går videre fram av diagrammene ovenfor at om lag halvparten av funnstedene hadde god utsikt, mens nesten like mange hadde middels utsikt. Det var også noen funnsteder med dårlig utsikt, selv om dette var langt færre. Til tross for at også denne fordelinga kan ha sammenheng med topografien i området (det er nemlig god eller

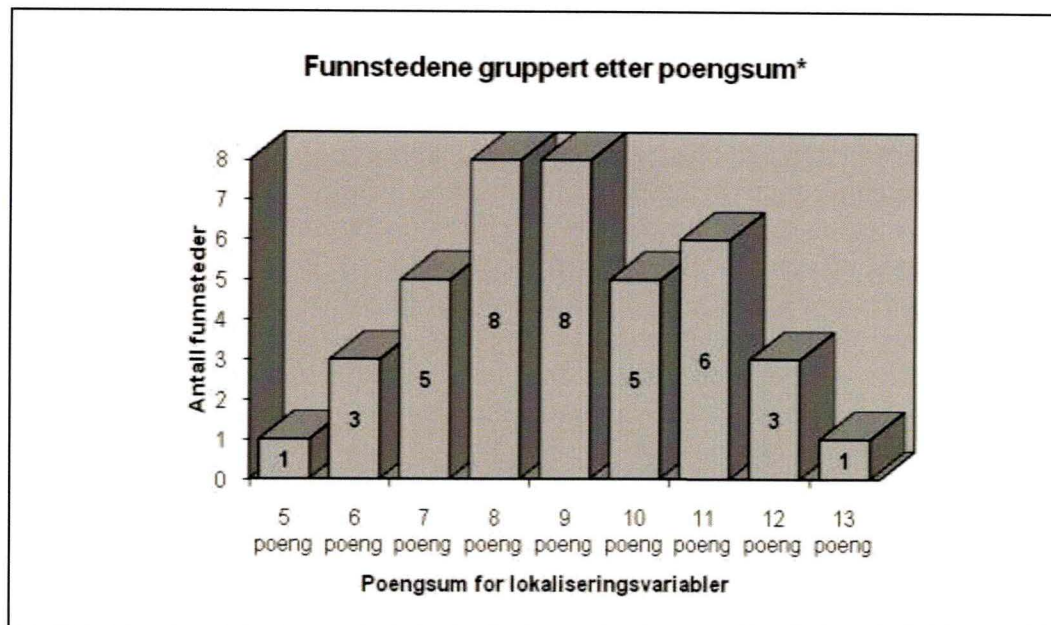
middels utsikt nesten overalt i området), kan dette likevel oppfattes som at utsikt har hatt en viss betydning for lokalisering i og bruk av området i steinalder.

Figur 25: Diagrammene viser funnstedenes fordeling i forhold til de enkelte topografiske og lokalklimatiske egenskapene.

Forutsetningen for poengberegningen av de ulike egenskapene ved funnstedene ovenfor var at visse egenskaper oppfattes som bedre og mer foretrukne enn andre. Med dette utgangspunktet ville man forvente en fordeling av funnsteder i terrenget som ga en optimalisering av disse egenskapene, det vil si en konsentrasjon av funn på steder med flest mulig gode egenskaper. Dette ville gi mange funnsteder en samlet lav poengsum, og færre funnsteder med høy poengsum. Lavest mulig poengsum er 5, høyest er 13, med et ideelt gjennomsnitt på 9 poeng som angir en middels lokalisering (poeng for vanntilknytning holdt utenfor). Diagrammet nedenfor (figur 26) viser fordelinga av antall funnsteder i forhold til samlet poengsum. Som vi ser viser diagrammet ikke den forventede fordelinga. Tvert imot ser det ut til at det er en stor og relativ jevn spredning av funnstedene i forhold til poengsum. Som vi ser er det flest funnsteder med middels lokalisering, og hovedgruppen har poengsummer mellom 7 og 11 poeng. Dette gir et gjennomsnitt for alle funnstedene på 8,975 poeng, altså så godt som tilsvarende ideelt gjennomsnitt. Dette innebærer at stedene som ble funnet samlet sett hadde en middels lokalisering. Det viktige her er imidlertid at det er svært få funnsteder

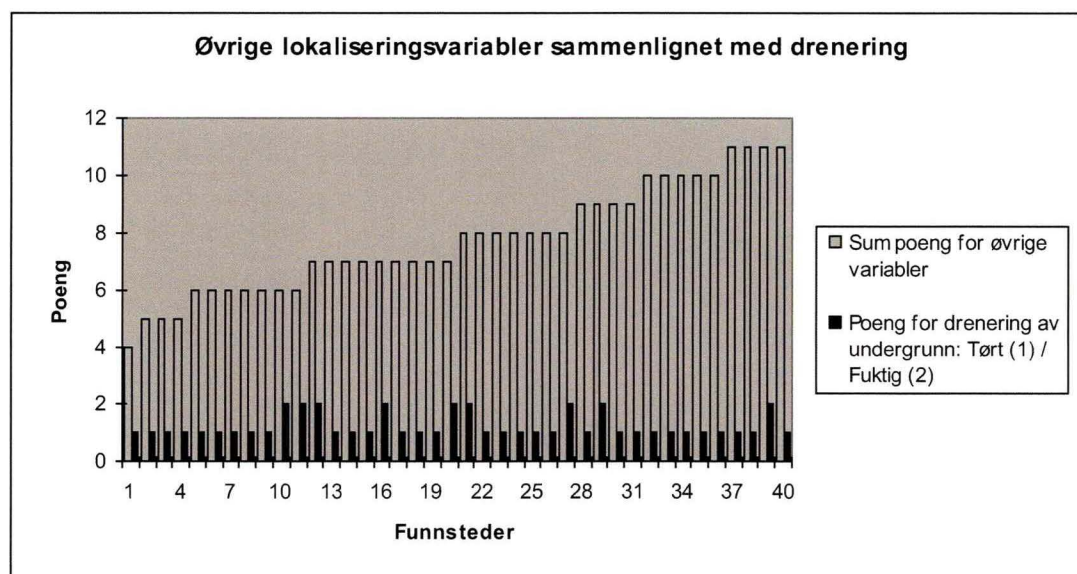
med best mulig eller med dårligst mulig lokalisering, og at det forøvrig er en jevn spredning når det gjelder samlet poengsum for lokaliseringsvariabler.

Figur 26: Diagrammet viser antall funnsteder gruppert etter samlet poengsum for topografiske og lokalklimatiske egenskaper, det vil si drenering, helling, himmelretning, le og utsikt. Minste mulige poengsum er 5, høyeste mulige er 13 poeng.

* Grunnlaget for beregning av poengsum for hvert enkelt funnsted er beskrevet i teksten.

Man kan imidlertid også tenke seg en tendens til at tilstedeværelsen av en bestemt egenskap oppveier ulempene med en på andre måter dårlig lokalisering. En undersøkelse av de enkelte lokaliseringsvariablene i forhold til summen av de øvrige vil eventuelt kunne vise dette. En slik gjennomgang av poengene for de ulike variablene viste imidlertid at det bare er drenering av undergrunnen som *kan* ha en viss kompensereffekt (jf. appendiks 3). Figur 27 (nedenfor) viser at av de 9 funnstedene med best lokalisering (4-6 poeng) hadde alle tørr

Figur 27: Diagrammet viser summen av de 4 øvrige lokaliseringsvariablene sett i forhold til drenering av undergrunnen på de enkelte funnstedene. Minste mulige poengsum er 4, høyeste mulige er 13 poeng.

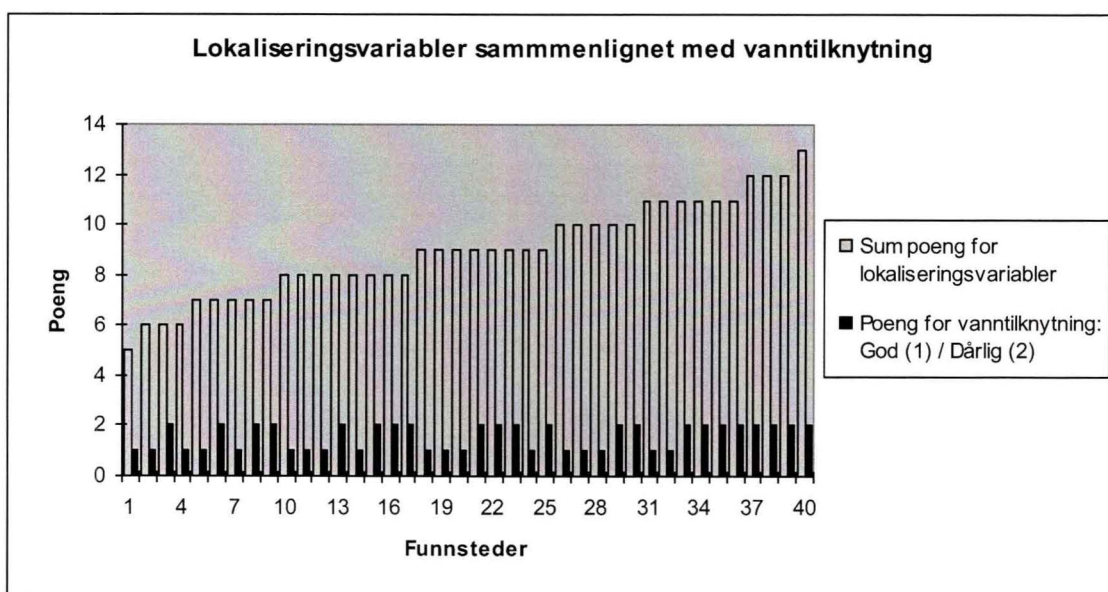
undergrunn, og samtidig at av de 11 funnstedene med dårligst lokalisering (9-11 poeng) hadde 10 tørr undergrunn. Dette kan oppfattes som at tørr undergrunn ikke bare var foretrukket framfor fuktig undergrunn (jf. antallet funnsteder med tørr i forhold til fuktig undergrunn), men også at tørr undergrunn kan ha representert en kompenserende egenskap ved en ellers dårlig lokalisering. Når det gjelder de øvrige variablene er det ikke mulig å finne noe tilsvarende mønster (jf. appendiks 3).

Det er imidlertid en annen slik egenskap eller lokaliseringsvariabel som kan tenkes å oppveie ulempen ved en på andre måter dårlig lokalisering, nemlig relasjonen til vann. Denne egenskapen gis, som jeg har pekt på tidligere, ofte forrang framfor andre i forbindelse med analyser av steinalderboplassers lokalisering (jf. kapittel 3 og 4). I det følgende vil jeg derfor undersøke om funnstedenes relasjon til vann kan utgjøre en slik kompenserende faktor på samme måte som tørr undergrunn. Ovenfor har jeg vist at om lag like mange funnsteder i området kan oppfattes som knyttet til vann (45 %) som de som kan oppfattes som uten vanntilknytning (55 %). Diagrammet ovenfor (figur 25) viser fordelinga av funnsteder i forhold til relasjon til vann. Her har jeg på samme måte som øvrige lokaliseringsvariabler beregnet lavest poeng for det som tradisjonelt oppfattes som optimalt, nemlig funnsteder som er tilknyttet en eller annen type åpent vann, og omvendt høyeste poeng for funnsteder uten slik tilknytning til vann (se tabell 9).

Egenskap	1 poeng	2 poeng
Relasjon til vann	Tilknyttet vann	Uten vanntilknytning

Tabell 9: Poengberegning av funnstedenes relasjon til åpent vann.

For å undersøke om funnstedenes relasjon til vann utgjør en kompenserende faktor, kan vi sammenligne funnstedenes relasjon til vann med poengsummen for øvrige lokaliseringsvariabler. Ut fra figur 28 (nedenfor) går det fram at funnsteder med høy sum for lokaliseringsvariabler (unntatt vanntilknytning), det vil si relativt dårlige lokaliseringsforhold, ikke nødvendigvis kompenserer ved å ligge nært vann, snarere tvert i mot. Vi ser at de 8

Figur 28: Diagrammet viser summen av de 5 lokaliseringsvariablene som er diskutert ovenfor, sett i forhold til de enkelte funnstedenes relasjon til vann. Minste mulige poengsum er 5, høyeste mulige er 13 poeng.

funnstedene med høyest poengsum (det vil si 11 - 13 poeng), alle mangler tilknytning til vann, og at av de 15 som har 10 poeng eller mer er det bare 5 som kan knyttes til noen form for vann (se også Appendiks 2, oversiktstabell 3). Ut over dette er det en jevn fordeling mht. funnstedenes relasjon til vann, sett i forhold til øvrige lokaliseringsvariabler. Jeg vil her bemerke at jeg har lagt tilknytningen til alle typer vann til grunn. Dersom man isteden ser dette i forhold til havstranda alene blir forholdet selvsagt enda mer tydelig.

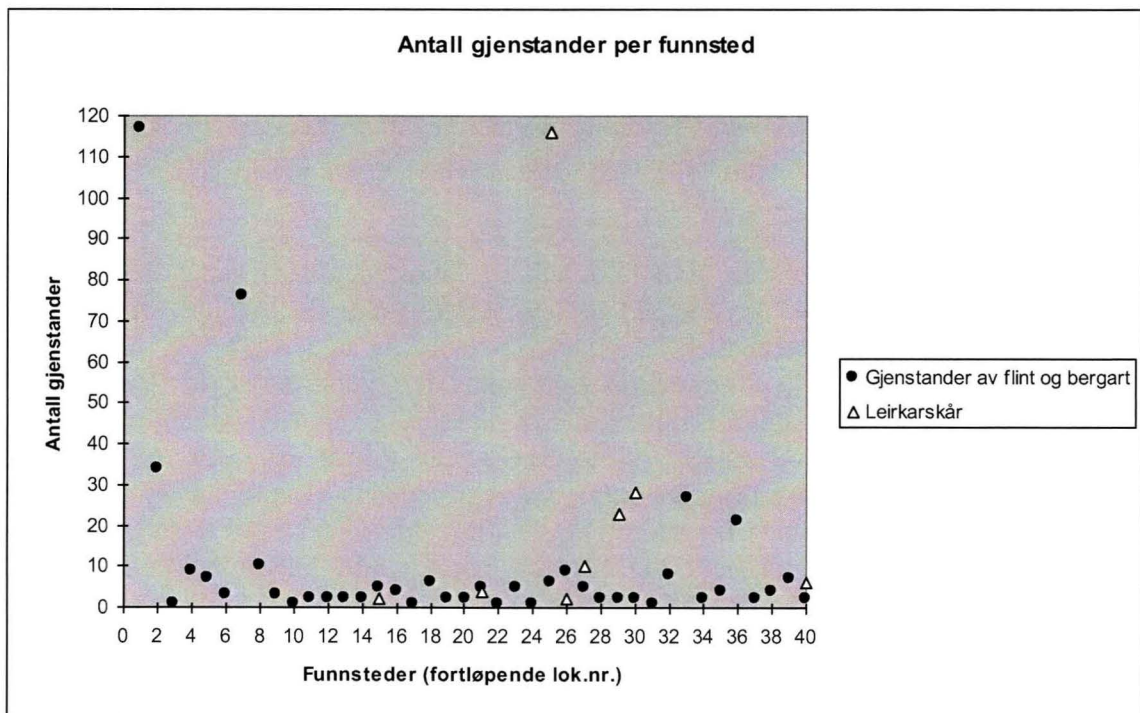
Oppsummerende er det mulig å trekke følgende hovedkonklusjoner når det gjelder fordelinga av topografiske og lokalklimatiske egenskaper mellom funnstedene i denne undersøkelsen:

- Det ser ut til at tørr undergrunn i hovedsak er foretrukket i området, selv om fuktig undergrunn til en viss grad også er brukt. Videre kan tørr undergrunn i noen tilfeller ha oppveid ulempene ved en på andre måter dårlig lokalisering.
- Det ser ikke ut til at flatt terreng er noe absolutt krav til lokalisering, i og med at det ble registrert nesten like mange funnsteder i skrånende terreng. Det er derimot få funnsteder lokalisert i bratt terreng.
- Funnstedenes beliggenhet i forhold til himmelretning, og dermed solforhold, ser ut fra denne undersøkelsen ut til å ha vært uten eller av svært varierende betydning i dette området.
- Le for vind ser heller ikke ut til å ha hatt noen betydning for lokaliseringa av funnstedene i undersøkelsesområdet.
- Utsikt kan ha hatt en viss betydning for lokalisering, selv om dette resultatet er usikkert pga. topografien i området.
- Ved en samlet vurdering av disse lokaliseringsvariablene, ser vi ingen klare tendenser til en optimalisering av lokaliseringa i undersøkelsesområdet ut fra en tradisjonell kvalitetsvurdering. Tvert i mot er det en relativt jevn spredning av funnsteder når det gjelder poengsummer, fra 5 poeng til 13 poeng (av 5 - 13 mulige poeng).
- Videre ble det ikke funnet noen samvariasjon mellom vanntilknytning og øvrige lokaliseringsvariabler, verken i form av sammenfall eller motsetning. Tilknytning til vann utgjør heller ingen kompenserende faktor ved en ellers dårlig lokalisering i dette området.

I hovedtrekk er det altså en jevn fordeling av funnsteder både sett i forhold til de enkelte lokaliseringsvariablene og i forhold til samlet poengsum for lokaliseringvariablene. Av de topografiske og lokalklimatiske egenskapene som er undersøkt her, og som det tradisjonelt legges vekt på både i forbindelse med steinalderregistreringer og i sammenheng med lokaliseringsanalyser, ser det altså ut til at bare drenering i undergrunnen, og *muligens* også utsikt, har hatt en viss betydning for lokalisering av funnstedene som er registrert i forbindelse med denne undersøkelsen. Dessuten er det en tendens til at tørr undergrunn til en viss grad har vært kompenserende for andre ellers dårlige egenskaper ved terrenget. Når det gjelder relasjonen til vann kan dette ha hatt en noen større betydning enn de andre topografiske egenskapene ved terrenget, dersom det tas hensyn til fordelinga av antall funnsteder sammenholdt med størrelsen på de undersøkte arealene med og uten vanntilknytning (se forrige avsnitt). Det er derimot ingenting som tyder på at en tilknytning til vann har vært kompenserende for en ellers dårlig lokalisering.

FUNNSTEDENES STØRRELSE OG RELASJON TIL VANN

Mange av funnstedene fra denne undersøkelsen synes i utgangspunktet å være relativt små både når det gjelder mengden funnmateriale og areal. For eksempel er det i flere tilfeller bare gjort ett enkelt eller noen få funn i ett prøvestikk, til tross for at det er gravd flere stikk på samme sted. I norsk steinalderforskning er det tradisjonelt fokusert mest på store og såkalte funnrrike boplasser, og disse prioriteres ofte i forbindelse med utgravninger. Det kan derfor være hensiktsmessig å undersøke fordelinga av henholdsvis store og små funnsteder i dette materialet. Å trekke en grense mellom store og små funnsteder på grunnlag av et registreringsmateriale som det her er snakk om er nærmest umulig, på grunn av den store usikkerheten knyttet til representativiteten i utvalget (jf. for eksempel Bang-Andersen 1987). Jeg vil likevel forsøke å gi et bilde at funnstedene fra Lista med hensyn til størrelse. Etersom det ikke er gjort noen forsøk på avgrensning av det enkelte funnstedet, tar jeg her utgangspunkt i det totale antall gjenstander som er funnet på hvert sted i forbindelse med registreringa. Det er flere problemer forbundet med dette. For eksempel vil antall funn variere med antall prøvestikk, mens noen av funnene er gjort på overflaten. Dette gjør at antall funn på de ulike funnstedene ikke uten videre er sammenlignbare. Imidlertid er det i de fleste tilfellene gjort funn i bare noen få prøvestikk, og det ser ikke ut til å være noen entydig sammenheng mellom antall gjenstander og antall prøvestikk (jf. Appendix 2, oversiktstabell 1). Dessuten er det gjort funn av både boplassmateriale og storredskaper på tre av funnstedene som er registrert i forbindelse med denne undersøkelsen (lok. 7, 10, og 25) (jf. neste avsnitt). På disse stedene er det altså gjort funn som ikke kommer med i beregningen av mengden gjenstandsfunn. Det er imidlertid bare i forbindelse med lok. 25 at de tidligere funnene utgjør et stort antall og dermed ville ha noen betydning for disse beregningene. Antall gjenstander per funnsted vil kunne speile tendenser i materialet, og dette vil derfor bli brukt som et uttrykk for funnstedenes relative størrelse.

Figur 29: Diagrammet viser antall gjenstander og fordelinga av de to gjenstandskategoriene per funnsted. (Bemerk at funnstednummerne er forskøvet i dette diagrammet fordi enkelte nummer er strøket (jf. katalog 1), slik at f.eks. lok. 29 her framstår som nr. 24.)

Gjenstandsmaterialet fra registreringa kan grupperes i to hovedkategorier, det vil si avslag og avslagsfragmenter samt andre gjenstander av flint og bergart (det vil si kjerner, avslag med retusj etc.), og leirkarskår (jf. Appendiks 2, oversiktstabell 1). En sammenstilling av disse funnene i diagrammet ovenfor (figur 29) gjør mengdeforholdet tydelig.

Som vi ser kan funnstedene betraktes i tre hovedgrupper utfra det totale antallet gjenstander, hvor det er en gruppe av tre funnsteder som skiller seg klart ut med mer enn 70 enkeltgjenstander (lok. 1, 7 og 29). Disse tre funnstedene kan oppfattes som relativt større eller funnrrike, mens de to andre gruppene funnsteder kan oppfattes som små eller funnfattige. Til den første gruppa kan dessuten lok. 25 regnes, på grunnlag av et betydelig antall tidligere funn på stedet, selv om dette funnstedet på grunnlag av registreringsmaterialet tilhører gruppa med færrest funn.

Antall gjenstander	Antall funnsteder	Prosent funnsteder
1 - 10 gjenstander	31	77,5 %
15 - 35 gjenstander	6	15 %
70 < gjenstander	3	7,5 %
Sum	40	100 %

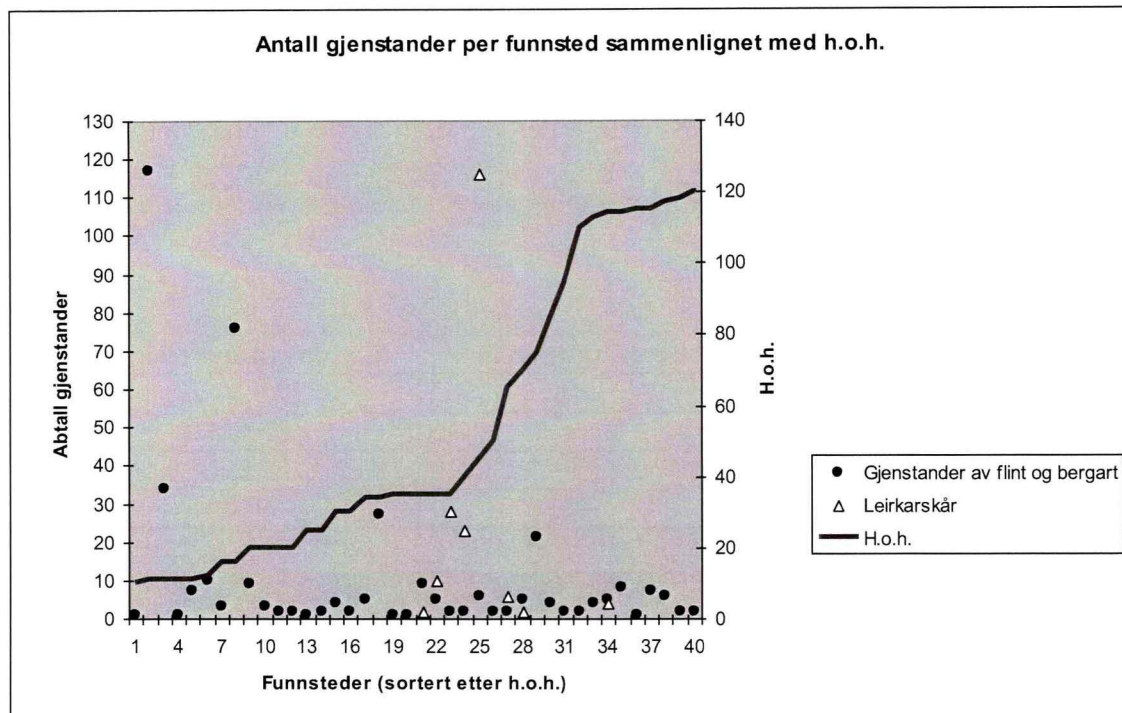
Tabell 10: Registrerte funnsteder gruppert etter antall gjenstander, med utgangspunkt i figur 29.

Dermed kan altså langt de fleste registrerte funnstedene karakteriseres som små (jf. tabell 10). Det er flere forhold som kan være årsaken til dette. I flere tilfeller kan det tenkes at funnstedet er forstyrret av jordbruk, og at funnmaterialet av den grunn er spredt over et større område. Det kan imidlertid også være tilfeldigheter knyttet til plasseringa av de enkelte prøvestikkene som skaper dette inntrykket (jf. for eksempel Bang-Andersen 1987). Men det er også mulig at mange av funnstedene faktisk representerer en svært begrenset aktivitet eller aktiviteter som har etterlatt få spor. Når det gjelder forstyrning på grunn av jordbruk, gjelder dette alle funnstedene med flest gjenstander, og har dermed liten betydning for den relative fordelinga av små og store funnsteder i dette materialet. Når det gjelder funnernes representativitet i forhold til prøvestikkens plassering på det enkelte funnsted er dette imidlertid ikke mulig å kontrollere ut fra denne undersøkelsen. Jeg antar derfor som et utgangspunkt at fordelinga av antall gjenstander på de ulike funnstedene speiler de fortidige aktivitetene på hvert sted. Videre ser vi at det er funnet avslag eller andre gjenstander av flint eller bergart på alle 40 funnstedene, mens det er funnet leirkarskår på 8 steder (jf. Appendiks 2, oversiktstabell 1). Det ser imidlertid ikke ut til å være noen sammenheng mellom materialtype og antall gjenstander på funnstedet ettersom det er funnet både leirkarskår og gjenstander av flint og bergart på både små og store funnsteder.

Lokalisering i forhold til vann og strandområder er et sentralt tema i denne boka, og jeg har tidligere pekt på hvordan steinalderboplasser ofte settes i sammenheng med bestemte aktiviteter som kan relateres til vann og hav (jf. kapittel 3). Det kan derfor være hensiktsmessig å undersøke fordelinga av funnstedenes relative størrelse (se ovenfor) sammenlignet med beliggenhet i forhold til vann. Diagrammet nedenfor (figur 30) viser antall gjenstander per funnsted sammenholdt med funnstedenes høyde over havet.

Som vi ser ligger funnstedene med flest gjenstander i forskjellig høyde, det vil si 11, 16 og 45 m.o.h. (lok. 1, 7 og 29). I tillegg til disse tre kommer som nevnt lok. 25 som ligger 114 m.o.h. Det er imidlertid klart at de 3 største funnstedene uten leirkarskår ligger i området langs havstranda (det vil si lok. 1 og 7, samt lok. 2). Dessuten ser vi at leirkarskår bare opptrer

på funnsteder fra 35 m.o.h. og oppover. Forøvrig spres funnstedene jevnt i forhold til h.o.h., og det er ikke mulig å skille ut noen grupper på bakgrunn av denne fordelinga i landskapet.

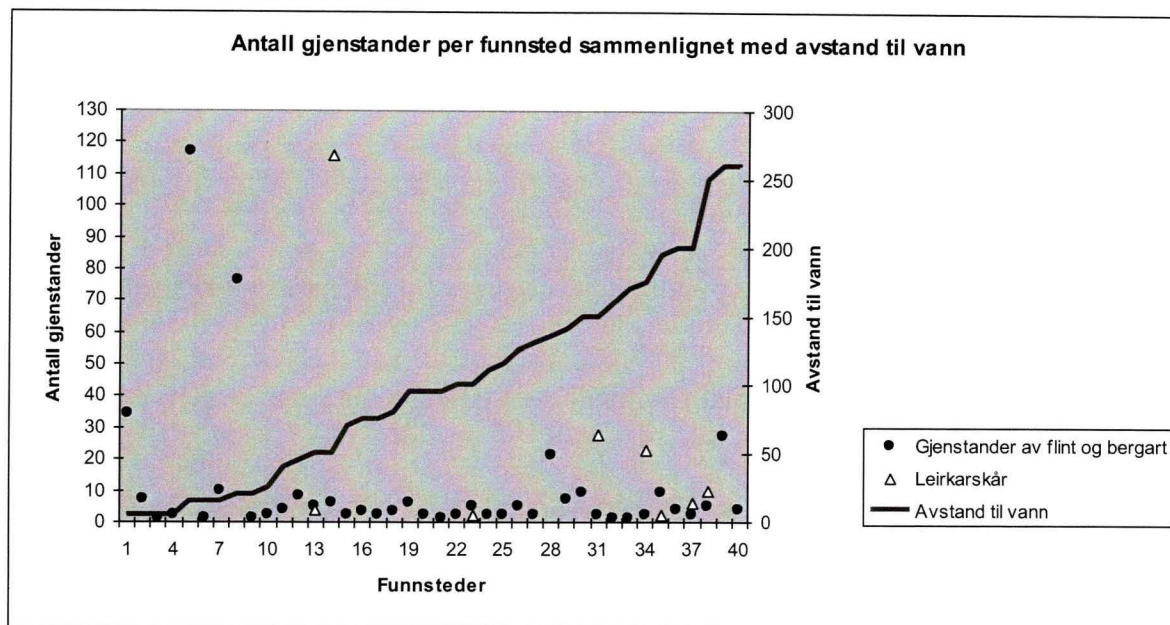

Figur 30: Diagrammet viser funnstedenes størrelse målt i antall gjenstander (1-113) i forhold til deres høyde over havet (10-120). Bemerk at øvre marin grense for området er omlag 7 meter.

(Vær oppmerksom på at funnstedsnummerne er forskøvet i dette diagrammet fordi enkelte nummer utgår (jf. katalog 1), slik at f.eks. lok. 29 her framstår som nr. 24.)

Dersom vi ser på antall gjenstander per funnsted i forhold til avstand til alle typer åpent vann, ser vi at de tre funnstedene med flest gjenstander ligger 50 meter eller nærmere vann (figur 31). Disse tre er lok. 1, 7 og 29, som ligger henholdsvis 15 og 20 meter fra havstranda og 50 meter fra en bekk. De øvrige funnstedene sprer seg jevnt mellom 5 og 260 meter fra nærmeste vann (det vil si hav, Jølletjønn, eller bekk). På en av disse funnstedene ble det funnet leirkarskår. Av funnsteder med leirkarskår er det to som ligger relativt nære åpent vann - det vil si 50 meter fra henholdsvis Jølletjønn (lok. 25) og en bekk (lok.29). Det er imidlertid en gruppe funnsteder hvor det er funnet leirkarskår (ialt fem funnsteder) som alle ligger relativt langt fra vann, det vil si mellom 150 og 250 meter. Fire av disse funnstedene (lok. 30, 31, 33 og 34) ligger langs en lav bergrygg i lavlandsområdet nedenfor lia. Det har som nevnt vært svært vanskelig å skille mellom de enkelte funnstedene i dette området hvor det er gjort spredte funn over et større areal. Dette området kan derfor trolig representere et stort sammenhengende bosetningsområde med spor fra flere tidsperioder.

Oppsummerende ser det altså ut til at mer enn 90 % av funnstedene som ble registrert i undersøkelsen kan karakteriseres som små målt i antall gjenstander. Og det ser ut til å være en relativt jevn spredning av både store og små funnsteder i hele undersøkelsesområdet, både når det gjelder høyde over havet og avstand til nærmeste vann - selv om det er en antydning til konsentrasjon av de mest funnrrike stedene til havstranda og Jølletjønn. Dette resultatet mener

Figur 31: Diagrammet viser funnstedenes størrelse målt i antall gjenstander (1-113) i forhold til deres minste avstand til vann (5 - 260 meter).

jeg ikke uten videre kan forklares innenfor vanlige modeller for kystbosetting i steinalderen, men at det isteden kan være fruktbart å se dette i lys av nyere etnografiske og etnoarkologiske studier (jf. kapittel 6). Videre ser det ikke ut til å være noen klar sammenheng mellom størrelse og materialkategori. Riktignok er grunnlagsmaterialet lite og den antatte dateringen av leirkarskårene er høyst usikker. Jeg mener likevel det kan se ut til å være en viss sammenheng mellom funnstedene med flest flintgjenstander og havstranda, mens det tilsvarende ikke er funnet leirkarskår i nærheten av denne stranda.

Kapittel 5.4.2 Oversikt over tidligere steinalderfunn

Etter endt feltsesong ble det foretatt en gjennomgang av tidligere arkeologiske funn (jf. Appendiks 2, oversiktstabell 2), samt faste fornminner (jf. kapittel 5.2), fra undersøkelsesområdet og tilgrensende gårder. For oversikt over hvilke skriftlige kilder som ble gjennomgått se katalog 2. Alle gjenstander funnet på gårdene Kyleberg, Jølle, Hervoll, Penne, Skeibrok, og Nordberg, og som ut fra disse kildene kunne dateres til steinalder eller bronsealder, eller som ikke kunne tidfestes sikkert til jernalder eller middelalder, ble gjennomgått.

De tidligere arkeologiske funnene fra området som er tilvekstført ved Universitetets Oldsaksamling, utgjør tre hovedgrupper av funn. For det første en rekke løsfunne enkeltgjenstander, først og fremst storredskaper fra steinalder, som i hovedsak er funnet i forbindelse med jordarbeid før 1950. Disse er funnet spredt i hele undersøkelsesområdet, i hovedsak i dyrka mark (jf. katalog 2 og Appendiks 2, oversiktstabell 2). Den geografiske spredningen av disse løsfunnene skiller seg dermed noe fra de registrerte funnstedene som finnes både i dyrka og udyrka mark. Begge funnkategoriene er imidlertid funnet i god avstand til både havstranda og andre typer åpent vann.

For det andre er det en gruppe løsfunne gjenstander fra et lite åkerstykk på Hervoll gnr.85/2, som trolig representerer et blandet boplassfunn, hvor enkelte gjenstander kan dateres til MNB-SN (jf. tabell 11). Disse funnene er gjort på samme sted som lok. 25, på et lite jorde

mellom nord-sør-gående bergrygger rett sør for Jølletjønn. Dette jordet utgjør idag den høyeste beliggende dyrka marka i området (114 moh.). I forbindelse med Farsundprosjektet (1991) ble det gjennomført en pollenanalyse av sedimenter fra Jølletjønn. Denne undersøkelsen viste en økning av pollen som antas å ha sammenheng med beite av tamdyr første gang 4790 ± 80 BP og deretter 3940 ± 139 BP, da også første kornpollen opptrer (Høeg 1995: 314, se kapittel 5.2). Jeg mener dette bør ses i sammenheng med de arkeologiske funnene fra samme periode rett sør for tjønna.

Den tredje gjenstandsgruppa er steinaldergjenstander som kom fram i forbindelse med de arkeologiske undersøkelsene av folkevandringstidsgården Penne innmark (gnr. 44/12) og utmark (gnr. 44/13), som ble gjennomført av Helge Gjessing i 1917 og 1918 og av Sigurd Grieg i 1932. Funnene utgjør trolig to boplassfunn fra siste del av yngre steinalder. Gjenstandene er i begge tilfeller funnet i forbindelse med utgravninger av tufter, gravhauger og røyser fra jernalder, og i hovedsak rett under disse eller i fyllmassene til haugene. Steinaldergjenstandene fra Penne 44/12 er funnet i området rett vest for helleristningen på Jærberget samme sted, og kan eventuelt ses i sammenheng med denne (jf. katalog 2 og Appendiks 2, oversiktstabell 2).

De fleste vanlige råstofftyper er representert i det tidligere innkomne gjenstandsmaterialet, det vil si både flint, bergkrystall, kvarts, kvartsitt, løse og harde bergarter, pimpstein og sandstein. Dessuten er det funnet endel grove uornerte leirkarskår både på Hervoll og Penne. Noen typologisk datering av keramikkmaterialet er stort sett ikke mulig, selv om leirkarskårene fra Penne trolig i hovedsak tilhører en jernalderkontekst. Det finnes imidlertid også skår både på Penne og Hervoll som kan tilhøre en eldre kontekst (jf. katalog 2 og Appendiks 2, oversiktstabell 2).

I tre tilfeller ser det ut til at de tidligere funnene fra området kan tilhøre samme kontekst som funnsteder registrert i forbindelse med denne undersøkelsen (jf. katalog 1 og 2, og Appendiks 2, oversikt 2). Dette gjelder C22606, - en tynnakkert, retteget øks av bergart som er funnet rett ved lok. 6 og 7. Videre er det gjort to funn (C22287, - et fragment av skafthulløks, samt et tapt funn av økser og pilspisser, trolig av stein, som ikke er aksesjonsført), på samme sted som lok. 10. Dessuten er det som nevnt funnet en rekke steinaldergjenstander som kan oppfattes som et blandet boplassfunn på Hervoll gnr. 85/2 på samme jordstykke som lok. 25.

DATERING

En rekke av de tidligere funnene fra området kan dateres typologisk (jf. tabell 11). Som vi ser er det bare et funn som kan dateres til eldre steinalder (det vil si MM), og dessuten et til første del av yngre steinalder (TN). De øvrige funnene kan i hovedsak dateres til MNB og SN, og som det går fram av tabellen er det gjort funn fra begge disse periodene på alle gårdene i området.

Funnsted	Referanse	Gjenstander	Dateringsforslag
Jølle 45	C20090	Sigersvolløks, spissnakket trinnøks	MM
Jølle 45/22	C22606	Tynnakk, retteget øks, bergart	TN
Jølle 45/19	C25220	Vestlandsøks	MNB
Jølle 45	C25602	Fragm. av tykknakk rettøks, bergart	MNB
Hervoll 85/2	C27645-d	Tykknakk tverrøks, flint	MNB
Hervoll 85/2	C27647	Vestlandsøks	MNB
Hervoll 85	C25343	Tykknakk tverrøks, bergart	MNB
Skeibrok 86/4	C25344	Tykknakk rettøks, bergart	MNB
Skeibrok 86	C21294	Tynnbladet, tykknakk tverrøks, flint	MNB
Skeibrok 86	C22286	B-spiss	MNB
Kylleberg 43/5	C22287	Fragm. av enkel skafthulløks	SN
Penne 44/12	C22161	Bladformet, flateretusjert spiss, flint	SN
Penne 44/13	C22304	Fragm. av enkel skafthulløks, fragm. av bladformet flateretusjert spiss, flint	SN
Penne 44	tapt	Skaftthulløks	SN
Jølle 45	C20089	Tosidig kjerneøks, flint	SN
Hervoll 85/2	C 27645-c	Flateretusjert fragm. av flint	SN
Hervoll 85	C25643	Pæreformet avslag med flateretusj	SN
Skeibrok 86/4	C25617	Fragm. av enkel skafthulløks	SN
Skeibrok 86/4	C26462	Flintdolk, type I B	SN
Skeibrok 86/5	C25598	Fragm. av flintdolk, trolig type III.	SN
Penne 44/12	C22163	Avslag av slipt redskap, flint	Yngre steinalder
Penne 44/12	C22164	Avslag av slipt redskap, flint	Yngre steinalder
Penne 44/12	C22168	Knokkellignende slipestein	Yngre steinalder
Hervoll 85/2	C27646	Avslag av slipt redskap, flint	Yngre steinalder
Skeibrok 86	C21293	Slipestein, blokk	Yngre steinalder

Tabell 11: Oversikt over daterte tidligere steinalderfunn fra området.

Kapittel 5.5. Oppsummering og konklusjon

Formålet med registreringa på Lista var todelt. For det første å undersøke hva vi faktisk gjør under en slik registrering, og hvorfor. For det andre å undersøke mulighetene for å finne spor etter steinalderbosetting utenom strandområdene. I dette kapitlet er både framgangsmåten og resultatet av denne registreringa beskrevet.

For å undersøke hvordan vi registrerer, det vil si hva som i praksis skjer i felt og hva som påvirker vår registreringsstrategi og plassering av prøvestikk i landskapet, var det avgjørende å sette ord på og dokumentere en størst mulig del av registreringsprosessen på en effektiv måte. Dette ble gjort ved hjelp av tre enkle teknikker. For det første gjennom å avmerke både positive og negative prøvestikk fortløpende i felt. Videre ble det formulert en begrunnelse for prøvestikkinga på registrerings skjemaene på alle funnstedene. Og endelig ble alle vurderinger og valg i felt forsøkt satt ord på og diskutert i dagboksform. Denne språkliggjøringa og dokumentasjonen av registreringsarbeidet innebar en bevisstgjøring av den hermeneutiske prosessen hvor det er et dialektisk forhold mellom registratorens forståelseshorisont og hennes erfaringer i felt. Det ble dermed klart at erfaringene og møtene med landskapet og funnene medførte at min egen forståelseshorisont (når det gjaldt lokalisering av bosetningsspor) var i kontinuerlig utvikling og endring under hele feltperioden. Dette innebar at mitt syn på mulighetene for å finne slike spor i undersøkelsesområdet var et helt annet ved slutten av feltarbeidet enn ved starten. I tillegg til dokumentasjonen spilte også tidsramma for feltarbeidet en viktig rolle i denne sammenhengen. Ved å bruke relativt mye tid i et såpass lite område, kunne jeg bygge opp og utvikle erfaring med landskap og funn over tid, og det var rom for refleksjon over egen praksis.

Dokumentasjonen av registreringsarbeidet spilte imidlertid også en avgjørende rolle i utviklinga av registreringsstrategien, og vurderinger og valg i felt. Ved å dokumentere og dermed reflektere over min egen praksis på denne måten, ble det mulig å aktivt konfrontere og utfordre denne praksisen. Slik jeg ser det var det altså gjennom dokumentasjonen at erfaringene fra registreringa ble samlet opp og satt ord på slik at de kunne betraktes på avstand. Denne dokumentasjonen var dermed avgjørende, ikke bare som en kartlegging av registreringsprosessen, men også for muligheten til å utfordre egne fordommer og forventninger under arbeidet i felt.

Med bakgrunn i disse erfaringene vil jeg trekke fram forhold som jeg mener har stor betydning for hvordan steinalderregistreringer gjennomføres og dermed også for resultatet: For det første registratorens erfaring fra tidligere registreringer, og med både landskapstyper og bestemte områder. Hvilke muligheter registratoren ser for funn i et bestemt område (det vil si hennes forforståelse) er avgjørende for valg av registreringsstrategi. Under registreringene på Lista bidro min manglende kjennskap til selve undersøkelsesområdet og til landskapstypen, til større kreativitet og refleksjon. Jeg tror imidlertid at dette ikke alltid vil skje i normale tilfeller, men kanskje heller føre til frustrasjon over manglende nøkler til landskapet. For det andre har registratorens evne til å utfordre sin egen forforståelse stor betydning. Dette er mulig dersom registreringa betraktes som en hermeneutisk prosess hvor data skapes, og ikke som en teknikk til innsamling av data. Dokumentasjon og refleksjon over vurderinger og valg i felt er nødvendige redskaper til dette. I tillegg til dette har som nevnt tidsramma for feltarbeidet stor betydning i sammenheng med dette.

For å kunne utfordre det tradisjonelle synet på boplasslokalisering i felt (det vil si strandmodellen) var det to forhold som var avgjørende. Det ene var avgrensningen av undersøkelsesområdet på tvers av landskapet, slik at flere terrengetyper og områdene bakenfor

stranda ble inkludert i undersøkelsen. Dette gjorde det mulig å fokusere på områder og terrengetypen som vanligvis får liten oppmerksomhet i forbindelse med steinalderregistreringer i kystområder slik som Lista. Det andre var utfordringa av egne fordommer om lokalisering. Ettersom disse fordommene utgjør arkeologens egen forståelseshorisont, kan ikke disse fordommene nøytraliseres. Det er derimot mulig å avsløre og konfrontere disse fordommene, en konfrontasjon som kan utgjøre utgangspunktet for en vurdering av prioriteringer og praksis. Et viktig redskap i en slik prosess er som nevnt dokumentasjonen av valg og prioritering i felt.

Den uvanlige områdeavgrensningen sammen med utfordringa av egne fordommer, gjorde det altså mulig å prøvestikke i undersøkelsesområdet ut fra andre kriterier enn de tradisjonelle lokaliseringsvariablene. Det ble lagt vekt på å registrere alle deler av undersøkelsesområdet like godt, og uavhengig av tradisjonelle oppfatninger om lokalisering. Utgangspunktet var å undersøke alle steder hvor det overhodet var mulig, ikke bare sannsynlig, å finne spor etter aktiviteter eller bosetning. Det er imidlertid ikke mulig å stikke absolutt alle steder, og en form for utvalg ble selvsagt likevel gjort. Til tross for mest mulig åpenhet med hensyn til lokalisering, viste det seg etterhvert en tendens til valg av steder som skilte seg fra området omkring, ved at de utgjør tydelige punkter eller grenser i landskapet. Da jeg ble oppmerksom på dette, og andre mindre tydelige steder i landskapet ble prøvestukket, ble det gjort funn også her.

Et forhold som hadde betydning for mulighetene til å utfordre den tradisjonelle tenkinga, var min egen bevegelse i landskapet. Gjennom hele feltperioden ble det lagt vekt på å variere valg av veier både innenfor og inn i området. Dessuten ble samme sted gjerne besøkt flere ganger. Ved å variere måten jeg beveget meg på i landskapet på denne måten, så jeg steder fra stadig nye vinkler og kunne dermed i mange tilfeller oppdage nye muligheter for prøvestikking. Et annet forhold som også spilte en viktig rolle for muligheten til å utfordre strandmodellen, var den relativt lange tida som ble brukt i området. Det at jeg tilbragte relativt mye tid i undersøkelsesområdet, og brukte betydelig lengre tid på registreringa enn hva som er vanlig i forvaltningssammenheng, hadde betydning for utviklinga av min egen forståelseshorisont gjennom erfaringene med landskapet og funnene over tid. Det ser ikke ut til at det var noen klar sammenheng mellom antall funn og antall gravde prøvestikk under dette feltarbeidet. Isteden mener jeg altså at erfaringa med området over tid hadde større betydning for hvor mange og hvilke funn som ble gjort.

I kapittel 5.4 er resultatene av denne framgangsmåten presentert. Det ble registrert i alt 40 funnsteder, spredt i hele undersøkelsesområdet. Materialet karakteriseres av få og fragmenterte funn, og er slik sett preget av å være et registreringsmateriale. Av hardmaterialer dominerer flint, selv om det også ble funnet uvanlig mange leirkarskår. Det ble verken lagt vekt på å avgrense funnstedene eller å framskaffe daterbart materiale ved hjelp av prøvestikkinga. Likevel inneholder 10 funnsteder materiale som kan plasseres innenfor en tidsperiode. Av disse inneholder 2 funnsteder materiale fra eldre steinalder, mens 4 funnsteder inneholde materiale fra yngre steinalder eller bronsealder. Videre inneholder 4 funnsteder materiale som kan tilhøre ulike perioder (steinalder, bronsealder eller jernalder).

I et typisk kystområde som Lista vil man vanligvis forvente en konsentrasjon av steinalderbosetning langs havstranda. Øvre marin grense i området er omlag 7 meter, og det er lite trolig at det finnes spor bevart under 10 m.o.h. Resultatet fra denne undersøkelsen viste imidlertid en jevn spredning av funnsteder i hele området, mellom 10 og 120 m.o.h. Bare en drøy fjerdedel av alle funnstedene (11 stk.) kan oppfattes som landskapsmessig knyttet til havstranda, og funnstedenes minste avstand til denne stranda (representert ved 10-meters koten) er jevnt spredt fra 5 til 990 meter i luftlinje. En tilsvarende undersøkelse av funnstedenes relasjon til alle typer åpent vann, viste at i underkant av halvparten av funnene

(18 stk.) kan knyttes landskapsmessig til vann, det vil si enten havstranda, Jølletjønn, eller en av bekkene i området. Minste avstand til vann for alle funnstedene var jevnt spredt mellom 5 og 260 meter i luftlinje. Videre ser det ut til at funnstedene fordeles relativt jevnt i forhold til de fire landskapstypene i området. Det vil si at det lå like mange funnsteder (12 stk.) i tre av landskapstypene (strandområdet, lavlandsområdet innenfor, og i heia øverst i området), mens det bare ble gjort 4 funn i den bratte lia mellom lavlandsområdet og heia. Dette lave antallet kan imidlertid ha sammenheng dels med terrengforhold, og dels med prioriteringer under registreringa. De bevarte steinalderboplassene i dette området er altså i hovedsak *ikke* konsentrert langs havstranda, og det er heller ingen generell sammenheng mellom funnstedenes beliggenhet og nærhet til åpent vann. Funnstedene er snarere jevnt spredt i landskapet, i stor grad uavhengig av vann og strandlinjer. Dermed kan heller ikke *lokaliseringa* av boplassene i området forklares ved hjelp av en sjøfangstøkonomi alene. Det er nødvendig å lete etter andre årsaksforklaringer, og betrakte steinalderbefolkningas bosetning og bruk av dette landskapet på alternative måter.

Vann ser, med mulig unntak av de mest funnrrike boplassene, altså ikke ut til å representere noe lokaliseringsfokus for steinalderbosettinga i området. Det er derfor gjennomført en analyse av funnstedenes relasjon til andre lokaliseringsvariabler som det ofte tas hensyn til i forbindelse med steinalderregistreringer. De ulike funnstedenes egenskaper er undersøkt med hensyn til drenering av undergrunn, helling, himmelretning og solforhold, le for vind, og utsikt. En undersøkelse av disse variablene enkeltvis viser at de fleste funnstedene ligger på tørr undergrunn, men også at nesten en fjerdedel ligger på fuktig undergrunn. Videre ligger de fleste enten i flatt eller skrånende terreng, mens svært få ligger i bratt terreng. De fleste ser også ut til å ha god eller middels utsikt, mens verken le for vind eller hvilken himmelretning funnstedet er vendt mot ser ut til å spille noen rolle. Utgangspunktet for vurderinga av disse variablene er den alminnelige oppfatningen om at disse lokaliseringsvariablene representerer allmennmenneskelige behov for komfort. I kapittel 3 ble det påpekt hvordan en slik rasjonalisering av disse lokaliseringsvariablene er vanlig i norsk steinalderforskning. Det enkelte funnstedet ble gitt poeng i forhold til dette, med laveste poeng for beste egenskaper. Dette innebærer at vi ville forvente flere funnsteder med samlet sett god lokalisering (det vil si lav poengsum), og færre med dårlig (det vil si høy poengsum). Ved en samlet vurdering av lokaliseringsvariablene for de ulike funnstedene, er det imidlertid ingen slike tendenser. Tvert i mot er det også her en relativ jevn spredning av funnsteder i forhold til samlet poengsum for lokalisering. Det ser imidlertid ut til at om lag halvparten av funnstedene totalt sett har middels lokaliseringsegenskaper. Med utgangspunkt i den samme tenkemåten kan man forvente at en god lokalisering med hensyn til en enkel variabel ville kunne kompensere for en ellers dårlig lokalisering. I dette materialet ser det imidlertid ut til at bare tørr undergrunn kan ha hatt en viss slik kompensereffekt. Ut over dette ser det ikke ut til å være noen egenskap som skiller seg spesielt ut, ved at den foretrekkes framfor eller kompenserer for andre dårlige egenskaper. En tilsvarende sammenligning med funnstedenes relasjon til vann, viste ingen sammenheng. Tvert imot synes de funnstedene med en ellers dårligst lokalisering, også å mangle tilknytning til vann.

Som nevnt er de fleste funnstedene små. I alt er det funnet 10 eller færre gjenstander på 3/4 av funnstedene, mens noen få har 15–34 gjenstander. Bare på 3 av funnstedene er det funnet flere enn 70 gjenstander. Det er en relativt jevn spredning av store og små funnsteder i hele området, både når det gjelder høyde over havet og avstand til vann. Det er videre ingen sammenheng mellom materialkategorier og funnstedens størrelse. Både flint og leirkar ble funnet på så vel store som små funnsteder.

I tillegg til funn fra registreringa presenteres det en oversikt over tidligere funn fra området. Disse funnene er spredt i hele undersøkelsesområdet, og like langt unna vann og

havstranda som de registrerte funnstedene. De tidligere funnene har imidlertid en noe mindre utbredelse, i og med at de så å si bare er funnet i dyrka mark.

Oppsummerende kan vi si at det er gjort flere funn på flere og andre steder enn man normalt ville forvente i et slikt kystområde. Videre kan spredningen av disse funnstedene i landskapet ikke alene forklares ut fra en sjøfangst økonomi, men det må i stedet søkes andre mulige forklaringer på denne lokaliseringa. Det ser også ut til at de fleste funnstedene er relativt små. Mange av disse funnstedene skal derfor muligens ikke oppfattes som regulære boplasser, men som spor etter andre typer aktiviteter. Dersom Lista ikke representerer et unntak med hensyn til boplasslokalisering, men kan oppfattes som representativt for kystområder i Norge, mener jeg at den etablerte strandmodellen ikke uten videre kan brukes som en generell lokaliseringsmodell i forbindelse med steinalderregistreringer. Jeg mener dessuten at denne undersøkelsen har vist at tradisjonelle registreringer basert på denne modellen bare fanger opp en del av funnstedene i et undersøkelsesområde, og at den bare er egnet til å fange opp funnsteder med bestemte lokaliseringer i enkelte typer landskap. Bruk av den tradisjonelle framgangsmåten medfører dermed at vi går glipp av et stort antall bosetningsspor fra steinalder.

KAPITTEL 6. REGISTRERING SOM ERFARING

I innledningen ble det reist spørsmål om dagens registreringsmetode er tilfredsstillende eller om den bør revurderes. Denne boka har forsøkt å svare på dette spørsmålet gjennom å diskutere både de epistemologiske forutsetningene for metoden og den forskningshistoriske bakgrunnen for den. I 1993 gjennomførte jeg en steinalderregistrering på Lista i Farsund kommune, Vest-Agder, hvor jeg forsøkte å utfordre dagens registreringspraksis. Det var to hovedformål med denne undersøkelsen. For det første å undersøke hvordan vi registrerer, det vil si hva som skjer i felt og hva som påvirker vår registreringsstrategi og plassering av prøvestikk i landskapet. For det andre å utfordre gjeldende oppfatninger om boplasslokalisering. I det følgende vil hovedkonklusjonene fra denne undersøkelsen oppsummeres, og resultatene brukes som bakgrunn for å vurdere dagens registreringspraksis.

I kapittel 1 ble det påpekt at det stilles få spørsmål til registreringspraksisen innenfor norsk steinalderforskning. Og videre at det i liten grad tas hensyn til registratorenes prioriteringer og valg under registreringene, i forbindelse med seinere utgravninger og tolkninger av det samme området. *Hvordan har denne situasjonen oppstått?* Jeg mener det er to hovedårsaker til dette. For det første har dette sammenheng med den erkjennelsesteoretiske ramma for arkeologien generelt, og for feltmetodene spesielt. Her siktes det særlig til synet på forskerens rolle i dataproduksjonen. For det andre henger det sammen med det arkeologiske datamaterialets karakter. I det foregående er det gjort rede for hovedtendenser i det generelle synet på metode og metodens rolle i arkeologien, og utviklinga av steinalderregistreringa er sett i sammenheng med dette. Gjennomgangen i kapittel 2 viser i grove trekk hvordan synet på metode og metodens rolle har skiftet i takt med det teoretiske rammeverket for arkeologien. Innenfor den kulturarkeologiske tradisjonen ble feltmetoder, deriblant steinalderregistrering, først og fremst oppfattet som en feltteknikk og et håndverk som arkeologen brukte til innsamling av data. Forskeren ble ikke oppfattet som produktiv i sitt forhold til data, og hennes personlige forutsetninger ble derfor ikke oppfattet som et problem, men som en forutsetning for en vellykket datainnsamling. I den forbindelsen ble det lagt vekt på forskerens erfaring og kompetanse. Når det gjelder steinalderregistrering kommer dette til uttrykk i litteraturen gjennom omtalen av Anders Nummedal og registreringsmetoden han brukte for å finne steinalderboplasser. Nummedal ble betraktet som en forsker med spesielle evner som gjorde ham i stand til å finne steinalderboplasser, en ferdighet som ikke kunne læres like godt av andre. Metodens effektivitet ble dermed knyttet til Nummedal selv, og som et resultat av dette ble ikke metoden dokumentert, og Nummedals kunnskaper og erfaringer når det gjaldt steinalderregistrering ble ikke ført videre av andre forskere i samtida. Innenfor den prosessuelle arkeologien inngikk feltmetodene som en del av det metodiske apparatet som skulle sikre en objektiv forskning. I den forbindelsen var det viktig å nøytralisere forskerens innflytelse på datainnsamlinga. Forskerens personlige erfaring ble i mange sammenhenger oppfattet som et problem, og som noe som kunne medvirke til en subjektiv slagside i forskninga. Det ble derfor lagt vekt på å utvikle kontrollerbare og nøyaktige metoder. Samtidig ble forskerens erfaringer i felt, og hennes valg og prioriteringer knyttet til dette, sett på som mindre relevant å diskutere og dokumentere. Når det gjelder steinalderregistrering, har dette ført til en fokusering på de tekniske og praktiske sidene ved metoden, slik som størrelse og form på prøvestikkene, sålding, og avstand mellom stikkene. Det er også gjort enkelte forsøk på statistisk baserte metoder for prøvestikking, uten at dette har medført noen generell endring av registreringspraksisen. I hovedsak betraktes derfor metoden for steinalderregistrering fortsatt som en teknikk og et håndverk som må læres gjennom praktisk erfaring i felt, samtidig som betydningen av denne erfaringa i liten grad diskuteres.

Innenfor den postprosessuelle diskusjonen har forskerens rolle i vitenskapsproduksjonen vært et sentralt tema. Her oppfattes forskerens erkjennelsesmessige forutsetninger som et grunnleggende premiss i forskningen, og forskeren ses på som produktiv i sitt forhold til data. Data samles ikke inn, men skapes av forskeren. De grunnleggende forutsetningene for forskningen er knyttet til selve forståelsens karakter, og en stor del av diskusjonen har dreid seg om arkeologens muligheter til å forstå eller oppnå kunnskaper om fortida. Denne diskusjonen har imidlertid først og fremst fokusert på metoder til analyse og tolkning av data, og bare unntaksvis har man diskutert forskerens rolle i sammenheng med dataproduksjon og feltmetoder. Denne ulike behandlingen av forskjellige metoder mener jeg henger sammen med det generelle skillet mellom to metodekategorier i arkeologien: På den ene sida den såkalte vitenskapelige metodologien, og på den andre sida det som blir sett på som praktiske og tekniske framgangsmåter til produksjon av data (jf. B. Olsen 1997).

Det arkeologiske datamaterialets karakter har betydning for vårt syn på data og for vår tilgang til dette materialet. Arkeologiens primære datamateriale består av konkrete gjenstander som kan plukkes opp og tas med inn til museene. Tilsynelatende starter dermed tolkningen av disse "funnene" først etter feltarbeidet. Og disse gjenstandenes enkle hverdagslighet kan gi en følelse av nærhet til, og umiddelbar forståelse av, fortidas mennesker. Arkeologen glemmer derfor lett sin produktive rolle i forhold til data. Resultatet er i mange tilfeller et nærmest empiristisk syn på data og en oppfatning av fortida som a priori, til tross for et ellers relasjonelt syn på virkeligheten. Jeg mener imidlertid at arkeologens erfaringer i felt har like stor betydning for dataproduksjonen, som for eksempel etnografenes erfaringer i forbindelse med deres dataproduksjon. Men fordi disse erfaringene er underforståtte, kommer de sjelden til uttrykk i arkeologiske tekster. Slik jeg ser det har derfor både den erkjennelsesteoretiske ramma for arkeologien, og det arkeologiske datamaterialets karakter medvirket til at arkeologens rolle i dataproduksjonen sjelden diskuteres. Konsekvensene av denne mangelen på diskusjon, er at man i praksis gjennomfører feltarbeid på samme måte som tidligere. Dette gjelder også metoden for steinalderregistrering, som ikke ble diskutert i sammenheng med den grunnleggende epistemologiske kritikken av faget som ble gjennomført på 1980- og 90-tallet. Derfor fungerer den fortsatt som en empiristisk og positivistisk basert praksis, og registratorens erfaringer, valg og prioriteringer i felt er i liten grad dokumentert, diskutert og kritisert. Fordi steinalderregistreringer utgjør en del av den primære dataproduksjonen i faget, mener jeg en slik mangel på diskusjon innebærer et problem i forskningen.

Er det så mulig å undersøke og formidle hva registratorens erkjennelsesmessige forutsetninger for steinalderregistreringa består av? Et grunnbegrep innenfor filosofisk hermeneutikk (Gadamer 1997 [1960]), er at forutsetningen for all forståelse og erfaring, også innenfor vitenskapen, er en forforståelse av forståelsesobjektet. Videre er denne forforståelsen, eller forståelseshorisonten, et resultat av tidligere erfaring og forståelse, samtidig som den endres i takt med nye erfaringer. Slik sett er det et dialektisk forhold mellom vår forståelseshorisont og våre erfaringer. I forskningssammenheng innebærer dette i korte trekk at vi har bestemte forventninger til data. Disse forventningene omfatter blant annet hva data består av, og hvordan de framtrer for oss. Denne forforståelsen danner utgangspunkt for vårt valg av metode til produksjon av data. Når det gjelder steinalderregistrering, betyr dette at vi har bestemte forventninger til hvor vi kan finne steinalderboplasser, hva de inneholder og hvordan de framtrer. Denne forforståelsen eller forventningen, bestemmer hvor, og på hvilken måte, vi leter etter disse boplassene. Slik sett er det først og fremst registratorens forforståelse av boplasslokaliseringa og hennes erfaringer fra tidligere registreringer, som utgjør de erkjennelsesmessige forutsetningene for registreringa, og som

danner grunnlaget for valg av framgangsmåte. Dessuten vil de erfaringene vi hele tida gjør i felt i forbindelse med registreringene, innebære en kontinuerlig påvirkning av forventningene. På bakgrunn av dette kan steinalderregistrering betraktes som en hermeneutisk prosess, hvor stadig nye forståelser skapes i arkeologens møte med landskap og arkeologiske funn.

Det er en vanlig oppfatning at mengden og karakteren av en arkeologs tidligere registreringserfaring har betydning for kvaliteten på, og resultatet av, en registrering. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom den alminnelige oppfatningen om at metoden for steinalderregistrering er noe som først og fremst læres gjennom praksis i felt - det er en erfaringssak, og ikke er noe man leser seg til. Det refereres også ofte til generell registreringserfaring i litteraturen (jf. kapittel 3.2). Til tross for dette er det altså sjelden at denne erfaringa, og hva den består av, diskuteres i litteraturen (jf. kapittel 3.2).

Hvordan kan vi så gå fram for å undersøke og formidle registratorens forforståelse og erfaring i forbindelse med steinalderregistrering? En måte å gjøre dette på er å undersøke den forskningshistoriske bakgrunnen for registreringspraksisen, og alminnelige forforståelser knyttet til denne. Dette vil jeg komme tilbake til nedenfor. Men ettersom registreringa innebærer en kreativ og dynamisk forståelsesprosess, er det også viktig å undersøke hva som skjer i forbindelse med registreringer og hva denne prosessen består av. Dette krever refleksjon overfor egen forforståelse og praksis, og overfor egne valg, prioriteringer og erfaringer i felt. Blant annet er det nødvendig å sette ord på disse erfaringene og valgene.

Hodder (1999) har vist hvordan en slik prosess kan undersøkes og dokumenteres i forbindelse med utgravninger. Han bruker språkliggjøring og dokumentasjon som et redskap til selvrefleksjon, og viser hvordan dette i seg selv innebærer en dialektisk prosess hvor framgangsmåtene i felt, tolkninger av data og dokumentasjonen påvirker hverandre gjensidig. En slik prosess innebærer at språkliggjøringen av felterfaringene må skje underveis i felt. Dette er mulig ved hjelp av alminnelige dokumentasjonsteknikker. I forbindelse med registreringa på Lista 1993 forsøkte jeg å gjennomføre en slik dokumentasjon av registreringsprosessen. Et av formålene med registreringa var å undersøke hvordan vi velger og prioriterer for eksempel plasseringen av prøvestikk i felt. Det var derfor avgjørende å dokumentere tankeprosesser og diskusjoner omkring dette spørsmålet på ulike måter. En forutsetning for dette var selvsagt en stadig refleksjon over mine egne prioriteringer og valg av framgangsmåte. For å få til dette, tok jeg i bruk tre alminnelige typer dokumentasjon av registreringsarbeidet. For det første ble det ført dagbok hver kveld, der det i tillegg til en beskrivelse av dagens arbeid, også ble nedtegnet tanker, tvil og spørsmål som dukket opp i forbindelse med feltarbeidet. Dette innebar en fortløpende diskusjon av registreringsstrategien i skriftlig form, og det ble blant annet lagt vekt på å gi en begrunnelse for prioriteringer som ble gjort underveis. For det andre ble det også gjort slike nedtegnelser på registreringsskjemaene for funnstedene. Her ble det formulert en begrunnelse for hvorfor det i utgangspunktet ble prøvestykket på det enkelte stedet. For det tredje ble alle prøvestykkene, også de negative, merket av på arbeidskartet. Dette ga både en god oversikt over progresjonen i arbeidet, og ikke minst fungerte det som en visualisering av prioriteringer med hensyn til omfang og spredning av prøvestykkene. Denne dokumentasjonen var ikke spesielt omfattende eller krevende med hensyn til tidsbruk. Den hadde imidlertid flere viktige konsekvenser. Dokumentasjonen fungerte som en bevisstgjøringsprosess. Jeg ble tvunget til å reflektere over hva jeg gjorde og hvorfor. Denne økte bevisstheten omkring registreringsstrategien var dessuten en forutsetning for å kunne utfordre tradisjonelle lokaliseringmodeller. Videre ga dokumentasjonen en detaljert oversikt over, og begrunnelser for, prioriteringene. Dette medførte at jeg ble i stand til å kontrollere, og eventuelt justere, spredningen av arbeidsinnsatsen i undersøkelsesområdet. For eksempel ble jeg på den måten oppmerksom på områder som jeg hadde oversett, og kunne bøte på dette underveis. På denne måten hadde

dokumentasjonen og selvrefleksjonen en direkte effekt på framgangsmåten i felt. Samlet medvirket dette til et annet resultat av undersøkelsen, enn det en tradisjonell framgangsmåte ville gitt.

Denne selvrefleksjonen medvirket dessuten til en synliggjøring av flere forhold som påvirker registreringsprosessen, og som er knyttet til erfaringa i felt. Her skal det kort nevnes noen slike forhold som jeg mener hadde betydning for gjennomføringa og resultatet av registreringa på Lista. Det er allerede pekt på at tidligere registreringserfaringer har betydning for våre forventninger til et undersøkelsesområde, med hensyn til funnpotensial og hvor i området det er mulig å finne boplasser. En del av denne erfaringa utgjør erfaring med bestemte landskapstyper og områder. Når vi registrerer gjør vi dette innenfor en bestemt type landskap. Landskaper varierer med hensyn til topografi, jordsmonn, vegetasjon, kystlinjer, vassdrag, ferdselsårer, bebyggelse, kulturminner osv. Og ulike landskapstyper krever ulike innfallsvinkler og framgangsmåter. Når vi beveger oss i et landskap, opplever vi og tar inn over oss alle disse egenskapene ved landskapet. Vi gjør erfaringer som utgjør grunnlaget for vår forståelse av landskapet. I vante omgivelser kan en erfaren registrator fort peke ut stedene med størst potensial. I ukjente områder tar det derimot tid å bli fortrolig med landskapet, både når det gjelder å bevege seg og orientere seg der, og å finne fram til steder med vegetasjon og jordsmonn som er egnet for prøvestikking. Sett i forhold til arealet, ble det brukt relativt lang tid på registreringa på Lista sammenlignet med hva som er vanlig. Dette betød ikke bare at det kunne graves mange prøvestikk, men det ga også en mulighet til å bli godt kjent i undersøkelsesområdet. Dette hadde en direkte betydning for antallet registrerte funnsteder i forbindelse med undersøkelsen. Det ble også lagt vekt på å variere veier inn i og gjennom undersøkelsesområdet, slik at jeg stadig opplevde landskapet fra nye vinkler. Ved flere anledninger fikk jeg på denne måten øye på steder som var verdt å prøvestikke, men som jeg tidligere hadde vurdert som uegnede eller umulige.

Til slutt skal det nevnes at til tross for forsøket på hele tida å være bevisst og å utfordre min egen forforståelse av boplasslokaliseringa, hadde jeg likevel en tendens til å fokusere på og prøvestikke steder som på ulike måter skilte seg fra landskapet omkring, for eksempel små flater, innunder bergvegger, inntil store flyttblokker, langs vann osv. Slike steder er knyttet til tydelige landskapstrekk som utgjør grenser eller punkter i landskapet. Store homogene områder som manglet slike trekk ble derimot lett oversett. Det er imidlertid klart at etter hvert som jeg fant nye, og av og til uventede, funnsteder ble min oppfatning av hvilke steder som var egnede, eller mulige, endret. Jeg hadde derfor en helt annen oppfatning av landskapet i undersøkelsesområdet, og av mulighetene for å finne forhistoriske bosetningsspør her, mot slutten av registreringa sammenlignet med starten på undersøkelsen.

Steinalderregistreringer i Norge er i hovedsak blir utført i eller i tilknytning til vann og strandområder i ulike typer landskap, mens områder uten noen slik tilknytning i mindre grad blir registrert. *Hva er bakgrunnen for denne praksisen?* Ovenfor er det flere ganger pekt på at vår forforståelse av steinalderboplassenes beliggenhet i landskapet spiller en avgjørende rolle i registreringspraksisen. Innenfor steinalderforskninga i Norge oppfattes langt de fleste steinalderboplassene som strandbundne eller knyttet til stranda. Det er derfor naturlig å se registreringspraksisen i sammenheng med dette synet på boplasslokalisering. Både dette synet, og denne registreringspraksisen, kan følges tilbake til begynnelsen av 1900-tallet, og i kapittel 3 og 4 er det gjort rede for noen hovedtrekk i utviklinga og etableringa av disse. Utgangspunktet for dagens syn på boplasslokalisering kan følges tilbake til W. C. Brøggers (1905) kobling av nøstvetboplassene til det samme strandlinjenivået som de danske ertebølleboplassene lå ved. Brøggers formål var først og fremst en datering av nøstvetboplassene. Men blant annet gjennom å knytte argumentasjonen til økonomiske forhold i eldre steinalder, ble denne sammenhengen mellom boplasslokalisering og

strandlinjer etter hvert etablert som en generell modell for boplasslokalisering. Gjennom sine registreringer langs hele norskekysten fra 1910-1942, bidro Nummedal i sterk grad til å styrke denne oppfatningen. Han tok utgangspunkt i den geologiske metoden for registrering av kvartære strandlinjer, og brukte både spade og en mental rekonstruksjon av det fortidige landskapet, som redskaper i denne registreringa. Nummedals funn resulterte i en mangedobling av antallet kjente steinalderboplasser, og sammen med boplassen på Sumtangen, utgjorde disse boplassenes strandtilknytning et viktig utgangspunkt for de første vassdragsregistreringene på slutten av 1950-tallet. Ved starten av disse registreringene kjente man imidlertid lite til Nummedals teknikk, og det ble derfor først og fremst tatt utgangspunkt i de praktiske forholdene i undersøkelsesområdene, som gjorde det umulig å overflateregistrere. Martens og Hagen utviklet derfor metoden så og si på nytt, med hjelp fra E. Johansen. Utgangspunktet for framgangsmåten var i hovedsak den alminnelige oppfatningen om boplassenes strandtilknytning. Også i fjellområdene ble boplasslokaliseringa sett i sammenheng med ervervsmessige forhold, og først og fremst knyttet til massefangst av rein. Lokaliseringa langs strendene ble sett på som naturlig og selvsagt, samtidig som så og si alle boplasser man kjente til lå slik i terrenget. Det var derfor ikke naturlig å registrere utenfor strandområdene. I åra som fulgte ble både registreringsmetoden og synet på boplasslokaliseringa videreført gjennom den praktiske opplæringa av registratorer i felt, og framgangsmåten under de første vassdragsregistreringene fungerte som utgangspunkt for seinere registreringspraksis. Den alminnelige koblinga av boplasser til strender utgjorde en sentral del av registreringsmetoden, og dette synet på boplasslokalisering ble dermed konsolidert gjennom bruken av metoden. Det ser også ut til at det etter hvert skjedde en omforming av strandmodellen til en selvstendig registreringspraksis, som fungerte uavhengig av den opprinnelige økonomiske begrunnelsen for modellen. I løpet av 1970-tallet ble det dermed etablert en registreringspraksis som først og fremst tok utgangspunkt i de topografiske trekkene som karakteriserer strandmodellen, og som omfattet klare normer for hvor man mente det var mulig å finne boplasser. Gjennom fokuseringa på topografiske forhold, ble betydningen av de ervervsmessige argumentene svekket i registreringsammenheng, og framgangsmåten ble sett på som brukbar i alle landskapstyper.

Denne registreringspraksisen ble også benyttet i kystområdene og i lavereliggende skogsområder i annen halvdel av 1900-tallet. I de første tiåra ble det gjennomført få større registreringer, men fra omkring 1980 økte antallet registreringsprosjekter i forbindelse med utbygginger blant annet langs kysten, og mange av disse prosjektene ble publisert i rapportform. I disse rapportene ser vi en klar tendens til standardisering av dokumentasjon og omtale av topografien i undersøkelsesområdene. Topografien utgjør her det viktigste grunnlaget for en vurdering av områdenes funnpotensial. I sammenheng med dette ble det definert et sett lokaliseringsvariabler med utgangspunkt i lokaltopografiske og lokalklimatiske forhold, som gjennom hele århundret hadde vært brukt i argumentasjonen omkring boplasslokaliseringa. Nemlig nærhet til strand, havn og fangstressurser, tørr og jevn undergrunn, god utsikt, og le for vind. Bruken av disse lokaliseringsvariablene kan ses i sammenheng med både det økofunksjonalistiske samfunnssynet som har preget store deler av steinalderforskninga i Norge på 1900-tallet, og med behovet for variabler som var gjenkjennbare i felt. I forlengelsen av dette, og i sammenheng med problemer knyttet til registreringer av boplasser i felt, har Bjerck (1989) og Bergsvik (1991) på en bredere basis diskutert hvilke faktorer som styrte boplasslokaliseringa i steinalderen. Forfatterne tok utgangspunkt i den tradisjonelle strandmodellen, og i steinalderens økonomiske og økologiske forhold, som grunnlag for både utvalg av faktorer og for den praktiske registreringa. Inspirert av amerikanske registreringsmetoder (basert på statistisk utvalg av testpunkter) forsøkte Bjerck og Bergsvik på ulike måter å unngå representativitetsproblemene knyttet til den

subjektivt baserte registreringspraksisen. Ved å gjennomføre registreringer med fast avstand mellom prøvestikkene skulle registratorens personlige erfaringer og valg fjernes fra registreringsprosessen. Begge undersøkelsesområdene var imidlertid, på vanlig måte, lagt nedenfor og omkring øvre marin grense, og resultatene har derfor begrenset verdi når det gjelder å forstå bruken av landskapet utenom strandområdene. Resultatet av undersøkelsene var i hovedsak en bekreftelse av de faktorene det tidligere hadde vært fokusert på. Begge forfatterne la vekt på havneforhold og nærhet til sjøfangstressurser, noe som i hovedsak innebar en presisering av den tradisjonelle strandtilknytningen. Resultatet var dermed i hovedsak en reproduksjon av gammel kunnskap, hvor man først og fremst oppnådde å sette denne kunnskapen i system.

I innlandet har det ikke blitt definert noe tilsvarende fast sett av lokaliseringsvariabler slik som for kystområdene, selv om synet på boplasslokaliseringa her i hovedsak karakteriseres av de samme trekkene. I løpet av 1980- og 90-tallet ble det imidlertid gjennomført flere undersøkelser i innlandsområder, hvor både strandmodellen og registreringspraksisen ble utfordret. Jeg har pekt på ulike forhold som årsaker til dette, slik som at disse registreringsområdene manglet store vann og vassdrag, eller at registratorene har hatt en annen erfaringsbakgrunn enn den som er vanlig. Og ikke minst spilte et bevisst ønske om å utfordre registreringspraksisen en viktig rolle i forbindelse med noen av undersøkelsene (jf. for eksempel Bjørge 1986, 1988, Bjørge et al. 1992, Fuglestvedt 1992). Disse undersøkelsene dokumenterte bruk og bosetting i områder utenom de store vannene og vassdraga i innlandet i steinalderen. Denne kunnskapen har medført en mer åpen holdning til boplasslokaliseringa i fjellet og innlandet, men har likevel ikke fått noen praktiske konsekvenser i form av en generell endring av registreringsmetoden. Dette mener jeg blant annet kan ses i sammenheng med den manglende oppmerksomheten omkring hvilken betydning synet på ervervet i fjellet og innlandet har hatt for utviklinga og etableringa av strandmodellen i disse områdene. I forbindelse med de første vassdragsregistreringene i fjellet ble fangst av rein og til dels fiske, sett på som de viktigste ressursene i disse områdene. Disse ressursene ble oppfattet både som årsaken til utnytting av fjellområdene, og som forklaring på de enkelte boplassenes lokalisering. Det var særlig massefangst av rein som etter hvert ble knyttet til argumentasjonen omkring boplasslokalisering, og i løpet av 1970- og 80-tallet dannet dette også en viktig begrunnelse for registreringer langs vassdrag og reinsdyrtrekk. I disse områdene ble altså strandmodellen begrunnet på en annen måte enn langs kysten, selv om registreringsstrategien i hovedtrekk var den samme. Bruken av samme registreringsstrategi var mulig i og med løsrivinga av strandmodellen og registreringsmetoden fra dens opprinnelige økonomiske begrunnelse. Et annet eksempel på en slik løsrivet praksis er bruken av samme framgangsmåte i skogsområder hvor elg og skogsrein må ha representert det viktigste storviltet. Jeg mener at verken massefangst av rein eller jakt på skogsdyr i seg selv kan forklare boplasslokalisering langs vann og vassdrag i skog og fjellområder, men at denne boplasslokaliseringa må forklares på andre måter.

Slik jeg ser det har altså den norske steinalderforskninga i stor grad vært preget av det samme synet på steinalderboplassenes lokalisering gjennom de siste 100 åra. Synet på lokalisering har blitt nyansert og presisert, men den viktigste lokaliseringsmodellen er langt på vei den samme i dag som på begynnelsen av 1900-tallet. Denne strandmodellen har dannet det viktigste utgangspunktet for utviklinga og etableringa av registreringspraksisen. Vi har sett at strandmodellen og dens økonomiske begrunnelse blir brukt om hverandre som premiss og konklusjon, og at dette dermed innebærer et problem i forskninga. Og det er også pekt på at den sterke sammenkoblinga av strandmodellen og registreringsmetoden innebærer en selvbekreftende registreringspraksis, ved at det først og fremst registreres der erfaringa tilsier

at boplassene finnes, nemlig langs strendene. Til en viss grad har nok utbyggingsområdenes beliggenhet og avgrensning virket strukturere på registreringspraksisen gjennom å sette rammer for registreringsområdene. Imidlertid har vann og strandlinjer vært hovedfokus for registreringene i de fleste tilfellene, selv om de også omfattet andre landskapstyper. Det skal også bemerkes at strandmodellen hele tida har vært basert på jakt- og fangstøkonomi, mens jordbruk ikke har fungert som noe tilsvarende utgangspunkt for steinalderregistreringer i Norge. Jeg vil derfor hevde at strandmodellen nærmest har fungert aksiomatisk i forskninga. For tross for at mange forskere har pekt på andre lokaliserings- eller tolkningsmuligheter¹⁵, og selv om de fleste arkeologer ikke tror at alle boplasser ligger ved vann, har ikke dette fått gjennomslag i form av endret registreringspraksis i felt hovedsakelig fordi vi mangler redskaper til en effektiv registrering av disse områdene. Det er derfor mulig å hevde at registreringsmetoden som brukes i dag i store trekk er den samme som den Nummedal brukte i første halvdel av århundret. Jeg mener den viktigste årsaken til denne situasjonen er den manglende oppmerksomheten omkring betydningen av forskerens forforståelse som grunnlag for, og valg av, framgangsmåte i felt. Det nypositivistisk baserte synet på metode i arkeologien har medført en fokusering på de tekniske og praktiske sidene av praksisen, slik som størrelse og form på prøvestikk, sålding osv., mens det forskningshistoriske og erkjennelsesmessige grunnlaget for registreringspraksisen er oversett.

På bakgrunn av dette oppfatter jeg strandmodellen som et avgjørende premiss for steinalderforskninga i Norge. Denne lokaliseringsmodellen har hatt en grunnleggende betydning for hvor vi har lett etter bosettingsspor, og dermed også bestemt hvilke spor vi har funnet. *Hva vil skje hvis vi for eksempel foretar en registrering bakenfor stranda? I hvilken grad finnes det bosettingsspor utenom strendene i for eksempel kystområder, og er det mulig å finne disse eventuelle spora?* Denne utfordringa av strandmodellen var en sentral problemstilling i forbindelse med mine registreringer på Lista i 1993. Ovenfor har jeg pekt på hovedtrekka i framgangsmåten for denne registreringa, og på hvordan egen forforståelse og egne erfaringer påvirker framgangsmåten i felt. I det følgende skal jeg oppsummere de viktigste resultatene av registreringa.

En forutsetning for å kunne utfordre strandmodellen er å registrere i områder som ikke kan knyttes til stranda. Dette dannet derfor utgangspunktet for avgrensningen av undersøkelsesområdet på Lista, som strakte seg omlag 1,5 km innover fra kystlinja og øvre marin grense. En annen forutsetning var refleksjonen over egen registreringspraksis slik som jeg har beskrevet den ovenfor. Jeg ønsket nemlig ikke bare å registrere utenom havstranda, men også utenom strendene langs bekker og småvann i området. Det ble derfor lagt vekt på å fordele prøvestikkene så jevnt som mulig i hele området, og å registrere både steder jeg synes virket lovende, og steder jeg i utgangspunktet hadde liten tro på.

Resultatene av denne framgangsmåten var en relativt jevn spredning av funnsteder i hele undersøkelsesområdet. Omlag tre fjerdedeler av de tilsammen 40 funnstedene, ble funnet ovenfor og i god avstand til øvre marin grense. Vurdert ut fra beliggenheten i landskapet oppfattes disse funnstedene derfor som ikke knyttet til havstranda,. Sett i forhold til alle typer vann (hav, bekker, tjern) var drøyt halvparten av de registrert funnstedene i området uten noen tilknytning til vann eller strender. Antallet funnsteder uten vanntilknytning er dermed betydelig, selv om relativt mange av funnene ble gjort i tilknytning til vann dersom vi tar hensyn til at strandområdet utgjør et mindre areal. Det ble også gjort en vurdering av

---

¹⁵ Jf. for eksempel K. Rygh i Nordgard og Rygh 1910:26-27, H. Gjessing 1920b:153-154, Simonsen 1954:7-8, Martens og Hagen 1961:47, Johansen 1979:141-142, 144-146, Lindblom 1982a, Bjørge 1986:122-125, Gustafson 1983:28-31, 1987:109,11, 1988:55-57, Mikkelsen 1989b, Holm 1990, Knutson et al. 1990, Bjørge et al. 1992:302, Indrelid 1994: 158,218-222.

funnstedenes beliggenhet med hensyn til andre alminnelige brukte lokaliseringsvariabler, slik som drenering av undergrunn, helling, himmelretning, le for vind, utsikt, foruten vanntilknytning. Analysen av materialet viste ingen entydig sammenheng mellom funnstedenes beliggenhet og noen av disse variablene. Noen få funnsteder hadde, sett i forhold til alle variablene samlet, en svært god eller en dårlig beliggenhet. De fleste (26 funnsteder) hadde, samlet sett, en middels lokalisering. Av alle variablene er det bare drenering av undergrunnen som skiller seg ut, og som kan ha hatt en større betydning for lokaliseringa enn de andre variablene. De fleste funnstedene ligger på tørr undergrunn, men samtidig ligger nesten en fjerdedel på fuktig undergrunn. I forbindelse med registreringa ble det ikke lagt vekt på å avgrense funnstedene ved hjelp av prøvestikk. Det er derfor vanskelig å vurdere de enkelte funnstedenes størrelse. En forsøksvis kategorisering av små og store funnsteder på bakgrunn av antall gjenstander, antyder imidlertid at de fleste funnstedene i området er relativt små. Det er derfor mulig at de ikke skal oppfattes som regulære boplasser, men at de representerer spor etter andre typer aktiviteter. Funnstedene synes å være relativt jevnt spredt i landskapet, uavhengig av størrelse.

Resultatet av undersøkelsen var altså at det ble gjort funn på flere og andre steder enn man normalt ville forvente i et slik kystområde. Denne spredningen av funnsteder i landskapet kan ikke forklares alene ut fra en tilpasning til sjøfangstøkonomi, og i de fleste tilfellene kan ikke denne typen økonomi uten videre brukes som forklaring på lokaliseringa. Det må derfor søkes andre forklaringer på disse lokaliseringene. Bruk av en tradisjonell registreringsstrategi, med utgangspunkt i strandmodellen, i dette området ville dessuten ikke gitt det samme resultatet. Ved hjelp av en slik tradisjonell framgangsmåte ville bare en liten del av området blitt undersøkt, og omlag en fjerdedel av funnstedene registrert.

Denne gjennomgangen gir oss grunnlag for å vurdere det innledende spørsmålet: *Er dagens registreringsmetode tilfredsstillende, eller bør den revurderes?* Slik jeg ser det er dagens registreringsmetode først og fremst egnet til å finne boplasser med en bestemt type lokalisering, nemlig strandtilknyttta boplasser, mens den er svært lite egnet til å registrere boplasser med andre lokaliseringer. Som en følge av dette mener jeg det er behov for å revurdere både registreringsmetoden og det generelle synet på steinalderboplassenes lokalisering innenfor norsk steinalderforskning.

Det synes dermed å være hensiktsmessig å se boplasslokalisering i sammenheng med andre forhold enn enkle modeller for økonomisk tilpasning. Innenfor nyere etnografisk og etno-arknologisk litteratur finnes det eksempler på en slik alternativ tilnærming (se for eksempel Burch jr. 1971, Rapaport 1975, Tanner 1979, 1991, Nelson 1983, Ingold 1986, Brightman 1993, Knutsson 1995, Grøn et al. 1999, Grøn og Kuznetsov 2000, Jordan 2000, 2001). Et fellestrekk ved denne forskninga er et helhetssyn på samfunnet. Det legges vekt på at blant annet jeger- og sankere og primitive jordbrukere vanligvis ikke betrakter økonomi, religion og sosial organisering som separate sider ved samfunnet, men snarere som tett sammenknyttede og gjensidig avhengige. Dette innebærer at menneskene organiserer samfunnet og sine liv i forhold til kulturelt definerte formål, og ikke først og fremst i forhold til økonomisk produksjon:

“Humans are hungry for food as they conceive it, not protein. They modify dwellings in terms of their ideas about social relations, not simply to keep dry and warm. ... Humans perceive problems and solve them within the framework of an ideational system. ... Humans ... never engage the physical environment directly; they always encounter nature through culture, through systems of symbols, meanings, and values” (Keesing 1981:168-169).

En konsekvens av et slikt syn er at boplasser og boplasslokalisering ikke kan betraktes isolert, men må ses som en del av en kulturell helhet og i sammenheng med landskapet

omkring. Dette innebærer for eksempel at sosiale, religiøse og kosmologiske forhold har vel så stor betydning for plassering av boplasser og bruk av landskapet forøvrig, som økonomiske og økologiske forhold har.

Figur 32: Det kan være mange årsaker til lokaliseringa av en boplass. (Trykt med tillatelse fra Bull's Pressetjeneste, Norge.)

Jeg vil også nevne at synet på boplasser innenfor den nevnte etnografiske litteraturen, skiller seg fra det alminnelige arkeologiske boplassbegrepet. Innenfor arkeologien betraktes gjerne boplassen som en enhet som er avgrenset fra området omkring, og hvor de fleste daglige aktivitetene foregår. Det boplassbegrepet som skisseres innenfor etnografien legger imidlertid større vekt på menneskenes relasjoner til, og bruken av, landskapet i et større område. For eksempel har både Ole Grøn (jf. Grøn et al. 1999, Grøn og Kuznetsov 2000) og Peter Jordan (2000, 2001) dokumentert omfattende bruk av, og påvirkning på, landskapet i store områder utenfor selve boplassen, blant nomadefolket evenker i Sibir. I den arkeologiske litteraturen er det vanligvis i hovedsak økonomiske aktiviteter som knyttes til boplassene. Grøn og Jordan gir imidlertid eksempler på aktiviteter knyttet til både religion, kosmologi og erverv, som avsetter spor både sentralt på boplassene og i landskapet omkring, og som kan være mulige å gjenkjenne i en arkeologisk kontekst. Et slikt perspektiv vil muligens kunne forklare spredningen av funnstedene på Lista. For eventuelt å være i stand til å gjenkjenne en slik bruk av landskapet i en arkeologisk kontekst, må vi imidlertid fortsette å utfordre dagens syn på boplasslokalisering, gjennom en endret registreringspraksis.

I denne boka har jeg argumentert for at forskerens forforståelse og erfaringer i felt, har stor betydning for måten registreringer blir gjennomført på, og for prioriteringer og valg i felt. Måten denne forforståelsen og erfaringa påvirker dataproduksjonen på, utgjør et erkjennelsesmessige premiss i forskningen, og kan ikke reduseres eller nøytraliseres ved hjelp av noen metode eller teknikk. Jeg mener derfor at dagens registreringsmetode ikke er tilfredsstillende, men at det isteden må etableres en selvrefleksiv praksis med en åpenhet overfor boplasslokalisering og landskapsbruk i steinalderen.

LITTERATUR

- Alexander, D. 1983: The Limitations of Traditional Surveying Techniques in a Forested Environment. *Journal of Field Archaeology*, vol. 10. s. 177-186.
- Alsaker, S. 1987: Bømlø - Steinalderens råstoffsentrum på Vestlandet. *Arkeologiske avhandlinger 4*. Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Alterskjær, K. 1973a: Øvre Orkla 1973. Rapport, *Arkeologisk serie 1973:2*. Det Kgl. norske videnskabers selskab, museet. Universitetet i Trondheim.
- Alterskjær, K. 1973b: Øvre Glomma 1973. Rapport, *Arkeologisk serie 1973:4*. Det Kgl. norske videnskabers selskab, museet. Universitetet i Trondheim.
- Alterskjær, K. 1985: Eldre steinalder. I *Helgeland historie. Bind 1. Fra de eldste tider til middelalderens begynnelse ca. 1030*, redigert av K. Pettersen og B. Wik. Helgeland Historielag. s. 20-60.
- Amundsen, H. R. 2005: Åmot i noeolitikum og bronsealder – i lys av store kulturtradisjoner, regionale kulturmøter og etniske relasjoner, i Stene et al. (red.): *Utmarkens grøde. Mellom registrering og utgravning i Gråfjellområdet, Østerdalen. Varia 59*, Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo. s. 67 – 106.
- Amundsen, H. R. og Finstad, E. 2007: *Aursjøenprosjektet 2006. Sluttrapporten*. Kulturhistorisk rapport 2007-4. Oppland fylkeskommune. Lillehammer.
- Amundsen, L. 1972: *Instituttet for sammenlignende kulturforskning 1922-1972*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Amundsen, Ø., Knutsen, S., Mjærum, A. og Reitan, G. 2006: Nøkleby i Ski, Akershus – en tidligneolitisk jordbruksboplass? *Primitive tider* nr. 9, Oslo. s. 85-96.
- Andersen, B. G. 1979: The glaciation of Norway 15.000 – 10.000 BP. *Boreas*, vol. 8. s. 79-87.
- Bakka, E. 1964: Steinaldergranskingar i Nordhordaland 1960-63. *Frå Fjon til Fusa. Årbok for Nord- og Midthordaland Sogelag 1964*. s. 9-42.
- Ballin, T. B. & Jensen, O. L. 1995: *Farsundprosjektet - steinalderboplasser på Lista. Varia 29*. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Bang-Andersen, S. 1970: Steinalderboplassene langs Håelvas nedre del. *Fra haug ok heidni*, nr. 3, bd. IV. Stavanger Museum. s.61-68.
- Bang-Andersen, S. 1973: Steinalderboplassene ved Storamos og Holmavatnet på Høg-Jæren. *Frå haug ok heidni*. Stavanger museum. s. 35-43.
- Bang-Andersen, S. 1974: Ulla/Førre-undersøkingane. *Frå haug ok heidni 1974*, nr. 4. Stavanger Museum. s. 185-195, 196-202.
- Bang-Andersen, S. 1981: *En fangstboplass på Eigerøy – boplassbruk og miljøtilpasning i sørvestnorsk yngre steinalder*. AmS Skrifter 6. Stavanger.
- Bang-Andersen, S. 1985: Steinalderundersøkelser ved Stora Myrvatnet i Gjesdal. *Frå haug ok heidni*. Vol 10. nr. 3. Stavanger. s. 242-247.
- Bang-Andersen, S. 1987: Surveying the Mesolithic of the Norwegian highlands - A case study on test-pits as a method of site discovery and delination. I *Mesolithic Northwest Europe: Recent Trends*, redigert av P. Rowley-Conwy et al. University of Sheffield. s. 33-45
- Bang-Andersen, S. 1988: New Findings spotlighting the Earliest postglacial settlement in southwest-Norway. *AmS Skrifter 12*. Artikkelsamling II. Stavanger. s. 39-51.
- Bang-Andersen, S. 1990: The Myrvatn Group, a Preboreal Find-Complex in Southwest Norway. I Vermeersch, P. M. and van Peer, P. (eds): *Contributions to the Mesolithic in Europe : papers presented at the Fourth International Symposium "The Mesolithic in Europe"*, Leuven 1990. *Studia praehistorica Belgica 5*, Leuven University Press. s. 215-226.
- Bang-Andersen, S. 1995: Den tidligste bosetningen i Sørvest-Norge i nytt lys. I *Steinalderkonferansen i Bergen 1993*, redigert av K. A. Bergsvik, S. Nygaard og A. J. Nærøy. *Arkeologiske Skrifter* nr.8. Arkeologisk institutt. Bergen Museum. s. 65-80.
- Bang-Andersen, S. 2000: Fortidens svarte gull. Nærmere om datering og miljøtolkning av Fløyrliboplassene. *Frå haug og heidni 2000*, Nr. 4. Stavanger. s. 27-32.

- Bang-Andersen, S. 2003: Southwest Norway at the Pleistocene/Holocene Transition: Landscape Development, Colonization, Site Types, Settlement Patterns. *Norwegian Archaeological Review*. Vol. 36, No. 1, 2003. Taylor & Francis. s. 5-25.
- Bang-Andersen, S. & Kjos-Hansen, O. 1979: På sporet etter de første mennesker i høyfjellet. Ulla/Førre undersøkelsene. *AmS Småtrykk* 3. s. 31-45.
- Barlindhaug, S. 1996: *Hvor skal vi bygge og hvor skal vi bo? En analyse av lokaliseringsfaktorer i tidlig eldre steinalder i Troms*. Hovedfagsavhandling i arkeologi, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Barth, E. 1979: Fangstgraver for rein i Rondane og andre fjell. I *Fortiden i søkelyset. 14C datering gjennom 25 år*, redigert av R. Nydal et al. Laboratoriet for radiologisk datering. Trondheim. s.139-148.
- Barth, E. 1994: Var fangstgroper i bruk allerede i steinalderen? *Viking* LVII, Oslo. s. 119-136.
- Berg, E. 1993: Symbolic aspects of selected groups of Neolithic axes/adzes in Western Norway. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok* 1991/1992. s. 69-85.
- Berg, E. 1997: Mesolittiske boplasser ved Årungen i Ås og Frogn, Akershus. Dobbeltspor/E6-prosjektet 1996. *Varia* 44. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Berg-Hansen, I. M. 1999: The availability of flint at Lista and Jæren, Southwest Norway. I *The Mesolithic of Central Scandinavia*, redigert av J. Boaz. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke, nr. 22. Oslo. s. 255-266.
- Bergstøl, J. 2007: *Rapport fra arkeologisk utgraving av fangst- og kullgroper på Alme, 89/3, Ringerike kommune, Buskerud*. Upublisert rapport i Topografisk arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Bergsvik, K. A. 1991: *Ervervs- og bosetningsmønstre på kysten av Nordhordaland i steinalder, belyst ved funn fra Fosnstraumen. En arkeologisk og geografisk analyse*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Bergsvik, K. A. 1994: Lokaliseringsanalyse på Kollsnes i Øygarden, Hordaland. I A. J. Nærøy: *Trollprosjektet. Arkeologiske undersøkelser på Kollsnes, Øygarden K. Hordaland, 1989-1992*. Arkeologiske rapporter 19. Arkeologiske Institutt, Universitetet i Bergen.
- Bergsvik, K. A. 1995: Bosetningsmønstre på kysten av Nordhordaland i steinalder. En geografisk innfallsvinkel. I *Steinalderkonferansen i Bergen 1993*, redigert av K. A. Bergsvik, S. Nygaard og A. J. Nærøy. Arkeologiske skrifter nr. 8. Bergen museum. Universitetet i Bergen. s.111-130.
- Bergsvik, K. A. 1999: *Steinalderundersøkelsene ved Skatestraumen, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske Skrifter 10, Universitetet i Bergen. s. 5-26.
- Bibby, G. 1980: *Spadens vidnesbyrd*. Wormianum.
- Binford, L. R. 1962: Archaeology as Anthropology. I *American antiquity*. Vol.28. No. 2. s. 217-225.
- Binford, L. R. 1968: Archaeological Perspectives. I *New Perspectives in Archaeology*, redigert av S. R. Binford og L. R. Binford. Chicago. s. 5-32.
- Binford, L. R. 1981: *Bones. Ancient Men and Modern Myths*. Academic Press, New York.
- Binford, L. R. 1983: *Working at archaeology*. Academic Press, New York.
- Binns, K. S. 1985: De første tegn til jordbruk. I *Helgeland historie. Bind 1. Fra de eldste tider til middelalderens begynnelse ca. 1030*, redigert av K. Pettersen og B. Wik. Helgeland Historielag. s. 148-171.
- Binns, K. S. og Gjeset, B. 1995: Fornminner og havnivå – forsøk på en sammenligning mellom arkeologiske og geologiske observasjoner. *Spor - fortidsnytt fra Midt-Norge*. 1:1995. Vitenskapsmuseet, Trondheim. s. 14-15.
- Bjerck, H. B. 1985: Boplassundersøkelsene. I H. B. Bjerck, & B. Ringstad: *De kulturhistoriske undersøkelsene på Tjernangel, Sveio*. Arkeologiske rapporter 9. Historisk museum, Universitetet i Bergen. s.7-96.
- Bjerck, H. B. 1989: *Forskningsstyrt kulturminneforvaltning på Vega, Nordland. En studie av steinaldermenneskenes boplassmønstre og arkeologiske letemetoder*. Gunneria 61. Universitetet i Trondheim. Vitenskapsmuseet.
- Bjerck, H. B. 1991: Boreal foragers at Vega, northern Norway. A study of site types and settlement patterns. I *Social Space. Human Spatial Behaviour in Dwellings and Settlements. Proceedings*

- of an Interdisciplinary Conference*, redigert av O. Grøn, E. Engelstad og I. Lindblom. Odense University Press. s. 123-133.
- Bjørgero, T. 1986: Mountain Archaeology. Preliminary results from Nyset-Steggje. *Norwegian archaeological review* vol.19. Oslo. s.122-127.
- Bjørgero, T. 1988: Registreringer som styrende faktor i arkeologisk forskning. *Festskrift til Anders Hagen*. Arkeologiske Skrifter No.4. Historisk Museum. Universitetet i Bergen. s.157-166.
- Bjørgero, T., Kristoffersen, S. & Prescott, Chr. 1992: *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*. Arkeologiske rapporter 16. Historisk Museum, Universitetet i Bergen.
- Bjørn, A. 1921: *Træk av Søndmørs steinalder*. Bergens Museums Aarbok 1919-20. Hist.-antikv. række nr. 4.
- Bjørn, A. 1924a: *Stenalderstudier*. Videnskapsselskapets Skrifter II. Hist.-Filos. Klasse. No. 5. Kristiania.
- Bjørn, A. 1924b: Nøstvetbopladsenes flintredskaper. *Bergens Museums Aarbok 1922-23*, Hist.-Antikv. Række nr. 5. s. 1-19.
- Bjørn, A. 1930a: *Nye boplassfund fra yngre steinalder i Finnmark*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie C II - 3. Oslo.
- Bjørn, A. 1930b: Studier over Fosnakulturen. *Bergens Museums Årbok 1929*. Hist.-antikv. rekke. s. 1-33
- Bjørn, A. 1930c: Noen høitliggende boplassfund fra steinalderen. *Naturen*. Bergen Museum. s. 1-10.
- Bjørn, A. 1934: Hedmarks steinalder. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1931-32*. s. 1-30.
- Blehr, O. 1982: Når villreinen løper dit du vil. Jakt, fiske og sanking før og ved siden av jordbruk. *Foredrag ved Det norske arkeologmøtet 1980, Symposium*. Tromsø, kulturhistorie nr. 1. Universitetet i Tromsø. s. 1-29.
- Bleicher, J. 1980: *Contemporary hermeneutics. Hermeneutics as method, philosophy and critique*. Routledge & Kegan Paul. London.
- Boaz, J. 1997: *Steinalderundersøkelsene på Rødsmoen*. Varia 41. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Boaz, J. 1998: *Hunter – Gatherer Site Variability: Changing patterns of site utilization in the interior of eastern Norway, between 8000 and 2500 B.P.* Oldsaksamlingens Skrifter, Ny rekke Nr. 20. Oslo.
- Brightman, R. 1993: *Grateful Prey. Rock Cree Human-Animal Relationships*. University of California Press.
- Brøgger, A. W. 1905: *Øxer av Nøstvettypen. Bidrag til kundskaben om ældre norsk steinalder*. Norges Geologiske Undersøkelser nr. 42. Kristiania.
- Brøgger, A. W. 1906: *Studier over Norges steinalder. I*. Det Norske Videnskapsakademi i Oslo. Skrifter I, kl. 2.
- Brøgger, A. W. 1907a: Træk af Norges ældste bebyggelse. *Naturen*, januar, Bergens museum 1907. s. 1-18.
- Brøgger, A. W. 1907b: Træk af Norges ældste bebyggelse. *Naturen*, februar, Bergens museum 1907. s. 41-56.
- Brøgger, A. W. 1908a: Vistefundet, en ældre stenalders kjøkkenmødding paa Jæderen, en foreløbig meddelelse. *Naturen*, april, Bergens museum 1908. s. 97-117.
- Brøgger, A. W. 1908b: En kjøkkenmødding fra ældre steinalder i Norge. *Ymer*, tidsskrift utgivet af Svenska sällskapet för antropologi och geografi, årg.1908, hefte 2. s. 122-140.
- Brøgger, A. W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger, VI a. Oslo.
- Brøgger, A. W. 1932: *Arkeologiske landskapsundersøkelser i Norge I. Østfold oldtidsminner*. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Brøgger, W. C. 1905: *Strandliniens beliggenhed under steinalderen i det sydøstlige Norge*. Norges Geologiske Undersøkelser, Nr.41, Kristiania.
- Burch jr., E. S. 1971: The nonempirical environment of the Arctic Alaskan Eskimos. *Southwestern journal of anthropology*, vol. 27. University of New Mexico, Albuquerque. s. 148-166.
- Bøe, Johs. 1931: Den tidlige steinalders kultur i Finnmark. *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utgiven av Letterstedtska Föreningen*. Årg. 7. Stockholm. s. 417-436. Doktorgradsforelesning 1931.

- Bøe, Johs. 1942: *Til høgfjellets forhistorie. Boplassen på Sumtangen ved Finsevatn på Hardangervidda*. Bergens Museums Skrifter Nr. 21.
- Bøe, Johs. 1951: Da Hardangervidda ble oppdaget. *Drammens og Opplands turistforening. Årbok 1951*. Drammen. s. 23-34.
- Bøe, Johs. og Nummedal, A. 1936: *Le Finnmarkien: Les origines de la civilisation dans l'extrême-nord de l'Europe*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter XXXII. Oslo.
- Clarke, D. L. 1968: *Analytical Archaeology*. Methuen, London.
- Clarke, D. L. 1979 [1973]: Archaeology: The Loss of Innocence. I *Analytical Archaeologist. Collected Papers of David L. Clarke*. Studies in Archaeology. Academic Press, London. s. 83-103.
- Coulson, S. D. (in prep.): *Surveying strategy at Dokka*.
- Damm, Ch. B. 1991: *Continuity and Change. An Analysis of Social and Material Patterns in the Danish Neolithic*. Unpublished Ph. D. Thesis, Dpt. of Archaeology, University of Cambridge.
- Dunnell, R. C. and Dancey, W. S. 1983: The Siteless Survey: A Regional Scale Data Collection Strategy. *Advances in Archaeological Method and Theory*, vol. 6. s. 267-287.
- Falkum, T. 1982: Geologisk kart over Norge, berggrunnskart Mandal, NGU.
- Finstad, E. 1999: *Fangst på rein i sørnorske fjell. Kronologi og fangstmetodikk*. Upublisert hovedfagsforedrag. Institutt for arkeologi. Universitetet i Oslo.
- Flor, J. R. 1994 [1982]: Den logiske positivisme. I *Vor tids filosofi. Del 2. Videnskap og sprog*, redigert av P. Lübcke. Politikens Forlag. København. s. 114 – 142.
- Fuglestedt, I. 1992: *Svevollen - et senmesolittisk boplassområde i det østnorske innland*. Upublisert magistergradsavhandling. Institutt for arkeologi, Universitetet i Oslo.
- Fuglestedt, I. 1995: Svevollen - spor av senmesolittisk bosetning i lavlandets indre skogssone. I *Steinalderkonferansen i Bergen 1993*, redigert av K. A. Bergsvik, S. Nygaard og A. J. Nærøy. Arkeologiske Skrifter Nr. 8. Arkeologisk institutt, Bergen Museum, Universitetet i Bergen. s. 95-110.
- Faarlund, Th. og Aas, B. 1988: Postglasiale skoggrensener i sentrale sørnorske fjelltrakter. 14C-datering av subfossile furu- og bjørkerester. *Norsk Geografisk Tidsskrift*. Vol. 42, Nr. 1. Universitetsforlaget. s. 25-61.
- Faarlund, Th. og Aas, B. 1991: Sør-Norges fjellskog gjennom etteristiden. *Viking LIV*. Norsk Arkeologisk Selskap. s.113-137.
- Gadamer, H. G. 1970: Universaliteten i det hermeneutiske problem. Oversatt av T. Lindholm. *Norsk filosofisk tidsskrift*. Årg. 5, nr. 3-4. Oslo 1970. s. 217-228.
- Gadamer, H. G. 1989 [1976]: Hermeneutik som praktisk filosofi. I *Förnuftet i vetenskapens tidsålder*. Oversatt av Thomas Olsson, Daidalos, Göteborg. s. 59-81.
- Gadamer, H. G. 1997 [1960]: *Sanning och metod i urval*. Utvalg og oversettelse av Arne Melberg. Daidalos. Göteborg.
- Gaustad, F. 1969: Stone Age investigations in Northern Norway. *Norwegian archaeological review* vol.2. s. 86-93.
- Gaustad, F. 1973a: Kyst og innland i Nordland. I *Bonde-veidemann, bofast-ikke bofast i nordisk forhistorie. Foredrag og diskusjoner fra XIII. NAM 1970*, redigert av P. Simonsen og G. S. Munch. Tromsø Museums Skrifter vol. XIV. Universitetsforlaget. s. 183-189.
- Gaustad, F. 1973b: Arkeologiske undersøkelser i Ranafjellene 1960-69. *Vårt Verk 1973*, nr. 3. s. 24-32.
- Gaustad, F. & Grønli, A. 1964: Arkeologiske undersøkelser i Rana. *Årbok for Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet*. Trondheim. s. 79-104.
- Gjessing, G. 1945: *Norges steinalder*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo.
- Gjessing, G. 1946a: *Arkeologiens metoder*. Trykte forelesninger. Universitetets studentkontor. Oslo.
- Gjessing, G. 1946b: To metodiske problemer. *Viking X*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo 1946. s. 123-160.
- Gjessing, G. 1959: Anders Johnsen Nummedal. *Norsk biografisk leksikon*, bind X. Oslo 1959. s. 244-246.
- Gjessing, H. 1920a: Arkeologien. *Norsk historisk videnskap i femti år 1869-1919*. Utgitt av Den norske historiske forening til dens femti-års-dag. Kristiania. s. 161-205.

- Gjessing, H. 1920b: *Rogalands Steinalder*. Rogalands Kulturhistorie 2. Stavanger Museum Skrifter.
- Gjessing, H. 1925: Vest-Agder i forhistorisk tid. *Norske Bygder II. Vest-Agder*. Bergen.
- Glørstad, H. 1996: *Neolitiske smuler. Små teoretiske og praktiske bidrag til debatten om neolittisk keramikk og kronologi i Sør-Norge*. Varia 33. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Glørstad, H. 1997: Kvinnelig og mannlig i neolitikum. Et bidrag til debatten omkring konflikter i forhistorien. *AmS-Varia* 30. Stavanger. s. 7-14.
- Glørstad, H. (red.) 2004: *Oppsummering av Svinesundprosjektet, bind 4. Varia 57*, Universitetets kulturhistoriske museer, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo.
- Glørstad, H. 2006: *Steinalderundersøkelser. Faglig program bind 1. Varia 61*, Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, UiO.
- Grieg, S. 1934: *Jernaldershus på Lista*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.
- Grieg, S. 1939: *Forslag til nyorganisasjon av fredningsarbeidet ved Norges oldtidsminner*. Utarbeidet etter oppdrag fra Norsk arkeologmøte 1939. Upublisert. Oslo.
- Grieg, S. 1943: *Arkeologiske landskapsundersøkelser i Norge II. Vestfolds oldtidsminner*. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Grøn, O., Holm-Olsen, I. M., Tømmervik, H., og Kuznetsov, O. 1999: Reindeer Hunters and Herders: Settlement and Environmental Impact. *Kulturminneforskningens mangfold. Temahefte 31*, NIKU 1994-1999. Oslo.
- Grøn, O. og Kuznetsov, O. 2003. Ethno-archaeology among Evenkian forest hunters. Preliminary results and a different approach to reality. In *Mesolithic on the move : Papers presented at the Sixth International Conference on the Mesolithic in Europe, Stockholm 2000*, edited by Lars Larsson et al., Oxford, 216-221
- Gustafson, G. 1901: Den norske oldforskning, et tilbakeblik og et fremtidsprogram. *Aarsberetningen for 1901 fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring*. s. 1-25.
- Gustafson, G. 1906: *Norges Oldtid*. Mindesmærker og Oldsager. Kristiania.
- Gustafson, L. 1982: *Arkeologiske registreringer i Flåms- og Undredalsvassdraget*. Arkeologiske rapporter 2. Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Gustafson, L. 1983: Arkeologiske registreringer i Vossovassdraget. Verneplan for vasdrag - 10 års vernede vassdrag. *Arkeologiske rapporter 6*. Historisk museum. Universitetet i Bergen.
- Gustafson, L. 1986: Fangstfolk i fjellet. *Spor - fortidsnytt fra Midt-Norge*. 1:1986. s. 18-23,33.
- Gustafson, L. 1987: Innerdalen gjennom 8000 år. Oversikt over de arkeologiske undersøkelsene. I Aa. Paus, O. E. Jevne og L. Gustafson: *Kulturhistoriske undersøkelser i Innerdalen, Kvikne, Hedmark*. Rapport, arkeologisk serie 1987-1. Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet. s. 91-151.
- Gustafson L. 1988: Fjellpionerene. *Festskrift til Anders Hagen*. Arkeologiske Skrifter No. 4. Historisk Museum, Universitetet i Bergen. s. 51-67.
- Hagen, A. 1946: Frå innlandets steinalder. Hedmark fylke. *Viking X*. Norsk Arkeologisk Selskap. s. 1-93.
- Hagen, A. 1959: Vassdragsreguleringer og høyfjellsarkeologi. Synspunkter og resultater i forbindelse med undersøkelsene i 1958 i Vest-Telemark. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1956-57*. s. 98-150.
- Hagen, A. 1963a: Mesolittiske jegergrupper i norsk høyfjell. Synsmåter om Fosnakulturens innvandring til Vest-Norge. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1960-1961*. s. 109-142.
- Hagen, A. 1963b: Problemkompleks Fosna, og Problemet omkring gropkeramisk kulturs homogenitet. *Boplatstproblem vid Kattegatt och Skagerack*. Studier i nordisk arkeologi. Arkeologiska museet, Göteborg och Bohusläns fornminnesförening och Institutionen för nordisk fornkunskap vid Göteborgs universitet. Nr. 5. 1963. s. 53-59 og 69-70.
- Hagen, A. 1964: Arkeologiske undersøkelser i sør-norske høgfjellsområder. *TOR*. Meddelanden från institutionen för nordisk fornkunskap vid Uppsala universitet. Vol. X. s. 45-60
- Hansen, A. M. 1904: *Landnåm i Norge*. En utsigt over bosetningens historie. Kristiania.
- Hass, J. 1980: Tradition og fornuft. Gadammers teori om forståelsens historisitet. I *Filosofiske studier bind 3*, redigert av C. H. Koch et al. Filosofisk institutt. København. s. 33-61.
- Hastrup, K. 1988: Etnografiens utfordring. Fortellingen om det anderledes. I *Feltarbejde. Oplevelse og metode i etnografien*, redigert av K. Hastrup og K. Ramløv. Akademisk forlag, Danmark. s. 11-18.

- Hastrup, K. 1992: *Det antropologiske prosjekt om forbløffelse*. København.
- Havaas, H. 1999: *Innland uten landegrenser. Bosetningsmodeller i det nordligste Finland og Norge i perioden 9000-6000 BP*. Hovedfagsoppgave. Institutt for arkeologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- Havnø, E. J. 1913: Flintfund og flint i Nordland. *Naturen*, 4. rekke, 7. årg. Bergen. s. 276-279.
- Havnø, E. J. 1935: Steinalderfund i Rødøy. *Håløygminne*. Hefte 3, IV. bind, 16. årg. 1935. s. 328-333.
- Helskog, K. 1974: Stone age settlement patterns in interior North Norway. *Arctic Anthrolopology* 11, Supplement. University of Wisconsin. s. 266-271.
- Helskog, K., Indrelid, S., Mikkelsen, E. 1976: Morfologisk klassifisering av slätte steinartefakter. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1972-1974*. Oslo. s. 9-40.
- Hesjedal, A. 1990: *Helleristninger som tegn og tekst. En analyse av veideristningene i Nordland og Troms*. Magistergrad i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Hesjedal, A., Larsen, J. E., Olsen, B., Storli, I. 1994: *Camera archaeologica*. Tromsø museums skrifter XXIII. Tromsø.
- Hesjedal, A., Damm, Ch., Olsen, B. og Storli, I. 1996: *Arkeologi på Slettnes. Dokumentasjon av 11.000 års bosetning*. Tromsø musuem, Skrifter XXVI.
- Hildebrand, H. 1873: *Den vetenskapliga fornforskningen, hennes uppgift, behof och rätt*. Stockholm. s. 5-18.
- Hinsch, E. 1954: Yngre steinalders stridsøkskulturer i Norge. *Universitetet i Bergen, Årbok 1954*, Historisk-antikvarisk rekke, Nr. 1. Bergen.
- Hodder, I. 1982: *Symbols in Action*. Cambridge University Press.
- Hodder, I. (red.) 1989: *The meanings of things. Material culture and symbolic expression*. London.
- Hodder, I. 1991a [1986]: *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Second edition. Cambridge.
- Hodder, I. 1991b: Interpretative archaeology and its role. *American Antiquity* vol.56, nr.1. s. 7-18.
- Hodder, I. 1992: *Theory and Practice in archaeology*. Routledge, London.
- Hodder, I. 1999: *The Archaeological Process. An Introduction*. Blackwell. Oxford.
- Hofseth, E. H. 1982: Kulturminner i Vikedalsvassdraget, Rogaland/Hordaland. Verneplan for vassdrag - 10 års verna vassdrag. *AmS Varia 10*. Stavanger.
- Holm, L. 1988: Arkeologi på Saltfjellet. En sammanfattande presentation av resultatene frå registreringarna sommaren 1986. Arkeologisk feltarbeid i Nord-Norge og på Svalbard 1986. *Tromura*, Kulturhistorie nr.14. Universitetet i Tromsø. s. 97-107.
- Holm, L. 1990: The use of Stone in the Rana-Tärna region, North Scandinavia. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1989-1990*. s. 85-91.
- Hood, B. C. 1988: Registreringer for økonomisk kartverk i Alta kommune: Et bidrag til steinalderens bosetningsmønster og råstoffbruk. Arkeologisk feltarbeid i Nord-Norge og på Svalbard 1986. *Tromura*, Kulturhistorie nr.14. Universitetet i Tromsø. s. 33-43.
- Hougen, B. 1954: Fra norsk arkeologisk historie. *Viking XVIII*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 29-49.
- Høeg, H. I. 1995: Pollenanalyse på Lista. I Ballin og Jensen: *Farsundprosjektet - steinalderbopladser på Lista*. Varia 29, Universitetets Oldsaksamling, Oslo. s. 266-322.
- Høgestøl, M., Berg, E. og Prøsch-Danielsen, L. 1995: Strandbundne Ahrensburg- og Fosnalokaliteter på Galta-halvøya, Rennesøy kommune, Sørvest-Norge. I *Steinalderkonferansen i Bergen 1993*, redigert av K. A. Bergsvik, S. Nygaard og A. J. Nærøy. Arkeologiske Skrifter nr.8. Arkeologisk institutt. Bergen Museum. s.44-64.
- Ingstad, A. S. 1965: Sluppan. En fangsboplass fra yngre steinalder i Telemark. Oldsaks materialet. *Viking XXIX*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 83-112.
- Ingstad, A. S. 1970: Steinalderboplassen Rognlien i Eidanger. Et bidrag til belysning av yngre steinalder i Telemark. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1967-68*. s. 20-139.
- Indrelid, S. 1973: Mesolitiske tilpasningsformer i høyfjellet. *Stavanger Museum Årbok 1972*. s.5-27.
- Indrelid, S. 1975: Problems relating to the Early Mesolithic Settlement of Southern Norway. *Norwegian Archaeological Review*, vol. 8. no. 1. s. 1-18.
- Indrelid, S. 1994: *Fangstfolk og bønder i fjellet. Bidrag til Hardangerviddas førhistorie 8500-2500 år før nåtid*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr. 17. Oslo.

- Ingold, T. 1986: *The appropriation of nature. Essays on Human ecology and social relations.* Manchester University Press.
- Janson, S. 1964: Högfjällsundersökningarna. TOR. Meddelanden från institutionen för nordisk fornkunskap vid Uppsala universitet. Vol. X. s. 36-45.
- Janson, S. & Hvarfner, H. 1966: *Ancient hunters and settlements in the mountains of Sweden. Archaeological and ethnological investigations carried out in connection with power-station projects and lake regulation schemes.* Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Johansen, A. B. 1970 [1969]: *Høyfjellsfunn ved Lærdalvassdraget. Den teoretiske bakgrunn og det første analyseforsøk.* Universitetsforlaget.
- Johansen, A. B. 1974: *Forholdet mellom teori og data i arkeologi og andre erfaringsvitenskaper.* Arkeologiske skrifter, No. 1. Historisk museum, Universitet i Bergen.
- Johansen, A. B. 1979: *Høyfjellsfunn ved Lærdalvassdraget. II. Naturbruk og tradisjonssammenheng i et sør-norsk villreinområde i steinalder.* Universitetsforlaget.
- Johansen, E. 1957: Det første Kråkerøy. I *Kråkerøy. En østnorsk kystbygd.* s. 36-105. Utgitt av Kråkerøy kommune.
- Johansen, E. 1963: Kyst(fangst)-boplassenes strandbundethet og strandlinjekronologien. *Boplatssproblem ved Kattegatt och Skagerack.* Studier i nordisk arkeologi. Arkeologiska museet, Göteborg och Bohusläns fornminnesförening och Institutionen för nordisk fornkunskap vid Göteborgs universitet. Nr.5. 1963. s.90-92.
- Johansen, E. 1964: Høgenipen-funnene. Et nytt blad av Norges eldste innvandringshistorie. *Viking XXVII.* Norsk Arkeologiske Selskap. Oslo. s. 177-179.
- Johansen, E. 1997: Eksperimentelle studier av flint og fintvandring i strandsonen. Et forsøk på å vinne ny kunnskap om våre boplasser i steinalderen. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1995-1996.* Oslo. s. 31-39.
- Johnsen, H. 1992: *Arkeologi og erkjening. Problem og premisser i den arkeologiske teoridebatten, med særlig vekt på tida etter 1960.* Upublisert magistergrad i arkeologi. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Johnsen, H. og Olsen, B. 1992: Hermeneutics and archaeology: on the philosophy of contextual archaeology. *American Antiquity*, vol. 57, no.3. s. 419-436.
- Jordan, P. D. 2003. Investigating Post-Glacial Hunter Gatherer Landscape enculturation: Ethnographic Analogy and Interpretative Methodologies. In *Mesolithic on the move : Papers presented at the Sixth International Conference on the Mesolithic in Europe, Stockholm 2000*, edited by Lars Larsson et al. Oxford, 128-138
- Jordan, P. D. 2001: The materiality of shamanism as a “world-view”. Praxis, artefacts and landscape. I *The archaeology of shamanism*, redigert av N. Price. Routledge, London.
- Keesing, R. M. 1981: *Cultural Anthropology. A contemporary perspective.* Holt, Rinehart and Winston. New York. Second edition.
- Keller, Chr. 1978: *Arkeologi – virkelighetsflukt eller samfunnsforming.* Universitetsforlaget.
- Knutsson, H. 1995: *Slutvandet?* Aun 20. Uppsala.
- Knutson, K., Welinder, S. og Uleberg, S. 1990: One fine day in the Norwegian High Mountains. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1989-1990.* s. 61-69.
- Kristiansen, K. J. og Sollid, J. L. 1989: *Vest-Agder fylke. Kvartærgeologi og geomorfologi.* Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Kristoffersen, K. K. 1995: *De arkeologiske undersøkelsene på Bjorøy 1992-1994.* Arkeologiske rapporter 20. Arkeologisk Institutt, Bergen Museum, Universitetet i Bergen.
- Larsen, J. H. og Sollund, M-L. 1993: Fornminneregisteret ved Oldsaksamlingen. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1991/1992.* Oslo. s. 37-50.
- Leone, M. P. 1982: Some opinions about recovering mind. *American Antiquity*, vol. 47, no. 4. s. 742-760.
- Lillehammer, G. og Hygen, A. C. 1992: Frigivningsmyndighetens plassering til Riksantikvaren. Prøveordningen 1992 – rapport. Riksantikvarens notater 1 – 1992. Oslo.
- Lindblom, I. 1982a: Økologi og økonomi for deler av Sør-Jæren i sen-neolitikum. Del 1. Rugland - en sen-neolitisk boplass på Jæren, Sørvest-Norge. AmS-Skrifter. Vol. 9. Stavanger. s. 15-31.
- Lindblom I. 1982b: *Fornminner i Tovdalsvassdraget, Aust-Agder.* Varia 8, Universitetets Oldsaksamling.

- Lindblom, I. 1984 [1977]: Former for økologisk tilpasning i Mesolitikum, Østfold. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1982/1983*. s. 43-86.
- Lomborg, E. 1973: Die Flintdolche Dänemarks. Studien über Chronologie und Kulturbeziehungen des südsandinavischen Spätneolithikums. København.
- Lübcke, P. 1987 [1982]: Fenomenologin och hermenutiken i Tyskland. I *Vår tids filosofi, del 1*, redigert av P. Lübcke. Forum, Stockholm. s. 30-193.
- Lübcke, P. (red.) 1993 [1983]: *Filosofisk leksikon*. Norsk utgave. Forsythia forlag. Oslo.
- Lødøen, T. 1995: Landskapet som rituell sfære i steinalder. En kontekstuell studie av bergartsøkser fra Sogn. Upublisert hovedfagsoppgave, Universitetet i Bergen.
- Løken, T., L. Pilø, og O. Hemdorf 1996: Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksboplasser - en metodisk innføring. AmS-varia 26. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Malmer, M. P. 1962: *Jungneolithische Studien*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. N° 2.
- Malmer, M. P. 1963: Metodproblem inom järnålderns konsthistoria. Lund.
- Malmer, M. P. 1984: Arkeologisk positivism. *Fornvännen*, årg. 79. s. 260-268.
- Malmer, M. P. 1995: Grunden till mitt arkeologiska liv. I *Arkeologiska liv*, redigert av J. Nordbladh. Gotarc. Serie C: Arkeologiska Skrifter No 10. Göteborg. s. 123-135.
- Mandt, G. 1991: Vestnorske ristninger i tid og rom. Kronologiske, korologiske og kontekstuelle studier. Bind 1. Bergen.
- Mangerud, J. 1970: Late Weichselian Vegetation and Ice-Front Oscillations in the Bergen District, Western Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, nr. 24. s. 121-148.
- Marstrander, S. 1946: En heller på Håøya ved Langesund. *Viking X*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 95-121.
- Martens, I. 1960: Universitetets Oldsaksamlings årsberetning 1958-59. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1958-59*. Oslo, s. 225-240.
- Martens, I. 1961: Steinalderjakt i fjellet. Trekk fra tre somres vassdragsundersøkelser." *Viking XXV*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 1-22.
- Martens, I. 1965a: Vassdragsreguleringer og det arkeologiske fredningsarbeidet. *Viking XXIX*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 39-60.
- Martens, I. 1965b: På jakt etter fortidens fangstfolk. *Drammen og Opplands Turistforenings Årbok 1965*. s. 3-20.
- Martens, I. 1967: Årsberetning for de arkeologiske museers registreringstjeneste 1963-64. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1963-64*. Oslo. s. 258-259.
- Martens, I. 1969a: Vassdrag og arkeologi. *Vern våre vassdrag. En Hvit bok om vann*. Oslo. s. 27-31.
- Martens, I. 1969b: Årsberetning for de arkeologiske museers registreringstjeneste 1965-66. Vassdragsundersøkelsene. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1965-66*. Oslo. s. 301-303.
- Martens, I. 1970: Årsberetning for de arkeologiske museers registreringstjeneste 1967-68. Vassdragsundersøkelsene. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1967-68*. Oslo. s. 367-371.
- Martens, I. 1972: Årsberetning for de arkeologiske museers registreringstjeneste 1969. Vassdragsundersøkelsene. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1969*. Oslo. s. 345-349.
- Martens, I. 1973a: Årsberetning for de arkeologiske museers registreringstjeneste 1970-71. Vassdragsundersøkelsene. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1970-71*. Tilvekst og årsberetning. Oslo.
- Martens, I. 1973b: De yngste steinbrukende kulturer i Sør-Norges fjellstrøk. Noen aktuelle problemer omkring kronologi og kulturforhold. I *Bonde-veidemann, bofast-ikke bofast. Foredrag og diskusjoner fra XIII. nordiske arkeologmøtet 1970*, redigert av P. Simonsen og G. S. Munch. Tromsø Museums Skrifter Vol. XIV. s. 84-100.
- Martens, I. 1988: Vassdragsundersøkelsene - en vitamininnsprøytning for norsk arkeologi? Arkeologiske Skrifter No.4. *Festskrift til Anders Hagen*. Historisk Museum. Universitetet i Bergen. s. 40-49.
- Martens, I. og Hagen, A. 1961: *Arkeologiske undersøkelser langs elv og vann*. Norske oldfunn X. Oslo.
- Mikkelsen, E. 1975a: *Frebergsvik. Et mesolitisk boplassområde ved Oslofjorden*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter - ny rekke nr. 1.
- Mikkelsen, E. 1975b: Mesolithic in south-eastern Norway. *Norwegian Archaeological Review* vol. 8. no. 1. s. 19-35.

- Mikkelsen, E. 1978: Seasonality and Mesolithic Adaption in Norway. I *New Directions in Scandinavian Archaeology. Studies in Scandinavian Prehistory. Volume 1*, redigert av K. Kristiansen and C. Paludan-Müller. The National Museum of Denmark. s. 79-119.
- Mikkelsen, E. 1989a: *Fra jeger til bonde. Utviklingen av jordbruksamfunnet i Telemark i Steinalder og Bronsealder*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke Nr. 11. Oslo.
- Mikkelsen, E. 1989b: En 6000 år gammel steinalder hytte i Heradsbygd. Vinterkvarter for elg- og beverfangst. Alfarheim. *Årbok for Elverum historielag*. Nr. 4, 1989. Elverum. s. 39-54.
- Mikkelsen, E. og Nybruget, P. O. 1975: Jakt og fiske i steinbrukende tid i Hedmark. *Årbok for Norsk Skogbruksmuseum, Skogbruk, jakt og fiske*, nr. 7. 1972-1975. s. 87-112.
- Montelius, O. 1900: Typologien eller utvecklingsläran tillämpad på det menckliga arbetet. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* 10. s. 237-268.
- Müller, S. 1884: Mindre bidrag til den forhistoriske Arkæologis Methode. II. Den archæologiske Sammenligning som Grundlag for Slutning og Hypotese. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1884*. s. 183-203.
- Müller, S. 1900: Innledning og undersøkelser, i Madsen, A.P., Müller, S., Neergaard, C., Petersen, C., Rostrup, E., Steenstrup, K. og Winge H.: *Affaldsdynger fra stenalderen i Danmark undersøgte for Nationalmuseet*. Carlsberg-fondet. København. s. 3-9.
- Mydland, L. 1991: *Listaprojektet. Arkeologiske undersøkelser 1991*. Del 1, 2 og 3. Fylkeskonservatoren i Vest-Agder.
- Myhre, B. 1965: Metodeproblem i seinere års arkeologiske forskning. *Stavanger museums Årbok 1964*. s. 5-28.
- Myhre, B. 1985: Trends in Norwegian Archaeology. *Journal of Danish Archaeology*. Vol. 4. Odense. s. 179-185.
- Myhre, B. 1991: Theory in Scandinavian Archaeology since 1960: a view from Norway. I *Archaeological theory in Europe. The last three decades*, redigert av I. Hodder. Routledge, London. s. 161-186.
- Møllenus, K. R. 1959: *Steinalderen i Søndre Helgeland*. DKNVS Skrifter 1958 nr. 1. s. 1-112.
- Mølmen, Ø. 1986: *Jakt og fangst i Lesja. Frå dyregrav til gevær*. Lesja kommune.
- Nance, J. D. and Ball, B. F. 1986: No surprises? The reliability and validity of test pit sampling. *American Antiquity* 51. s. 457-483.
- Nelson, R. K. 1983: *Make prayers to the raven. A Koyukon view of the Northern Forest*. University of Chicago Press.
- Nicolaysen, N. 1874: Noget om vore faste fornlevninger fra hedendom, især om begravelser og deres undersøgelse. Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers bevaring. *Aarsberetning for 1873*. Kristiania. s. 108-129.
- Nordgaard, O. og Rygh, K. 1910: Beskrivelse av Busetbopladsen. *Det Kgl. Norske Vid. Selsk. Skrifter 1909*. No.9. Trondhjem. s. 3-27.
- NOU 1983: 43 *Kulturminner og vassdragsvern*.
- Nummedal, A. 1911: Dalehelleren og Valsehulen. To stenalder bopladser ved Kristiansund. *Det Kgl. Norske Vid. Selsk. Skrifter 1910*. No. 11. Trondhjem 1911. s. 3-26.
- Nummedal, A. 1922a: Nogen primitive stenalderformer i Norge. *Oldtiden* 9. Kristiania. s. 145-158.
- Nummedal, A. 1922b: Slinningen, en stenalderboplads paa Sunnmøre." *Bergens Museums Aarbok 1920-21*. Hist.-Antikv. Række Nr. 4. s. 3-15
- Nummedal, A. 1924a: Om flintpladsene. *Norsk Geologisk Tidsskrift 1922-23*. Bind. 7. Kristiania 1924. s. 89-136.
- Nummedal, A. 1924b: Koksten. Haug og museum. *Til A.W.Brøgger på 40-Aarsdagen*. Universitetets Oldsaksamling. s. 1-6.
- Nummedal, A. 1929: Et steinaldersfund i Ski. *Norsk Geologisk Tidsskrift*, bind X, hefte 3-4, 1929. s. 474-481.
- Nummedal, A. 1930: Stenalderboplasser ved Kirkenes i Finnmark. Norge, *Tidsskrift om vårt land. Januar 1930*. Nr.1. s. 1-4.
- Nummedal, A. 1933a: Kan det finnes flintplasser på kyststrekningen mellom Kristiansand og Ålesund? *Naturen 1933*. s. 227-244.

- Nummedal, A. 1933b: *Upublisert innberetning fra konservator A. Nummdal for 1933*. Til Styret for Institutt for sammenlignende Kulturforskning, Jnr. 3/1934. s. 1-6. Småtrykk, Universitetets Oldsaksamlings bibliotek.
- Nummedal, A. 1938: Redskaper av horn og ben fra Finnmark. Foreløbig meddelelse. *Viking*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 145-150.
- Nummedal, A. og Bjørn, A. 1930: Boplassfund fra yngre steinalder i Aust-Agder. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1929*. s. 21-109.
- Nygaard, S. 1995: Steinalderen i Sør-Norge. Et debattinnlegg. I *Steinalderkonferansen i Bergen 1993*, redigert av K. A. Bergsvik, S. Nygaard og A. J. Nærøy. Arkeologiske Skrifter no. 8. Arkeologisk institutt. Bergen Museum. s. 12-26.
- Nærøy, A. J. 1994: *Troll-prosjektet. Arkeologiske undersøkelser på Kollsnes, Øygarden K. Hordaland, 1989-1992*. Arkeologiske rapporter 19. Arkeologiske Institutt, Universitetet i Bergen.
- Odner, K. 1964: Erverv og bosetning i Komsakulturen. *Viking XXVIII*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 117-128.
- Odner, K. 1972: Ethno-historic and ecological settings for economic and social models of an Iron Age society: Valldalen, Norway. I *Models in Archaeology*, redigert av D. L. Clarke. Methuen. s. 623-651.
- Olsen, A. B. 1983: Arkeologi. I L. Bostwick Bjerck og A. Bruen Olsen: *Kulturhistoriske undersøkelser på Botaneset, Flora 1981-82*. Arkeologiske rapporter 5. Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Olsen, A. B. 1992: *Kotedalen - en boplass gjennom 5000 år. Bind I. Fangstbosetning og tidlig jordbruk i vestnorsk steinalder: nye funn og nye perspektiver*. Universitetet i Bergen 1992.
- Olsen, B. 1987: Stability and Change in Saami Band Structure in the Varanger Area of Arctic Norway, AD 1300-1700. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 20, No. 2. s. 65-88.
- Olsen, B. 1990: Roland Barthes: From Sign to Text. I *Reading Material Culture. Structuralism, Hermeneutics and Post-Structuralism*, redigert av Chr. Tilley. Blackwell, Oxford. s. 163-205.
- Olsen, B. 1991: Kjelmøyfunnenes (virknings)historie og arkeologi. *Viking LIV*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 65-87.
- Olsen, B. 1994: *Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Olsen, B. 1997: *Fra ting til tekst. Teoretisk perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Petersen, J., Shetelig, H., Hougen, B. 1928: Bilag 3. Hustuffer og Gårder. I rapport fra Norsk arkeologmøte, Oslo, 9.-10. desember 1927. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok, 1. årgang 1927*. Oslo 1928. s. 90-108.
- Petersen, Th. 1944: Anders Nummedal. Minnetale. *Det Kgl. Norske Videnskabs Selskabs Forhandlinger*. Bd. XVII, Nr. 14. s. 55-62.
- Pettersen, K. 1982: *Steinalderen på Vega. En introduksjon og et analyseforsøk*. DKNVS. Museet. Rapport. Arkeologisk Serie 1982:9.
- Pettersen, K. 1983: *Øvre Glomma. Arkeologiske undersøkelser 1982 i forbindelse med konsesjonssøknad*. DKNVS, museet. Rapport, arkeologisk serie 1983:1. Universitetet i Trondheim.
- Pettersen, K. 1985: Yngre fangst-steinalder. I *Helgeland historie. Bind 1. Fra de eldste tider til middelalderens begynnelse ca. 1030*, redigert av K. Pettersen og B. Wik. Helgeland Historielag. s. 61-132.
- Pettersen, K. 1999: The Mesolithic in Southern Trøndelag. I *The Mesolithic of Central Scandinavia*, redigert av J. Boaz. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke, nr. 22. s. 153-166.
- Plog, S., Plog, F. and Wait, W. 1978: Decision Making in Modern Surveys. *Advances in Archaeological Method and Theory*, vol. 1. s. 383-421.
- Prescottt, Chr. 1996: Was there really a Neolithic in Norway? *Antiquity* 70. s. 77-87.
- Prøsch-Danielsen, L. 1995: *Lista i støpeskjeen - landskapsendringer gjennom 15.000 år*. Fylkeskonservatoren i Vest-Agder i samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning.
- Prøsch-Danielsen, L. 1996: Vegetation history and human impact during the last 11 500 years at Lista, the southernmost part of Norway. Based primarily on Professor Ulf Hafsten's material and diary from 1955-1957. *Norsk geografisk Tidsskrift*. Vol. 50, Oslo. s. 85-99.

- Prøsch-Danielsen, L. 1997: New light on the Holocene shore displacement curve on Lista, the southernmost part of Norway. Based primarily on Professor Ulf Hafsten's material from 1955-57 and 1966. *Norsk geografisk Tidsskrift*. Vol 51. s. 83-101.
- Randers, K. 1988: I K. Randers og S. Höglin: *Valderøya vest 1986-1987*. Arkeologiske rapporter 12. Historisk museum. Universitetet i Bergen.
- Rapaport, A. 1975: Australian aborigines and the definition of place. I *Shelter, sign & symbol*, redigert av P. Oliver. Barrie & Jenkins, London. s. 38-51.
- Risbøl, O. 2005: Kulturminner i Gråfjell – kulturhistoriske resultater fra registreringsprosjektet, i Stene et al. (red.): *Utmarkens grøde. Mellom registrering og utgravning i Gråfjellområdet, Østerdalen*. *Varia 59*, Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo. s. 5 – 26.
- Rorty, R. 1997 [1989]: *Kontingens, ironi och solidaritet*. Oversatt av Joachim Retzlaff. Studentlitteratur, Lund.
- Rostrup, E. 1901: Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark. *Videnskabernes Selskabs Møde* 11. januar 1901.
- Rudjord, K. 1992: Bygdehistorie: fra istid til 1800-tallet. *Listaboka*, bd. 3. Flekkefjord.
- Rygh, O. 1869: Om den ældre jernalder i Norge. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og historie*. Det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskab. København. s. 149-184.
- Rygh, O. 1875: Forekomst af raa Flint i Norge. Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers bevaring. *Aarsberetning for 1874*. Kristiania 1875. s. 180-181.
- Rygh, O. 1876: Bidrag til en Oversigt over den skandinaviske Stenalder i Norge. *Christiania Videnskabers Selskabs Forhandlinger*. 1876, no. 9, s. 1-12.
- Rygh, O. 1879: Undersøgelser paa en gravplads fra ældre jernalder i Holme sogn ved Mandal. *Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1878*. Kristiania. s. 169-196.
- Rønne, O. 2004: Utgravningsstrategi – fflateavdekking. I Glørstad, H. (red.) 2004: *Oppsummering av Svinesundprosjektet, bind 4*. *Varia 57*, Universitetets kulturhistoriske museer, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo. s. 90 – 95.
- Schanche, K. 1988: *Mortensnes, en boplass i Varanger. En studie av samfunn og materiell kultur gjennom 10.000 år*. Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Schiffer, M. B. 1983: Toward the Identification of Formation Processes. *American Antiquity* 48. s. 675-706.
- Schiffer, M. B. 1988: The structure of archaeological theory. *American Antiquity*, vol. 53, no. 3. s. 461-485.
- Sejrup, H. P., Larsen, E., Landvik, J. Y., Janocko, J., Eiriksson, J. 1998: The Jæren Area, a border zone of the Norwegian Channel Ice Stream. *Quaternary Science Reviews*. Vol. 17. Oxford, Pergamon Press. s. 801-812.
- Selinge, K-G. 1978: Fornlämningsregistret som forskningsunderlag. Några synspunkter med norrländska exempel. *Fornvännen*. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning. Årgang 73. s. 75-89.
- Selvik, S. F. og Stenvik, L. F. 1983: *Arkeologiske registreringer og pollenanalytiske undersøkelser i Sandølavassdraget, N-Trøndelag*. Rapport, arkeologisk serie 1983:2. Det Kgl. norske videnskabers selskab, museet. Universitetet i Trondheim.
- Shanks, M. 1992: *Experiencing the past. On the character of archaeology*. Routledge. London.
- Shanks, M. & Tilley, Chr. 1987: *Social theory and archaeology*. Polity Press. Oxford.
- Shanks, M. & Tilley, Chr. 1989: Archaeology into the 1990s. In *Norwegian Archaeological Review* vol. 25, no. 1. s. 1-53.
- Shanks, M. & Tilley, Chr. 1992 [1987]: *Re-Constructing Archaeology. Theory and practice*. 2. utgave. Routledge, London.
- Shetelig, H. 1920: En landsenkning under yngre stenalder. *Naturen*, januar-februar 1920. s. 28-41.
- Shetelig, H. 1921: Naar bygdes Norge? *Naturen*, juli-august 1921. s. 193-211.
- Shetelig, H. 1922: *Primitive Tider i Norge. En oversigt over stenalderen*. Bergen.
- Shetelig, H. 1925: *Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkeologi*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie A: Forelesninger V a.
- Shetelig, H. 1945: *Hva Norges jord gjemmer*. Stang og Lange - 6000 år, VI. Oslo.

- Simonsen, P. 1954: Karlebotn, en steinalderby ved Varangerfjorden. *Ottar* nr.1. Tromsø Museum. s. 3-10.
- Simonsen, P. 1956: Nye fund av steinalderbopladser i Troms. *Acta Borealia*. B. Humaniora nr. 4. s. 3-122.
- Simonsen, P. 1957: Folk og strandlinjer. *Ottar* nr. 15. s. 31-33.
- Simonsen, P. 1963: Varanger-funnene III. Fund og utgravninger i Pasvikdalen og ved den østlige fjordstrand. *Tromsø museums skrifter vol. VII*, hefte III.
- Simonsen, P. 1968: Steinalderen på Sørøy. *Ottar* nr. 55. Tromsø Museum. s. 3-21.
- Simonsen, P. 1974-1975: *Veidemenn på Nordkalotten. Hefte 1 og 2*. Stensilserie B. Institutt for Samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Simonsen, P. 1979: Juntavadda og Assebakte - to utgravninger på Finnmarksvidda. *Acta Borealia* B. Humaniora. No. 17. Tromsø museum. s. 3-55.
- Simonsen, P. 1985: The Alta River Investigations. Fragments of an Ecological Pattern. *Archaeology and Environment* 4. In Honorem Evert Baudou. University of Umeå. s. 57-62.
- Simonsen, P. 1986: Fortsatte undersøkelser ved Virdnejavri, Kautokeino kommune, Finnmark. *Tromsø Kulturhistorie* nr. 6. s. 1-11.
- Simonsen, P. (red.) 1987: *Altakraftverkene. Kulturhistoriske registreringer og utgravninger 1982*. Tromsø, Kulturhistorie nr.7. Universitetet i Tromsø.
- Simonsen, P. 1988: *Trekk av Mesolitikum-forskningens historie. Forelesninger i vårsemesteret 1987*. Stensilserie B - Historie. Nr. 26 - 1988. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- Simonsen, P., Vorren, Ø. og Aarseth, Aa. 1982: *Alta-kraftverkene. Kulturhistoriske registreringer og vernetiltak*. Tromsø, Kulturhistorie nr.2. Tromsø.
- Simpson, D. N. 1992: *Archaeological Investigation Krossnes, Flatøy 1988-1991*. Arkeologiske rapporter 18, Historisk Museum, Bergen.
- Skar, B. 1985: Under en meter med sand. *Frå haug ok heidni*. Nr.3. 1985. Bd. 10. s. 234-239.
- Skar, B. 1989: Foldsjøen 4A, en steinalderboplads i zonen mellom kyst og fjeld. *Viking* LII. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 7-21
- Skar, B. 1990: Steinalder - Bronsealder. I E. Østmo, B. Skar og D. Skre: *Hurumprosjektet. Sluttrapport. Virksomheten i 1989-1990*. IAKN, Universitetet i Oslo. s. 23-34.
- Skjelsvik, E. 1978: Registrering av fornminner for det økonomiske kartverk i Norge 1963-1977. *Fornvannen* 73. s. 134-141.
- Skjelsvik, E. 1997: Systematiske registreringer av fornminner. Blader av terrengavspasserens historie II. *Nicolay* Nr. 73. Oslo. s. 4-18.
- Skjelsvik, E. 1998: Registrering av fornminner for Det økonomiske kartverket 1963-1994. NIKU. Temahefte 25. Oslo.
- Skjølvold, A. 1972: Slettabø i Ognå. Foreløpig orientering om en boplass med bosetning fra yngre steinalder og bronsealder. *Viking* XXXVI. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 5-82.
- Solli, B. 1996: Narratives of Veøy. An Investigation into the Poetics and Scientifics of Archaeology. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr. 19. Oslo.
- Stang, F. 1931: Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning. Beretning om dets virksomhet inntil sommeren 1931. Oslo. s. 75-77.
- Steenstrup, J. J. S. 1862: Imod Hr. Professor Worsaaes Tvedeling af Steinalderen. Et Bidrag til Forstaaelsen af Steinalderens Kultur her i Norden. *Oversigt over det Kgl. Danske Videnskabers Selskabs Forhandlinger* for November 1861. Kjöbenhavn. s. 305:3-376:74.
- Stenvik, L. F. 1982a: Arkeologiske kulturminner i Stjørdalsvassdraget, N-Trøndelag. Verneplan for vassdrag. 10-års vernede vassdrag. DKNVS, Museet. *Rapport, arkeologisk serie 1982:2*. Universitetet i Trondheim.
- Stenvik, L. F. 1982b: Arkeologiske kulturminner i Høylandsvassdraget, N-Trøndelag. Verneplan for vassdrag. 10-års vernede vassdrag. DKNVS, Museet. *Rapport, arkeologisk serie 1982:5*. Universitetet i Trondheim.
- Sveistrup, T. E. 1984: Retningslinjer for beskrivelse av jordprofiler. *Jord og Myr* nr. 2/84. s. 30-77.
- Svestad, A. 1995: *Oldsakenes orden. Om tilkomsten av arkeologi*. Universitetsforlaget. Oslo.

- Søborg, H. Ch. 1990: Arkeologiske undersøkelser 1988 i forbindelse med planlagt ilandføring av gass fra Haltenbanken. Alternativ: Tjeldbergodden. *Rapport, Arkeologisk serie 1990:2*. Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet.
- Tanner, A. 1979: *Bringing Home Animals. Religious Ideology and Mode of Production of the Mistassini Cree Hunters*. C. Hurst & Company. London.
- Tanner, A. 1991: Spatial organization in social formation and symbolic action: Fijian and Canadian examples. I *Social Space. Human Spatial Behaviour in Dwellings and Settlements. Proceedings of an Interdisciplinary Conference*, redigert av O. Grøn, E. Engelstad og I. Lindblom. Odense University Press. s. 21-39.
- Tilley, Chr. (red.) 1990: *Reading Material Culture. Structuralism, Hermeneutics and Post-Structuralism*. Blackwell, Oxford.
- Tilley, Chr. 1991: *Material Culture and Text. The Art of Ambiguity*. Routledge. London.
- Thommessen, T. 1994: FATIMA-prosjektet. Arkeologiske undersøkelser i Kåfjord og på Magerøya, Nordkapp kommune 1992. *Tromura*, Kulturhistorie nr. 27. Universitetet i Tromsø.
- Thomsen, Chr. J. 1836: *Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed* udgiven af det kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. København. s. 37-63.
- Trigger, B. G. 1996: *Arkeologiens idéhistorie*. Pax Forlag. Oslo.
- Trøim, I. 1999: *Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet. En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905-1978*. Varia 49. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Worsaae, J. J. A. 1872: Ruslands og det skandinaviske Nordens bebyggelse og ældste Kulturforhold. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*. Det Kgl. nordiske oldskrift-selskab. København. s. 309-430.
- Wylie, A. 1992: On "Heavily Decomposing Red Herrings": Scientific Method in Archaeology and the Ladening of Evidence with Theory. I *Metaarchaeology. Reflections by Archaeologists and Philosophers*, redigert av L. Embree. Boston Studies in the philosophy of science, Vol. 147. s. 269-289.
- Yates, T. 1990: Jacques Derrida: "There is nothing outside of the text". I *Reading Material Culture. Structuralism, Hermeneutics and Post-Structuralism*, redigert av Chr. Tilley. Blackwell, Oxford. s. 206-280.
- Yderstad, O. 1989 [1951]: Norske portretter: Anders Nummedal. Kåseri sendt i NRK, 1951. Trykt i *Årbok for Nordmøre 1989*, Nordmøre Historielag og Nordmøre Museum. Kristiansund 1989. s. 85-93.
- Østmo, E. 1976: Torsrød. En senmesolittisk kystboplass i Vestfold. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1972-1974*. s. 41-52.
- Østmo, E. 1984: *Kulturminner ved Gyvatn og Evje øst, Vest-Agder og Aust-Agder*. Varia 10. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Østmo, E. 1988: *Etableringen av jordbrukskultur i Østfold i Steinalderen*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke Nr. 10. Oslo.
- Østmo, E. 1989: Vassendøya i Bygland. Fra Setesdalens steinalder. *Viking LII*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 22-52.
- Østmo, E. 1993a: Hellerbosetning i østnorsk yngre steinalder. Utgravningen av Sandtrahelleren i Tjølling, Larvik, Vestfold. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1991/1992*. s. 87-102.
- Østmo, E. 1993b: Auve i Sandefjord - sanddynen, snorstempelkeramikken og C 14-dateringene. *Viking LVI*. Norsk Arkeologisk Selskap. Oslo. s. 37-64.
- Åstveit, L. I. 2005: Første stikk – steinalderen på Mørekysten belyst gjennom et registreringsprosjekt. *Viking bd. LXCVIII*, Oslo. s. 263 – 284.

Muntlige kilder referert i teksten:

Joel Boaz (Universitetets Oldsaksamling), Sheila Coulson (IAKK, Universitetet i Oslo), Lil Gustafson (Universitetets Oldsaksamling), Irmelin Martens (Universitetets Oldsaksamling), Leidulf Mydland (Vest-Agder fylkeskommune), David Simpson (Universitetet i Bergen), Eldrid Straume (Universitetets Oldsaksamling), Povl Simonsen (Universitetet i Tromsø, per brev).

APPENDIKS 1:**DEN FORMELLE OG PRAKTISKE RAMMA FOR KULTURMINNE-REGISTRERINGENE I NORGE**

Allerede på 1800-tallet ble det lagt vekt på å oppnå en geografisk oversikt over funnsteder og faste fornminner som grunnlag for utarbeidinga av landets kulturhistorie. I sin begrunnelse for behovet for utgravninger av fortidsminner skriver Nicolay Nicolaysen (1874:122-123) blant annet: “Vi kunne heller ikke, saaledes som engang var tilfallet, lade os nøje med enkelte typer eller pragtstykker, men vi ville ogsaa se den udbredelse, de have haft. Med andre ord vi ville danne os, saavidt muligt, en klar forestilling om, hvorledes tilstanden til enhver tid var, om det standpunkt, hvorpaa det menneskelige arbeide stod, og om de forandringer, det tid efter anden har undergaaet.” Dette innebar ogsaa en erkjennelsen av det vitenskapelige behovet for en samlet topografisk-arkeologisk oversikt over fortidsminnene, og Nicolaysen startet dette arbeidet i Norge med *Norske fornlevninger fra 1862-1866* som er en oversikt over landets faste og løse fornminner. Arbeidet ble deretter fulgt opp gjennom et årlig tillegg i fortidsminneforeningens årsberetning (H. Gjessing 1920a:188-189). Fram til omkring århundreskiftet var det imidlertid først og fremst gravhauger som ble registrert og utgravd. I sin tiltredelsesforelesning til professoratet og bestyrervervet ved Universitetets Oldsaksamling i 1901, trakk Gabriel Gustafson blant annet opp linjer for museets framtidige virksomhet i felt. Han mente det var nødvendig, både for forskninga og forvaltninga, med en systematisk og ensartet topografisk-arkeologisk undersøkelse av hele landet for å skaffe en oversikt over landets faste fortidsminner. Han skisserte dette arbeidets framgangsmåte som å “... søge oplysninger i hver gaard, selv saa meget som mulig streife over terrænget, afsætte paa et kart beliggenheden af enhver oldtidslevning, bestemme disses omtrentlige tid og give en for videnskaben tilfredsstillende beskrivelse over dem alle” (Gustafson 1901:22). Han mente at en slik oversikt ville gi et langt sikrere grunnlag for utforskningen av landets bebyggelsehistorie enn det de ofte tilfeldige innkomne oldsaker kunne gi. Han påpekte at det manglet uttømmende, regionsvise (bygdevise) undersøkelser, og mente at man for framtida burde søke å gjennomføre problemrettede utgravninger med tanke på å fylle datidas kunnskapshull, snarere enn å fortsette den allerede lange rekken av gravhaug-gravninger (Gustafson 1901:21,23). Systematiske topografisk-arkeologiske registreringer kom i gang først i 1908, og omfattet nøyaktige kartlegginger av alle fornminner i tillegg til beskrivelser. Arbeidet ble fulgt opp med nye registreringer hvert år, men de økonomiske rammene var knappe. Bare Østfold (A. W. Brøgger 1932) og Vestfold (Grieg 1943) ble fullført og publisert samlet, selv om en del registreringsarbeid ble utført ogsaa i andre deler av landet både før og etter annen verdenskrig. Blant annet stod Per Fett for gjennomføringen av systematiske registreringer i Bergen Museums distrikt fra 1942 (Skjelsvik 1978:134, 1997:6-7). Disse registreringene ble, i tillegg til gjennomgang av arkivene, basert på intervjuer av grunneiere i distriktet ved at man gikk fra gård til gård og kartfestet faste fornminner (Eldrid Straume pers. med.) - en framgangsmåte svært lik de seinere ØK-registreringene. Og på samme måte som tidligere ble disse topografiske registreringene først og fremst konsentrerte om de synlige fornminnene, mens de ikke-synlige (som for eksempel steinalderboplasser) ikke ble registrert systematisk i denne forbindelsen. Slike fornminner ble stort sett bare registrert ved særskilte undersøkelser.

Loven av 1905 om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger hadde først og fremst regulert eiendomsforhold og forvaltningsansvar for faste og løse kulturminner (Trøim 1999:44-48). Loven påla grunneier meldeplikt i forbindelse med planlagte inngrep eller skade på kulturminner. Videre påla den de fem landsdelsmuseene blant annet å vurdere behovet for, og eventuelt gjennomføre, arkeologiske undersøkelser i forbindelse med inngrep i faste

kulturminner. Den omfattet imidlertid ikke noe pålegg til museene om å skaffe seg oversikt over kulturminnene gjennom registreringer, og museenes kapasitet i så måte var selvsagt begrenset. Det betød imidlertid ikke at man ikke var oppmerksom på behovet, og som nevnt ble det gjort spredte forsøk på å sette slike registreringer i system. Ved det første Norske arkeologmøtet (NAM) i 1927 ble Gustafsons tanker tatt opp igjen i et bredere forum og omfattende registreringer ble etterlyst blant annet med tanke på fredningsarbeidet (J. Petersen et al. 1928:98, 102-105, Trøim 1999:71). Hans tanker ble også ført videre av Sigurd Grieg som utarbeidet et forslag til nyorganisering av fredningsarbeidet til NAM-møtet i 1939. Grieg mente også at opprettelsen av et landsomfattende fornminneregister, samt omfattende registreringer, var nødvendig for å effektivisere fredningsarbeidet, og hans synspunkter fikk seinere en viss betydning for utformingen av Lov om fornminne av 1951 (Grieg 1939:15,23-29, Trøim 1999:73-76, 85-86).

I 1951-loven beholdt man bestemmelsen om tiltakshavers meldeplikt fra 1905, og det ble blant annet gjennomført en endring som innebar at kulturminnevernmyndighetene kunne kreve at arkeologiske undersøkelser i forbindelse med planlagt utbyggingsvirksomhet og eventuell frigivning av fornminner, skulle bekostes av offentlige eller større private tiltakshavere (Trøim 1999:90,135). Dette innebar en helt ny situasjon som gjorde det mulig å utføre arkeologiske registreringer og utgravninger i langt større omfang enn tidligere, og det var dette som gjorde det mulig å sette i gang de første store vassdragsregistreringene (Martens 1965a:40). Når det gjaldt kystområdene og jordbruksområdene i innlandet, hvor det meste av den historiske og moderne bebyggelsen finnes, var det i tida etter annen verdenskrig stor byggeaktivitet, både når det gjaldt boliger, industri og infrastruktur. Og i fjellet ble det etterhvert gjennomført omfattende vassdragsreguleringer som la store arealer under vann. Siden mellomkrigstida hadde enkelte betraktet den manglende oversikten over landets faste kulturminner som et problem for fornminnevernet, og det ble tatt flere initiativ for å bedre denne situasjonen uten at man fikk i gang noen landsomfattende systematisk registrering. Etter annen verdenskrig ble det på grunn av den store byggevirksomheten svært tydelig at de arkeologiske museene, som var tillagt ansvaret for forvaltningen av fornminnene, ikke hadde tilstrekkelig kapasitet til å skaffe en slik oversikt (Trøim 1999:85-86, 91-92,132-135).

Etter initiativ fra Anders Hagen fra slutten av 1950-tallet, ble det i 1963 bevilget statlige midler til opprettelsen av De arkeologiske museers registreringstjeneste (DAMR). Denne institusjonen fikk som hovedoppgave å registrere og undersøke fornminner i forbindelse med vassdragsutbygginger, og å registrere og kartlegge fornminner for det økonomiske kartverket, ØK, samt å koordinere dette arbeidet på landsbasis (Trøim 1999:91-95). Registreringene for ØK ble ledet av Elizabeth Skjelsvik, og arbeidet i forbindelse med vassdragsregistreringene ble ledet av Irmelin Martens. En rekke større og mindre vassdragsundersøkelser ble gjennomført i disse åra i regi av DAMR, hvor blant annet registrering av steinalderboplasser stod sentralt. Bare noen av disse undersøkelsene ble seinere, og i ulik grad, bearbeidet og publisert (for eksempel Ranaundersøkelsene og Lærdalprosjektet), mens mange kun er omtalt i institusjonens årsberetninger (Martens 1967, 1969b, 1970, 1972, 1973a). I 1971 avsluttet Martens sitt arbeid i DAMR, og i 1973 ble ansvaret for vassdragsundersøkelsene ført tilbake til de arkeologiske museene, hvor dette arbeidet siden har vært gjennomført prosjektvis. Samtidig ble arbeidet med ØK-registreringene fordelt på egne avdelinger under hvert museum (Skjelsvik 1998:37). Da DAMR/ØK-registrene startet sin virksomhet som utførende og koordinerende organ for museene i 1963, fortsatte man av økonomiske årsaker å konsentrere seg om synlige faste fornminner, slik som de tidligere topografiske registreringene. Steinalderboplasser ble derfor ikke kartfestet og R-merket i ØK-kartverket (Skjelsvik 1978:139). Seinere, i forbindelse med digitalisering av fornminneregisteret fra og med 1985, er flere fornminner som ikke er synlige

på overflaten inkludert i lista over fornminnekategorier, deriblant steinalderboplasser i form av søkebetegnelsen boplass (Larsen og Sollund 1995).

En viktig, men sjelden påaktet, begrensning i forbindelse med registreringen av faste fornminner, var lenge mangelen på gode og detaljerte kart. Det var først i forbindelse med utbyggingsprosjektene på slutten av 1950- og utover på 1960-tallet, at man fikk tilgang til tilstrekkelig gode kart, i de tilfeller hvor slike ble utarbeidet i forbindelse med utbyggingen. Før dette var man i hovedsak henvist til såkalte rektangel- eller gradteigskart, eller eventuelt gamle amtskart, og i beste fall i målestokk 1:100 000, noe som i mange tilfeller gjorde kartfesting uhensiktsmessig eller til og med umulig (Skjelsvik 1997:7-8). Så sent som på 1950-tallet var man ofte avhengig av å leie lokalkjent fører når man skulle registrere i utmark fordi det ikke fantes kart overhode (Martens pers. med.). Først i 1964 ble det vedtatt av Stortinget å utarbeide et økonomisk kartverk i målestokk 1:10 000 og 1:5000 for omkring 40 % av landets areal (seinere er området utvidet en del). Mesteparten av dette arbeidet ble sluttført først omkring 1980, mens førstegangsregistreringen i enkelte områder fortsatt i 1997 ikke var fullført (Skjelsvik 1998:9).

I Lov om kulturminner av 1978 ble det tatt med bestemmelser om at undersøkelsesplikten ikke bare skulle gjelde tiltak, men også offentlig planarbeid, og at det i medhold av plan- og bygningslovgivningen skulle søkes samarbeid med kulturvernmyndighetene ved utarbeidelse av arealplaner (Trøim 1999:109). Når det offentlige planarbeidet ble trukket inn på denne måten, innebar det en forbedring i forhold til 1951-lovens bestemmelser om meldeplikt som ikke hadde fungert i henhold til intensjonen. Slik loven ble vedtatt gjaldt meldeplikten ved igangsetting av tiltak imidlertid fortsatt bare tiltak som ble ansett å kunne virke inn på faste fornminner. Samtidig forutsatte departementet at undersøkelsesplikten skulle oppfylles ved at planen for tiltaket skulle sendes vernemyndigheten til uttalelse, og at tiltakshaver skulle bekoste eventuelle utgifter til denne undersøkelsen. Videre ble det gitt tillatelse til vernemyndighetene til å gjennomføre arkeologiske registreringer uten grunneiers tillatelse (Trøim 1999:141-143). Alt dette gjorde arbeidet med registreringer i forbindelse med plansaker mulig, selv om omfanget av den enkelte undersøkelse for en stor del ble begrenset til befaring og overflateregistrering.

I forbindelse med omorganiseringen av fornminnevernet i 1990, ble tilknytningen til det offentlige planarbeidet styrket (Lillehammer og Hygen 1992). Forvaltningsansvaret for kulturminner i forbindelse med plan- og byggesaker ble overført til fylkeskommunene og de samiske forvaltningssentrene. Registreringsmetoder og praksis har gjennomgått en positiv og omfattende utvikling de senere årene, delvis som følge av opprettelsen av fylkesarkeologstillinger i hvert fylke, hvor hovedansvar for registreringer som en del av utredning av kulturminneinteresser er plassert. Erfaringene har imidlertid vist at det også er visse ulemper med denne organiseringen, blant annet fordi registreringer i en del tilfeller begrenses økonomisk slik at det kan være vanskelig å få gjennomført tilstrekkelig grundige og problematiserende registreringer. Dette henger delvis sammen med den lokale fagkompetansen. Denne kompetansen er avgjørende for valg av metoder og prioriteringer i den enkelte fylkeskommunen, og fordi fagmiljøene består av mindre enheter enn ved museene innebærer dette en større sårbarhet. I noen tilfeller har dette også sammenheng med fylkesarkeologens plassering i en politisk styrt organisasjon, hvor det med jevne mellomrom forekommer ønsker eller forsøk fra lokalpolitisk hold på å overstyre lovverket. På den annen side har den enkelte fylkeskommune gode lokalkunnskaper og muligheter til en oversikt over for eksempel steinalderboplassenes lokalisering i sitt område, på en måte som ikke har vært mulig tidligere. Som et resultat av denne organiseringa vil registreringspraksisen til en viss grad variere fylkesvis. Siden 1990 har registreringer i forbindelse med større tiltak vært gjennomført prosjektvis, med utgangspunkt ved landsdelsmuseene eller NIKU, og etter år 2000 også i enkelte fylkeskommuner.

APPENDIKS 2: KATALOGER OG TABELLER

Katalog 1. Registrerte funnsteder

Denne katalogen er en oversikt over funnene som ble gjort under mine registreringer på Vest-Lista i perioden 28. juni – 24. juli og 9. – 27. august 1993. Undersøkellesområdet omfatter Kyleberg gnr. 43. Penne gnr. 44, Jølle gnr. 45, og Hervoll gnr. 85 i Farsund kommune, Vest-Agder fylke. Referanser: ØK-kart AT 004-5-3. UO Aksesjonsnr. 1994/16. C38286-38327.

Inkludert i denne oversikten er også funnene fra Mydlands (1991) registreringer i undersøkelsesområdet. Disse funnstedene er gitt nye nummer i denne katalogen, men Listaprojektets nummerering er ført opp som referanse. Disse funnstedene er prøvestykket og beskrevet på nytt i forbindelse med denne undersøkelsen.

Katalogen er organisert fortløpende etter lokalitetsnummer, lok. 1 – 47, som ble gitt det enkelte funnet i felt. Enkelte av disse numrene er siden strøket, i hovedsak fordi jeg har vurdert funnet som for usikkert til å inkluderes i denne sammenhengen. Jeg har likevel valgt å beholde opprinnelig nummerering av de resterende funnene, ettersom disse numrene benyttes som referanse i rapporten til topografisk arkiv og i *Universitetes Oldsaksamlings Tilvekst 1994*. Utgående nummer er lok. 13, 14, 15, 18, 37, 38 og 46.

I kommentarene har jeg i noen tilfeller pekt på mulige kulturhistoriske sammenhenger mellom ulike funnsteder, og også mellom funnsteder og tidligere funn i området (jf. katalog 2). Dette viser til vurderinger av funn og landskapsmessige forhold, men må kun oppfattes som forslag. Materialet som presenteres i denne katalogen er resultater av en registrering, og bare utgravninger vil kunne avklare eventuelle sammenhenger.

Datering

Forslag til datering i katalogen angir generelt periode, det vil si steinalder, jernalder, osv. Jeg vil understreke at dette er forslag til dateringer av enkeltgjenstander og ikke av funnstedet som sådan, ettersom et registreringsmateriale som dette ikke gir grunnlag for sikrere datering av funnstedet. Der det ikke finnes muligheter for nærmere datering, har jeg for flintfunn generelt antatt at de tilhører steinalder, mens keramikkfunn generelt er forslått datert til yngre steinalder/bronsealder. Som det går fram av katalogen omfatter flere av funnene materiale som kan ha ulik tidsmessig opprinnelse.

Der det er muligheter for nærmere datering av enkeltgjenstander er dette ført opp som forslag til datering i katalogen, men skal altså også forstås som datering av bestemte funn, og ikke som en generell datering av funnstedet. Dette gjelder i alt 10 funnsteder, hvor det ble funnet gjenstander som kan dateres typologisk eller på grunnlag av produksjonsteknikk (jf. kap.5.3).

Det er dessuten foretatt en C14-datering av matskorpe fra et skår av uornert leirkar funnet i prøvestikk, C38315c, lok. 33. Dateringen er foretatt av laboratoriet for radiologisk datering i Trondheim (akselerator i Uppsala) (TUa-912, DF 2555). Dateringen ga 1625 ± 60 BP, kalibrert 390-535 AD, det vil si første del av folkevandringstid.

Referanser brukt i katalogen

- Berg-Hansen, I. M. 1994: *Rapport fra registreringer på Lista, Farsund k., Vest-Agder f. 1993*. Topografisk arkiv, Universitetets Oldsaksamling.
- Helskog, K., Indrelid, S., Mikkelsen, E. 1976: Morfologisk klassifisering av slåtte steinartefakter. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1972-1974*. Oslo. s. 9-40.
- Mydland, L. 1991: *Arkeologiske undersøkelser 1991, del 2. Listaprojektet*. Fylkeskonservatoren i Vest-Agder.
- Sveistrup, T. E. 1984: Retningslinjer for beskrivelse av jordprofiler. *Jord og Myr* nr. 2/84. s. 30-77. *Topografisk arkiv*, Universitetets Oldsaksamling.

Forklaring av katalogpostene i katalog 1.

NR: Funnstedsnummer og C-nummer.

FUNN: Morfologisk beskrivelse av gjenstander, samt største og eventuelt minste mål. Beskrivelsen er basert på Helskog et al. 1976.

DATERING: Forslag til datering, og dateringsgrunnlag.

GNR: Gårdsnavn og nummer.

H.O.H.: Funnstedets minste høyde over dagens havnivå.

KONTEKST: Angir om funnet er gjort i prøvestikk eller som overflatefunn.

ORIENTERING: Orienteringsoppgaver. Alle orienteringsoppgaver er målt på øk-kart (1:5000), vinkler beregnet ved hjelp av 400-graders kompass.

BESKRIVELSE: Topografisk beskrivelse av funnstedet, samt eventuelt forslag til avgrensning.

PR.ST.: Antall prøvestikk gravd på funnstedet, positive og negative.

KOMMENTAR: Egen vurdering og kommentarer.

NR: Lok. 1

C 38286 a-d, Listaprojekt nr: 323:45
 FUNN: a) 1 mikroflekkefragment, 7 avslag, 9 avslagsfragmenter hvorav 4 brente, 15 knakkefragmenter hvorav 12 brente, alle av flint. Mål: 0,6 - 2,8 cm. b) 1 avslag av mikroflekkekjerne, 1 avslagsfragment av mikroflekkekjerne, 11 avslag, 17 avslagsfragmenter hvorav 7 brente, 15 knakkefragmenter hvorav 14 brente, alle av flint. Mål: 0,4 - 4,5 cm. c) 1 mikroflekke av bergkrystall. Mål: 1,4 cm. d) 6 avslag, 11 avslagsfragmenter hvorav 1 brent, 22 knakkefragmenter hvorav 8 brente, alle av flint. Mål: 0,4 - 3,5 cm.

(Nummer a) tilsvarer Listaprojektets funn, nummer b-c) tilsvarer prøvestikk 1, og nummer d) tilsvarer prøvestikk 2.)

DATERING: Eldre steinalder. Datering basert mikroflekke-teknikk.

GNR: Jølle 45/3,5,11.

H.O.H.: 11 m.

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 120 m 270° SV for sauefjøs som ligger V for Fv.654, og 100 m rett V for vei, og 360 m 10° N for N-ligste bygning (uthus) på Jølle 45/22.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger rett Ø og S for knauser, og i gammel dyrka mark (i dag slått og beite). Funnstedet er gressbevokst. Rett N for prøvestikkene krysses jordet av et steingjerde. Langs dette finnes noe leplanting av gran. Ca. 20 m S for funnstedet krysses beitet av bekken fra Jølletjønn, som her er steinsatt på begge sider og tydelig regulert. Omkring bekken er det relativt fuktig. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er S-vendt, og har godt le for vind fra V og N. Terrenget er åpent, med vid utsikt alle veier. Funnområdet er ikke avgrenset, men synes å være konsentrert til området Ø og S for knausene.

PR.ST.: 3 positive, 0 negative.

KOMMENTAR: Trolig en del omrotet ved pløying.

NR: Lok. 2

C 38287 a-e, Listaprojekt nr: 324:45
 FUNN: a) 1 avslagsfragment av flint med mulig retusj. Mål: 1,5 cm. b) 1 bipolar kjerne av flint. Mål: 1,9 cm. c) 1 avslagsfragment, bipolar teknikk, 2 avslag, 5 avslagsfragmenter hvorav 1 brent, og 7 knakkefragmenter hvorav 4 brente av flint. Mål: 0,7 - 2,3 cm. d) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,1

cm. e) 4 avslag, 7 avslagsfragmenter hvorav 2 brente, og 5 brente knakkefragmenter av flint. Mål: 0,4 - 3,3 cm.

(Nummer a-c) tilsvarer Listaprojektets funn, nummer d) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer e) tilsvarer prøvestikk 4.)

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/4,6,12

H.O.H.: 11 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 300 m rett N for hus på Jølle 45/25, og 175 m rett V for Fv.654, og 100 m 280° V for lok. 1.

BESKRIVELSE: Flate på forhøyning i gammel dyrka mark (i dag slått og beite), svakt hellende mot N. V og N på flaten er to små åkerholmer, dvs. fjell i dagen og sammenkastet stein. V for funnstedet krysser et steingjerde SV-NØ. Gressbevokst. Undergrunnen er fuktig, gammel strand med skjellsand og vannrulla småstein. Funnstedet ligger noe beskyttet av Kjellnes i V-NV, ellers åpent med vid utsikt alle veier. Funnstedet er N-NØ-vendt, mot Hålebukta. Ligger trolig litt tilbaketrukket fra gammel strand. Funnområdet er ikke avgrenset, men konsentreres trolig til flaten omkring og V for åkerholmene.

PR.ST.: 3 positive, 1 negativt.

KOMMENTAR: Trolig en del forstyrret ved pløying. Funnstedet hører trolig sammen med lok. 3.

NR: Lok. 3

C 38288, Listaprojekt nr. 321:45
 FUNN: 1 avslagsfragment av flint. Mål: 2,3 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/4,6,12

H.O.H.: 11 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 275 m rett N for hus på Jølle 45/25, og 250 m 130° ØSØ for Kjellnes, og 150 m rett V for Fv.654, og 120 m 260° VSV for lok.001, og 60 m 190° S for lok. 2.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på Ø-sida av liten, N-S-gående, morenerygg som følger 10-meter koten ut mot Kjellnes. En tydelig fegate følger toppen av moreneryggen lenger S. Funnstedet ligger på en flate på forhøyning i gammel dyrka mark (i dag slått og beite), S for 2 åkerholmer, og svakt hellende mot Ø. Langs toppen av moreneryggen og V for funnstedet går et høyt N-S-gående

steingjerde. Gressbevakst. Undergrunnen er fuktig, gammel strand med skjellsand og vannrulla småstein. Funnstedet er Ø-vendt, og ligger åpent med usedvanlig god utsikt i alle retninger. Litt beskyttet av Kjellnes mot vind fra NV. Funnområdet er ikke avgrenset, men konsentreres trolig til flaten omkring og V for åkerholmene.

PR.ST.: 1 positivt, 1 negativt.

KOMMENTAR: Trolig endel forstyrret ved pløying. Funnstedet hører trolig sammen med lok. 2.

NR: Lok. 4

C 38289 a-c, Listaprojekt nr. 322:45

FUNN: a) 1 flekkefragment, 2 avslag og 1 knakkefragment av flint. Mål: 0,7 - 2,5 cm. b) 2 avslag og 1 knakkefragment av flint. Mål: 1,1 - 2,5 cm. c) 1 avslag og 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 0,7 - 1,3 cm.

(Nummer a) tilsvare Listaprojektets funn, nummer b) tilsvare prøvestikk 1, og nummer c) tilsvare prøvestikk 2.)

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/22

H.O.H.: 20 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 150 m 50° NØ for hus på Jølle 45/25, og 25 m rett Ø for Fv.654, og 170 m 30° NNØ for N-ligste hus på Jølle 45/22, og 180 m 160° SØ for lok. 3.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger nedenfor og godt inntil S-siden av knaus med stor rydningsrøys, i gammel dyrka mark (i dag slått og beite). På S-vendt flate, svakt hellende mot vannsig i S. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger nede i dalsenkning, har derfor begrenset utsikt. Beskyttet av knausen mot vind fra N-NV. På NV-siden vokser løvkratt mellom veien og oppover knausen, -forøvrig gressbevakst. Funnområdet er ikke avgrenset, og kan strekke seg lenger mot S og V.

PR.ST.: 3 positive, 0 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying, og av Fv.654.

NR: Lok. 5

C 38290, Listaprojekt nr. 320:45

FUNN: 1 midtfragment av mulig mikroflekke, 5 avslag hvorav 1 brent, og 1 knakkefragment av flint. Mål: 0,8 - 1,8 cm.

DATERING: Steinalder (eldre st.a.?)

GNR: Jølle 45/4,6,12

H.O.H.: 11

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING:

Merk: orienteringsoppgavene for denne funnstedet er beregnet på øk-kart 1:5000, ut fra L.Mydlands avmerking av funnstedet på kart utarbeidet for Listaprojektet: Ca. 90 m 380° NNV for hus på bruk 45/4,6,12 og 150 m 320° VNV for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 150 m rett V for Fv.654, og 250 m 60° NØ for utløpet av Jøllestø, og 240 m 270° VSV for lok.4.

BESKRIVELSE: Funnstedet ble ikke gjenfunnet under mine registreringer i 1993. Jf. isteden Mydland 1991: Arkeologiske undersøkelser 1991 del 3, Listaprojektet, Fylkeskonservatoren i Vest-Agder. I følge Mydland (pers.med.) ligger funnstedet på liten flate mellom fjell i dagen (i bergskorte), i gammel dyrka mark, i dag beite. Funnstedet er trolig ikke mer enn 2-3 m² stor.

PR.ST.: 1 positivt.

KOMMENTAR: Ikke gjenfunnet ved prøvestikking i 1993.

NR: Lok. 6

C 38291 a-c, Listaprojekt nr. 319:45

FUNN: a) 1 knakkefragment av flint. Mål: 0,9 cm. b) 1 uregelmessig kjerne, utslitt, av flint. Mål: 1,8 cm. c) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,7 cm.

(Nummer a) tilsvare Listaprojektets funn, nummer b) tilsvare prøvestikk 4, og nummer c) tilsvare prøvestikk 5.)

DATERING: Steinalder (yngre, - jf. lok. 7)

GNR: Jølle 45/9

H.O.H.: 16 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 40 m 20° NNØ for NØ-hjørne av hus på Jølle 45/4,6,12, og 80 m rett V for Fv.654, og 310 m 210° S for lok.003, og rett N for delet (steingjerdet) mellom Jølle 45/9 og 45/4,6,12.

BESKRIVELSE: På terrassert flate, svakt hellende mot V-SV, i gammel dyrka mark (i dag slått og beite). Funnstedet er V-vendt, med vid utsikt mot N,V, og S. Beskyttet mot vind bare fra Ø, forøvrig svært eksponert. Gressbevakst, - enkelte grantrær ved husene NØ-SØ for funnstedet, og et par små løvtrær i V-del. I dag står et fraflyttet hus S på funnstedet som dessuten krysses av flere steingjerder. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger trolig ved

gammel strand; strandsand og rullestein ble funnet i nedre halvdel av området (omkring 15-meters koten). Flaten krysses, ca. midt på, av en N-S-gående svak terrasse som kan representere en strandvoll. Ca. midt på flaten finnes dessuten en liten knaus. Funnstedet dekker trolig hele området fra privat vei i Ø og ned til omkring 10-meter koten i V, men kan være større. Funnområdet er ikke avgrenset mot N og S.

PR.ST.: 3 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying. Funnstedet hører trolig sammen med lok.7.

NR: Lok. 7

C 38292 a-f, Listaprojekt nr: 318:45

FUNN: a) 4 avslag, 1 avslagsfragment, og 3 knakkefragmenter hvorav 1 brent av flint. Mål: 1,0 - 2,9 cm. b) 1 bipolar kjerne av flint. Mål: 1,7 cm. c) 15 avslag hvorav 1 brent, 8 avslagsfragmenter, og 30 knakkefragmenter hvorav 7 brente av flint. Mål: 0,3 - 2,7 cm.

d) 1 avslag og 2 avslagsfragmenter av flint. Mål: 1,5 - 2,3 cm. e) 1 avslag av slipt redskap av flint. Patinert. Mål: 1,2 cm. (Slipesporene er påvist ved mikroskopi utført av stud. mag.art. Eivind Klubbenes.) f) 2 avslag hvorav 1 brent, 1 avslagsfragment, og 7 knakkefragmenter hvorav 3 brente av flint. Mål: 0,4 2,5 cm.

(Nummer a) tilsvare Listaprojektets funn, nummer b-c) tilsvare prøvestikk 1, nummer d) tilsvare prøvestikk 4, og nummer e-f) tilsvare prøvestikk 5.)

DATERING: Yngre steinalder. Datering basert på avslag av slipt redskap av flint.

GNR: Jølle 45/4,6,12

H.O.H.: 16 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 250 m 90° Ø for utløpet (åpning mellom moloene) av Jøllestø, og ca. 100 m rett V for Fv.654, på Jølle 45/4,6,12, på Ø- og V siden av huset på bruket, - ca. 10-20 m fra huset på hver side.

BESKRIVELSE: På V-SV-vendt flate, i gammel dyrka mark (i dag slått og beite), svakt hellende mot V. SV på flaten står et fraflyttet hus. Omtrent midt på flaten en liten knaus, - N for og delvis på denne et Ø-V-gående steingjerde (som møter andre gjerder i Ø og V). Noe fuktig jordsmonn i SØ-del. Undergrunnen består av delvis tørr og delvis fuktig

morenejord. Se forøvrig beskrivelse av lok. 6.

PR.ST.: 4 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying. Funnstedet hører trolig sammen med lok. 6.

NR: Lok.8

C 38393

FUNN: 1 avslag, 3 avslagsfragmenter, og 6 knakkefragmenter hvorav 2 brente av flint Mål: 0,9 - 2,0 cm.

DATERING: Steinalder.

GNR: Jølle 45/23,24

H.O.H.: 12 m

KONTEKST: Prøvestikk og overflatefunn i dyrka mark.

ORIENTERING: Ca. 110 m rett V for Fv.654, og 130 m 310° V for lok. 4, og 140 m 390° N for hus på Jølle 45/25.

BESKRIVELSE: På Ø-sida av N-S-gående morenerygg, og Ø for fegate. Lite trapesformet jorde i gammel dyrka mark (i dag beite), avgrenset av steingjerder i alle retninger, svakt hellende ned mot Ø. Overflaten på jordet var bare delvis tilvokst med gressplanter, - forøvrig eksponert (mulig nylig brukt som samlingssted for sau?). Undergrunnen består av tørr morenejord. Dyrkningslaget er bare 10-15 cm tykt. Ø-vendt, med vid utsikt i alle retninger. Begrenset le mot vind fra V, forøvrig svært eksponert. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: Funn i toppen av 5 prøvestikk, 4 negative.

KOMMENTAR: Funnstedet er svært forstyrret av moderne dyrkning.

NR: Lok.9

C 38294, Listaprojekt nr: 12:44

FUNN: 3 avslag av flint. Mål: 2,3 - 3,9 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Penne 44/8. (Eier: Staten, bruker: Kyleneberg)

H.O.H.: 20 m.

KONTEKST: Overflatefunn. (Funn i jordmasser etter grøftarbeid av L.Mydland).

ORIENTERING: Ca. 250 m 95° Ø for tunet på Kyleneberg gnr. 43, og 190 m rett Ø for Fv.654 og 140 m S for samme, og 190 m 10° N for hus på Penne 44/11, og 350 m 140° S for utløpet av Jøllestø.

BESKRIVELSE: Funn ved og V for enden av steingjerdet som er delet

mellom 44/8 og 44/4,5. I en lang og vid skråning, i åker/beite, svakt hellende ned mot N og V fra Pennegårdene mot Jølle. Flyttblokker ligger spredt i beitet (44/8). Funnstedet er N-NV-vendt, mot Jøllestø og bekken, men ligger ca. 100 meter S for bekken, langs steingjerdet (delet mellom 44/8 og 44/9). Beitet er gressbevokst. Terrenget er helt åpent, med vid utsikt mot V,N og Ø, og helt uten le.

Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 0 positive, 1 negativt.

KOMMENTAR: Ingen kulturspor funnet ved prøvestikking.

NR: Lok. 10

C 38295 a-b

FUNN: a)1 knakkefragment av flint. Mål: 1,5 cm. b)1 fragment med slipte striper av skifrig bergart. Mulig del av bakstehelle? Mål: 5,1 cm.

(Nummer a) tilsvarer prøvestikk 1, og nummer b) tilsvarer prøvestikk 3.)

DATERING: Et gammelt løsfunn av en enkel skafthulløks på stedet dateres til siste del av yngre steinalder.

GNR: Kyleberg 43/4

H.O.H.: 10 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: På flate (brink) Ø for og like ved husene på gården. Dvs. ca. 20 m rett Ø for Ø-hjørnet av yngste bolighus på gården, og 30 m rett V for Fv.654, og 260 m 190° S for utløpet av Jøllestø.

BESKRIVELSE: På stor flate nær brink i åker. NV-vendt, mot Jøllestø. Trolig nær gammel strand, innenfor Kjøllebergodden. Ingen vegetasjon (åker). Undergrunnen består av tørr morenejord. Terrenget er svært åpent, med vid utsikt i alle retninger, og helt uten le. (Brinken representerer kanten av morena mot sjøen; nedenfor er de fine morenesedimentene vasket bort.)

Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 2 positive, 2 negative.

KOMMENTAR: På samme sted som disse prøvestikkene er det tidligere gjort funn av økser, pilspisser og avslag, jf. øk-rapport datert 2/7 1965 ved S.Hillern Hansen og Listaprojektet nr. 402:43. Funnene er tapt, og ikke aksjesjonsført hos Universitetets Oldsaksamling. Stedet hvor dette funnet ble gjort ble sommeren 1993 pekt ut av grunneier (og finnerens barnebarn) Reinert Kyleberg. Det er også funnet et nakkefragment av en skafthulløks av bergart, C 22287, samt

flere funn fra eldre jernalder C 22288 a-c og C 24782 a-d. (Jf. Katalog 2.)

Jeg har derfor valgt å inkludere dette funnstedet i denne katalogen, selv om det ikke er funnet sikre kulturspor som kan knyttes til steinalder ved prøvestikking i området. Det gamle funnstedet er sikkert påvist, og det er klart gjennom beskrivelsen av funnet at det er snakk om et steinalderfunn

NR: Lok. 11

C 38296

FUNN: 2 brente knakkefragmenter av flint. Mål: 1,5 - 1,9 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle sameie 45/9,13-19

H.O.H.: 95 m

KONTEKST: Overflatefunn i sti.

ORIENTERING: Ca. 150 m 310° V for Jølletjønns utløp, og 675 m 305° V for trig.punkt (4089) på Lofjell, og 175 m 395° N for topp 114 moh (merket på ØK-kart).

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia, i udyrka mark. Funnet er gjort på SV-side av knaus som krysses av stier fra Ø (fra Jølletjønn) og NØ. Funnstedet ligger 15 meter Ø for og 40 meter N for bekken fra Jølletjønn, der hvor denne "knekker" i ei lita myr. Funnstedet er V-SV-vendt, hellende ned mot myra i S og V. Lynghei, beite. Undergrunnen består av tørr torv over fjell. Åpent, med vid utsikt i alle retninger. Begrenset le mot vind fra Ø, forøvrig svært eksponert. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 0 positive, 12 negative.

KOMMENTAR: Trolig bare forstyrret av stien.

NR: Lok. 12

C 38297 a-b

FUNN: a) 1 avslag av flint. Mål: 1,1 cm.

b) 1 brent avslagsfragment av bergart (arkose). Mål: 1,7 cm.

(Nummer a) tilsvarer prøvestikk 4, og nummer b) tilsvarer prøvestikk 1.)

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle sameie 45/9,13-19

H.O.H.: 110 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 425 m 285° V for trig.punkt på Lofjell, og 325 m 170° S for topp (138 moh.) som ligger V for Jølletjønn, og 190 m 160° SØ for Jølletjønns utløp.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark, på en liten flate i S-enden av Jølletjønn, og rett utenfor N-ligste NØ-SV-gående steingjerde på Hervoll gnr.85/2 som avgrensar et jorde mot heia. Jordet, som er delt i to av en tverrgående fegate, strekker seg fra det Ø-ligste tunet på Hervoll gnr.85 (trolig b.nr.2) og N-over mot heia, og følger bunnen av en dalsenkning mellom bergrygger. Et steingjerde og en traktorvei følger parallelt langs jordets Ø-side.

V for funnstedet er en stor bergrygg, og i Ø en brink (ca. 2-3 meter høyere enn funnstedet) som dannes av fjell i dagen, og som demmer opp en myr Ø-over mot foten av Lofjell (og N for lok. 22-23). Funnstedet ligger på gammel sandstrand i liten bukt, med vid utsikt over vannet N-over. Sanden er avsatt over (oppå) myr, og senere igjen overgrodd av ca. 10 cm myr. Undergrunnen er fuktig. Funnstedet er bevokst med gress og lyng. Det er god le for vind fra V-VN og SØ, mens funnstedet er åpen mot S og N-NØ. Det er god utsikt mot N over Jølletjønn, og noe utsikt mot Nordberg i S (i dag sperret av steingjerde). Funnstedet er avgrenset i N av vannet, i Ø av brinken, og i V av bergryggen.

PR.ST.: 2 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Trolig lite forstyrret, unntagen av vannet i strandkanten. Kan høre sammen med lok. 25 som ligger rett S for funnstedet.

Lok. 13, 14 og 15 utgår.

NR: Lok. 16

C 38298 a-b

FUNN: a) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,7 cm. b) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 1,4 cm.

(Nummer a) tilsvarer overflatefunn, og nummer b) tilsvarer prøvestikk 5.)

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/8,30

H.O.H.: 20 m

KONTEKST:

Prøvestikk og overflatefunn.

ORIENTERING: Ca. 70 m 10□ N for hus på Jølle 45/25, og rett V for bergknaus, -i slåttemark, og 60 m rett V for Fv.654, og 125 m 30 □ NNØ for lok. 6.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite/slått), i

terreng som skråner ned mot V og N fra naken bergknaus, på gresskledd flate på V-siden av knausen. Overflatefunnet er gjort i Ø-kanten av slåttemarka. Området er gressbevokst. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger svært åpent og eksponert for vind fra S, V og N. Le bare fra knausen i Ø. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 1 positivt, 5 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying. Kan høre sammen med lok. 17.

NR: Lok. 17

C 38299

FUNN: 1 avslag og 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 1,3 - 1,7 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/8,30

H.O.H.: 20 m

KONTEKST: Prøvestikk og overflatefunn

ORIENTERING: Ca. 100 m 30□ N for hus på Jølle 45/25, og N for bergknaus, -i kanten av slåttemark, og 40 m rett V for Fv.654, og V for steingjerde mellom 45/8,30 og 45/22, og 160 m 40□ NØ for lok. 6.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite og slått). Funnområdet synes å være konsentrert til sadel i slåttemark (45/8,30) hvor det ble gjort funn i overflaten etter pløying, men kan ha større utstrekning i alle retninger. Upløyde og gressbevokste deler av bruksnummer 45/8,30 samt jordet på 45/22 mot Fv.654, er prøvestykket relativt tett (ca. 1 stikk hver åttende meter). Sadelen er ca. 15 x 15 meter stor på toppen, avgrenset av stor knaus i S og liten knaus i N, samt av at terrenget skråner markert ned i Ø og V (samt utenfor knausen i N). Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger åpent med vid utsikt mot V, N og Ø. Funnstedet er N-vendt, med le bare mot vind fra S-SØ. Funnstedet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 1 positivt, 19 negative.

KOMMENTAR: Trolig endel forstyrret av pløying. Funnstedet kan høre sammen med lok. 16.

Lok. 18 utgår.

NR: Lok. 19

C 38301 a-g

FUNN: a) 2 avslag av flint. Mål: 0,9 - 1,9 cm. b) 1 fragment av brent leire. Mål: 0,8 cm.

c) 1 fragment av brent bein. d) 1 fragment av redskap av flint med rett, direkte retusj. Mål: 3,5 cm. e) 2 avslagsfragmenter av flint, hvorav 1 brent og med skadet egg. Mål: 0,7 - 3,4 cm. f) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys rødbrun utside og sort innside. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,5 / 0,7 cm. g) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys rødbrun ut- og innside. Udekorert. Mål/tykkelse: 2,4 / 0,9 cm.

(Nummer a-c) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer d-g) tilsvarer prøvestikk 4.)

DATERING: Yngre steinalder/bronsealder. Datering basert på fragment av direkte retusjert redskap av flint samt keramikk.

GNR: Jølle 45/13

H.O.H.: 70 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 160 m 160□ SØ for R-et jernaldertuft på øk-kart (Jølle sameie 45/1...30), og 500 m 220□ SSV for topp (139 moh.) på Breiskarfjellet, og 280 m 290□ V Jølletjønna's utløp, og 350 m 35□ NNØ for hus på Jølle 45/18. På flate mellom knaus og siste bakke/skråning i lia opp mot heia, der hvor området Ø-ligste fegate slutter mot heia.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), i N-enden av langstrakt flate øverst i lia, hellende ned mot S og avgrenset av bergknauser i V(NV) og N, og av skråning opp mot heia i Ø. Flere steingjerder krysser flaten på tvers. Fegata går langs Ø-siden av flaten, og kan følges fra Jølle 45/13 N-over og oppover lia mot heia. Gressbevakst, - gammel granskog i skråningen mot Heia, Ø for funnstedet. Undergrunnen består av tørr morenejord. Le mot vind fra V,NØ og Ø. Utsikt mot S-SØ fra funnstedet. Praktfull utsikt mot S, V og N fra bergknausen V for funnstedet. Funnområdet er muligens konsentrert til den øverste delen av flaten, V for fegatas ende.

PR.ST.: 2 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig noe forstyrret av spadebruk.

NR: Lok. 20

C 38302 a-c

FUNN: a) 1 fragment av tosidig bearbeidet og retusjert redskap av flint. Siste bearbeiding er bipolar kjerne. Mål: 2,3 cm. b) 1 avslag og 1 knakkefragment av flint. Mål: 1,2 - 1,3 cm. c) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 0,5 cm.

(Nummer a) tilsvarer prøvestikk 1, nummer b) tilsvarer prøvestikk 4, og nummer c) tilsvarer prøvestikk 6.)

DATERING: Yngre steinalder/bronsealder. Datering basert på fragment av tosidig bearbeidet redskap.

GNR: Jølle 45/23,24

H.O.H.: 30 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 130 meter rett Ø for NØ-hjørnet av hus på Jølle 45/25, og 90 meter rett Ø for Fv.654, og 230 meter 390□ N for hus på Jølle 45/14, og 110 meter 185□ S for lok. 4.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i N-enden av gammel dyrka mark (i dag slått og beite), på øvre kanten av bratt helling ned mot NNV. Bergrygger avgrenser jordet (som heller svakt ned mot NNV) i V og Ø. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger åpent, med utsikt mot NNV. Noe le mot vind fra NØ og SV. Gressbevakst. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 3 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying.

NR: Lok. 21

C 38303

FUNN: 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,9 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/23,24

H.O.H.: 35

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 230 meter 115□ Ø for hus på Jølle 45/25, og 190 meter rett Ø for Fv.654, og 185 meter 20□ NNØ for hus på Jølle 45/14, og 110 meter 140□ SØ for lok.20.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag slått og beite), på brink med svak helling mot NØ, - rett ØNØ for bergrygg med R-markert (R 19) gravrøys på øk-kart. Jordet avgrenses i Ø av langsgående fegate som strekker seg fra bruk 45/23,24 og NØ-over opp lia

mot heia (opprinnelig fra bruk 45/1). Undergrunnen består av fuktig morenejord. Funnstedet ligger beskyttet mot vind fra V av knausen. Begrenset utsikt mot NØ og Ø. Gressbevakst, -leplanting av gran langs fegata. Funnområdet er ikke avgrenset. PR.ST.: 1 positivt, 4 negative. KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying

NR: Lok. 22

C 38304

FUNN: 2 avslag, 2 avslagsfragmenter hvorav 1 brent, og 2 brente knakkefragmenter av flint. Mål: 0,4 - 1,6 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Hervoll 85/1

H.O.H.: 117 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 290 meter 140° SØ for Jølletjønns utløp, og 320 meter 275° VSV for trig.punkt på Lofjell, og 310 meter 10° N for yngste bolighus på østligste bruk på Hervoll 85/1, og 125 meter 115° Ø for lok. 12.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark. Ligger på liten flate i N-enden av en lav bergrygg, med myr i N og Ø, og ca. 10 meter S for gjerde (bruksgrense), mellom Jølle sameie 45/9,13-19 og Hervolls utmark 85/1, som går langs myras S-kant. Flaten ligger NØ for og lavere enn bergryggens topp. Funnområdet synes avgrenset til flaten; i N og Ø-SØ skrå terrenget ned mot myra, og i S-SV stikker bergryggen opp. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er svært utsatt for vind fra alle kanter. Utsikt mot N-NV over Jølletjønn. Bevakst med lyng, - noe kratt og småbjørk på og i kanten av myra.

PR.ST.: 1 positivt, 1 negativt.

KOMMENTAR: Trolig uforstyrret. Kan høre sammen med lok. 23 og 24.

I åra 1933 - 1946 sendte gårdbruker T.Hervoll flere funn til Oldsaksamlingen (jf. brev av 26.06.1946, top.ark.). Utfra stedsangivelsen for et av de beskrevne funnene (C 27648: 10 flintskiver), ser det ut til at de er funnet i nærheten av lok. 22-24. Jf. katalog 2. (Se også øk-rapport, udat. Hervold 85/2, ved. K.Jansen.)

NR: Lok. 23

C 38305

FUNN: 1 avslag og 1 avslagsfragment av flint. Mål: 0,8 - 0,9 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Hervoll 85/1

H.O.H.: 118 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 260 meter 145° SØ for Jølletjønns utløp, og 360 meter 275° V for trig.punkt på Lofjell, og 330 meter 335° NV for demning i SV-enden av Heimarstemmen, og 40 meter 290° V for lok. 22.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark. Ligger på bergknaus, ca. 5 meter fra kanten av knausen, mot og S for myra som ligger SØ for Jølletjønn. Funnstedet kan synes avgrenset på N-siden ved at terrenget heller bratt ned mot myra. Mot S utvider flaten seg (dels mot lok. 24), og funnområdet er ikke avgrenset. Undergrunnen består av tørr torv over utfellingslag og fjell. Funnstedet er svært åpen og utsatt for vind fra alle kanter. Utsikt mot N over Jølletjønn og mot S mot Nordberg/Skeibrok. Bevakst med lyng, - noe kratt og småbjørk spredt mot S-SV.

PR.ST.: 1 positivt, 1 negativt.

KOMMENTAR: Trolig uforstyrret. Kan høre sammen med lok. 22 og 24

NR: Lok. 24

C 38306

FUNN: 1 avslag og 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 0,5 - 0,7 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Hervoll 85/1

H.O.H.: 120 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 285 meter 150° SØ for Jølletjønns utløp, og 360 meter 275° VSV for trig.punkt på Lofjell, og 305 meter 335° NV for demning i SV-enden av Heimarstemmen, og 40 meter 250° SV for lok. 22, og 25 meter 170° SSØ for lok.023.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark. Liten flate på V-siden av toppen av lav bergrygg, og Ø for store flyttblokker. Terrenget heller svakt ned mot myr i N. Mot S vider flaten seg ut mot en stor "slette". Undergrunnen består av tørr morenejord. Terrenget er åpent mot N og S, med en praktfull utsikt begge veier. Funnstedet er forholdsvis utsatt for vind, men noe lunere enn lok.

22 og 23. Bevokst med lyng, - noe kratt og småbjørk spredt på funnstedet og mot V og N. Funnområdet er ikke avgrenset. PR.ST.: 1 positivt, 3 negative. KOMMENTAR: Trolig uforstyrret. Kan høre sammen med lok. 22 og 23.

NR: Lok. 25

C 38307 a-g

FUNN: a) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 0,4 cm. b) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med sort innside (utsiden mangler). Udekorert. Mål/tykkelse: 1,0/0,2 cm. c) 1 avslag, 1 avslagsfragment, og 2 brente knakkefragmenter av flint. Mål: 0,8 - 1,7 cm. d) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys rødbrun utside og sort innside. Trolig bukskår. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,7/0,6 cm. e) 1 leirkarskår av fint magret, dårlig brent gods med en gråbrun og en lysebrun side. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,4/0,4 cm. f) 1 leirkarskår, brukket i to ved opptagning, av grovt, dårlig brent gods. Svært forvitret i overflaten, slik at fargen ikke kan angis sikkert (en side synes lys rødbrun). Mål/tykkelse: 2,1/0,6 cm. g) 1 fragment av brent hasselnøttskall.

(Nummer a-b) tilsvarer prøvestikk 1, nummer c-d) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer e-g) tilsvarer prøvestikk 4.)

DATERING: Yngre steinalder. Datering baseres på tidligere funn samme sted. (Det er tidligere innlevert funn av 2 tverrøkser, 2 tosidige retusjerte spisser, 8 avslag, leirkarskår, 4 knusesteiner, 1 slipestein, 3 bryner, samt 2 klebersteinsfragmenter (C 27645 - 27647) fra samme jorde. Øksene, 1 slipt tverrøks av flint og en vestlandsøks, dateres til mellom-neolitikum, fase B.)

GNR: Hervoll 85/2

H.O.H.: 114 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.2, midt på øverste del av jordet: Ca. 230 meter 160° SØ for Jølletjønns utløp, og 420 meter 280° V for trig.punkt på Lofjell, og 375 meter 330° VNV for demning i SV-enden av Heimarstemmen, og 65 meter 290° V for lok. 23, og 50 meter rett S for Jølletjønns S-ende, og 40 meter 180° S for lok. 12.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i N-enden av gammel dyrka mark (i dag slått og beite), opp mot S-enden av Jølletjønn (men på S-siden av Ø-V-gående

steingjerde), på øverste (høyeste) flate på jordet som dekker bunnen av en liten dalsenkning. I Ø og V avgrenses jordet av store N-S-gående bergrygger. Mot N er jordet avgrenset av et kraftig steingjerde. Mot S heller dalsenkningen ned mot Hervoll, i N heller terrenget svakt ned mot Jølletjønn og lok. 12. Undergrunnen består av delvis tørr og delvis fuktig morenejord over fjell. Enkelte steder er dyrkningslaget uvanlig tykt, inntil ca. 50 cm. Utsikt mot N over Jølletjønn, og mot S ned dalsenkningen mot Nordberg. Funnstedet er gressbevokst, - noe furu og bjørk på bergryggene i Ø og V, samt noen graner inntil steingjerdet i NØ-enden av jordet. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 3 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Svært omrotet i forbindelse med dyrkning. Kan høre sammen med lok. 12. Jf. også katalog 2, C 25642, C 25643, C 27645, C 27646, C 27647.

NR: Lok. 26

C 38308 a-d

FUNN: a) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 1,5 cm. b) 1 fragment med slipte striper av skifrig bergart (mulig bakstehelle?). Mål: 1,5 cm. c) 1 fragment av brent hasselnøttskall. d) 1 fragment med slipte striper av skifrig bergart (mulig bakstehelle?). Mål: 1,5 cm.

(Nummer a-c) tilsvarer prøvestikk 1, og nummer d) tilsvarer prøvestikk 2.)

DATERING: Steinalder. Middelalder?

GNR: Jølle 45/10

H.O.H.: 25 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 55 meter 45° NØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på 45/22 og 20 meter rett Ø for Fv.654, og 115 meter 220° S for lok. 4, og 400 meter 80° ØNØ for utløpet av Jollestø.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på brink i gammel dyrka mark (i dag slått og beite), V for bergknaus, og rett S for tett granplanting samt steingjerde som utgjør bruksgrense mellom 45/10 og 45/30. Brinken er trolig en gammel åkerterasse, og terrenget heller svakt ned mot N. Funnstedet ligger på Ø-siden av en forsenkning mellom to knauser. På V-siden av forsenkningen krysser Fv.654 N-S. Mellom veien og jordet går et delvis sammenrast steingjerde samt leplanting av gran. Undergrunnen består av tørr morenejord. Utsikt mot N mot Hålebukta

og sjøen sperres i dag av granplantingen. Funnstedet ligger lunt til, med le for vind fra Ø, S og V. Gressbevakst. Funnområdet er ikke avgrenset og strekker seg muligens lenger mot N (inn under granplantingen).

PR.ST.: 2 positive, 3 negative

KOMMENTAR: Lite og usikkert funnmateriale. Trolig forstyrret av pløying.

NR: Lok. 27

C 38309 a-c

FUNN: a) 1 konisk mikroflekkkjeerne av flint. Mål: 4,0 cm. b) 3 avslag, 1 avslagsfragment, og 2 frostsprengte fragmenter uten synlig bearbeiding av flint. Mål: 0,6 - 2,2 cm. c) 1 strandrullet, rund og glatt stein av kvarts (mulig kosestein). Mål: 5,0 cm.

DATERING: Eldre steinalder. Datering basert på konisk mikroflekkkjeerne.

GNR: Jølle 45/23,24

H.O.H.: 34 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 175 meter 90° Ø for NØ-hjørnet av N-ligste hus på 45/22, og 160 meter rett Ø for Fv.654, og 150 meter 155° SØ for lok. 4, og 55 meter 380° NNW for lok. 21, og 100 meter 260° SV for lok. 29.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag slått og beite) som heller svakt mot N og Ø ned mot vannsig, og Ø-NØ for bergknaus med R-markert (R 19) gravhaug på øk-kart. Ligger i S-SV-kant av jordet, mot foten av bergknausens N-side. Jordet ligger i en

liten NV-SØ-gående dalsenkning, som ligger mellom lia opp mot heia i N-NØ og den store SØ-NV-gående ryggen NØ for Jølle-bebyggelsen, hvor vannsiget følger bunnen. Undergrunnen består av tørr morenejord. Terrenget er forholdsvis åpent, men med litt le mot vind fra V. Begrenset utsikt mot NV og SØ, opp og ned dalen, samt mot NØ oppover lia. Gressbevakst, - noe kratt og trær langs foten av bergknausen i SV, samt i NV-enden av jordet langs steingjerde/rydningsrøys som krysser dalsenkningen. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 1 positivt, 3 negative

KOMMENTAR: Forstyrret av pløying.

NR: Lok. 28

C 38310

FUNN: 1 frostsprengt avslagsfragment av flint. Mål: 3,2 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: Jølle 45/23,24

H.O.H.: 35 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 220 meter 85° ØNØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 195 meter rett Ø for Fv.654, og 260 meter 20° NNØ for hus på bruk 45/14, og 40 meter 70° NØ for lok.027, og 55 meter 255° SV for lok. 29.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), på liten avsats ovenfor av stor flyttblokk i en bratt skråning som går ned fra knausen på V-sida av lok. 29, og ned til bunnen av liten NV-SØ-gående dalsenkning (se lok. 27). Ligger ovenfor og på NØ-sida av nettinggjerde som går langs NØ-sida av vannsiget som følger dalbunnen, og som skiller beite og slåttemark på bruk 45/23,24. Spredt i den bratte skråningen finnes flere store blokker, samt rydningsrøys. Undergrunnen består av tørr morene. Terrenget er forholdsvis åpent, bare med le mot vind fra NØ. Utsikt nedover dalsenkningen mot sjøen (NV), og mot SØ. Skråningen er bevokst med en kraftig og stiv gressart. Funnområdet er ikke avgrenset.

PR.ST.: 1 positivt, 3 negative.

KOMMENTAR: Funnet kan ha fulgt jordsig ned skråningen, og derfor egentlig høre hjemme lenger oppe, og kanskje assosieres med lok. 29, men kan også representere et separat funnsted. Trolig forstyrret av spadebruk.

NR: Lok. 29

C 38311 a-x

FUNN: a) 1 leirkarskår av grovt magret, middels brent gods med lys gråbrun ut- og innside. Bukskår, trolig nær randen. Stempelornert; langs øvre kant av skåret finnes rester av en horisontal linje. Under denne linjen finnes fire like gropene (ca.0,3 cm i diam.) med avtrykk av kryss i bunnen. Gropene er plassert parallelt med linjen over. Svært godt bevart. Mål/tykkelse: 3,1/0,4 cm. 1 leirkarskår av samme gods som forrige, og trolig fra samme kar, men mangler innside. Bukskår. Mulig rest av stempelornering (grop) i en kant av skåret. Mål/tykkelse:

1,0/0,2 cm. b) 8 leirkarskår av samme gods som a, men alle mangler ut- eller innside. Udekorerte. Mål/tykkelse: 1,0 - 2,0/0,1 - 0,5 cm. c) 12 fragmenter av leirkar av mørk brunt, grovt, dårlig brent gods. Mangler både ut- og innside. Mål: 0,4 - 1,4 cm. d) 1 midtfragment av flekke og 3 knakkefragmenter hvorav 2 brente av flint. Mål: 0,7 - 1,1 cm. e) 1 leirkarskår av samme gods som a, men mangler innside. Bukskår. Stempelornert; fire like groper (ca. 0,2 cm i diam.), hvorav to bare er delvis bevart i kanten av skåret. Gropene er plassert slik at de danner en firkant. Mål/tykkelse: 1,2/0,2 cm. f) 7 leirkarskår, hvorav 1 er brukket under opptaking. Skårene er av samme gods som a, men mangler ut- eller innside. Udekorert. Mål/tykkelse: 0,8 - 1,2/0,1 - 0,3 cm. g) 14 fragmenter av leirkar av samme type som c). Mål: 0,5 - 1,0 cm. h) 1 fragment av brent leire. Mål: 1,2 cm. i) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 0,8 cm. j) 5 leirkarskår av fint, middels brent gods. Godset er mellombrunt på farge; - et skår kan synes sort på en side. Alle skårene mangler ut- eller innside. Udekorerte. Mål/tykkelse: 0,6 - 1,6/0,2 - 0,4 cm. k) 1 leirkarskår av fint, dårlig brent gods med lys rødbrun utside (innsiden mangler). Udekorert. Mål: 0,9 cm. l) 1 fragment av leirkar av samme type som c) (og g). Mål: 0,9 cm. m) 2 leirkarskår av samme gods som a). Bukskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 1,8 - 2,2/0,3 - 0,5 cm. n) 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,8 cm. o) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med mellombrun ut- og innside. Randskår med liten leppe. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,8/0,5 cm. p) 1 leirkarskår, som er brukket i to under opptaking, av samme gods som forrige. Randskår (uten leppe). Udekorert. Mål/tykkelse: 2,4/0,5 cm. q) 4 leirkarskår, hvorav ett er brukket i to under opptaking, av samme gods som forrige. Randskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 0,3 - 1,5/0,4 - 0,6 cm. r) 1 leirkarskår av samme gods som forrige. Bukskår. Mangler utside. Mulig matrest på innsiden. Mål/tykkelse: 1,2/0,3 cm. s) 10 leirkarskår, hvorav ett er brukket under opptaking, av samme gods som forrige. Buk- og/eller bunnskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 0,9 - 2,8/0,4 - 0,9 cm. t) 26 leirkarskår av samme gods som forrige, men mangler ut- eller innside. Buk- og/eller bunnskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 0,6 - 2,3/0,2 - 0,7 cm. u) 7 fragmenter av leirkar av

samme gods som forrige, men mangler både ut- og innside. Mål: 0,4 - 1,4 cm. v) 3 leirkarskår av samme gods som forrige. Randskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 1,5 - 3,0/0,4 - 0,6 cm. w) 2 sammenhørende leirkarskår av samme gods som forrige. Bukskår. Udekorerte. Mål/tykkelse: 2,0 - 3,0/0,6 - 0,8 cm. x) 8 leirkarskår av samme gods som forrige, men mangler ut- eller innside. Udekorerte. Mål/tykkelse: 0,9 - 2,1/0,2 - 0,5 cm.

(Nummer a-c) tilsvarer prøvestikk 1, nummer d-h) tilsvarer prøvestikk 2, nummer i-l) tilsvarer prøvestikk 3, nummer m) tilsvarer prøvestikk 12, nummer n) tilsvarer overflatefunn, og nummer o-x) tilsvarer funn i prøvestikk 10 (innunder stor flyttblokk).

DATERING:

Yngre steinalder/bronsealder/jernalder

GNR: 45/1 Jølle

H.O.H.: 45 m

KONTEKST: Prøvestikk og overflatefunn
ORIENTERING: Ca. 215 meter 80°
ØNØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 225 meter rett Ø for Fv.654, og 310 meter 25° NNØ for hus på bruk 45/14, og 190 meter 120° ØSØ for lok. 4.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på flate i gammel dyrka mark (i dag beite), på stor terrasse i lia opp mot heia. Flaten ligger beskyttet av en knaus med én stor og flere mindre flyttblokker i SV. Funnstedet ligger ca. 50 meter 225° SSV for der hvor bekken fra Jølletjønn knekker mot NV, ved R-markert (R 6) jernaldertuft på øk-kart. Terrassen fortsetter lenger mot S, på S-siden av en NØ-SV-gående fegate som krysser terrassen noen meter Ø for den store flyttblokka.

Funnområdet er ikke avgrenset, men konsentreres trolig til knausen og flaten Ø for denne. Flaten avgrenses i N og Ø av et steingjerde, og på NØ-siden av dette skrår lia bratt oppover, med uryddet blokkmark. Mot S og V faller terrenget kraftig utenfor knausen. Undergrunnen består av tørr morenejord. Ca. 50 meter Ø-SØ for funnområdet, langs (over) 50-meters koten, er det en større flate med lok. 43. Funnstedet er forholdsvis åpen mot NNV, men ellers godt beskyttet for vind. Fra knausen SV på funnstedet er en praktfull utsikt mot S,V og NV. Funnstedet er gressbevakst, med kratt bare i N-NØ mot bekken, hvor undergrunnen er noe myrlendt. Et stort granplantefelt finnes rett N for bekken og

funnstedet Det finnes spredte rydningsrøyser i hele det tidligere dyrkede området.

I ly av og dels innunder den store flyttblokka, på Ø-sida og mot flaten, ble det i et prøvestikk funnet en konsentrasjon av meget porøse leirkarskår. Skårene lå innenfor en ujevn ring av drøyt nevestore stein, og blandet med sterkt sotholdig jord, trolig et ildsted.

Stedet ligger dels i og dels innenfor dråpefallet, og jorden var relativt fuktig. Det er dessuten uten vegetasjon og bærer preg av at sauer ofte ligger her, i le av vind. Gravingen av prøvesticket ble stoppet straks det ble klart at det dreide seg om en større konsentrasjon leirkarskår (ca.3 cm. under overflaten). Senere ble konsentrasjonen snittet, og den Ø-lige delen gravd ut i samarbeid med S.Coulson. Resten av funnet ble lagt igjen urørt og dekket til med steiner.

PR.ST.: 5 positive, 7 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av spadebruk. Leirkarskårene representerer trolig 5 ulike kar.

NR: Lok. 30

C 38312 a-h

FUNN: a) 1 avslag og 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,0 - 1,1 cm. b) 1 fragment av brent leire. Mål: 0,6 cm. c) 1 fragment av brent bein. d) 1 avslagsfragment av flint. Mål: 2,2 cm. e) 2 avslagsfragmenter hvorav 1 brent, og 2 brente knakkefragmenter av flint. Mål: 0,7 - 1,4 cm. f) 1 leirkarskår av middels magret, dårlig brent gods med grå utside og sort innside. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,5/0,6 cm. g) 1 leirkarskår av samme gods som forrige, men mangler innside. Mål/tykkelse: 0,6/0,2 cm. h) 2 fragmenter av brent bein.

(Nummer a-c) tilsvarer prøvestikk 1, nummer d) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer e-h) tilsvarer prøvestikk 3.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/15 Jølle

H.O.H.: 35 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.1, midt på jordet: Ca.185 meter 130□ ØSØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 165 meter rett Ø for Fv.654, og 110 meter 20□ NNØ for hus på bruk 45/14, og 75 meter 220□ SSV for lok. 21.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på jorde i gammel dyrka mark (i dag beite og slått), og strekker seg fra bergknaus som ligger rett NØ for driftsbygning på Jølle 45/9, og NØ-over oppover mot høyeste delen av jordet som er SSV-vendt. Funnområdet er ikke avgrenset, og alle prøvestikkene i slåttemarka, innenfor bruksnummer 45/15, har derfor fått samme lokalitetsnummer. Jordet er avgrenset i SV av bergknaus og i NV- og SØ-kant av steingjerder som også utgjør bruksgrenser. Prøvestikk nr.1 ligger på brink (35 m-koten), midt mellom langsgående steingjerder. Undergrunnen består av litt fuktig morenejord over fjell. Funnstedet er beskyttet for vind fra N og NØ, og har utsikt mot Ø, S og N. Funnstedet er gressbevoakt. Langs steingjerdet i NV-kanten av jordet finnes leplanting av gran.

PR.ST.: 3 positive, 2 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av pløying.

NR: Lok. 31

C 38313 a-k

FUNN: a) 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,5 cm. b) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys gråbrun ut- og innside. Bukskår. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,6/0,4 cm. c) 4 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med rødbrun utside og sort innside, alle trolig fra samme kar. Tre av skårene mangler innside. Svært rundete i bruddflatene. Udekorert. Mål/tykkelse: 1,0 - 1,4/0,3 - 0,4 cm. d) 1 knakkefragment av flint. Mål: 1,2 cm. e) 2 fragmenter av brent bein. f) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med rødbrun utside (innsiden mangler). Mulig rest av dekor i form av inntrykk av linje tvers over skåret. Mål/tykkelse: 1,7/0,4 cm. g) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys grå innside (utsiden mangler). Bukskår. Muligens fra samme kar som forrige. Mål/tykkelse: 1,6/0,7 cm. h) 2 avslagsfragmenter av flint. Mål: 1,2 - 2,2 cm. i) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys gråbrun ut- og innside. Bukskår. Udekorert. Muligens samme godstype som b). Mål/tykkelse: 1,3/0,4 cm. j) 2 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med mørk brun innside (mangler utside). Bukskår. Mål/tykkelse: 1,0 - 1,7/0,2 - 0,3 cm, k) 1 avslag av flint. Mål: 0,6 cm.

(Nummer a-c) tilsvarer prøvestikk 1, nummer d-e) tilsvarer prøvestikk 5, nummer f-g) tilsvarer prøvestikk 9, nummer h) tilsvarer prøvestikk 11, nummer i-j) tilsvarer prøvestikk 12, og nummer k) tilsvarer prøvestikk 14.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/14 Jølle

H.O.H.: 35 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra røys som ligger høyest og midt på jordet: Ca. 250 meter 120° OSØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 235 meter rett Ø for Fv.654 (målt fra innkjørsel til bruk 45/28), og 155 meter 50° NØ for hus på bruk 45/14, og 70 meter 95° Ø for prøvestikk nr.1 på lok. 30.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), - på og omkring knaus/forhøyning og nedenfor på S-siden av samme. Funnområdet er ikke avgrenset, og alle prøvestikkene i beitet, innenfor bruksnummer 45/14, har derfor fått samme lokalitetsnummer. Jordet er avgrenset i NV- og SØ-kant av steingjerder som også utgjør bruksgrenser. På den høyeste flaten på jordet finnes en lav overgrodd røys. Undergrunnen består av grunn, tørt morenejord over fjell. Funnstedet er lite beskyttet for vind, og med utsikt i alle retninger. Funnstedet er gressbevokst.

PR.ST.: 6 positive, 9 negative.

KOMMENTAR: Lite og svært skadet og spredt funnmateriale. Trolig svært forstyrret av gammel dyrkning, fordi løsmassedekket er relativt tynt.

NR: Lok. 32

C 38314 a-b

FUNN: a) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 0,6 cm. b) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,1 cm.

(Nummer a) tilsvarer prøvestikk 4, og nummer b) tilsvarer prøvestikk 5.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/15 Jølle

H.O.H.: 30 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 170 meter 165° SØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 135 meter rett Ø for Fv.654, og 65 meter 360° NV for hus på bruk 45/14, og 90 meter 260° SV for lok. 30 (pr.st.nr.1).

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på fin S-vendt flate på knaus som ligger rett NØ for driftsbygningen på 45/9. Flaten er

tidligere dyrket og kraftig gjødslet (i dag beite). I N-kant av flaten er en steil liten bergvegg. Flaten er avgrenset av bergveggen i N, og av fallende terreng i Ø og S-SV. Undergrunnen består av tørt morene over fjell. Funnstedet er godt beskyttet mot vind fra N-NV, ellers åpen med god utsikt mot Ø og S-SV. Funnstedet er gressbevokst, med fjell i dagen i V, N og Ø.

PR.ST.: 2 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Lite funnmateriale og dårlig funnkontekst i og med kraftig gjødsling og dyrking.

NR: Lok. 33

C 38315 a-j

FUNN: a) 1 avslagsfragment av kvarts. Mål: 1,1 cm. b) 1 flersidig kjerne m/en plattform av flint. Mål: 3,1 cm. c) 2 leirkarskår med matskorper, hvorav ett er brukket under opptaking. Skåret er av grovt, dårlig brent gods med lys rødbrun utside og sort innside. Bukskår. Udekoreert. Mål/tykkelse: 3,0 - 4,2/0,9 cm. Matskorpen er akseleratordatert til 1625 ± 60 BP, kalibrert alder AD 390 - 535. d) 4 leirkarskår av samme gods som forrige. Buk- og/eller bunnskår. Udekoreert. Mål/tykkelse: 1,6 - 2,5/0,6 - 0,9 cm. e) 8 leirkarskår av samme gods som forrige. Ut- eller innside mangler. Udekoreert. Mål/tykkelse: 0,9 - 2,8/0,2 - 0,8 cm. f) 7 fragmenter av leirkar av samme gods som forrige. Mangler både ut- og innside. Mål: 0,9 - 1,7 cm. g) 1 fragmenter av brent leire (mulig leirklining). h) 2 fragmenter av brent hasselnøtskall. i) 1 leirkarskår av grovt, middels brent gods, med lys grå utside og sort innside. Bukskår. Udekoreert. Mål/tykkelse: 1,7/0,3 cm.

j) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med gråbrun utside (innsiden mangler). Bukskår. Udekoreert. Mål/tykkelse: 2,0/0,5 cm.

(Nummer a) tilsvarer prøvestikk 1, nummer b-h) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer i-j) tilsvarer prøvestikk 3.)

DATERING: Steinalder? / Tidlig folkevandringstid. C-14 datering av matskorpe på keramikkskår.

GNR: 45/13 Jølle

H.O.H.: 40

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 305 meter 140° SØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 310 meter rett Ø for innkjørselen (priv.vei) til bruk 45/9,

45/14, 45/18 m.fl. fra Fv.654 , og 125 meter 90□ Ø for hus på bruk 45/14, og 100 meter 190□ S for røys på lok. 31.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), mellom stor knaus i NØ og liten knaus med røys i S-SV. På toppen av knausen i NØ finnes store røyser som er markert som en sirkel med toppunkt 48 moh på øk-kart. Funnområdet kan være avgrenset til en liten SV-vendt flate som strekker seg på NV-, N- og Ø-siden av den lille knausen. Flaten er avgrenset mot Ø-NØ av et kraftig steingjerde (bruksgrænse), og av fallende terreng mot S og V, og svakt stigende terreng mot NV. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er beskyttet for vind fra NØ, ellers åpen og med utsikt mot Ø og S-SV. Funnstedet er gressbevokst, med fjell i dagen i NØ og SV (knauser). Det finnes leplanting av gran langs steingjerdet i Ø-SØ.

PR.ST.: 3 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av dyrkning. Kan høre sammen med lok. 34.

NR: Lok. 34

C 38316 a-i

FUNN: a) 1 avslagsfragment og 1 knakkefragment av flint. Mål: 2,5 - 2,6 cm. b) 1 randskår av leirkar av grovt, dårlig brent gods med ly rødbrun ut- og innside. Udekorert. Kan tilhøre samme kar som skårene beskrevet under c-i). Mål/tykkelse: 1,5/0,3 - 0,5 cm. c) 1 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med lys rødbrun utside og sort innside. Bukskår. Dekorert med pinneintrykk eller neglinntrykk?: to halvmåneformede inntrykk, samt del av ett likedan i kanten av skåret, - tilsynelatende plassert usymmetrisk på skåret. Mål/tykkelse: 4,0/0,8 cm. d) 8 sammenhørende leirkarskår av samme gods som forrige, med tilsammen 3 inntrykk av samme type som forrige, samt deler av ytterligere 3 inntrykk i kanten av det største skåret. Bukskår. Skårene er limt. Mål/tykkelse (tilsammen): 5,5/1,0 cm. e) 4 sammenhørende leirkarskår av samme gods som forrige, med tilsammen 3 inntrykk av samme type som forrige. Skårene er limt. Mål/tykkelse: (tilsammen): 4,7/0,7 cm. f) 1 leirkarskår av samme gods som forrige. Rundet i bruddflatene. Bukskår. Udekorert. Mål/tykkelse: 2,2/0,6 cm. g) 6 leirkarskår av samme gods som forrige, men mangler innside. Udekorerte.

Mål/tykkelse: 0,9 - 2,6/0,2 - 0,5 cm. h) 7 leirkarskår av samme gods som forrige, men mangler utside. Mål/tykkelse: 0,7 - 3,0/0,2 - 0,5 cm.

DATERING: Steinalder / jernalder? Godset i leirkarskårene ligner skår fra lok. 33 som er datert til tidlig folkevandringstid.

GNR: 45/13 Jølle

H.O.H.: 35 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 290 meter 145□ SØ for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 280 meter 105□ Ø for innkjørsel (priv.vei) til bruk 45/9, 45/14, 45/18 m.fl. fra Fv.654, og 80 meter rett Ø for midt på hus på bruk 45/14, og 35 meter 275□ VSV for lok. 33.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite). Funnet er gjort i et prøvestikk i en høy åkerterrasse som former en liten flate i et ellers skrånende terreng.

Gjenstandenes gode tilstand indikerer at de ikke er transportert særlig langt (dvs. kanskje mindre enn 10 meter) eller rotet mye omkring. Skråningen er SV-vendt og strekker seg fra lok. 33 i NØ,

over lok. 34, og SV nedover jordet mot bruk 45/14. Funnområdet er ikke avgrenset, og funnområdet kan strekke seg utover i alle retninger. I S-SØ skjæres terrassen av et kraftig Ø-V-gående steingjerde (bruksgrænse) med mye oppkastet rydningsstein. Undergrunnen består av tørr morene. Funnstedet er godt beskyttet mot vind fra NV-NØ, men åpen og med utsikt mot SV. Funnstedet er gressbevokst, med fjell i dagen i NV og Ø. S og Ø for funnstedet finnes leplanting av gran langs steingjerdet.

PR.ST.: 1 positivt, 0 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av dyrkning. Kan høre sammen med lok. 33.

NR: Lok. 35

C 38317

FUNN: 1 avslagsfragment av flint. Mål: 2,0 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: 45/9, 13-19, Jølle sameie

H.O.H.: 115 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 175 meter 20□ N for Jølletjønns utløp, og 30 meter rett N for vannet, og 510 meter 325□ VNV for trig.punkt på Lofjell, og 320 meter 160□ SØ for høyeste punkt (139 moh) på

Breiskarfjellet, og 50 meter 250□ SV for lok. 36.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark, på fin V-SV-vendt flate på V-sida av knaus som ligger N for Jølletjønn. N-kanten av flaten krysses av en sti. Jordsmonnet er svært erodert akkurat her. Stien strekker seg mot SV langs V-sida av Jølletjønn, og mot NØ over knausene på N-sida av tjønna. Funnet er gjort rett S for denne stien, - inne på flaten som heller svakt ned mot myrlende i V, men er klart avgrenset fra dette. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er beskyttet mot vind fra Ø-NØ og V, men relativt åpen mot N og S-SV hvor det også er fin utsikt. Funnstedet er bevokst med lyng og noe gress. Spredt på og omkring flaten ligger noen flyttblokker.

PR.ST.: 1 positivt, 10 negative.

KOMMENTAR: Trolig ikke forstyrret annet enn av stien. Kan høre sammen med lok. 36.

NR: Lok. 36

C 38318 a-f

FUNN: a) 1 avslag og 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,0 - 1,3 cm. b) 1 knakkefragment av flint. Mål: 0,4 cm. c) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 0,8 cm. d) 1 avslag av flint og 1 avslagsfragment av chert. Mål: 1,6 - 2,0 cm. e) 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 1,7 cm. f) 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,1 cm.

(Nummer a) tilsvare prøvestikk 1, nummer b) tilsvare prøvestikk 2, nummer c) tilsvare prøvestikk 6, nummer d) tilsvare prøvestikk 7, nummer e) tilsvare prøvestikk 8, og nummer f) tilsvare prøvestikk 10.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/9, 13-19 Jølle sameie

H.O.H.: 114 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.7, midt på funnstedets høyeste del: Ca. 225 meter 30□ NNØ for Jølletjønnas utløp, og 60 meter 350□ NV for vannet (korteste avstand), og 80 meter rett N for vannet, og 500 meter 330□ VNV for trig.punkt på Lofjell, og 315 meter 150□ SØ for høyeste punkt (139 moh) på Breiskarfjellet, og 95 meter 170□ SSØ for lok. 45.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark, på fin flate mellom to bergrabber. Flaten er vendt mot og heller jevnt ned mot Jølletjønnas NV-ende, - N-

NV for flaten finnes en liten myr. Høydeforskjellen mellom Jølletjønnas vannspeil og flatens høyeste punkt er ca.4 meter. Myra på N-siden ligger nesten like høyt og har derfor trolig aldri vært en del av tjønna.

Funnområdet er konsentrert på høyeste og samtidig N-ligste del av flaten, - som krysses av sti som mot SV strekker seg langs V-sida av Jølletjønn, og mot NØ over knausene på N-sida av tjønna. Det er i hovedsak gjort funn noen meter S for stien, - avtagende nedover mot tjønna til omtrent halvveis ned i skråningen. Funnstedet avgrenses trolig mot N av helling ned mot myr, i Ø og V av knauser, mens den mot S ikke ser ut til å nå helt ned til Jølletjønnas bredd. Tett ved stien, på bergknausene, - på hver side (Ø og V) av N-delen av funnområdet, finnes en stor flyttblokk. Blokkene synes godt på lang avstand, og markerer Funnstedet i landskapet. På flaten og knausene finnes ellers en del mindre blokker. Undergrunnen består av tørr morenejord.

Funnstedet er noe beskyttet mot vind fra N-NV. Dessuten gir knausene litt le for vind fra Ø og V, - mens funnstedet er helt åpen mot S. Dersom man står oppreist er det vid utsikt mot N, Ø og S. Mot SV,V og NV sperres utsikten av fjellryggen som strekker seg fra V-sida av Jølletjønn mot Breiskarfjellet. Funnstedet er bevokst med lyng og noe gress. Midt på N-del av flaten stikker fjell i dagen opp.

PR.ST.: 6 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig ikke forstyrret av annet enn stien. Kan høre sammen med lok. 35.

Lok. 37 og 38 utgår.

NR: Lok. 39

C 38320 a-c

FUNN: a) 1 fragment av bipolar kjerne av brent flint. Mål: 2,9 cm. b) 1 avslag, 5 avslagsfragmenter hvorav 3 brente, og 7 knakkefragmenter hvorav 1 brent av flint. Mål: 0,4 - 4,2 cm. c) 6 avslagsfragmenter hvorav 5 brente, og 7 knakkefragmenter hvorav 6 brente av flint. Mål: 0,6 - 3,0 cm.

(Nummer a-b) er funnet spredt over hele jordet, og nummer c) er funnet innenfor et område på ca.8 x 15 meter som ligger litt nord og øst for midten av jordet.)

DATERING: Steinalder

GNR: 44/6 Penne (bruker: Kyleneberg)
 H.O.H.: 34 m
 KONTEKST: Overflatefunn i åker
 ORIENTERING: Ca. 120 meter 275□
 VSV for Pennehuset (44/9), og 320 meter
 355□ NV for avkjørsel til P-plass ved
 Penne formminnefelt, og 730 meter 185□
 SSØ for utløpet av Jøllestø, og 270 meter
 240□ SV for Tønnes Pennes bolighus på
 bruk 44/1,10., og 425 meter 180□ SSØ
 for yngste bolighus på Kyleneberg 43/1
 (43/4).

BESKRIVELSE: På nydyrka jorde som strekker seg fra ca. 20 meter rett V for Fv.654 og V-over, til halvveis ut mot morenas øvre kant (ca.20 moh) mot stranda. Jordet er flatt med bare en svak helling mot V, og det er ca. 50 meter bredt (N-S) og ca. 100 meter langt (Ø-V). Funnområdet er ikke avgrenset. Det er gjort funn på hele jordet, men litt N for midten og ca.80 meter rett V for Fv.654, ble det observert en ca. 8 x 15 meter stor konsentrasjon av brente og/eller små avslag og fragmenter. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet ligger svært åpent til, uten le for vind, og med vid utsikt i alle retninger. Jordet er avgrenset mot N og Ø av kraftige steingjerder. Ett steingjerde som tidligere krysset jordet N-S (jf. øk-kart) er i dag fjernet. Det samme gjelder også det meste av et Ø-V-gående gjerde mot S. Mot V finnes en forholdsvis ung og tett granplanting. Mot S et myrlendt beite med gammel grøfning, og med spredt, ung granplanting. Det ble samlet opp like mye ubearbeidet som bearbeidet flint på jordet.

En øk-rapport, datert 17/6 1965, ved S.Hillern Hansen, beskriver en kilde beliggende i Pennes utmark 44/6 (nå muligens dyrket), ca. 110 meter SV for Penne 44/9. I denne kilden ble det funnet en steinøks m/skafthull. Utfra stedsangivelsene ser det ut til at funnet er gjort i nærheten av lok. 39. Funnet ble i 1910 gitt til statsminister Berge, og er tapt.

PR.ST.: Ingen, - overflateregistrering i nyrydda og pløyd åker.

KOMMENTAR: Forstyrret av pløying.

NR: Lok. 40

C 38321

FUNN: 1 avslagsfragment og 1 frostsprengt knakkefragment av flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 45/20 Jølle

H.O.H.: 25 m

KONTEKST: Prøvestikk og overflatefunn
 ORIENTERING: Ca. 110 meter 205□ S for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 80 meter 40□ NØ for innkjørsel (priv.vei) til bruk 45/9, 45/14, og 45/18 m.fl. fra Fv.654, og 330 meter 100□ Ø for utløpet av Jøllestø, og 165 meter 335□ NV for hus på bruk 45/14, og 100 meter 140□ SØ for pr.st.nr.1 på lok.7.

BESKRIVELSE: Funnet er gjort i grøft/veiskjæring, i V-kant av gammel dyrka mark (i dag gressplen), rett foran og N for husene på 45/29, og rett N for innkjørselen til samme, - på Ø-siden av Fv.654. Jordet avgrenses av steingjerde mot veien, men endel masser siger ut imellom, over og under steingjerdet. Jordet er flatt øverst (Ø), og heller ned mot veien i V. Avslagsfragmentet er funnet i profilen under steingjerdet ved rensing med graveskje, knakkefragmentet er funnet i overflaten i grøfta nedenfor. Undergrunnen består av tørr morenejord. Det er ikke mulig å si noe om funnområdets avgrensning. Funnstedet vender mot V og S, og er beskyttet mot vind fra N og Ø av knauser et stykke unna. Åpen utsikt mot V og S (i dag sperres utsikten mot V av hus og trær). Jordet er bevokst med gress.

PR.ST.: Ingen.

KOMMENTAR: Jordmasser med flinten kan både ha seget ovenfra, eller også representere et funnsted som strekker seg over Fv.654, fra funnstedet og mot V.

NR: Lok. 41

C 38322 a-c

FUNN: a) 2 avslag av flint. Mål: 1,6 - 2,7 cm. b) 1 avslag av flint. Mål: 1,4 cm. c) 1 avslagsfragment av flint. Mål: 1,2 cm.

(Nummer a) tilsvarer overflatefunn, nummer b) tilsvarer prøvestikk 2, og nummer c) tilsvarer prøvestikk 4.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/9,13-19 Jølle sameie

H.O.H.: 113 m

KONTEKST: Prøvestikk og overflatefunn

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.2, ved sti: Ca. 75 meter rett S for Jølltjønnas utløp, og 40 meter 230□ SSV for vannet (korteste avstand), og 525 meter 295□ V for trig.punkt på Lofjell, og 520 meter 185□ S for høyeste punkt (139 moh) på Breiskarfjellet

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia, i udyrka mark, på eid SV for Jølletjønn med stor, bratt knaus i S og liten knaus i N. Fra Jølletjønn stiger terrenget ujevnt oppover, flater ut noe på toppen, og heller slakt nedover igjen på V-siden av eidet. S-SV for funnstedet, på V-NV-siden av den store knausen, finnes en stor flate. På Ø-siden av eidet møtes stier fra N og S, som går langs Jølletjønnas S og V-side. Stien krysser eidet mellom knausene, og deles igjen på V-siden mot SV og NV (bare delvis merket på øk-kart). Funnområdet er bare delvis avgrenset av knausene i N og S, og strekker seg minst fra flaten på toppen, mellom knausene, og et stykke nedover hellingen mot SV. Et funn ble gjort inntil en stor flyttblokk på den lille knausen i N. Øvrige funn ble gjort i og langs stien på V-siden av eidet. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er i hovedsak V-SV-ventdt, med le for vind fra SØ, og øverst på flaten mot vind fra N. Forøvrig svært åpen, med praktfull utsikt mot SV og NV, men også utsikt mot Ø-NØ over tjønna. Bevokst med lyng og noe gress.

PR.ST.: 2 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig bare forstyrret av stien.

NR: Lok. 42

C 38323 a-c

FUNN: a) 1 bipolar kjerne av flint. Mål: 3,8 cm. b) 1 knakkefragment (bipolar teknikk), 5 avslag, 2 brente avslagsfragmenter, og 11 knakkefragmenter hvorav 7 brente av flint. Mål: 0,7 - 2,3 cm. c) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 1,0 cm.

(Nummer a-b) tilsvarer prøvestikk 1, og nummer c) tilsvarer prøvestikk 2.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/1,3...30 Jølle sameie

H.O.H.: 75 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.1, Ø for stor flyttblokk: Ca. 385 meter 335□ NV for Jølletjønnas utløp, og 320 meter 245□ SV for høyeste punkt (139 moh) på Breiskarfjellet, og 135 meter 10□ N for R-et jernaldertuft (som ligger rett N for Bekken fra Jølletjønn), og 150 meter 370□ NNV for der hvor bekken fra Jølletjønn krysser steingjerdet som er bruksgrense mellom 45/1,3...30 og 45/9,13-19 av Jølle sameie.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på kanten av heia, i udyrka mark (i dag beite/ plantet skog). På smal hylle på Ø-side av N-S-gående langstrakt knaus. På V-sida av knausen stuper terrenget bratt ned mot strandområdet. I søkket rett Ø for Funnstedet finnes ei lita myr som heller svakt ned mot skaret N for knausen. Ø for myra stiger terrenget ujevnt oppover heia, mot fjell S for Breiskarfjellet. I S-enden av myra finnes et par store flyttblokker. Funnområdet er trolig konsentrert til den ca. 5 meter brede hylla. Mot V avgrenses den av knausen, mot NØ, Ø og SØ av en bratt, ca.1,5 meter høy, helling ned mot myra/søkket. Funnene er gjort noen meter Ø og NØ for en svært stor (mannshøy) flyttblokk som ligger på knausen. Undergrunnen består av fuktig morenejord. Funnstedet vender Ø-over, og har bare utsikt oppover stigningen mot fjellet i Ø og NØ. Fra knausen, noen meter V for funnområdet er det derimot en praktfull utsikt mot SØ, S, V, NV, og N (i dag noe sperret av trær). Funnområdet har le for vind fra SV, V og NV, av flyttblokk og knausen. Forøvrig vanskelig å bedømme med hensyn til vind p.g.a. tett vegetasjon.

Funnstedet er bevokst med glissen, men tettstående furu, og noe gress i skogbunnen. Mot V og SV, nedover lia, finnes en tett granplanting, - mot Ø og NØ, i søkket, en stedvis tett vegetasjon av bjørketrær og kratt.

PR.ST.: 2 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Trolig uforstyrret.

NR: Lok. 43

C 38324 a-b

FUNN: a) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 0,5 cm. b) 1 avslagsfragment av kvartsitt. Mål: 1,5 cm.

DATERING: Steinalder

GNR: 45/9 Jølle

H.O.H.: 50 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 315 meter 95□ Ø for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, og 360 meter 285□ V for Jølletjønnas utløp, og 420 meter 70□ ØNØ for innkjørsel (priv.vei) til bruk 45/9, 45/14, 45/18 m.fl. fra Fv.654, og 290 meter 45□ NØ for hus på bruk 45/14, og 80 meter 270□ VSV for lok. 19.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), på

romslig flate/terrasse midt i lia mellom lavlandet og heia. Flaten ligger rett nedenfor en liten hammer i lia, som ligger rett nedenfor lok. 19, og som synes på lang avstand. På flaten finnes noen små og spredte rydningsrøyser. Midt på flaten kan det skjernes rester etter en firkantet innhegning eller lignende, i form av en nesten overgrodd steinstreng (ses best ovenfra). Flaten strekker seg også videre S-over, og heller samtidig noe ned mot S og V. Funnområdet er ikke avgrenset. Funnene er gjort i SV-del av den overgrodde steinstrengen, og ØNØ for flyttblokk. Flaten avgrenses mot Ø av den bratte hammeren, mot S, V og N av fallende terreng, og mot NV av liten knaus før terrenget

faller ned mot lok. 29. Undergrunnen består av delvis tørr og delvis fuktig morenejord. Funnstedet er S-V-vendt, med le for vind fra Ø. Helt åpen og med vid utsikt mot S, V og N.

Funnstedet er gressbevokst, og overstrødd med små flyttblokker

PR.ST.: 1 positivt, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig forstyrret av spadebruk.

NR: Lok. 44

C 38325 a-b

FUNN: a) 3 avslagsfragmenter av flint hvorav 1 brent. Mål: 1,1 - 2,8 cm. b) 1 avslagsfragment av flint (mulig bipolar teknikk). Mål: 1,5 cm.

(Nummer a) tilsvare prøvestikk 2, og nummer b) tilsvare prøvestikk 5.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/1,3...30 Jølle sameie

H.O.H.: 85 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.5, midt på funnstedet: Ca. 430 meter 350° NV for Jølletjønns utløp, og 205 meter 265° SV for høyeste punkt (139 moh) på Breiskarfjellet, og 265 meter 390° N for der hvor bekken fra Jølletjønn krysser bruksgrense mellom 45/1,3...30 og 45/9,13-19 av Jølle sameie, og 135 meter 20° NNØ for lok. 42.

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på kanten av heia i udyrka mark, på hylle på Ø-sida av markert knaus som ligger halvveis nede i lia på V-sida av Breiskarfjellet. Knausen ligger øverst på V-sida av et NV-SØ-gående skar som faller bratt ned mot NV. På Ø-sida av skaret stiger terrenget bratt oppover

Breiskarfjellet. På V-sida av knausen faller terrenget bratt ned mot strandområdet. S for knausen finnes et annet skar som faller bratt ned mot V. Funnområdet er trolig konsentrert til hylla, som er avgrenset av knausen mot V, og av fjell i dagen mot S og Ø. Mot N faller terrenget bratt ned mot skaret. Ved fjell i dagen som stikker opp Ø på hylla finnes en liten vegetasjonsløs grop som er dannet ved at sauer ofte ligger der. Det ble bla. gjort funn i løsmassene under denne grupa. Undergrunnen består av fuktig morenejord. Funnstedet er beskyttet for vind fra V, men er ellers svært vindutsatt. Selve funnområdet har bare utsikt innover heia til de nærmeste toppene. Fra knausen derimot er det en praktfull utsikt mot S, V og N.

Funnstedet er bevokst med lyng og noe gress. En liten forblåst furu står på knausen. Nede i skaret mot S finnes endel kratt og bjørk. Bunnen av skarene er myrlendt.

PR.ST.: 2 positive, 3 negative.

KOMMENTAR: Trolig bare forstyrret av sauegrop.

NR: Lok. 45

C 38326 a-c

FUNN: a) 1 avslag, 1 avslagsfragment, og 2 knakkefragmenter hvorav 1 brent av flint. Mål: 0,4 - 1,7 cm. b) 1 brent avslag og 1 brent knakkefragment av flint. Mål: 0,8 - 1,6 cm. c) 1 brent avslagsfragment av flint. Mål: 1,0 cm.

(Nummer a) tilsvare prøvestikk 1, nummer b) tilsvare prøvestikk 3, og nummer c) tilsvare prøvestikk 7.)

DATERING: Steinalder

GNR: 45/9,13-19 Jølle sameie

H.O.H.: 115 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Målt fra prøvestikk nr.1, midt på funnstedet : Ca. 290 meter 10° N for Jølletjønns utløp, og 580 meter 340° NV for trig.punkt på Lofjell, og 230 meter 140° SØ for høyeste punkt (139 moh) på Breiskarfjellet, og 145 meter rett N for NV-enden av Jølletjønn (korteste avstand fra vannet).

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger på heia i udyrka mark, på flate mellom stor knaus i V og liten knaus i Ø. Funnstedet ligger sentralt i V-delen av det store åpne området som strekker seg fra N-enden av Jølletjønn og vider seg ut N-over. Flaten heller svakt ned mot myr i S, og vider seg ut på N-siden av knausene. Flaten krysses

av lavt NØ-SV-gående steingjerde i N, som er bruksgrense mellom 45/1,3...30 og 45/9,13-19 av Jølle sameie. På N-siden av dette gjerdet er undergrunnen relativt fuktig. En Ø-V-gående sti krysser flaten i S-kant (ikke merket på øk-kart). Funnområdet avgrenses trolig av knausene i Ø og V, av helling mot myr i S, og muligens av fuktigere undergrunn i N. Undergrunnen består av fuktig morene. Funnstedet er vendt mot S og Ø, og beskyttet mot vind fra SV og NØ. Forøvrig vindutsatt, og med vid utsikt mot N, Ø og S.

Bevokst med lyng og noe gress. Fjell i dagen V på flaten, og endel småblokker nedover hellinga mot myra. Lave bjørker spredt N-over.

PR.ST.: 3 positive, 4 negative.

KOMMENTAR: Trolig uforstyrret.

Lok. 46 utgår.

NR: Lok. 47

C 38327 a-d

FUNN: a) 1 knakkefragment av flint. Mål: 1,7 cm. b) 1 slipt fragment av skifer. Mål: 2,7 cm. c) 3 leirkarskår av grovt, dårlig brent gods med rødbrun utside (mangler innside). Udekorerte. Mål/tykkelse: 1,0 - 1,8/0,2 - 0,6 cm. d) 3 fragmenter av leirkar av grovt, dårlig brent gods. Mangler ut- og innside. Svært porøse, og mørk brune på farge. Mål/tykkelse: 0,6 - 1,2/0,2 - 0,4 cm.

DATERING:

Yngre steinalder/bronsealder/jernalder.

GNR: 45/18 Jølle

H.O.H.: 65 m

KONTEKST: Prøvestikk

ORIENTERING: Ca. 305 meter 260° SV for Jølletjønnas utløp, og 425 meter 110° Ø for NØ-hjørnet av N-ligste hus på bruk 45/22, 320 meter 75° ONØ for hus på bruk 45/14, og 135 meter 190° S for lok. 19, og 5 meter SØ for delet (steingjerde) mellom 45/16,17 og 45/18, og ca. 1 meter V for NV-SØ-gående steingjerde (delet 45/9 og 45/18).

BESKRIVELSE: Funnstedet ligger i gammel dyrka mark (i dag beite), på liten "hulle" i bratt skråning (ryddet blokkmark), ca. 1 meter SØ for stor blokk med rydningsstein. I skråningen, som er en del av lia mellom lavlandet og heia, finnes mange terrasser/hyller som er dannet delvis ved opphopning av masser inntil store blokker, og delvis ved hjelp av bakkegjerder.

Funnområdet er ikke avgrenset. Terrenget faller bratt mot S og V, og stiger like bratt mot Ø og N. Rett ovenfor funnstedet finnes en litt større flate, men det ble ikke gjort funn her. Undergrunnen består av tørr morenejord. Funnstedet er S-SV-V-vendt, og har litt le for vind fra NV og Ø. Forøvrig svært vindutsatt, og med vid utsikt mot S og V. Gressbevokst. Ca. 40 meter ovenfor funnstedet, mot S, Ø og N, finnes velvoksen gran, furu og bjørk.

PR.ST.: 1 positivt, 4 negative.

KOMMENTAR: Funnene kan ha seget lenger oppe fra. Trolig forstyrret av spadebruk.

Katalog 2. Tidligere steinalderfunn i området

Katalog 2. gir en oversikt over alle tidligere innkomne steinalderfunn fra gårdene Kylleberg gnr. 43, Penne gnr. 44, Jølle gnr. 45, Hervoll gnr. 85, og Skeibrok gnr. 86, Farsund kommune. Katalogen omfatter både innsendte løsfunn og funn fra utgravninger og øk-registreringer. Funnene fra Skeibrok er inkludert fordi denne gården i dag visuelt kan oppfattes som en del av det samme landskapet som gårdene innenfor undersøkelsesområdet, og fordi det er gjort flere steinalderfunn der. Alle funn som er tilgjengelige i Universitetets Oldsaksamlings magasin fra disse gårdene er gjennomgått og vurdert på nytt, også funn som er yngre enn steinalder. Katalogen er ordnet fortløpende etter C-nummer innenfor hver gård.

For å finne fram til tidligere funn i undersøkelsesområdet har jeg gjennomgått Universitetets Oldsaksamlings tilvekster, Topografisk arkiv, Landskatalogen, Aksesjonsprotokollen, ØK-rapporter, Listaprojektets rapport, samt Sigurd Griegs (1934) Jernaldershus på Lista. Opplysningene som er samlet i denne katalogen er hentet fra disse kildene. I beskrivelsen av det enkelte funnet har jeg gjengitt omtalen av funnet i sitatsform. Der beskrivelsen av funnet eller funnomstendigheter i forskjellige kilder avviker, har jeg gjengitt begge. Der hvor jeg ikke oppfatter disse beskrivelsene som tilstrekkelige, har jeg lagt til min egen beskrivelse av funnene. Ved gjennomgangen av funnene oppdaget jeg for eksempel at det var lagt ved funn av slått flint eller bergkrystall som ikke var nevnt i de skriftlige kildene. Disse gjenstandene er beskrevet i denne katalogen.

De foreslåtte dateringene er basert på en ny gjennomgang og vurdering av det enkelte funnet. Når det gjelder forslag til dateringer i denne katalogen, vises det til redegjørelse i innledningen til katalog 1. Unntak fra dette er leirkarskår som er ført opp her, men som det ikke er tatt hensyn til ved forslag til datering i denne katalogen, fordi konteksten i de fleste tilfellene er svært usikker.

Skriftlige kilder og referanselitteratur anvendt i katalogen

- Alsaker, S. 1987: Bømlo - Steinalderens råstoffsentrum på Vestlandet. *Arkeologiske avhandlinger 4*. Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Berg, E. 1993: Symbolic aspects of selected groups of Neolithic axes/adzes in Western Norway. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1991/1992*. s. 69-85.
- Gjessing, H. 1918: *Innberetning av 22.mars 1918, i forbindelse med arkeologiske undersøkelser 1917 og 1918 på Penne (gnr. 44), Farsund k., Vest-Agder f.* Topografisk arkiv, Universitetets Oldsaksamling. Upubl.
- Gjessing, H. 1925: Vest-Agder i forhistorisk tid. *Norske Bygder II. Vest-Agder*. Bergen.
- Grieg, S. 1934: Jernaldershus på Lista. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning*. Oslo.
- Rud, M. 1979: *Jeg ser på oldsager*. Politikens forlag. København.
- Lomborg, E. 1973: *Die Flintdolche Dänemarks. Studien über Chronologie und Kulturbeziehungen des südkandinavischen Spätneolithikums*. København.
- Mikkelsen, E. 1975: *Frebergsvik. Et mesolitisk boplassområde ved Oslofjorden*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, ny rekke nr. 1. Oslo.
- Mikkelsen, E. 1982: Introduksjon til jordbruket i Øst-Norge. I *Introduksjonen av jordbruket i Norden*, redigert av Th. Sjøvold Oslo.
- Mydland, L. 1991: *Arkeologiske undersøkelser 1991. Listaprojektet. Del - 2. Rapport fra Fylkeskonservatoren i Vest-Agder*.
- Rudjord, K. 1992: Bygdehistorie: fra istid til 1800-tallet. *Listaboka, bd. 3. Flekkefjord*. Universitetets Oldsaksamlings Tilvekster 1901, 1913, 1917, 1918, 1920, 1932, 1933, 1936. 1946.
- Østmo, E. 1988: *Etableringen av jordbrukskultur i Østfold i steinalderen*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, ny rekke nr. 10. Oslo.

Kilder hvor det er søkt etter tidligere innkomne steinalderfunn

- Landskatalogen, Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Aksejonsprotokollen, Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Tilveksten, Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Topografisk arkiv, Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Økonomisk kartverk, arkeologiske rapporter.

Forklaring av katalogpostene i katalog 2

NR: C-nummer

FUNN: Beskrivelse av funnet hentet fra en eller flere skriftlige kilder.

EGEN BESKRIVELSE: Eventuelt egen beskrivelse av funnet.

DATERING: Forslag til datering, og bakgrunn for dette.

GNR: Gårdsnavn og nummer.

ORIENTERING: Orienteringsoppgaver basert på skriftlige opplysninger.

H.O.H.: Funnstedets minste høyde over dagens havnivå, der det er mulig å anslå på bakgrunn av orienteringsoppgavene.

KONTEKST: Angir om funnet er gjort i forbindelse med arkeologisk undersøkelse, eller om det er et løsfunn.

KOMMENTAR: Eventuelt egne kommentarer og tilleggsopplysninger.

Forkortelser brukt i katalogen

MM - mellommesolitikum

SM - seinmesolitikum

TN - tidligneolitikum

MN - mellomneolitikum

SN - seinneolitikum

KYLLEBERG GNR. 43**NR: C22287**

FUNN: "Nakkefragment av en skafthuløks av sten som R.29. Overflaten er sterkt forvitret, saa der er nu ikke noget spor efter den tidligere slipning. Fragmentets største længde 6,2 cm. F. paa gaarden Kjølleberg (gnr. 43) Lista s. og pgd. V.Agder." (UO's tilvekst 1918)

EGEN BESKRIVELSE: Nakkefragment av enkel skafthulløks.

DATERING: Yngre steinalder (SN - jf. E.Østmo 1988)

GNR: Kyleberg 43/5.

ORIENTERING: Funnet tett ved våningshuset på gården, på samme åker som C 22288 (løsfunn fra eldre jernalder).

H.O.H.: ca. 7 m.

KONTEKST: Løsfunn i dyrka mark, innlevert av konservator H. Gjessing.

KOMMENTAR: -

NR: Ikke aksesjonsført

FUNN: "Samling tapte oldsaker. Terrengets art: Lende som stiger skrått opp fra sjøen, heller mot V. Orientering: 2-5 m Ø for Kyleberg 43:4. Beskrivelse: Stein og flere pilespisser, økser funnet ved jorddyrkning. Rolf Kjøllebergs far hadde visstnok fjernet en haug bak gården." (Kilde: øk-rapport 2/7 1965 ved Sigrid Hillern Hanssen)

DATERING: Trolig steinalder

GNR: 43/4 Kyleberg

ORIENTERING: Funnet ved gårdshusene på Kyleberg 43.

H.O.H.: ca. 10 m

KONTEKST: Løsfunn i dyrka mark.

KOMMENTAR: Funnet er ikke aksesjonsført ved Universitetets Oldsaksamling. Jf. Listaprojektet nr: 402:43. Funnet er tapt. Funnet på samme sted som Lok. 10 i denne undersøkelsen, jf. katalog 1.

Referanse: øk-kart nr.: X6. Flyfoto: 757 D2.

PENNE GNR. 44**NR: Ikke aksesjonsført**

FUNN: "Kilde med tapt offerfunn. Terrengets art: Utmark der lendet stiger jevnt fra sjøen. Marka er gress og lyngbevokst, der ligger store steiner

spredt om i hele marka. Vidt utsyn over havet. Orient: Ca. 110 m SV for Penne (44:9) og 2 m N for steingard som deler Otto Pennes og Konrad Nilsens utmark. Beskrivelse: Kilde, orientert N-S og med en stor stein på N-siden. Steinen er 1,5 m l og 0,75 m h. I kilden er det alltid vann, selv under tørke. Rundt kanten av kilden vokser gress. Kilden er 4 m l og 2,5 m br. Ca. 30-40 cm under vannflaten rett inn under steinen ble det funnet en steinøks m/skafthull ca. 20 cm lang. Øksen ble funnet av Peder Penne (44:9) og ble i 1910 gitt til statsminister Berge." (Kilde: øk-rapport 17/6 1965, ved Sigrid Hillern Hanssen)

DATERING: Yngre steinalder

GNR: 44 Penne

ORIENTERING: 110 m SV for Penne 44/9.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn i kilde

KOMMENTAR: Funnet er ikke aksesjonsført ved Universitetets Oldsaksamling. Det ble gitt som gave til statsminister Berge i 1910, og er tapt.

Referanse: øk-kart nr. X4. Flyfoto: 757 D2.

PENNE FORMINNEFELT:

I forbindelse med utgravninger på Penne fornminnefelt i 1917 og 1918 og 1932 av henholdsvis H.Gjessing og S.Grieg ble det i tillegg til funn som knyttes til folkevandringstidsgården på stedet, også gjort funn som kan knyttes til yngre steinalders bosetting i området. Endel av disse funnene er ført inn i Universitetets Oldsaksamlings tilvekster, mens andre bare er omtalt i H.Gjessings gravingsrapport (top.ark) eller i Griegs (1934) *Jernaldershus på Lista*. Dessuten oppdaget jeg enkelte steinalderfunn som lå i magasinet sammen med jernalderfunnene, men som likevel ikke er omtalt noe sted. I denne katalogen har jeg inkludert en omtale av alle disse funnene, mens jeg ikke har tatt med funn som åpenbart tilhører en yngre kontekst. Jeg har føyd til en egen beskrivelse av funnene der hvor jeg ikke oppfatter den gamle beskrivelsen som tilstrekkelig.

I Listaprojektets rapport (Mydland 1991) er Penne fornminnefelt delt inn i to geografisk adskilte områder, henholdsvis "Penne innmark" hvor bl.a. helleristningen ligger, og "Penne utmark". Det er gjort steinalderfunn i

begge områdene. I denne katalogen er funnene fra innmarka omtalt først (C 22160-22165, samt C 22168 og C 25288-25289). Deretter funnene fra utmarka (C 22166-22167, samt C 22304 og C 22319-22320).

Penne innmark:

NR: C22160 a-e

FUNN: “e) Et større skivestykke av flint, samt endel avfallsflint.

Disse saker er fundet i en rundhaug 8,5 meter i tversnit og 0,95 meter høi. Under graving fik man intet bestemt indtrykk av at man her hadde nogen begravelse for sig... inde i haugen støtte paa to stensatte kredser, den ene over den anden... Ellers var haugen bygget av grus og sten...blev sakene paatruffet paa forskjellige steder i haugen uten nogen tydelig forbindelse med hinanden.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: b) Blant leirkarskårene finnes i tillegg under samme nummer også: 5 avslag fra en flekkekerne av flint, hvorav 3 passer sammen. 9 avslag og fragmenter av flint, hvorav 1 m/konveks retusj . 8 ubearbejdet stykker flint. e) 1 bipolar kjerne og 1 fragm. av uregelmessig kjerne av flint, den siste brent. 7 avslag og fragmenter av flint. 1 ubearbejdet stykke flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 1

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917.

NR: C22161 a-f

FUNN: “a) En mængde krukkestykker av uornet grovt gods,... av to forskjellige kar, men muligens flere... b) Pilespids av flint, daarlig hugget nærmest av form som N.vestl.sta. fig. 9. Den ene agnor er noget kortere end den anden. Længde 3,5 cm. c) Pilespids av graa flint av triangulær form som N.vestl.sta. fig.10. Længde 2,6 cm. d) 6 knusesten med en eller flere avstøtte sider, dannet av almindelige strandsten. Er at skille fra de vanlige slagsten som findes paa stenaldersboplads. f) Endel flintavfald. Sakene er fundet i en rundhaug 5,5 meter i tversnit og 0,90 meter høi, bygget som

en jordblandet røys. De laa spredt rundt om i haugen, lerkarstykkene dog tildels i samlinger.” (Kilde:UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: b) 1 flateretusjert, bladformet spiss m/konkav basis, flint. c) 1 flateretusjert triangulær spiss m/konveks basis, flint. d) 1 rullestein m/slipte fasetter (slipestein), 5 rullestein m/spor av sliping eller knusning. Noen av disse kan være av samme type som Mikkelsen (1975:75f, 1982:131 og fig. 3-4) kaller malesteiner. Mikkelsen foreslår at de kan ha vært brukt sammen med slipeplater av sandstein (som underliggere) til maling av planter til mat. Mikkelsen knytter disse til eldre steinalder, mens Østmo (1988:132) påpeker at de også finnes i yngre kontekster og mener de kan knyttes til jordbruk når de opptre i yngre steinalders kontekst. f) 3 bipolare kjerner, og 1 mulig bipolar kjerne av flint. 2 fragm. av slipt redskap m/konveks retusj, flint. 1 avslagsfragm. m/flateretusj, flint. 8 avslag og avslagsfragm, flint. 7 avslag av flint, alle trolig fra samme kjerne, hvorav 4 passer sammen. 17 avslag og fragmenter av kvarts, hvorav 2 passer sammen.

DATERING: Yngre steinalder (SN - flateretusjert spiss)

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 2 (og 4)

KOMMENTAR: Haug 4 inneholdt i alt bare et lite avslag av flint, og er katalogisert under samme nummer som haug 2, altså C 22161. Begge haugene utgravd av H.Gjessing 1917.

NR: C22162 a-b

FUNN: “a) ... leirkarskår...b) Nogen faa stykker avfallsflint. Fundet i en liten haug 5 m. i tversnit og 0,80 m. høi, oplagt omkring en stor sten. De fleste av lerkarstykkene laa oppaa denne.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: 5 avslagsfragm. av flint. 1 avslagsfragm. av kvarts. 1 stykke ubearbejdet flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 3

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917

NR: C22163 a-b

FUNN: “a)Nogen faa ubetydelige lerkarstumper uten ornering, et brændt benstykke, nogen kulfliser og litt flintavfald. F. i en langhaug der var stensat langs kanten. Længde 21,60 m. bredde 3 m. Længde-retning N.V.-S.Ø. Sakene laa spredt i fylde, der tildels bestod av svære sten.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: 1 avslag av slipt redskap m/konveks retusj, flint. 11 avslag og avslagsfragmenter hvorav 5 brente, flint. 4 stykker ubearbeidet flint.

DATERING: Yngre steinalder (avslag av slipt redskap).

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 5.

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917.

NR: C22164 a-b

FUNN: “b) To smaa skrapere av flint. Den ene dannet av et avfaldsstykke 4,4 cm.lang. Den anden av en rygflekk, 5,2 cm. lang. Desuten nogen faa stykker avfaldsflint og nogen kulbiter. Disse saker er fundet i en rundhaug 5,50 m. i tversnit og 0,90 m. høi. ... Flintstykkene fandtes i skiftet mellem bundgrusen og de sten som haugen var bygget op av. 2,40 m. Ø.-N.Ø. for midten blev paatruffet en liten grue, 0,50 m. i tversnit, nedskaaet i den faste grus. Gropen var fylt med ildskjørnede sten, kulstykker og brændt jord.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: b) 1 avslag m/konveks retusj, flint. 1 avslag av slipt redskap m/konveks retusj, flint. 1 avslag m/rett, grov retusj, flint. 2 avslagsfragm. hvorav 1 brent, flint. 2 stykker ubearbeidet flint. 1 avlang, flat slipestein av sandstein.

DATERING: Yngre steinalder (avslag av slipt redskap).

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 6.

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917

NR: C22165 a-c

FUNN: “a) Stor tresidig flintskive av graahvit flint. Længde 10 cm. største bredde 7,5 cm.

b) Knusesten av ujevn rund form avknakket i begge ender i skraat sammenstøtende flater.

c) Nogen smaa lerkarstykker uten ornering og helt ubestemmelige, et par kulstumper og nogen faa, smaa stykker avfaldsflint. Fundet i en liten rundhaug av ujevn form, 4-5 meter i tversnit og 1 m. høi. Haugen var bygget omkring en svær jordfast sten, og oppaa denne laa flintskiven. Knuseren laa mellem stenene haugen for en stor del var bygget op av, over den store sten.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: a) 1 avslag av flint (trolig fra samme kjerne som 6 avslag under C 25643, Hervoll gnr.85/2-se dette). b) Rullestein med spor av knusning/sliping, muligens såkalt malestein – jf. C 22161-d. c) 1 uregelmessig kjerne, flint. 3 avslagsfragm. hvorav 1 brent, flint. 1 stykke ubearbeidet flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 7.

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917.

NR: C22168 a-j

FUNN: “b)... leirkarskår... e) 5 knusesten dannet av almindelig rullesten med to eller flere avknakkede flater. Er av samme karakter som de der er fundet i de ovenfor beskrevne hauger paa Penne. g) To slipestensfragmenter av kvartsitisk bergart av stenalders form. Det ene tykt knokkellignende, det andet flat, kun avslitt paa den ene bredside. h) Tre stykker pimpesten, det ene med en utpræget fure som ved steinalderens pileglattere. j) Et lite stykke bergkrystal, hvorav der tydeligvis har været slaat flekker. Disse saker er fundet i en hustuft paa gaarden Pennes utmark i Vanse tæt indtil den nyfundne helleristning paa Penne og i samme felt som de ovenfor anførte hauger fra samme gaard. Hustuften blev undersøkt sommeren 1917 av konervator Gjessing. Den er omtrent 15 m. lang, 9 m. bred, av rektangulær form og torummet. Beliggenheten er øst-vest paa en skraanende flate. I det østre

rum fandtes tre runde gruer omtrent paa rad efter midten, skaaret ned i grusen. Husets vægger bestod av sten, torv og jord.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: b) 1 fragm. av slipt sandstein. 1 avslag og 8 avslagsfragm. hvorav 2 brente, flint. 1 stykke ubearbeidet flint. e) Rullestein med spor av knusning/sliping, muligens såkalt malestein – jf. C 22161-d. g) fragment av slipeplate av sandstein. i) fragm. av avlang, flat slipestein av sandstein. j) fragm. av bipolar kjerne, bergkrystall.

DATERING: Yngre steinalder (MN ? - knokkellignende slipestein -jf. *Jeg ser på oldsager* 1979:120)

GNR: 44/12 Penne (Penne gnr.44/4,5,6,9.)

ORIENTERING: Ca. 10 meter vest for helleristningen på Jærberget. Penne innmark

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Tuft I.

KOMMENTAR: Undersøkt 1917 av Helge Gjessing. Referanse: øk-rapport 23/6 1965 ved Sigrid Hillern Hansen: Nr.: R 9. Flyfoto: 757 D2..

NR: C25288 a-1

FUNN: “De oldsaker som fantes i dette hus kan beskrives således: k) Tre små stykker flintavfall.

I 1932 undersøkte jeg en hustuft på Penne som ligger vest for hustuft I, som blev undersøkt av Gjessing i 1917, og like vest for Gjerdberget. ... er det en ganske liten hustuft ca. 8x9 m i størrelse.

... Murene var ved denne hustuft ... bygget av mindre kampesten lagt tett i tett på samme måte som i den nærliggende hustuft Penne I. ... Husets inngang har vært i tuftens nordøstre hjørne og har vært utstyrt med en brolegning av mindre kampesten ... av samme art som vi kjenner fra hustuft I på Penne. ... Huset hadde bare bestått av et eneste rum ... huset helt savner ildsteder... “ (Kilde: S.Grieg 1934, s.60-61)

EGEN BESKRIVELSE: k) 4 fragmenter av flint, hvorav 3 brente.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Ca. 70 meter nordvest for helleristningen på Jærberget. Penne innmark.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Tuft III.

KOMMENTAR: Utgravd av S.Grieg i 1932.

NR: C25289 a-d

FUNN: “De oldsaker som fantes i denne haug kan beskrives således: c) Stor knusesten av kvarts... d) Flintstykke. ... I forbindelse med undersøkelsen av den ovenfor beskrevne hustuft (C 25288) undersøkte amanuensis Sven Rygge en mindre gravhaug like øst for hustuften. Haugen var 3,70 m i diameter. ... bygget op omkring en jordfast sten. Oldsakene fantes spredt i fyllen.” (Kilde: S.Grieg 1934, s.62)

EGEN BESKRIVELSE: c) Rullestein med spor av knusning/sliping, muligens såkalt malestein – jf. C 22161-d. d) 2 avslagsfragm. av flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/12 Penne

ORIENTERING: Penne innmark.

Gravhaug like øst for tuft III.

H.O.H.: 55 m

KONTEKST: Haug 1.

KOMMENTAR: Undersøkt i 1932 av amanuensis Sven Rygge

Penne utmark:

NR: C22167

FUNN: “En liten skraper, dannet av en flintskjerv, et lite stykke avfallsflint og en benstump, som synes brændt. F. i en liten rundhaug av ujevn form 4 - 4,5 m. i tversnit og 0,70 m. høi.” (Kilde: UO's tilvekst 1917)

EGEN BESKRIVELSE: 1 avslag m/konveks retusj, flint. 1 avslagsfragm., flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 44/13? Penne

ORIENTERING: Penne utmark.

H.O.H.: 60 m

KONTEKST: Haug 9.

KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1917.

NR: C22304 a-h

FUNN: “Hustuftfund fra ældre jernalder ... c) 15 knusestener, dannet av almindelig strandsten,...

e) Tilspidset hakkefragment av en ganske liten skafthuløks av klebersten (klorit). Hele stykket er 4 cm. langt. f) Fragment av en hjerteformet pilespids og stykke av en smal liten flekkeskraper, begge av

flint. Pilespidsen sees at ha været i ild og er spaltet paa langs, saa hele den ene bredside mangler... Længde 3 cm. Skraperfragmentets længde 2,2 cm. h) Fragment av en flat slipesten av kvartsitisk stenart, benyttet paa begge bredsider. Synes snarest at tilhøre steinalderen. Dette fund er gjort under utgravning av en hustuft i utmarken til gaarden Penne et stykke fra den tuft som er omtalt under nr.22 168. Tuften er rektangulær, 13 m. lang og 5 m. bred indvendig maalt. Væggene er gjennemgaaende 1,5 - 2 m. brede og bygget av kultesten med jord og torv imellem. Midt i rummet blev fundet et ildsted av rund form bygget av mindre sten, som var sterkt forbrændt. Ellers fandtes spor efter ild paa flere steder i tuften. Her og der blev desuten fundet en hel del rødbrændt lere og flere smaa brændte lerklumper - rimeligvis rester av lerklining.” (Kilde: UO's tilvekst 1918)
 EGEN BESKRIVELSE: c) Rullestein med spor av knusning/sliping, muligens såkalt malestein – jf. C 22161-d. f) 1 fragm. av flateretusjert, bladformet spiss m/konkav basis, av brent flint. 1 flekkefragment m/rett retusj, flint.
 DATERING: Yngre steinalder (SN)
 GNR: 44/13 Penne (Penne gnr.44/1 og 10 (Feddevold))
 ORIENTERING: Penne utmark. Ca. 300 meter nordøst for helleristningen på Jærberget.
 H.O.H.: 60 m
 KONTEKST: Tuft II.
 KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessing 1918. Referanse: øk-rapport 23/6 1965 ved Sigrid Hillern Hansen: Nr.: R 10. Flyfoto: 757 D2.

NR: C22319

FUNN: “En hel del ganske smaa brot av et mindre uorneret lerkar, nogen stykker avfallsflint og brændte ben, alt fundet i en tildels ødelagt haug i utmarken til gaarden Penne (gnr.44), ..., beliggende like i nærheten av den ovenfor ... omtalte hustuft (C 22304). Sakene fandtes litt over haugens bund spredt mellem stenene sammen med en del kul. Det meste blev fundet i den nordre kant.” (Kilde: UO's tilvekst 1918)
 EGEN BESKRIVELSE: 7 avslag og 4 avslagsfragm. hvorav 1 brent, - alle av flint. 2 avslagsfragm. av kvartsitt.
 DATERING: Steinalder
 GNR: 44/13 Penne

ORIENTERING: Penne utmark.
 H.O.H.: 60 m
 KONTEKST: Gravhaug rett ved tuft II.
 KOMMENTAR: Utgravd av H.Gjessings 1918.

NR: C22320

FUNN: “Fire stykker avfallsflint fundet i en større tidligere utgravet haug i utmarken til garden Penne (gnr.44), ... “ (Kilde: UO's tilvekst 1918)
 EGEN BESKRIVELSE: 1 avslag m/rett retusj, 1 uregelmessig kjerne, og 2 avslagsfragm., - alle av flint.
 DATERING: Steinalder
 GNR: 44 Penne
 ORIENTERING: Penne utmark
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Gravhaug
 KOMMENTAR: Innkommet ved H.Gjessing 1918.

JØLLE GNR. 45**NR: C20089**

FUNN: “Flintøks, tosidet, som R.2, men stykket er ufærdigt og store stykker af den oprindelige overflade er ikke fjernet, 14,9 cm. l., største br. 7 cm. F. paa Jølle, Vanse, List.” (Kilde: UO's tilvekst 1901)
 EGEN BESKRIVELSE: Tosidig kjerneøks av flint, rettegget. Ingen spor etter sliping.
 DATERING: Yngre steinalder (SN; jf. E.Berg 1993:76-77)
 GNR: 45 Jølle
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Løsfunn.
 KOMMENTAR: -

NR: C20090

FUNN: “Stenøks uden hul, trind, usædvanlig spids i nakken, helt sleben, 20,2 cm. l., diam. 3,7 cm. F. paa samme sted i List.” (Kilde: UO's tilvekst 1901)
 EGEN BESKRIVELSE: Spissnakked trinnøks av diabas, - Sigersvoldøks. Omhyggelig slepet, med liten eggskade, grågrønn i bruddflaten. Forøvrig som typebeskrivelse hos Alsaker 1987 (s.81-85).
 DATERING: Eldre steinalder (MM - jf. S.Alsaker 1987:81-85)
 GNR: 45 Jølle
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger
 H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: Funnet på samme sted som C 20089, dvs. trolig samme gård

NR: C22606

FUNN: "Tynnakkets øks av sten av form som A.W.Brøgger: Studier over Norges steinalder, fig.14. Øksen er meget omhyggelig tildannet med fint slepet eggparti og smalsider, ellers prikkhugget over det hele. Ved nakken er et lite stykke slått av i gammel tid. Lengde 20 cm, bredde ved eggen 7,9 cm. Funnet på Jølle (gnr.45, bnr.22), ..., i et jordstykke like utenfor huset i SSV for dette." (Kilde: UO's tilvekst 1920)

EGEN BESKRIVELSE: Tynnakkets, retteget bergartsøks.

DATERING: Yngre steinalder (TN - jf. E.Østmo 1988:43-46)

GNR: 45/22 Jølle

ORIENTERING: Funnet på lite jordstykke like SSV for huset på 45/22 Jølle.

H.O.H.: 20 m

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: Funnet like ved lok. 6 eller 7 (jf. katalog 1), og kan høre sammen med disse funnstedene. Referanser: H.Gjessing 1925, Rudjord 1992:69.

NR: C25220

FUNN: "Vestlandsøks av en sort, hård og kornet bergart. Øksen som er usedvanlig tykk, er forøvrig et velformet eksemplar med en kraftig utformet tverregg. Egglinjen er noe beskadiget, banen bærer merke av støt. Lengde 11,2 cm., bredde over eggen 6 cm. Funnet på Jølle (gnr.45 bnr.19),... Innbragt av dr. Sigurd Grieg." (Kilde: UO's tilvekst 1932)

DATERING: Yngre steinalder (MNB - norsk-svensk stridsøkskultur - jf. E.Østmo 1988:69-70, E.Berg 1993:75)

GNR: 45/19 Jølle

ORIENTERING: Ingen funnopplysninger.

H.O.H.: 45 m

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: -

NR: C25602

FUNN: "Den nedre del av en tykknakket øks, nærmest som R.10, dannet av en brunlig, løs bergart. Stykket er nu temmelig forvitret, men bærer spor av

slipning. Bredsidene er hvelvet, den ene smalside konkav. Lengde 8,2 cm., bredde over eggen 4,8 cm. Funnet på Jølle (gnr. 45), Lista... Gave fra Sven Jølle, Lista." (Kilde: UO's tilvekst 1933)

EGEN BESKRIVELSE: Brukket, tykknakket bergartsøks (nedre del), slipt, retteget. Tendens til hulslip av smalsidene. Svært forvitret.

DATERING: Yngre steinalder (MNB - norsk-svensk stridsøkskultur - jf. Alsaker 1987:97, E.Østmo 1988: 66-68, E.Berg 1993:75)

GNR: 45 Jølle

ORIENTERING: Ingen funnopplysninger

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: -

HERVOLL GNR. 85

NR: C25343

FUNN: "Tykknakket tverrøks dannet av en løs grågrønn bergart. Den er ujevn i formen og har en rekke fremtredende arr og furer i overflaten. Øksen er nu noe forvitret, men bærer tydelig spor av slipning. Lengde 12,8 cm., bredde over eggen 5,2 cm. Funnet på Hervold (gnr.85), ..." (Kilde: UO's tilvekst 1932)

DATERING: Yngre steinalder (MNB - norsk-svensk stridsøkskultur - jf. E.Østmo 1988:69)

GNR: 85 Hervoll

ORIENTERING: Ingen funnopplysninger

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: -

NR: C25642

FUNN: "Skiveskraper av grå flint med retusj nesten helt rundt, 3,6 cm lang, og spaltestykke av brun flint. Funnet på Hervoll (gnr.85)... Innbragt av dr. Sigurd Grieg." (Kilde: UO's tilvekst 1933)

EGEN BESKRIVELSE: 1 avslag m/sirkulær retusj, og 1 avslagsfragm av flint.

DATERING: Steinalder

GNR: 85 Hervoll

ORIENTERING: Funnet nær C 25643. Forøvrig ingen funnopplysninger

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: Kan muligens høre sammen med lok. 25 (jf. katalog 1).

NR: C25643

FUNN: "Ni til dels temmelig store skiver av mørkbrun flint. Den ene av skivene er tilhugget som en skjeformet skraper og et par andre bærer retusj. Funnet på Hervoll (gnr.85),..., nær det sted hvor foregående nummer (C 25642) blev funnet. Innbragt av dr. Sigurd Grieg." (Kilde: UO's tilvekst 1933)

EGEN BESKRIVELSE: 1 avslag m/flateretusj, pæreformet, flint. 6 avslag hvorav 2 passer sammen, flint. 1 avslagsfragm., flint. 1 stykke ubearbeidet flint.

DATERING: Yngre steinalder (SN-flateretusjert avslag)

GNR: 85 Hervoll

ORIENTERING: Funnet nær C 25642.

Forøvrig ingen funnopplysninger.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: Kan muligens høre sammen med lok. 25 (jf. katalog 1).

De 6 store avslagene er trolig fra samme kjerne som 1 tilsvarende avslag funnet i haug 1 på Penne 44 (C 22160 e.).

NR: C26351

FUNN: "To fragmenter av plateformet slipestein av brun sandsten. Funnet ved Hervoll (gnr.35 (85) bnr.1), Lista..." (Kilde: UO's tilvekst 1936)

DATERING: Steinalder

GNR: 85 Hervoll

ORIENTERING: Ingen

funnopplysninger.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: -

NR: C27645 a-d

FUNN: "Sammenblandet funn fra Hervoll (gnr.85 bnr.2), Vanse s. og pgd..."

c) Fragment av en liten spiss av brunlig flint. Tverrsnittet er spissovalt. Stykket har antakelig ikke vært ferdig bearbeidet. Nåværende lengde 4 cm. d) Liten tverrøks av grålig flint. Tverrsnittet er rektangulært, eggen svakt buet med nesten rettvinklede hjørner. Sidene er buet og smalner av mot nakken som er grovt tilhugget. Den flate undersiden viser arr etter tilhoggingen, den sterkt buete oversiden er derimot omhyggelig slipt. Lengde 4,5 cm, største bredde 2,6 cm. F. våren 1940 på ovenfornevnte gård på et jordstykke som kalles "Ørdalen" NV for gårdens hus. Sakene kom for dagen under

pløying. Gave fra gårdbruker Hervoll, Vere." (Kilde: UO's tilvekst 1946)

"Funnsted for flint. Nr.: X8. Flyfoto: 757 D2.: Ådalen, kalt Øvredalen i exerpene, er en smal N-S-gående dal. Den laveste enden S-enden starter like ved tunet på 85:2. Dalen skråner oppover mot N-enden som vider seg ut til en stor flat, våt myr. Hele den skrånende del av dalen er dyrket. Dalbunnen skråner også oppover fra Ø mot V-siden. En Ø-V-gående steingard deler den dyrkede marka i to like store deler. På begge sidene av dalen, inn mot de bratte knausene som begrenser dem og N for steingarden ble det av Trygve Hervoll ved dyrking funnet flint." (Kilde: øk-rapport udat., ved K.Jansen og S.Hillern Hansen)

"...da der før er gjort flere småfunn i samme terreng og samme jordstykke. Dei blei innbrakt til oldsaksamlingen 1933 - 36 - 38. Funnstedet er garden Hervoll i Lista gnr. 85 br. 2... Oldsakene er funnet av meg unner jordarbeide på et jordstykke kaldet Ørdalen, en smal sidedal rett N.V fra husene på bruket. Jordstykket er vel en 6 mål stort ligger som en lang smal teig mellom Tysdalsfjellan og Låberget i samme retning fra husene. ... fandt eg unner vårpløying av voll våren 1940. Om funnforholdene er å seie at eg pløide særs dypt nesten ned på auren og tingene blei da liggene oppe på pløiefåra, annet å opplyse er at tingene blei funnet sprett rundt ved og en 50 m. fra de oldsaker (C 27646) ... (Kilde: Top.ark. Brev fra finner.)

EGEN BESKRIVELSE:

c) Brukket fragm. av flatetusjert spiss av flint. Rhombisk til spissovalt tverrsnitt. Synes slitt i spissen (brukt som ildflint?). Mulig skaft av dolk? d) Liten tykkknakket tverrøks av lys grå flint, fint slepet, men arr etter et par avslag.

DATERING: Yngre steinalder (c) SN - flateretusjert fragment av flint - d) MNB - liten tykkn. tverrøks av flint - jf. E.Østmo 1988: 60-63.)

GNR: 85/2 Hervoll

ORIENTERING: Funnet ved pløying nord i "Ørdalen", som strekker seg mot nord fra husene på gården, ca. 50 meter fra og omkring C 27646. (Ørdalen er også kalt Øvredalen og Ådalen.)

H.O.H.: 110 m

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: Brevet fra finneren viser til tidligere funn fra samme sted som kan være det samme som C 25643

og C 26351 (se disse). Hører sammen med lok. 25 (se katalog 1). Det er også funnet oldsaker som dateres til jernalder på samme sted.

NR: C27646 a-e

FUNN: "Buplassfunn antakelig fra yngre steinalder fra Hervoll (gnr.85/2)... a) Flat, tresidig spiss av grå flint med fin retusj langs kantene. Basis dannes av en svak innbuing. Lengde 2,2 cm., bredde 1,1 cm. b) Samling krukkebrott av grove kar. Godset er som vanlig oppblandet med kvartskorn. Stykkene er delvis dårlig brent og kan plukkes i stykker med fingrene. c) 4 knusestein. 2 av dem har en tilnærmet sylindrisk form og viser tydelige bruksmerker og en av steinene ser ut til å ha ligget på varmen. Videre foreligger 4 fragmenter av stein som alle synes å være ildskjøret. Sammen med disse steinene ble funnet 7-8 stykker av stein av form som knusestein, men uten slitemerker. Disse ble ikke samlet opp. Lengden på de sylindriske steinene er 11 cm og 10,3 cm. Største tverrmål for de øvrige h.h.v. 8,2 cm. og 6,2 cm. d) Liten samling avfallsflint bestående av 8 stykker med tilfeldige former, 1 stk. kvarts og 1 stk. bergart, som heller ikke kan sees å være tildannet som redskap. e) Liten jevnbred slipestein av lys sandstein med rektangulært tverrsnitt. På den ene bredside sees to smale slipefurer. Slipesteinens lengde er 9,7 cm., bredde 2,7 cm.

Sakene ble funnet 1940 i en åkerrein på jordstykket Ørdalen NV for Hervoll. Funnstedet ligger like ved en 1,5 m høy og 4 m lang fjellvegg og alle sakene lå 20-30 cm under overflaten på et område som var om lag 1 m i tverrmål. Oldsakene lå sammen med stein som øyensynlig var kastet i haug. Gave fra gårdbruker Hervoll. (Funnbeskrivelsen refererer brev fra finner og gårdbruker Trygve Hervoll dat. 26.05.1946. Top.ark.)" (Kilde: UO's tilvekst 1946)

EGEN BESKRIVELSE: a) Flat, triangulær spiss av flint, m/retusj langs alle sidekanter. Event. brukket tange eller svakt konkav retusj i basen. b) 25 skår fra samme leirkar. Tykt og middels magret gods, med gråbrun til lysebrun ut- og innside. Middels brent. Det har vært mulig å sette sammen 3x2 og 1x3 skår. c) 2 store rullestein hvorav den ene med en fasett på hver bredside. Dessuten: 1 stykke ubearbeidet flint. 1 stykke kvarts.

1 glatt oval rullestein. 4 fragmenter av strandrullet bergart, hvorav en av samme bergart som øksen (C 27647). Disse kan generelt beskrives som rullestein med spor av knusning/sliping, muligens såkalt malestein – jf. C 22161-d. d) 1 avslag av slipt redskap (eggstykke), m/konveks retusj, av flint. 1 avslag m/konveks retusj, av flint. 1 avslag av flekkekerne av flint. 3 avslag og 2 knakkefragmenter (hvorav 1 brent) av flint. 1 avslagsfragment av kvarts. 1 fragment av bløt bergart.

DATERING: Yngre steinalder (avslag av slipt redskap)

GNR: 85/2 Hervoll

ORIENTERING: Funnet samme sted som bl.a. C 27645.

H.O.H.: 110 m

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: Hører sammen med lok. 25. Se også C 27645 og C 27647.

NR: C27647

FUNN: "Tverrøks av Vestlandstype av brunlig, finkornet bergart. Undersiden er tilnærmet plan, men med arr etter tilhoggingen. Oversiden og smalsiden er omhyggelig slipte. Sidene er noe avrundet som tilfellet ofte er på økser av denne typen. Nakken og det ene hjørnet av eggen er skadd. Lengden er 9 cm., største bredde 5,5 cm. F. på lokaliteten "Ørdalen" på gården Hervoll som er nevnt under foregående nr. (C 27646). Øksa lå under en framspringende kant av en stor flat stein om lag 10 cm under overflaten bare ca. 4 m nord for bustadfunnet, nevnt under foreg. nr. Gave som foreg. funn. (Funnbeskrivelsen refererer brev fra finner og gårdbruker Trygve Hervoll dat. 26.05.1946. Top.ark. se nummer C 27645)" (Kilde: UO's tilvekst 1946)

EGEN BESKRIVELSE: 1 tverregget bergartsøks, - Vestlandsøks. Gråbrun. Rundet egg, smalnende mot nakken. Svakt fasettert på en bredside nærmest nakken. Lett buet på begge sider. Skadet i nakken og eggen.

DATERING: Yngre steinalder (MNB - norsk-svensk stridsøkskultur - jf. E.Østmo 1988:69-70, E.Berg 1993:75)

GNR: 85/2 Hervoll

ORIENTERING: Funnet samme sted som bl.a. C 27645.

H.O.H.: 110 m

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: Hører sammen med lok. 25. Se også C 27645 og C 27646.

NR: C27648

FUNN: "10 omlag jevnstore, tynne flintskiver av regelmessige former. Flere av stykkene har bevart den opprinnelige kalkskorpen på overflaten. Ingen bærer spor etter videre tildanning. Lengden varierer mellom 4,2 cm og 6,8 cm. F. 1940 i utmarka på Hervoll (gnr. 85/2), Vanse, Lista. sakene lå i en myr som kalles "Lægemorttjødna". stedet ligger om lag 200 m NØ for det sted der buplassfunnet (C 27645-47) fra samme gård ble gjort. sakene kom for dagen under torvspaing og lå i en dybde av 30 cm sammen med hvit grov sand i samme nivå som nåværende vannstand i myrtjernet. sakene lå på den laveste siden av en lav hellende stein. F. av gårdbruker T.Hervoll, Vere, Lista." (Kilde: UO's tilvekst 1946)

"Nr: X9. Flyfoto: 757 D2. Funnsted for flint. Utsikt: N-S-gående myrdrag med et gjengrodd tjern (Legemo.tjønnna). Orient.: Knapt 75 m Ø for og 10-15 meter høyere enn midten av

Ådalen - 757 D2 X8. Beskrivelse: Nå gjengrodd tjern og torvmyr hvor det tidligere er funnet 10 flintskiver samlet." (Kilde: øk-rapport udat., ved K.Jansen)

"...10 flintstykker som eg fant i 1944 i utmarka på Hervoll i en myr kaldet Lægemorttjødna på Tysdalsfjellan vel en 200 m. n.o. fra funnene i Ørdalen. Det kom for dagen da eg spadde noe torv til en stem, de lå i en 30 cm dybde sammen med kvit ... sann, samme dybde som vannstanden i tjønna som har utløp over fjell. Tjernet er et lite myrtjønn vel 100 m. l. og 50 m. br. De lå på den laveste siden av en stor hellende sten ca. 1 m. høi 2 m. br. og 3 m. lang..." (Kilde: top.ark. brev fra finner)

EGEN BESKRIVELSE: 4 avslag og 6 avslagsfragmenter av flint. Alle er relativt brede, flate og lett krummede (mulig fra forarbeide til større flatehugne eller slipte redskaper?).

DATERING: Steinalder

GNR: 85/2 Hervoll

ORIENTERING: Se funnbeskrivelsen.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn.

KOMMENTAR: I forbindelse med min registrering 1993 ble det ikke observert noe gjengrodd tjern i det omtalte området, og orienteringsoppgavene i funnbeskrivelsen avviker fra øk's markering på flyfoto. Lokaliseringa er

derfor usikker, men funnet kan muligens ses i sammenheng med lok. 22- 24 (jf. katalog 1). Se også event. lok. 12, lok. 25 og C 27645)

SKEIBROK GNR. 86**NR: C21293**

FUNN: "Slipesten av kvartsit fra Skeibrok, Vanse... Bestaar av en ovaloid, uregelmæssig blok, avrundet paa alle kanter, største tvermaal 23,6 cm., med fire meget gode og en mindre slipeflate, blanke, ca. 15 cm. lange." (Kilde: UO's tilvekst 1913)

DATERING: Yngre steinalder (MN? - kan minne om store knokkelformede slipesteiner av kvartsitt til sliping av bergartsøkser.)

GNR: 86 Skeibrok

ORIENTERING: Funnet i nærheten av C21294 (se denne). Forøvrig ingen funnopplysninger.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR:

NR: C21294

FUNN: "Tyknakket flintøks av graahvit flint, flat og omtrent jevntyk, med tvereg, slepet overalt, men litt defekt i eggen og den ene bredsidan. L. 10,4 cm., eggens bredde 5,6 cm. F.paa Skeibrok, Vanse,..., efter opgave i en gammel hustuft ikke langt fra forrige nr. (C 21293)." (Kilde: UO's tilvekst 1913)

EGEN BESKRIVELSE: Tynnbladet, tyknakket flintøks. Sleppe over det hele, med vel definerte sidekanter. Tverregget.

DATERING: Yngre steinalder (MN - jf. E.Østmo 1988, - mulig MNB - norsk-svensk stridsøkskultur p.g.a. relativt skarpe sidekanter)

GNR: 86 Skeibrok

ORIENTERING: Funnet i gammel hustuft ikke langt fra C21293.

H.O.H.: -

KONTEKST: Løsfunn

KOMMENTAR: -

NR: C22286 a-b

FUNN: "a) Liten tresidig flekkepil av graa flint med sagtannede egger. Længde 4,2 cm.

b) Stort skiveformet avfaldsstykke av graabrun flint. Største længde 9,8 cm.

Begge stykker er fundet paa garden Skeibrok (gnr.86),..., men paa forskjellige steder. Pilespidsen blev f. paa et jorde tilhørende Bernt Skeibrok (bnr.5 7) derved at nogen sten blev ryddet bort. Indkommet ved konservator dr. Gjessing.” (Kilde: UO's tilvekst 1918)
 EGEN BESKRIVELSE: B-spiss.
 DATERING: Yngre steinalder (MNB – jf. Østmo 1988: 130.
 GNR: 86/5-7 eller 86/5,7 Skeibrok
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Løsfunn.
 KOMMENTAR: -

NR: C25344

FUNN: “Tykknakket øks av grålig bergart av formen R.10, med hvelvede bredsider og konkave smalsider. Øksen er meget velformet med avrundet egg og bane. Den har et lite skår i egglinjen, ellers vel bevart. Lengde 16,7 cm., bredde over eggen 5 cm. Funnet på Skeibrok (gnr.86 bnr.4) ... ved potetopptagning for 3 år siden. Innsendt sammen med de to foregående nr. (se C 25343) av Samlingens tillitsmann, gårdbruker Otto Penne, Lista.” (Kilder: UO's tilvekst 1932)
 EGEN BESKRIVELSE: Tykknakket, retteget bergartsøks.
 DATERING: Yngre steinalder (MNB - norsk-svensk stridsøkskulturen - jf. E.Østmo 1988:66-67)
 GNR: 86/4 Skeibrok
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Løsfunn
 KOMMENTAR: -

NR: C25598

FUNN: “Øvre del av festet av en dolk av grå flint. Stykket har rhombisk tverrsnitt med sømmede kanter. Endestykket har vært benyttet som ildflint. Lengde 4,5 cm. Funnet på Skeibrok (gnr.86 bnr.5), Lista...” (Kilde: UO's tilvekst 1933)
 DATERING: Yngre steinalder (SN - trolig type III, jf. Lomborg 1973)
 GNR: 86/5 Skeibrok
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Løsfunn.
 KOMMENTAR: -

NR: C25617

FUNN: “Forpartiet av en i skafthullet avbrutt liten, simpel skafthulløks, dannet av en brunlig bergart. Øksen som nu er en del beskadiget har vært slipt over det hele. Lengde 6,2 cm., bredde over eggen 3,3 cm. Funnet på Skeibrok (gnr.86, bnr.4), Lista... Innbragt av dr.S.Grieg. “ (Kilde: UO's tilvekst 1933)
 DATERING: Yngre steinalder (SN)
 GNR: 86/4 Skeibrok
 ORIENTERING: Ingen funnopplysninger.
 H.O.H.: -
 KONTEKST: Løsfunn.
 KOMMENTAR: -

NR: C26462 a-d

FUNN: “a) Stor, på det nærmeste ferdigdannet dolk av mørk, brun flint med lysere spetter. Dolken som tilhører Sophus Müllers type I, synes helt ferdighugget ved skaftenden, mens derimot oddpartiet og den ene side bærer fremtredende ujevnheter som ikke er borthugget. Sidene er efterhugget. Lengde 30,3 cm, største bredde 8,1 cm. b) Mandelformet emne til dolk eller spydblade av samme brune flintart som foregående. Emnet som nærmest kan sammenstilles med Minnen I a, er som alle emner av denne art betydelig større enn det tiltenktes redskap var ment å skulle bli. Stykket kan betegnes som et halvfabrikat. Ved den smaleste ende og et par andre steder sitter den naturlige kalkskorpe ennå på. Lengde 28,2 cm, største bredde 9,7 cm. c) Grovt tilhugget emne til flintblade av mandelformet type, av samme brune flint som de foregående stykker. Stykket har en meget ujevn overflate, kun den ene side er tynt og skarpt dannet samt efterhugget. Lengde 20 cm, største bredde 8 cm. d) Tynn, nærmest firesidig skive av samme flintsort med delvis påsittende kalkskorpe. Lengde 6 cm. Funnet på Skeibrok (gnr.36 (86) bnr.4), Lista... Om de nærmere funnforhold er opplyst at flintene fantes tett sammen mellom to rader sten, som hadde en avstand fra hinannen av ca.60 cm. Stenene, hvorav en var jordfast, hadde forskjellig størrelse. Sakene lå ca. 30-40 cm under nuværende overflate. funnet er innsendt av, og opplysninger meddelt ved Samlingens tillitsmann, overrettssakfører

M.Slevdal, Vanse.” (Kilde: UO's tilvekst
1936)
EGEN BESKRIVELSE: a) Type IB,
Lomborg 1973:32.
DATERING: Yngre steinalder (SN- jf.
Lomborg 1973)
GNR: 86/4 Skeibrok
ORIENTERING:
H.O.H.: -
KONTEKST: Løsfunn.
KOMMENTAR: -

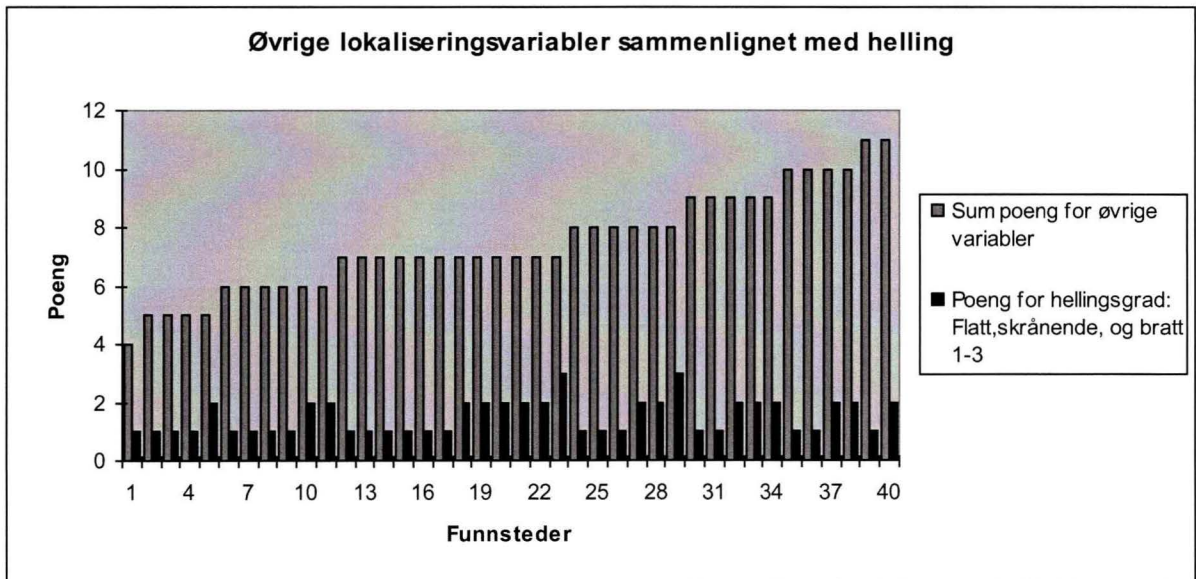
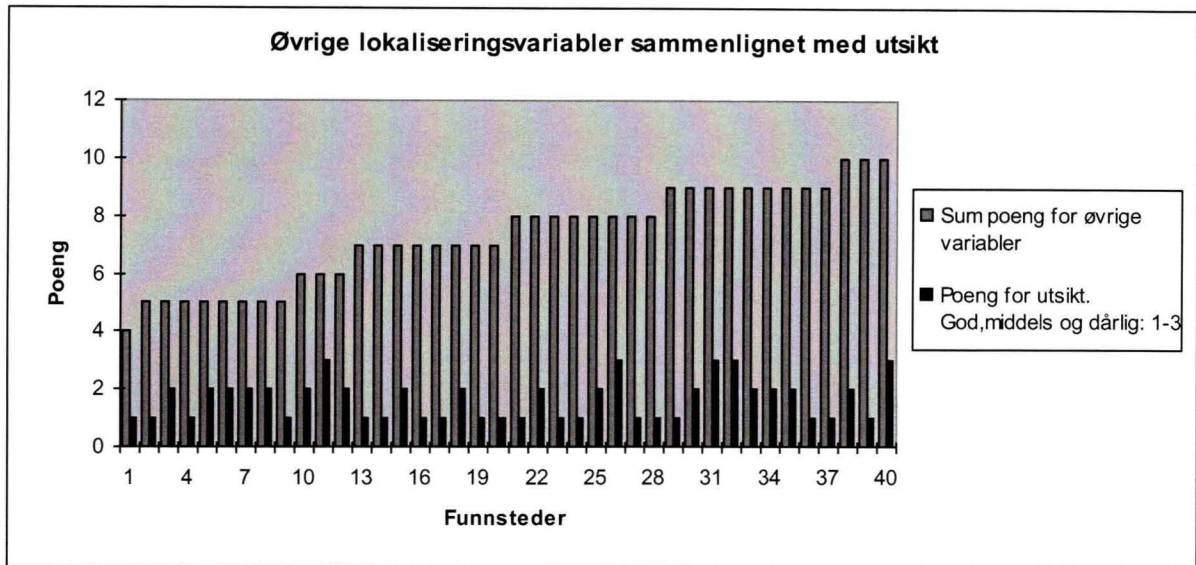

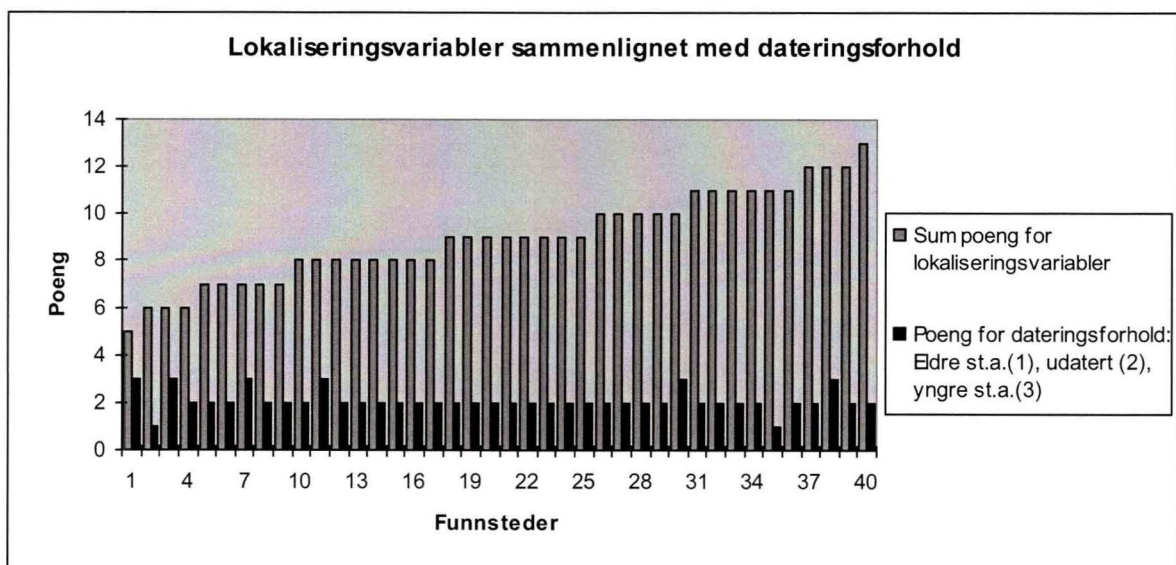
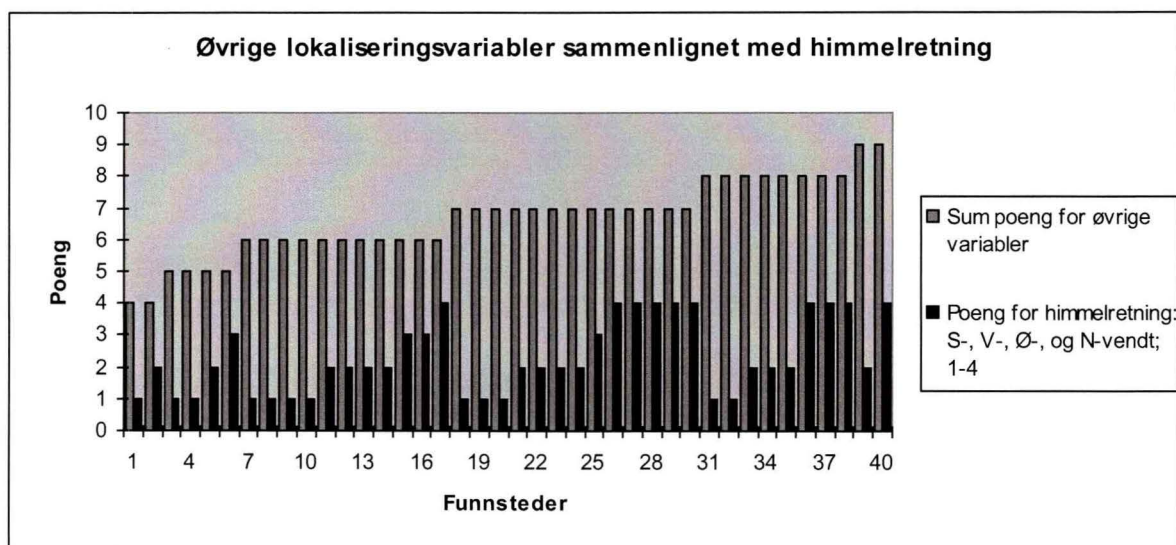
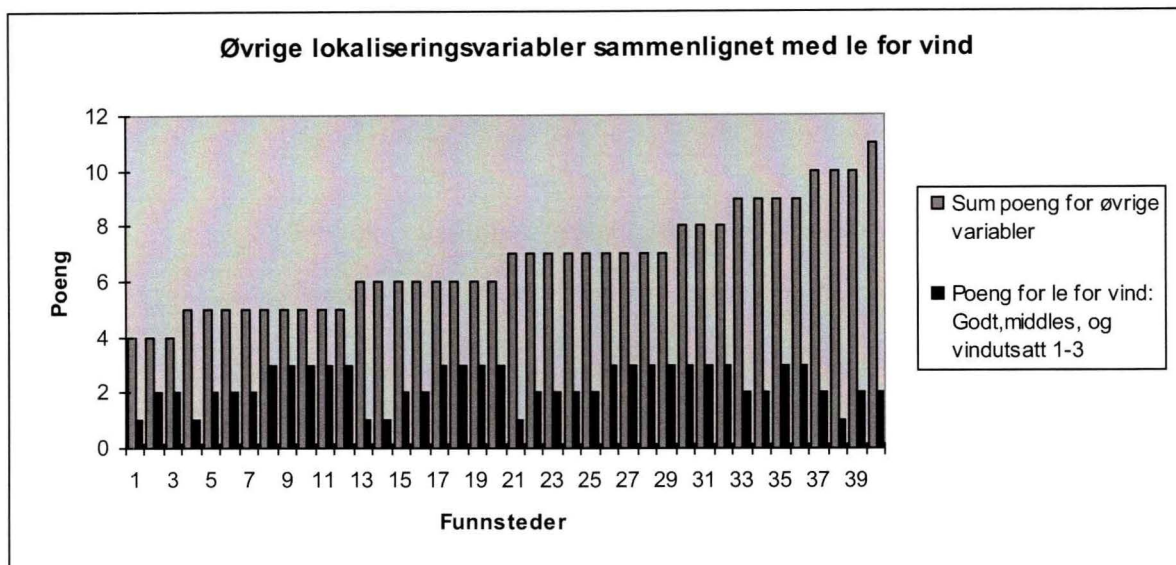

Oversiktstabell 3: Sum lokaliseringsvariabler ved de registrerte funnstedene

Lok.nr.	Datering	Relasjon til vann			Poeng for lok.variabler							
		H.o.h.	Avstand til havstrand	Avstand til vann	Undergrunn: Tørt (1) / Fuktig (2)	Hellingsgrad (flatt, skrånende, bratt:1-3)	Solforhold (S-, V-, Ø-, og N-vendt: 1-4)	Le for vind (godt,middles,og vindutsatt:1-3)	Utsikt (god,middels og dårlig: 1-3)	Sum 5 lok.variabler (min. 5 poeng, maks. 15 poeng)	Vanntilknytning: God (1)/ Dårlig (2)	Sum m/vanntilknytning (min. 6 poeng, maks. 17 poeng)
1	e st.a.	11	15	15	1	1	1	2	1	6	1	7
2	st.a.	11	5	5	2	1	4	2	1	10	1	11
3	st.a.	11	15	15	2	1	3	2	1	9	1	10
4	st.a.	20	150	150	1	2	1	2	2	8	1	9
5	st.a. (e.st.a?)	11	5	5	1	1	2	1	2	7	1	8
6	st.a.	16	75	75	1	2	2	3	2	10	1	11
7	y st.a.	16	20	20	1	1	2	3	1	8	1	9
8	st.a.	12	15	15	1	1	3	3	1	9	1	10
9	st.a.	20	110	80	1	2	4	3	2	12	2	14
10	st.a.	10	5	5	1	1	2	3	1	8	1	9
11	st.a.	95	600	25	1	2	2	3	1	9	1	10
12	st.a.	110	875	5	2	1	4	2	2	11	1	12
16	st.a.	20	75	75	1	2	2	3	2	10	1	11
17	st.a.	20	100	100	1	2	4	3	1	11	1	12
19	y st.a./br.a.	70	475	100	1	1	2	1	1	6	2	8
20	y st.a./br.a.	30	225	200	1	2	4	2	3	12	2	14
21	st.a.	35	325	170	2	2	4	2	3	13	2	15
22	st.a.	117	990	95	1	1	4	3	3	12	2	14
23	st.a.	118	955	70	1	1	4	3	2	11	2	13
24	st.a.	120	975	95	1	1	1	2	2	7	2	9
25	y st.a.(MNB-SN)	114	910	50	1	2	1	1	2	7	1	8
26	st.a.	25	160	160	1	2	4	1	3	11	2	13
27	e st.a.	34	285	125	1	2	4	2	2	11	2	13
28	st.a.	35	310	95	1	3	2	3	2	11	2	13
29	y st.a./br.a./j.a?	45	385	50	1	1	1	1	1	5	1	6
30	st.a.	35	275	195	2	2	1	2	2	9	2	11
31	st.a.	35	330	250	1	2	1	3	1	8	2	10
32	st.a.	30	215	130	1	1	1	2	2	7	2	9
33	st.a./j.a?(C-14)	40	365	175	1	1	1	2	2	7	2	9
34	st.a./j.a?	35	335	150	1	2	1	2	3	9	2	11
35	st.a.	115	650	20	1	1	2	2	2	8	1	9
36	st.a.	114	660	45	1	1	1	2	1	6	1	7
39	st.a.	34	260	260	1	1	2	3	1	8	2	10
40	st.a.	25	115	115	1	2	2	2	2	9	2	11
41	st.a.	113	750	40	1	2	2	3	1	9	1	10
42	st.a.	75	275	135	2	1	3	1	1	8	2	10
43	st.a.	50	410	110	2	1	2	3	1	9	2	11
44	st.a.	85	275	260	2	1	3	3	1	10	2	12
45	st.a.	115	605	140	2	1	1	3	1	8	2	10
47	y st.a./br.a./j.a?	65	545	200	1	3	2	3	1	10	2	12

APPENDIKS 3: DIAGRAMMER FOR LOKALISERINGVARIABLER

TIDLIGERE VARIA-UTGIVELSER:

1	Diana Stensdal Hjelvik og Egil Mikkelsen (red.)	<i>Ristninger i forhistorie og middelalder. Det norske Arkeologmøtet. Symposium, Voksenåsen, Oslo 1979.</i>	1980
2	Egil Mikkelsen	<i>Kulturminner i Lyngdalsvassdraget, Vest-Agder.</i>	1980
3	Hans Gude Gudesen	<i>Merovingertiden i Øst-Norge. Kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp.</i>	1980
4	Egil Mikkelsen	<i>Kulturminner i Atnavassdraget, Hedmark-Oppland.</i>	1980
5	Egil Mikkelsen	<i>Kulturminner i Grimsavassdraget, Hedmark-Oppland.</i>	1981
6	Ellen Høigård Hofseth	<i>Kulturminner i Joravassdraget, Aust-Agder.</i>	1981
7	Ellen Høigård Hofseth	<i>Kulturminner i Vegårvassdraget, Aust-Agder.</i>	1981
8	Inge Lindblom	<i>Fornminner i Tovdalsvassdraget, Aust-Agder.</i>	1982
9	Sverre Marstrander (red.)	<i>Foredrag ved det 1. nordiske bronsealderssymposium på Isegran 1983 3.-6. oktober 1977.</i>	1983
10	Einar Østmo	<i>Kulturminner ved Gyvatn og Evje Øst, Vest-Agder og Aust-Agder.</i>	1984
11	Stig Welinder	<i>Tunnackiga stenyxor och samhälle i Mellan-Sverige 5000BP.</i>	1985
12	Egil Mikkelsen, Diana Stensdal Hjelvik og Stig Welinder (red.)	<i>Det 4. nordiske bronsealder-symposium på Isegran 1984.</i>	1986
13	Karl Vibe-Müller	<i>Gravfeltene på Ula, Glemmen, Østfold. Keltisk jernalder, romertid og folkevandringstid.</i>	1987
14	Stig Welinder	<i>Arkeologiska bilder.</i>	1987
15	Tom Bloch-Nakkerud	<i>Kullgropa i jernvinna øverst i Setesdal.</i>	1987
16	Ingrid Smestad	<i>Etableringen av et organisert veihold i Midt-Norge i tidlig historisk tid.</i>	1988
17	Ellen Anne Pedersen	<i>Jernalderbosetningen på Hadeland. En arkeologisk-geografisk analyse.</i>	1989
18	Brit Solli	<i>Dyrebein. Problemer og muligheter omkring et 1989 arkeologisk kildemateriale.</i>	1989
19	Helge Braathen	<i>Ryttergraver. Politiske strukturer i eldre rikssamlingstid.</i>	1989
20	A. Jan Brendalsmo, Berit J. Sellevold, Kristin Hovin Stub og Steinar Gulliksen	<i>Innberetning over de arkeologiske undersøkelser på Heddal Prestegård, Notodden kommune, Telemark.</i>	1990
21	Helge Irgens Høeg	<i>Den pollenanalytiske undersøkelsen ved Dokkføyvatn i Gausdal og Nordre Land, Oppland.</i>	1990
22	Einar Østmo	<i>Gård og boplass i østnorsk oldtid og middelalder.</i>	1991
23	Jan Henning Larsen	<i>Jernvinna ved Dokkføyvatn.</i>	1991
24	Einar Østmo	<i>Helleristninger i et utkantstrøk.</i>	1992
25	Karin Gjøl Hagen	<i>Solplissé – En reminisens av middelalderens draktutvikling.</i>	1992
26	Lise Nordenborg Myhre	<i>Arkeologi og politikk.</i>	1994
27	Kaja Kollandsrud	<i>Krusifiks fra Haug kirke.</i>	1994
28	A. Jan Brendalsmo	<i>Tønsberg før år 1000. Fra gård til by.</i>	1994
29	Torben Bjarke Ballin og Ole Lass Jensen	<i>Farsundprosjektet – steinalderbopladser på Lista.</i>	1995
30	Heid Gjøstein Resi (red.)	<i>Produksjon og samfunn. 2. nordiske jernaldersymposium Granavolden 1992.</i>	1995
31	Ingunn Holm	<i>Trekk av Vardals agrare historie.</i>	1995
32	Evy Berg	<i>Dobbeltspor/E6-prosjektet. Steinalderlokalteter fra senmesolittisk tid i Vestby, Akershus.</i>	1995
33	Håkon Glørstad	<i>Neolittiske smuler. Små teoretiske og praktiske bidrag til debatten om neolittisk keramikk og kronologi i Sør-Norge.</i>	1996
34	May-Liss Bøe Sollund	<i>Åsrøyser – Gravminner fra bronsealderen? En analyse av åsrøysene fra Vestfold.</i>	1996
35	Gro B. Jerpåsen	<i>Gunnerød – En arkeologisk landskapsanalyse.</i>	1996
36	Torben Bjarke Ballin	<i>Klassifikasjonssystem for stenartefakter.</i>	1996

37	Wenche Helliksen	<i>Evolusjonisme i norsk arkeologi. Diskutert med utgangspunkt i A.W. Brøggers hovedverk 1909–25.</i>	1996
38	Lars Erik Narmo	<i>Jernvinna i Valdres og Gausdal – et fragment av middelalderens økonomi.</i>	1996
39	Helge Irgens Høeg	<i>Pollenanalytiske undersøkelser i «Østerdalsområdet» med hovedvekt på Rødsmoen, Åmot i Hedmark.</i>	1996
40	Alf Hammervold	<i>Dactyliotheca Norvegica Mediovalis. Fingerringe fra middelalderen i Norge. En undersøkelse av fingerringe fra middelalderen og ringe av middelaldertype.</i>	1997
41	Joel Boaz	<i>Steinalderundersøkelsene på Rødsmoen.</i>	1997
42	Jostein Bergstøl	<i>Fangstfolk og bønder i Østerdalen. Rapport fra Rødsmoprojektets delprosjekt «marginal bosetning».</i>	1997
43	Lars Erik Narmo	<i>Jernvinne, smie og kullproduksjon i Østerdalen. Arkeologiske undersøkelser på Rødsmoen i Åmot 1994–1996.</i>	1997
44	Evy Berg	<i>Mesolittiske boplasser ved Årunge i Ås og Frogn, Akershus. Dobbeltspor/E6-prosjektet 1996.</i>	1997
45	Wenche Helliksen	<i>Gård og utmark på Romerike 1100 f.Kr. – 1400 e.Kr. Gardermoprojektet.</i>	1997
47	Evy Berg	<i>Gård og grav på Rør i Rygge, Østfold. Dobbeltsporprosjektet. Arkeologiske undersøkelser 1994–1996.</i>	1997
48	Torben Bjarke Ballin	<i>Oslofjordforbindelsen. Arkæologiske undersøkelser ved Drøbaksundet.</i>	1998
49	Isa Trøim	<i>Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet. En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905–1978.</i>	1999
50	David Vogt	<i>Helleristninger i Onsøy, Fredrikstad kommune, Østfold</i>	2000
51	Hilde Rigmor Amundsen	<i>Teori og data i et forskningshistorisk perspektiv. Jysk enkeltgravskultur fra 1880-åra til 1990-åra.</i>	2000
52	Lasse Jaksland	<i>Vinterbrolokalitetene – en kronologisk sekvens fra mellom- og senmesolitikum fra Ås, Akershus.</i>	2001
53	Lars Groseth	<i>Å finne sted – Økonomiske og rituelle landskap i Telemark i sen-neolitikum og bronsealder.</i>	2001
54	Håkon Glørstad (red.)	<i>Svinesundprosjektet. Bind 1: Utgravninger avsluttet 2001.</i>	2002
55	Håkon Glørstad (red.)	<i>Svinesundprosjektet. Bind 2: Utgravninger avsluttet i 2002.</i>	2003
56	Håkon Glørstad (red.)	<i>Svinesundprosjektet. Bind 3: Utgravninger avsluttet i 2003.</i>	2004
57	Håkon Glørstad	<i>Svinesundprosjektet. Bind 4: Oppsummering av Svinesundprosjektet.</i>	2004
58	Lil Gustafson, Tom Heibreen og Jes Martens (red.)	<i>De gåtefulle kokegroper. Artikler og innlegg i forbindelse med kokegropseminaret ved Universitetets kulturhistoriske museer 31. november 2001.</i>	2005
59	Kathrine Stene, Tina Amundsen, Ole Risbøl og Kjetil Skare (red.)	<i>«Utmarkens grøde» – mellom registrering og utgravning i Gråffellområdet, Østerdalen. Artikler i forbindelse med Gråffellseminaret på Isegran, Fredrikstad 30.–31. januar 2003.</i>	2005
60	Lars Erik Gjerpe (red.)	<i>Gravfeltet på Gulli. E18-prosjektet Vestfold Bind 1.</i>	2005
61	Håkon Glørstad	<i>Faglig program. Bind 1. Steinalderundersøkelser.</i>	2006
62	Ingrid Ystgaard og Tom Heibreen (red.)	<i>Arkeologiske undersøkelser 2001–2002.</i>	2007
63	Bernt Rundberget (red.)	<i>Jernvinna i Gråffellområdet. Gråffellprosjektet Bind 1.</i>	2007
64	Tina Amundsen (red.)	<i>Elfgangst og bosetning i Gråffellområdet. Gråffellprosjektet. Bind II.</i>	2007
65	Gro Anita Bårdseth (red.)	<i>Hus og gard langs E6 i Råde kommune. E6-prosjektet Østfold. Band 1.</i>	2007
66	Gro Anita Bårdseth (red.)	<i>Hus, gard og graver langs E6 i Sarpsborg kommune. E6-prosjektet Østfold Band 2.</i>	2007
67	Gro Anita Bårdseth (red.)	<i>Hus og gard langs E6 i Fredrikstad og Sarpsborg kommuner. E6-prosjektet Østfold Band 3.</i>	2007
68	Gro Anita Bårdseth (red.)	<i>Dokumentasjon og sikring av helleristingar. E6-prosjektet Østfold Band 4.</i>	2007
69	Gro Anita Bårdseth (red.)	<i>Evaluering – resultat. E6-prosjektet Østfold Band 5.</i>	2008
70	Margrete Figenschou Simonsen og Martens, Vibeke Vandrup Martens (red.)	<i>Bebyggelse på leirjordene. Arkeologiske utgravninger langs Rv2, Ullensaker kommune, Akershus.</i>	2008
71	Stene, Kathrine, Vibeke Vandrup Martens, Jes Martens (red.)	<i>Den tapte middelalder? Middelalderens sentrale landbebyggelse. Artikkelsamling.</i>	2009

72	Lars Erik Gjerpe (red.)	<i>E18-prosjektet i Vestfold Bind 2. Steinalderboplasser, boplassspor, graver og dyrkningsspor.</i>	2008
73	Lars Erik Gjerpe (red.)	<i>E18-prosjektet i Vestfold Bind 3. Hus, boplass- og dyrkningsspor.</i>	2008
74	Lars Erik Gjerpe (red.)	<i>E18-prosjektet i Vestfold Bind 4. Kulturhistoriske, metodiske og administrative erfaringer.</i>	2008

VEST-AGDER FYLKESKOMMUNE

NORSK ARKEOLOGISK SELSKAP

KULTURHISTORISK MUSEUM
Fornminneseksjonen
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo
NORWAY

ISSN 1504-3266
ISBN 978-82-8084-048-6